

ఆతిథ్యము—పెమ్మరాజు లక్ష్మీపతిగారు	౧-౨
ఆంధ్రకవిత్వచరిత్రము—భోగరాజు నారాయణ మూర్తిగారు	౩-౧౪
మహానతిసీత—కలువలపల్లి రంగనాథశాస్త్రిగారు	౧౫-౧౬
శ్రీనాథుని భీమేశ్వరపురాణము—మామిడిపూడి వెంకటరంగయ్యగారు	౧౭-౨౩
పరాన్నేషణము—దుర్భాసుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు	౨౩-౨౪
శాకుంతలనాయకుడు—గొల్లపూడి శ్రీరామశాస్త్రిగారు	౨౫-౩౫
కృష్ణానది—జి. జాషువకవిగారు	౩౬
సావిత్రి—కాశీసోమయాజుల సుందరరామమూర్తిగారు	౩౭-౪౬
దీపావళినాడు—వేదుల సత్యనారాయణ శాస్త్రిగారు	౪౭
ఇల్లరికము—పాలవర్తి ఆంజనేయులుగారు	౪౮-౬౩
లింగసంప్రదాన—నాదెళ్ల వెంకట్రావుగారు	౬౪
ఇదియేనా పునర్వివాహము?—శ్రీ వాసు దేవరావుగారు	౬౫-౭౮
లోకాలు నాకేలనే—తురగా వేంకటరామయ్యగారు	౭౮-౮౯
ఉద్భూతాధ్యచరిత్రము-పీఠిక—వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు	౯౦-౯౯
కాపుపడుచు—నిడమర్తి సత్యనారాయణ మూర్తిగారు	౯౯
మొదటి జయసింహవల్లభుని నిడమఱు శాసనము—మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు	౯౦-౧౦౦
ఋతులక్ష్మి మిల్లింటి సరసింహమూర్తిగారు	౧౦౧
పైజీ పారసీవచనమా?—ఉమర్ అలీషాకవిగారు...	౧౦౨-౧౦౪
పల్లవులు—న్యాయమూర్తి వేపారామేశ్వరగారు	౧౦౫-౧౦౮
నేనె!—కంచర్ల బసవకోటిలింగంగారు	౧౦౯-౧౧౯
వేంకటేశ్వర వచనములు	౧౧౦-౧౧౧
బహుగీతము—చేపూరు సింహాచలముగారు	౧౧౨-౧౧౪

వనవాసి—దుర్గుమహంతి సీతారామశర్మగారు	౧౧౪
తేజోలేఖనము—వింజమూరి కృష్ణమాచార్యులుగారు	౧౧౫-౧౨౦
నానాతివాక్యంబు—అధికార్ల సూర్యనారాయణరావుగారు	౧౨౦
వేదాంతవిమర్శ—సునర్ల కామశాస్త్రిగారు	౧౨౧-౧౨౮
ప్రణయకలహము—త్రిపురానవేంకట సూర్యప్రసాదరాయ కవిగారు	౧౨౯
ప్రాచీనభరతవర్ష మునందు శూద్రులకుగల యధికారము—వేలూరి శివరామ శాస్త్రిగారు	౧౩౦-౧౩౬
నాటకకళాసంస్కరణము—దువ్వూరి రామిరెడ్డిగారు	౧౩౭-౧౪౬
సుకవి—శ్రీశేషాద్రి రమణకవులు	౧౪౬
సప్తమాంధ్ర ఆయుర్వేదమహాసభ—అధ్యక్షోపన్యాసము	౧౪౭-౧౫౩
తుమ్మెద—మిత్తింటి అన్నప్ప సోమయాజిగారు	౧౫౪-౧౫౫
శ్రీమచ్ఛంకర భగవత్పాదాచార్యులు—శ్రీ జై. కోటిశ్వరశర్మ శాస్త్రిగారు	౧౫౬-౧౬౦
శంకర స్తవకళానిధి:—నాగపూడి కుష్మస్తామయ్యగారు	౧౬౦ త.
సాధిప్రాయవిశేషములు	౧౬౧-౧౬౬

చిత్రములు

వర్ణచిత్రములు:—ప్రలోభనము; ప్రేమ—వేణుగానము.

సాధారణచిత్రములు:—బుద్ధుడు—అజశశువు, యజ్ఞము; బుద్ధుడు—గోపగాలుడు—క్షీర పానము, బుద్ధుడు—సుజాత; బుద్ధనిర్వాణము, చింబిసారమహిషతి; కీ. శే. సర్ విట్టి త్యాగరాయ శెట్టిగారు, శ్రీయుత పి. టి. కుమారస్వామిగారు, బి. ఏ., అఖిలభారత దేవాంగమహాసభా హ్వనసంఘాధ్యక్షులు, శ్రీయుత యస్. సి. వెంకటప్పగారు, బి. ఎ., బి. యల్. అఖిలభారత దేవాంగమహాసభాధ్యక్షులు. సప్తమాంధ్ర ఆయుర్వేదమహాసభ, కపాలేశ్వరస్వామి రథోత్సవము—మైలాపూరు; మూకబగిరెపాతశాల (2 చిత్రములు), శ్రీమతి కమలాబాయమ్మగారు, శ్రీమతి రాజామణి అమ్మగారు—వెండిరాటము బహుమానము పొందుట; శ్రీమచ్ఛంకరభగవత్పాదాచార్యులు, ఇతరచిత్రములు.

చెన్నపట్టణము మే ౧౯౨౫

సంపుటము ౨.

క్రోధన సంవత్సరము వైశాఖమాసము

సంఖ్య ౫.

ఆతిథ్యము

పెన్దురాజు లక్ష్మీవతి గారు

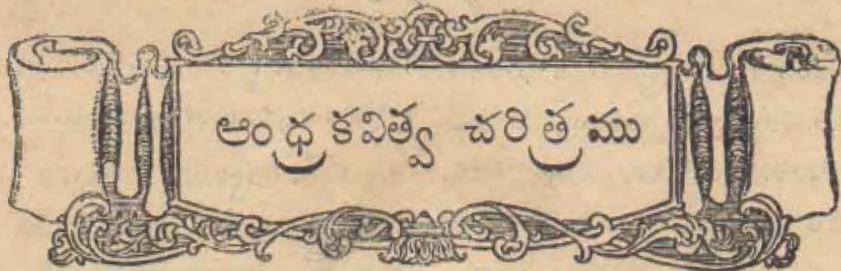
య సేయుమోవసంతా ! వినుతనపల్ల, వారుణంబైన దేహంబు మెరయ
రావయ్య యోముతురాజ! రాజితపుష్ప, మయుకిరీటద్యుతుల్ మలసియాడ
విచ్చేయుమయ్య! వేవేగ దక్షిణమంద, మారుత! ప్రకటవిమానమొప్ప
తరలిరావోయి! నిత్యానూనయావన, శ్రీవిశేషప్రభాజ్యంభితాంగ !

గీ. కోకిలాలాపములతోడ గునుమసౌర, భములతోడను మత్తభృంగములతోడ
సుమపరాగంబుతోడ విశుద్ధతేజ, మడరఁ జనుచెమ్ము స్వాగతం బందుకొమ్ము.

చ. కొనుమిదె పాద్య మల్ల చెఱుకుంగడలం జెలువారువారి, చే
కొనుమిదె యర్ఘ్య మీకుసుమగుచ్ఛములందు స్రవించుతేనె, కై
కొనుమభువర్క మిద్ది నవకోమలపల్లననిర్మలంబు, నా
ననమిదె చందనార్ద్రసుమజాలవిరాజిత మిందు రమ్మికన్.

- చ. తనువున హాయిగా వికసిత ప్రసవాభిషరాగ రేఖవుల్
గోవలుగ బూయువాడ గయికో మెప్పుకయించుక నూడిగమ్మ నీ
కనుగోనలందు నిల్చి మెరుగారు నోయూరపుటోరమాపులన్
గోని తమి జొక్కి నూతనయగోదయరాగము లాలపించెదన్.
- ఉ. వ్రాసిన వ్రాతలే తిరిగి వ్రాసియు నీవు వినూత్నవైభవో
ల్లాసము లాస్యమాడగ నిలాతలమెల్ల నలంకరించె దే
రీ సరివార తిట్లు రసవృష్టి నోనర్చ? గ్రహింపుమోయి! నా
చేసిన నేవ, నూతనవిశేషము లేవియు లేకపోయినన్.
- చ. లలితములైన పల్లవములం దివి కోయిల కూయుగాక, ని
ర్మలకుసుమానవంబు గోని త్రాగి మిళిందము మ్రోయుగాక, న
త్ఫలరస మానుచు మధురభాషలు కీరము వల్కుగాక, నా
కలవియె నీవిలాసము లతాంతమృదూక్తులగూర్చి పాడగన్ ?
- గీ. శ్రావ్యతరముగ కుసుమమంజరుల మధ్య, గోకిలాలాపముల నీవు కూయుచుండ
నలరియాడెడు లేతవయస్సునందు, 'కో'యనక బాలు డెవ ధూరకుండగలడో!
- గీ. వసుమతీ దేవిపావనపదననీమ, భాసిలుచున్న నవదరహాసవీధి
వ్యక్తమైనట్టి సౌందర్యభావ మీన, పాడుకొనియెద నీకీర్తి భవ్యమూర్తి!
- ఉ. మందనమీరుడేల? సుమమంజరులున్ బికగాన మేటికో
సుందరమా! యెంటిమెయి జూడగ వచ్చిన నోష్పగాక, ని
ట్టిందరి దోడితెచ్చి తిదియే రసికత్వము? చాలుజాలు నీ
చందము వింతగొల్పెడు వసంత! యెకింతయు జింత నేయవో!
- చ. అలరుల జేరుగాత నవయాపనమెల్లను నీపికాంగనా
కలరవ మనృదీయమగుగానము జేకొనుగాక; మారుతా
వళిగొనుగాకైత రసవార్ధిమునిగి యనంగవై ఖరిన్
నిలిచెదమోయి శేషమయి నీవును నేను ననంతలీలకున్.

భోగరాజు నారాయణమూర్తి గారు

X

ఆంధ్రకవితాపోషకులు

మనుమసిద్ధిరహితాడ దిక్కనయే గూ
యుగమునందలి సుప్రసిద్ధకవితా
పోషకుడు. ఇంతవఱకు రాజులే కాని రాజు
స్థానములలోని యున్నతోద్యోగస్థులు కృతి
కవితామును వహించు నాచారములేదు. ఇట్టి
కృతికర్తలలో మొదటివాడు తిక్కనయే.
మనయాంధ్రకవిత్వచరిత్రమునందుఁ జేర్చి
నబడినరాజు లేయేమహాగుణములచే విఖ్యా
తిఁగాంచిరో యాయా మహాగుణములేకాక,
తిక్కన యంతకంటె నెక్కుడు సద్గుణసంప
న్నుండగుటచే సామాన్యమంత్రిమాత్రుడని
యూహించుటకు వీలులేదు. మఱియు రాజ్య
బ్రహ్మండైన సిద్ధిరాజునకు రాజ్యస్రాప్తి గలిగిం
చిన మహనీయుఁ డగుటచే వానిని రాజరాజని
చెప్పవలసి యున్నది. సిద్ధిరాజరాజ్యస్థానా
చార్యుఁ డగుటవలన వతఁడు నాటిరాజులంద
ఱచే బూజింపబడుచుండుటబట్టి,

‘వృషమామ్యుడు’

‘ధూ విజితమాత్రుడు’

‘శేతోరాజిత సర్వలోకుడు’

‘పారావారపరీత విశ్వవిషాధాభాగంబునంగీర్తికా
భారంతై నెలుగొందువాడు’

ఈమొదలైన సామాన్యరాజుల కుప
యోగింపరాని విశేషణములతోఁ గేతన తిక్క
ననువర్ణించెను. మఱియు సుప్రసిద్ధకవితాపో
షకులైన రాజులలో ననేకులతోఁ దులఁదూగు
టకుఁగాని యనేకుల సలిశయించుటకుఁగాని
యాచంద్రతారార్కమైన వాని భారతరచన
మొక్కటియే కారణముగాదు. రాజనరేంద్ర
కృష్ణరాయాది మహారాజులు కవిత్వయెడలను
గవులయెడలను వర్ణించిన వర్తనముతోఁ
దిక్కనవర్తన మన్ని విధములఁ బోలియున్న
దని వానిజీవితాంశవిశేషములను వర్ణించిన
కేతనకృతులవలన స్పష్టమగుచున్నది.

“౧. సుకపింద్ర బృందరక్షకుఁడెవ్వఁడనిన పి
డనునాలుకకుఁ దొడవై నవాడు.

౨. కృతులు రచింపఁగ సుకవుల
కృతు లొప్పఁ గొనఁగ నొరుపికిం దీరునె వా
కృతినభుడు విలేరొత్త
యకుఁ డెన్న మసుతుఁడు తిక్కఁ డొకనికీఁ చక్కన్.

౩. సరసకపింద్రుల సత్త్విబంధము లొప్పఁ
గొనునను టభిక్షి రనకుఁ డెరవు.

౪. అర్థిమైఁ డెక్కొల్ల సగ్రహారంబులఁ
గా నిచ్చువము పొగడ పాలము.”

ఇంతియేకాక కవీంద్ర లోకాధారుడనియు, పోషిత సత్కవీంద్రుడనియు, సారకవి తానిర్మాణచాతుర్యుడనియు, ఆర్యభోజుడనియు, కవితాధన్యుడనియు, కవిలోకచాతక వ్రజనవజలదస్తనితభాషణప్రకరుడనియు, ననేకవిధముల, రాజనరేంద్రునిగూర్చి నన్నయయు, గృష్ణరాయలం గూర్చి పెద్దనయు నుపయోగించిన విశేషణములకుఁ దక్కువకానివిశేషణములు కవిబ్రహ్మగూర్చి యభినవదండి యుపయోగించుటచేతఁ గవితాపోషణమునం దమ్మహామహుఁడు సుప్రసిద్ధకవితాపోషకులైన రాజరాజులకుఁ దక్కువకాడని నిశ్చయింపవచ్చును. అందుచే నాంధ్రకవితాపోషకులైన మహారాజులలోఁ దిక్కన కిరీటములేని మహారాజు.

సంహారి గుండనమంత్రి

తిక్కనతరువాత నీయుగములో గణించఁదగిన కవితాపోషకుఁడు సంహారి గుండనమంత్రి. ఈతఁడు మంచన రచించిన కేమూర బాహుచరిత్రమునకుఁ గృతిపతి. గుండనమంత్రి బ్రాహ్మణుఁడును, మంత్రికుటుంబములోనివాఁడును, గవితాప్రియుండునునైనను, దిక్కనతో నుపమించుట కేవిషయమునందును దగిన ఘనతగలవాఁడుగాఁ గన్పట్టెడు. కాని మంచన వర్ణించిన గుణవిశేషణములంబట్టి గుండనమంత్రి యాంధ్రకవితాపోషకులలోఁ జేర్చఁదగియున్నవాఁడు.

1 "తోడఁ బూయఁ గట్టఁగ నిడఁ గల్లునట్లుగ
సహకుటుంబులఁ గవిజనులఁ బ్రోచు"

2 "గర్జితదాసవృష్టి కవిగాయక పోషకదృష్టి యిమ్ముహిన్"

3 "సరసమకవిగోష్ఠి సంభవానందచేత స్ఫురసిజాఁడు"

4 "ప్రాకృతమృదుమధురకావ్య పరిణకుఁడు"

కృతిపతిత్వమును వహించిన యీగుండనమంత్రి మొదలుగ నించుమించుగ రాయల వజ్రకుంగల కవితాపోషకులలో ననేకులు మంత్రులును సేనానాయకులు నగుటచేతను, సుప్రసిద్ధులైన రాజులు మిక్కిలి తక్కువగానుండుటచేతను, గుండనమంత్రి నాటికే యాంధ్రకవితృమునకు రాజాదరణదశ యించుక తప్పినదని చెప్పవలసి వచ్చుచున్నది. గుండనమంత్రి వలెనే యీ యుగమునందుఁ బేర్కొనవలసిన కవితాపోషకుఁడు కాకతి ప్రతాపరుద్రునిసేనానియగునాగయగన్నఁడు.

నాగయగన్నడు

ఈతఁడు వ్రాయించిన గ్రంథము సుప్రసిద్ధమగుమారనమార్కండేయ పురాణము. ఈ నాగయగన్ననికృతీస్వీకారము, ఆంధ్రకవితృము రాజాదరణదశనుండి తప్పినదనుటకు మఱియొక సాక్ష్యమగుచున్నది. కాకతిప్రభువులు మహాసామ్రాజ్యధురంధరులు. వారికాలములో రచింపఁబడిన కావ్యములకెల్లఁ గృతిపతులు తత్సేవానులు, మంత్రులేకాని, గాకతీయ రాజులు స్వయముగ వ్రాయించి కృతి వహించిన యాంధ్రకావ్యము లెవ్వయును గానరావు. చాళుక్యవోళి రాజులవలె గాకతీయ రాజులు సైతము నాంధ్రకవితోద్ధారణమునకై స్వయముగాఁ బూనుకొనియుండినయెడల మనవాఙ్మయ మితకంఠెను నెక్కుడు ప్రసిద్ధిగాంచియుండును.

ఎట్టనయగము- మల్లనాయకుడు

విఖ్యాత పురుషులగు భారతకవులలో నొకడైన యెఱ్ఱాప్రగడసైతము మొట్టమొదట వేమభూపాలునితమ్ముడును, సేనానియునగు మల్లనాయకునిచే నాదరింపబడినవాడగుటచేత నెట్టనయగమునందలి కవిత్యము గూడ రాజాదరణదశతోఁ బ్రారంభించియుండలేదు. ఎట్టన కొంతకాలము మల్లనాయకుని పోషణముక్రిందనుండినట్లును, వానియాశ్రయమునందు గొప్ప యైశ్వర్యవంతుడైనట్లును, పిదప మల్లనాయకునిచే నాతఁడు వేమభూపాలున కప్పగింపబడినట్లును, హరివంశములోని యీ క్రిందిపద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది.

“నాతమ్ముండు ఘనుండు మల్లరథిసీ
నాఘండు నిన్నాతత
శ్రీతోడకా సమకేతుఁడేసి యెలము
కేపట్టి మాకిచ్చుటన్.”

మల్లనాయకుని పోషణముక్రింద నున్న కాలములో నెఱ్ఱాప్రగడ కొంత గ్రంథరచన గావించియుండకపోడు. ఎట్టి కావ్యరచనకును బ్రోత్సహింపకయే యొకానొకకవి నొకప్రభువు వ్యర్థముగాఁ గూర్చుండఁబెట్టి పోషింపడుగదా? అందుచే మల్ల సేనానియాశ్రయమున నున్న దినములలో నెట్టన రచించిన కావ్యముగాని కావ్యములుగాని వానిరామాయణమువలెనే మనకులభింపలేదని యాహింపవలసియున్నది. మఱియు నెట్టనంగూర్చి చెప్పబడిన

“పకలభాషాకవిత్వ వికారమడవు
సాధునమ్ముతుడవు నిత్యసౌమ్యవతివి”

అను వాక్యములవలన నతఁడొక్కతెనుఁగు కవిత్యమేకాక పెక్కుభాషలయందుఁ గవితా

సామర్థ్యము గలవాడని తెలియుచున్నది. కావున మల్లనాయకుని కృతినాయకత్యమున రచించిన కావ్యములు ప్రాకృత సంస్కృతాది భాషలలోనినై యుండును.

వేమభూపాలుడు

ఇట్లు మల్ల సేనానిచేఁగొంతవఱకుఁ బ్రోత్సహింపబడినవాడైనను వేమభూపాలునికొలుపునందే యెట్టన కెక్కుడుప్రసిద్ధి వచ్చినది. అన్నిదశలకంటె రాజాదరణదశయే యాంధ్ర కవిత్యమున కున్నతమైన దశ. తనతమ్మునిచే దనకప్పగింపబడిన శంభుదాసు నాదరించి వేముడు మొదట వానిచే రామాయణమును వ్రాయించెను. మఱియుఁ దద్రామాయణకృతి పతిత్యమునుగూడఁ దానే పొందిన ట్లిక్రింది పద్యభాగమువలన స్ఫురించుచున్నది.

“చేతోమొదమతోడ రామకథ
మన్ తెప్పించి యత్కులము
ఖ్యాతిం గాంచితి నింకమం దుయ
నేఁ గావ్యాపృతాస్వాదనన్”

రామాయణము తరువాత వేముడు కృతిపొందిన కావ్యము హరివంశము. ఈ హరివంశమున కాంధ్రవాఙ్మయమున నున్నతస్థాన మొసంగబడుటచేతఁ దత్కృతి పతియైన వేముడు మనకవితాచరిత్రమునందు సుప్రసిద్ధకవితాపోషకులలోఁ జేర్చబడుచున్నాడు. కవితాపోషణమునందేకాక పాండిత్యమునందుఁ గూడ వేముడు గొప్పప్రసిద్ధుడు. సంస్కృతాంధ్రములయం దత్యంత ప్రతిభగలవాడు. అమరుక కావ్యమునకు సంస్కృతవ్యాఖ్య వ్రాయుటచేతఁ గవితాపోషకులైన రాజులలో

నిట్టి పండితరాజులు లెక్కకుమాత్రమే కల
రని చెప్పవలసియున్నది.

బుక్క-రాయలు

వేమభూమిశ్వరుని తరువాత నీయుగ
ములో న్యరింపందగిన కవితాపోషకుడు విద్యా
భిధాననగరపరిపాలకుడైన బుక్క-రాయలు.
ఈబుక్క-రాయల కాంధ్ర వాఙ్మయముతో
సంబంధమున్నట్లు మొనన మొనన టి
వఱకు నాంధ్రదేశ మూహించియుండలేదు.
ఇటీవల మైసూరురాజ్యమునుదలి కోలారు
మండలమున నూతనముగా లభించిన యొక
తామ్రశాసనమువలన నీరాజు నాచనసోము
నకుఁ బోషకుడైనట్లు తెలియవచ్చుచున్నది.
అనఁగా- పెంచుకలదిన్న యను పూర్వనామ
ముగల గ్రామ మొకటి బుక్క-రాయపుర
మను నూతననామముతో నూటపదిభాగము
లుగాఁ జేయఁబడి వానిలో ముప్పదియాఱు
భాగములు బుక్క-రాయలచే సోమున కొసం
గఁబడెనట! ఇంతకంటె నీశాసనమునుబట్టి
బుక్క-రాయల కవితాపోషకత్వమునుగూర్చి
గాని, సోమునకును వానికింగల సంబంధవిశే
షము గూర్చిగాని వివరించునాధారము లేమి
యును గానరావు. ఉత్తరహరివంశముగాక
సోముఁడు వసంతవిలాసమును ప్రబంధమును
గూడ రచించినాఁడని వీరేశలింగముపంతు
లుగారు వ్రాయుచు, దానియందలివని మాఁ
డుపద్యములనుమాత్రమే యుదాహరించిరి.
కాని వసంతవిలాసములోనియట్టిపద్యములెన్ని
లభించెనో యెచ్చటలభించెనో పంతులుగారు
వివరించియుండలేదు. వైశాసనములోఁ గవికి

జరిగిన సన్మానమునుబట్టి యీవసంతవిలాస
మునకు బుక్క-రాయలు కృతిఁపెట్టెయ్యుండు
నేమో యని తోచుచున్నది.

విశ్వేశ్వరరాజు

రాజనరేంద్రునిసంతతివాడైన చాళు
క్యవిశ్వేశ్వరుఁడు బుక్క-రాయల కంటెను
బ్రశంసించందగిన కవితాపోషకుఁడు. ఇతఁడు
విన్నకోటపెద్దనచే గావ్యాలంకార చూడా
మణి యను లక్షణగ్రంథమును వ్రాయించి
కృతినొందినవాఁడు. ఈవిశ్వేశ్వరుని విద్యా
వ్యాసంగమును గూర్చియుఁ గవిత్వోద్ధారణ
ప్రయత్నము గూర్చియు, పెద్దన చెప్పిన
యీపద్యములవలనఁ దేటపడుచున్నది.

“సి. నేపకాస్త్రధనాస్యవిధులెల్లఁ బరీకించి

సవిఁ జతుర్వర్ణప్రకృతి నొంది,

రాజవిద్యాతంత్రరక్తి సంభావించి

వర్ణక్రమముల వల నెఱింగి,

కృతిపాయుర్వేద సంగతి నెగఁజొంది

సంగిత సాహిత్యసహజి నేర్చి,

కురగభూనాకాదుల విక్రమికి నెక్కి-

యాయాభవిష్టల సరికేయిన్,

యచట నచ్చటనున్న కావ్యాగమములఁ

జెలగి సక్కువిసౌకర్యసిద్ధికొను

నొక్కచోటనె యొకసూర్య మత్సరించి

సక్కునావర్తి విశ్వేశచక్రవర్తి.

ఉ. భావసప్రపంచమునఁ బర్యవలంకృతిలక్షణంబుగఁ
దొందితిప్రచారము గుతూహలనమ్మరదంధ్రదేశభా
షావిధిప్రసంగముల చందము నందముగా నొనర్చి వి
ద్యావిధి గానిపిందులగదాచతురత్వపనంగ మేదినికొ.”

కందనమూర్తి

విశ్వేశ్వరరాజు తరువాత నీయుగము
లోని కవితాపోషకులు మంత్రిలేకాని రాజు

లైనవారు గానరాదు. అట్టి మంత్రశేఖరులలో ముఖ్యుడు కందనమంత్రి. గోదావరికి దక్షిణమునందున్న సబ్బినాటి రాజ్యమును రామగిరి పట్టణము రాజధానిగాఁ బరిపాలించిన ముప్పరాజున కీకందనమంత్రి మంత్రిగానుండెను. ఇతఁడు మడికిసింగన్నచేఁ బద్మపురాణమును భాగవతదశమస్కంధమును వ్రాయించి కృతిపతిత్వమును బొందెను.

పల్లభరాజుడు

వీనితరువాత వినకొండ పల్లభరాజుఁడు శ్రీడాభిరామ మనుపేర దశరూపకములలో నొకటియైన వీధినాటకమును రచించి, యాంధ్రకవిత్వమున కొకనూతనశోభ గలిగించెను. తెనుఁగున దృశ్యకావ్యములు రచించు నాచార మీపల్లభరాజుఁడు తప్ప మఱియెవ్వరు నవలంబించియుండలేదు. ఏతత్ప్రీడాభిరామ కృతి కర్తృత్వము శ్రీనాథునియం దానో పించిన యప్పకవిమతమును వీరేశలింగము పంతులుగారు యుక్తియుక్తముగ ఖండించి కృతికర్త శ్రీనాథుఁడే యని సిద్ధాంతము చేసినారు. ఈకవిశేఖరుఁడు హరిహరరాయల రత్నభండారాధ్యక్షుండగుటయేకాక,

‘మూఁడుగ్రామగ్రాసములతోడఁ గూడంగ

మోహూరు పాలించె ముడికినాట’

అను శ్రీడాభిరామములోని పద్యభాగము వలన ములికినాటను మూఁడుగ్రామగ్రాసములతో మోహూరు పరిపాలించినట్లు తెలియుచుండుటచే నితఁడు కవిమాత్రమేకాక సామంతుఁడుగూడ నైయుండునని కవితాపోషకులలోఁ జేర్చవలసివచ్చినది.

పోతన శ్రీనాథయుగము - రెడ్డిరాజులు

ఈ పల్లభామాత్యునితో నీయజ్ఞనయుగము ముగిసి పోతన శ్రీనాథయుగము ప్రారంభించుచున్నది. శ్రీనాథుఁడు రెడ్లయాస్థాన కవీశ్వరుండనియు నాంధ్రకవిత్వోద్ధారణమునకై రెడ్డిరాజులు మిక్కిలి పాటుపడిరనియు నాంధ్రదేశమునఁ బారంపర్యముగా వాడుకగలదు. కాని శ్రీనాథునినాటి రెడ్డిరాజులలోఁ గృతిపతియైనవాఁడు శ్రీనాథకృత కాశీఖండకృతిపతియైన వీరభద్రారెడ్డి యొక్కఁడే. తక్కిన శ్రీనాథకృతిపతు లెల్లరును గూడ రెడ్డిరాజుల మంత్రులలో నేనానాయకులలో భాండాగారాధ్యక్షులలో యగుచున్నారు.

౧. పండితారాధ్యచరిత్రము కృతిపతి, వేమారెడ్డి

నేనానాయకుడైనమామిడి, ప్రెగడయ్య.

౨. శృంగారవైషధము కృతిపతి, వేమారెడ్డి నేనానాయకుని తమ్ముడైన మంత్రి సింగన్న.

౩. భీమఖండము- కృతిపతి, వీరభద్రారెడ్డిమంత్రియైన రెండవూడి యన్నమాత్యుడు.

౪. కాశీఖండము- కృతిపతి, వీరభద్రారెడ్డి.

౫. హరవిలాసము-కృతిపతి, వేమారెడ్డి సుగంధభాండాగారాధ్యక్షుడైన వీరియల తిప్పయ్య.

తనకృతిపతులైన యీమంత్రి నేనానాయకాదులసాహాయ్యమువలన శ్రీనాథుఁడు రెడ్డిరాజుల దర్శించగలుగుటయేకాక తన యదృశ తకవితాశక్తి ప్రదర్శించి మెప్పించుచు వారి నుండి యనేక బహుమానములను బొందుచుండెను. కృతి యొసంగుటచే గాక, కేవల కవితా ప్రదర్శనముచేతనే కదా ప్రాథ దేవరాయలచే గవి సార్వభౌమబిరు

దము శ్రీనాథుడు సంపాదించగలిగెను !
మొత్తమునై నెట్టినయుగములోని వేమభూ
పాలునివలె నీయుగమునందుఁగూడ రెడ్డిరా
జులే ను ప్రసిద్ధకవితాపోషకులనిచెప్పకలేవుదు.
కృతిపతిత్వమును బొందినను బొందకపోయినను
గవితాభిమానముచే శ్రీనాథు నేయేరాజు
లేయేవిధముగ నన్మానించుచుండిరో యీ
క్రిందిపద్యమువలనఁ దెలిసికొనవచ్చును.

సీ. కాకాదిశ్వకుఁ గలిపె పీఠారజ్జి
రత్నాంబరంబు లేరాయఁడిమ్మ
క్తిలాసగిరిఁ బండె మైలారువిభుఁ డేసి
దినవెచ్చ మేరాజు తీర్పగలఁడు
రంధఁ గూడఁ దెనుంగరాయరాహత్తుండు
కమ్మారి కేరాజుఁ బ్రస్తుతింతు
స్వర్గముఁడయ్యె విస్సవమృతి మఱి పోమ
పాత్రాన్న మెవ్వని పంక్తిఁ గలదు
భాస్కురుడు మున్నె దేవునిపాలకరిగఁ
గలియుగంబున నితఁ నుండఁ గష్టమమచు
దివిజువివగుండియల్ దిగురవఁగ
నరుగుదున్నాడు శ్రీనాథుఁ డవరపురికి.

సిద్ధనమంత్రి

రెడ్డిరాజుల తరువాత నీపోతనశ్రీనాథ
యుగమునందలి కవితాపోషకులలో సిద్ధన
మంత్రి ముఖ్యుడు. ఈసిద్ధనమంత్రి కర్ణాటక
రాజ్యాధీశుండైన దేవరాయ మహారాజునొద్ద
మంత్రిగా నుండెను. ఈతఁడు జక్కన యను
కవిచే విక్రమార్కచరిత్రమును వ్రాయించి
కృతిపొందినవాడు. తద్గ్రంథమునందు వర్ణిం
పబడిన యీతని యాస్థాన వర్ణనముం బట్టి
యీసిద్ధనమంత్రి చింతరకవిపండితాదరదైక
శీలుండని తెలియుచున్నది.

సీ. నవరసోజ్వల కావ్యసాటకాలంకార
నికమోపలబితేక మకవివరులు
శ్రీమహాభారతరామాయణాదిపు
రాణపారీక పారాజిమును
వేదాంతైవ కేషికాదిపద్యస
తర్కకర్తృకుడైన తార్కికులును
దత్తిలభరతమతంగ కోహకనుల
ప్రముఖసంగీతపారంగతులును
మహిమఁ గొలువంగ నాస్థానముండపమున
జనితసాహిత్యసాహిత్యసరసగోష్ఠిఁ
జేర్త మిగిలార్త జన్మ యనిద్రమంత్రి
కొలుపుమాడ్చుండి నను వేడ్కఁ గొలువఁబుంది.

గంగయామాత్యుడు

పిదపఁ బేర్కొనవలసినవాడు చెం
లూరి గంగయామాత్యుడు. ఇతఁడు భా
తానుశాసనికపర్వములోని కథ ననుసరించి
నాదికేతూపాఖ్యానమును కావ్యమును, శ్రీ
నాథునికీష్యుడును మఱుఁదియు నగు దగ్గువల్లి
దుగ్గయ్యకవిచే వ్రాయించి కృతిపొందెను.
విజయవాటి కనకదుర్గా కటాక్షవీక్షణమును
బడసిన మాధవవర్మ సంతతిలోని వాఁడును,
కొండపిటి రాజ్యోత్తర్గతానేక దుర్గాధ్యక్షుఁ
డును నగు పూసపాటి బసవభూపాలున కీగం
గయామాత్యుడు మంత్రిగా నుండెను. ఈ
మంత్రియేకాక వీనిప్రభువైన బసవభూపాలు
డును దూబగుంట నారాయణకవికృతమగు
సంచితంత్రిమునకుఁ గృతిపతియై కవితాపోష
కులైన రాజులలో నొకఁడుగ బరిగణింపబడు
చున్నాడు. మంత్రియైన గంగయామాత్యు
డత్యంత కవితాప్రియుం డగుటచే నొక్క

నాచికేతూపాఖ్యానమునేకాక, * నందిమల్ల య్య ఘంటసింగయ్య యను జంటకవులచే బ్రజోధచంద్రోదయమును వ్రాయించి దాని కిని దానే కృతిపతియయ్యెను. ఈ మంత్రిశేఖరుడు సాళువగుండ నృసింహరాజునకు మిత్రుడైనట్లు ప్రజోధచంద్రోదయములోని యీ క్రింది పద్యముచెప్పుచున్నది.

క. శ్రీకరచిత్తుడవాన

శ్రీకర నరసింహస్వపవళిత నయిది

చ్యాకరణ చతుర్థక వి

చ్యాకర ధ్వంగమతి యనంతయగంగా!

ఇంతియెకాక యీమంత్రి పత్తముడు సామాన్యమంత్రిమాత్రుడుగాక ప్రఖ్యాత పురుషుడై యుండియుండునని యూహింప నవకాశములు గానవచ్చుచున్నవి.

నరసింహరాయలు

ప్రజోధచంద్రోదయముగాక పైనిబేర్కొనిన జంటకవులు రచించిన మఱియొక గ్రంథమగు వరాహపురాణమునకుఁ గృష్ణరాయల తండ్రియైన తుళువ నరసింహరాయలు కృతినాయకుడయ్యెను. అప్పటి కీన్యసింహరాజు రాజుగాక, సాళువగుండ నరసింహరాజుకడ దండనాథుడుగాఁబనిసేయుచుండెను. ఈతుళువ

నరసింహరాయ లొక్కయంద్రకవిత్వమునే కాక,

“అష్టభాషకవిత్వాజ్ఞసంభవులైన

సుకవిపుంగవులు సంతులుసీయ”

అను వరాహపురాణములోని పద్యభాగము వలనఁ దదితరభాషాకవులకు సైతము పోషకుడై యుండినట్లు తెలియుచున్నది. కృష్ణరాయల కవితాభిమానము వానితండ్రి నుండియు వచ్చుచుండినదియేకాని వానినాఁడే జనించినది కాదు.

పాశుపతండ్ పృథివిహరాజు

ఈన్యసింహరాయలకుఁ బ్రభువైన సాళువగుండ నృసింహరాజు సైతము ప్రసిద్ధకవితా పోషకుడని చెప్పఁ దగియున్నాఁడు. ఈతని కాశ్రితుఁడైన కవి ప్రసిద్ధాంద్రకవిశేఖరుండైన పిల్లలమట్టి పినవీరనయని చెప్పటకంటె వీనిఘనత వేఱుగ వర్ణింప నక్కరలేదు. ఇతఁడు కృతిపొందిన కావ్యరత్నము కైమినిభారతము. కవితారచనం గూర్చియుఁ గావ్యరచనావిధానముంగూర్చియు నీతనియభిప్రాయములు కనుఁగొనినయెడల నీ నృసింహరాజు, కవితయందు మిక్కిలి పరిణతి చెందినవాడే కాని సామాన్యుడుగాఁడని తెలియఁగలదు.

* ఇరువురుకవులు కలిసి యొక కావ్యమును వ్రాయు వాచారమునకు వీరే మార్గదర్శకులు. వన్నయనారాయణ భట్టు పాహాఁయ్యమును బొందినవ భారతకృతిక ర్తృత్వముమాత్ర మొక్కవన్న యిదేరే యున్నది. పైని బేర్కొనిన జంటకవులనాఁటిమండి శేటివలసంగల మధ్యయుగములలో నిట్టికవులున్నట్లు కానరాదు. మన వీరేశలింగయగము నందలి జంటకవులగు తిరుపతి వేంకటేశ్వరకవీశ్వరులు, కొప్పరపుపోడరకవీశ్వరులు, రామకృష్ణకవీశ్వరులు, వేంకట పూర్వతీశ్వరకవీశ్వరులు మిక్కిలి సుప్రసిద్ధులు. ఇందు వేంకట పూర్వతీశ్వరకవీశ్వరు లాశుకవితాపధానాదికములువిడిచి తమ ప్రసిద్ధిజీవితములను గావ్యరచనమునందే వినియోగించుచున్నారు. కీరి కవితా సుందరి ప్రకృతి సౌందర్యశ్లోక గదంగూర్చు చెలిమికైతె. ఈ వివరములను వీరేశలింగయగకవీశ్వర చరిత్రమును వ్రాయు సందర్భమున వ్రాయుచున్నాను.

“ఉ. అమృత ప్రసంగముల
యందును నొక్కొక కాలమందు వి
శ్వముగల్గు వాటికిఁ
తెప్పనిపర్యయ మేయగుండునన్
దేను కవిత్వసంతతి
నిక్కము తత్త్వవిభోవిలాసమన్
జానులు విష్ణురథము
ప్రసాదమునా హరికి ర్తవంబువన్.”

౪. వాచని నిరతము భారత
రామాయణకథలఁ బ్రేమ రంజిలు వందున్
తెప్పనిభారత వనఁగా
భూమి పశ్చాత్యము పురాణముల గణియింపన్.”

గీ. ఆపురాణము గవఁ దెనుఁగయ్యెనేని
తెప్ప నేర్పిన కవియఁ బ్రసిద్ధుఁడేని
యెఱుగు నుదీకారమున మించుగనియెనేని
గుండవము కన్యకలచివ చుండుచును.”

చిల్లర - తెన్నయ్య

పినవీరభద్రుఁడు రచించిన మణియొక కావ్య
మగు శకుంతలాపరిణయము, ఒక రాజుగాని
మంత్రిగాని కాక సామాన్యగృహస్థుఁడగు చిల్ల
రవెన్నయ్యయనువాని కంకిత మీయఁబడెను.
ఈ వెన్నయ్య నియోగి బ్రాహ్మణుఁడు. వీని
వాసస్థానము నెల్లూరిమండలములోని చిట్ట
గుంటకు సమీపమునందున్న సోమరాజుపల్లి.
కవితారసజ్ఞులైన రాజాధిరాజులు గ్రహింపఁ
దగిన శకుంతలాపరిణయమువంటి మహాకావ్య
మొక సామాన్యగృహస్థున కంకితమీయఁబ
డుటకంటె, రాజాదరణదశనుండి యాంధ్రకవి
త్వము ప్రజాదరణదశలోనికి మాయమందె
ననుట కింకెట్టి తార్కాణము కావలెను?
ఈ వెన్నయ్య కావ్యరచనంగూర్చి కవికిఁజె
ప్పిన విధానములఁబట్టి రసజ్ఞుఁడనియు గొప్పసం
స్కారియనియుఁ దేటపడుచున్నది.

“సీ. సరస్వత్యులుగ మాలకరి తెమ్మ తెఱంగుల
విరల వెఱుంగఁ గావించివట్లు
కర్పూరకమ్రాకావస్తువిరతిరే
శ్రీఖండవర్చ వాసించివట్లు
ఒడికంబుగాఁ గందనొడికి వావానూన
పరిమళంబుంగూడఁ బరచివట్లు
పగ్గలు నివిధపుష్పమరందలముల
గొలిపిచ్చి తేనియఁ గూర్చివట్లు
భారతీప్రాకృత మాలకారణముగఁ
గానీదాసునివాటక ప్రమము కొంత
తావకోక్తి నభివక్త శ్రీ పరింపఁ
గూర్చి గృతిసేయు వాకు కావంతలంబు.”

రాఘవభూపాలుఁడు

ఈపోతన శ్రీనాథయుగములోని కవితా
పోషకులలోఁ గడపటివాఁడు రాఘారిరాఘవ
భూపాలుఁడు. ఈతఁడు రెడ్డికులస్థుఁడు. నెల్లూరి
మండలములోని పాకనాటిసీమయందలి కంద.
కూరుతాలూకుసంగల గుడ్లూరున కధీశ్వ
రుఁడు. ఈరాఘవరెడ్డి ప్రసిద్ధకవిసత్తముం
డగు వెన్నెలగంటి సూరనచే విష్ణుపురాణ
మును వ్రాయించి కృతిపొందెను. విష్ణు
పురాణములోని,

“వేదాంకవిదులైన విద్వాంసు లొకచంక
సభయభోజకపు లొక్కచంక”

అను పద్యపాదమువలన రాఘవరెడ్డి యుభయ
భాషలయందును సభిమానము కలవాడని
యు వేదాంతమునందును బ్రవేశమున్నవాఁ
డనియుఁ దెలియుచున్నది. ప్రస్తుతయుగము
నకు సంబంధించినట్టియు, చారిత్ర కాంశముల
యందు సందేహాస్పదులైనట్టియు, అంతగా
బ్రసిద్ధపురుషులుగానట్టియు, సామాన్యకృతి

పతులను గ్రంథవిస్తరభీతిచే నిచ్చటవిడుచుచున్నాను.

బెద్దనయగము - కృష్ణదేవరాయలు

మహాభారతాంధ్రీకరణమునకై నన్నపాఠ్యునిచే రాజరాజ శ్రీకారమును జట్టింది నది మొదలు రమారమి యైదువందలసంవత్సరముల కాలపరిమితిగల యీనాలుగుయగములయందును, ననేకాంధ్రరాజులచే ననేకవిధముల నాదరింపబడుచు గ్రమక్రమముగా రాజాశ్రయపటత్వము నుదప్పి, రాజమంత్రులు, రాజసేనానులు, తదితరరాజోద్యోగస్థులును, గడకు సామాన్యగృహస్థులుగూడఁ దనకొనంగు కైదండలకాసించుచు, నింకఁ బ్రజాదరణముపై నే ప్రాణములు నిలుపఁబెట్టుకొనవలసివచ్చునను నవస్థ తనకుఁ దటస్కించునేమో యని యున్నదస్థితియందు, అట్టియాంధ్రకవిత్యమును సముద్ధరింపఁ జక్రధరునివలె గర్హాటకరాజ్యచక్రధరుండగు శ్రీకృష్ణదేవరాయలు సమకట్టి కర్హాటకాంధ్రరాజ్యములను నాంధ్రకవితా ప్రవాహమునందుఁ దెప్పలుగాఁజేసి, రాజరాజనాటి గౌరవోన్నతులు మరల నాంధ్రవాఙ్మయమున కొనగూర్చుటచే నిమ్మహాసీయుఁడు మనకవితాపోషకులలో నెంతటి యగ్రస్థానము నలంకరింపవలసివచ్చాడో వివరింప నక్కరలేదు. వన్నయయగమునందు రాజరాజునిజోలఁ బెద్దనయగమునందు రాయలను స్మరింపక కవితా ప్రసంగమే లేదు. ఇప్పట్లున నీతఁడవతరించి యుండకపోయినయెడలఁ బ్రబంధయగ మంతలోఁబ్రారంభించి యుండదేమో యని తోచు

చున్నది. ప్రారంభించియుండినను బ్రబంధముక్తాహారమున మేరువుపూన యనందగిపమనుచరిత్రమువంటి సర్వలక్షణ లక్షితంబగు సుప్రసిద్ధ ప్రబంధము మాత్రము ప్రబంధరచనకు మార్గదర్శకముగా వెలసియుండకపోవును.

ఆంధ్రదేశ రాజ్యాంగచరిత్రమునందును, ఆంధ్రకవితా చరిత్రమునందునుగూడ సత్యం తవిఖ్యాత పురుషుండగు రాయ లాంధ్రుఁడే మోయను భ్రమ వొడమకమానదు. కాని విమర్శదృష్టితోఁజారిత్రకపరిశోధనము గావించునెడ నట్టిభ్రమ తొలంగి రాయలు కర్హాటకుఁడేయని నిశ్చయము కాగలదని తోచుచున్నది. కృష్ణరాయల సుప్రసిద్ధిం దలంచి యాంధ్రులవలెనే యావలఁ గర్హాటకులుఁ గూడ గర్వపడుచున్నారు. తెనుఁగుసందేశకాళ కర్హాటభాషయందును నాతని శాసనములు గలవు. నాంధ్రకవిత్యమునేకాక కర్హాటకవిత్యమునునైతము సతఁడంతయుఁ బ్రోత్సహించెను. తెనుఁగున మనుచరిత్రాదిప్రబంధముల నేకాక, కన్నడమున భారతాదిగ్రంథములను వ్రాయించి, కృతిపతిత్వమును వహించెను. మఱియు రాయలచరిత్రలయందు, రాయలుఁ గూర్చిన వ్యాసములయందు, రాయలతో సంబంధించిన యుపన్యాసములయందు, రాయలపేరనొప్పు గ్రంథాలయములయందు, మొత్తముపై రాయలప్రసంగము వచ్చినప్పుడెల్ల, 'దేశభాషలందుఁ దెనుఁగు లెస్స' యను వాక్య మవిచ్చిన్నముగాఁ గనబడుచున్నది. వినబడుచున్నది. ఏతత్సభాపీఠకర్తృత్వగౌరవమంతయు రాయలకే నమర్పించుట యన్య

యమని నామనవి. రాయలకంటె రమారమి నూఱుసంవత్సరములు ముందుండినవాడైన వల్ల భామాత్యుడు 'దేశభాషలందుఁ దెనుఁ గు లెస్స' యను నీసుభాషితంబునకుఁ గృతి కర్త. ఈవాక్యార్థమునందలి గౌరవాతిశయ ముచేత నీపద్యపాదము నున్నదియున్నట్లు లే తనపద్యపాదముగా రాయ లుపయోగించెన నుటకు దృష్టాంతముగా నుభయులపద్యములు నిందుఁ బొందుపరుపఁ బడినవి.

"ఆ, వె.జనని పంక్తురెంబు సకలభాషలకును
దేశభాషలందుఁ దెనుఁగులెస్స
జగతిఁ దల్లికంటె సౌభాగ్యశంపద
మెప్పుటాడు బిడ్డ మేలు గాదె? "
(వల్ల భామాత్యుడు-క్రీడాభిరామము.)

ఆ. ఇ. తెనుఁగుదెలుపు దేశంబు తెనుఁ గేను
తెనుఁగుభల్లభుండెఁ దెనుఁ గొకండ
యెల్ల భాషలందుఁ దెనుఁగువే వాసాడి
దేశభాషలందుఁ దెనుఁగు లెస్స."
(రాయల- ఆముక్తమాల్యద.)

వివిధభాషాతత్త్వవిదుండగు రాయలు తన మాతృభాషయగు కర్ణాటభాషలో నమాన

ముగను గొన్ని విషయములయందెక్కుడుగను నాంధ్రభాష నాదరించుటచే నతఁ డాంధ్రుఁడని రూఢిపఱచినయెడల మన దేశమునకును మన సాహిత్యమునకును నాంధ్రులైన రాజరాజాదులనాఁటికంటె నెక్కుడు గౌరవ మెట్లు కలుగునో నాకుఁ దెలియదు. రా య లాంధ్రుఁడైయాంధ్రభాషనుద్ధరించెనని చెప్పట కంటె, రాయలు కర్ణాటకుఁడై వివిధభాషా తత్త్వవేదియై 'దేశభాషలందుఁ దెనుఁగు లెస్స' యని గ్రహించి యద్దాని నుద్ధరించెనని చెప్పటయే దేశభాషలలో నాంధ్రభాష కెక్కుడు ఘనత యని నావిన్నపము. ఈరాయలనాఁ డేయాంధ్రకవితాస్థాన మాంధ్రదేశమునుండి కర్ణాటకరాజ్యమునకు మార్చబడెను.

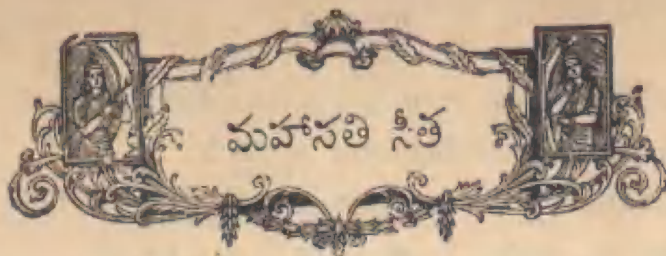
చారిత్రకభాషావిశేష. సత్యానత్య విమ ర్శనాయ త్తచిత్తులైన బుధసత్తములు పైవాక్య ములవలన రాయలయందు గౌరవాభావము నా కారోపింపకుందురుగాక!

బ్రథమభాగంబగు నుపోద్ఘాత సంపుటంబు

రాయల తరువారు బేర్కొనంగన యుదారావతులగు కవితాపాపగుల ముఖ్యులగు
సిక్కిరికపటికయందుఁ జేర్చుచున్నాఁడను

క్ర.సం.	కవితాపాపములు	శేదీ (పం)	స్థానము	వ్రాయించిన గ్రంథములు	వ్రాసిన కవి	కవితల విశేషములు
1	నాటిండ్ల ఆప్యయమాతులగు	1540	కొంచుటిసి	రాజశేఖర చరిత్రము	మాచయగారుచున్న	తిమ్మరుసునకవియందు
2	గొట్టాది నరసరాజు	1560	విజయనగరరాజ్యము	రామాభ్యుదయము	ఆయులరాజుచున్నగుడు	రామరాజు మేనల్లుడు
3	చివరికిబాధి మహాపతి	1560-70	అహమదు (కర్నూలు)	కృష్ణ రామవిజయము	కవచిర్రాజు	
4	కృష్ణ రాజు	1560	నంద్యాలపంసానము	కళ్యాణాక్షయము	పెంగళిమరద	
5	పెద్దవంకటాద్రి మహాపతి	1560	అహమదు (కర్నూలు)	రాధామోహనవిజయము	పెంగళిమరద	
6	మొక్కిరిరాజు	1550-80	గోలకొండ	తపశనందరంగము	అద్దెకి గంగాధరకవి	గోలకొండ నవాలు వ్రాయుడు
7	అయినాకాన	1550-80	జిల్లా	యయగారి చరిత్రము	నాన్నకంటి తలగన్న	గోలకొండనవాలు కొలువులో
8	తిరుమలదేవరాయలు	1560	విజయనగరము	పట చరిత్రము	రామరాజగూడలుండు	అలమేనయందు
9	నరసరాజు	1570	విజయనగరరాజ్యము	నరసభూపాలీయము	రామరాజగూడలుండు	రామరాజుగారునుడువరాదు
10	వేంకటాద్రి	1570	జిల్లా	పరమహంసీయము	రామరాజుగారు	తిరువలమరాజునమ్మిజో
11	గ్రేరంగరాయలు	1575-85	విజయనగర రాజ్యములోని	లక్ష్మీవిలాసము	రాయనం శంకటపతి	తిరుమల దేవరాయలకొడుగు
12	వేంకటాద్రిరాయలు	1585	చంద్రగిరి ప్రాంతం	చంద్రభాను చరిత్రము	తెలిగొప్పల మల్లన	తిరుమల దేవరాయలకొడుగు
13	గ్రేరంగరాయలు	1560	విజయనగరరాజ్యము	సాంబాపాళ్యానము	రామరాజు రంగప్ప	రామరాజు పెద్దయిడికొడుగు
14	మట్టి అగ్రహారము	1550-80	నంద్యాలపంసా	కామకోపవిజయము	అనంతపురానుండు	కృష్ణరత్న గ్రంథమారుజీ
15	భువిజుల సోమనాథులు	1580	విజయనగరరాజ్యము	గుడవీటికావ్యము	తెనాలి అప్పయ్య	కోనేటి రామరాజుమంత్రి
16	పెమ్మసాని పెదతిమ్మరాలు	1574-614	జిల్లా	చారుచంద్రోదయము	పెమ్మమరాలు పెమ్మమరాలు	శ్రీరంగరాయల మంత్రి
17	పెమ్మసాని వివతిమ్మరాలు	జిల్లా	జిల్లా	భంధుమతీ పరిచయము	చిత్రకవి అనంతకవి	పె. పెదతిమ్మరాలు రమ్మకు
18	విరంగ శేటాద్రిమంత్రి	1611	విజయనగర రాజ్యములోని	కొండవరంగమాచార్య్యము	తెనాలి రామశర్మకుడు	పెదనంగమరాజుమంత్రి
19	కుమారి మాలవ	1611	యంకంపానము	హరిచంద్రోపాఖ్యానము	శంకరకవి	ఇతిదు కవిగారు
20	పెదనమంత్రి	1614	విజయనగరరాజ్యము	చిత్రభాగ్యము	చరిగొండ భద్రన్న	వివిధభువు మానగూడతి శ్రీ
21	నాపేటి వేంకటాద్రి	1614	పెజ్జాములోని పరిచయ	చంద్రాచరిత్రము	పంసాని బాబుగొప్పతి	గ్రంగరాయల సానంతుడు
22	గంగానాథగూడలుండు	1690	తెలంగాణ	విజయవిలాసము	చేమనాథ పెంగళుకవి	

కలువలపల్లి రంగనాథ శాస్త్రి గారు

(సంపుటము ౨, పంచక ౪ తరువాయి)

ఉ. తుంటకనమ్మనా మదికి దోచినభంగి వతీలలామ నా
వంటికులాంగనా బలిమిఁ బట్టగఁ బూనిన దిట్టవైన నీ
కంటికి నన్యకాంత లనఁగా నొక లెక్కయె దుర్మతి! జగ
త్తుంటకవృత్తివైతి విది కాదను వాఁడొక్కడైన లేడుగా.

౧౪

ఉ. విన్నదనంబుదోచ నడవిక దెసమాలి వసించుసాధినిక
నన్నిట బల్మి దెచ్చితి మనంబు గరంబు గలంగువట్టులో
చెన్నఁటి! నీతలల్ దునిసి చచ్చెర నేలను రాలకుండునే
తిన్ననిదారి మాని కుమతీ! నినుతోంట్లు యశంబు గాంతురే.

౧౫

ఉ. చివ్వకుఁ గాలుర్రవ్వి పలునేనల మార్కొని పోటుబుట్టవై
క్రొవ్వణఁగించి దివ్యశరకోటుల దాయలగెల్వ నేర్చియుం
బువ్వుల వింటివాని గెలుపుం గొననేరకపోయి తక్కటా!
నవ్వకయుందురే! దనుజనాయక! రావణ! ధీరన త్తముల్.

౧౬

శా. కైలాసాద్రిఁ గదల్చినాడననుచు గర్వించువారార? యా
కైలాసాధిపు విల్లురెండు తునియల్లాఁ ద్రుంచె రాముండు వే
యేలూ, పోరెడువేళలం దెలియకున్నే తారతమ్యంబు? వా
చాలా! రావణ! నాకడం బొగడ నీశౌర్యంబు పెంపారునే.

౧౭

ఉ. పందపుగాక నీవు నెఱుబుటవె వీరులు రామ లక్ష్మణుల్
మందరమందు లేనితటి మాయపు జోగుల వేనమూని నా
దెందము తల్లడంపడఁ గడించి బలంబున దొంగకైవడి
పండురుచున్నను విడక నన్నిట దెచ్చితి దుర్విసేతుఁడా!

౧౮

ఉ. రాముని శాస్త్రవోత్కరవిరాముని సంగరభీమునిక ఘన
శ్యాముని సార్వభౌముఁ దనుచారిమనిరిత కామునిం బరం
ధాముని హునిహృత్కమలధాముని సంతత రక్షితాశ్రిత
స్తోముని రావణా! కనినచోఁ బలుచెట్టులునేయఁ జూతువే.

౧౯

ఉ. రామునివంటిగోరు డన రాక్షసు లమ్మోరు ధుండేనేని మా
యామునివేషధారి నిను నాక్షణమందున గట్టిపట్టి నీ
యామటమాయలెల్ల హరియించి నినుం గడతేర్చు జూడఁడే?
నీమద మింతగాఁ జెలఁగునే? నను దెత్తువె? యిట్లు టక్కరీ!

౨౦

చ. విమతుల రొపుమాపు బలవిక్రమశాలి రఘూద్వహుండె న
దృఢమున వసించియున్నయెడఁ దానవేషముఁ దాల్చి వత్తువే
నిముసమునేపు సైతమును నిర్వంగ సైతువె నాధుమ్రోలు? దు
త్తుమురయిపోక ప్రాణములతో నిలునేరఁగనేరై? దుర్మదా!

౨౧

చ. వెడఁగుడనంబున నురులు వేదులు గొల్చుగ నిర్విశంకత
జడమతివై మదించి నను సాధ్వినీ స్వరిగి జోలె నాడఁ గా
దొడిగితివార! నీదు బలుత్తుల్ల డఁగించెడు లెమ్ము రామభ
ర్తుడు జగదేశవీరు డల రుదుడు బాసటయైన రావణా!

౨౨

ఉ. చెల్లెనుగాని నీతులువచేతలు ము న్నిఁకమీఁదఁ జెల్లనే
చెల్లపు నీదుదుండగముఁ జెల్లగనిచ్చునె రామభర్తుఁడీ
త్తుఘట మాని మేలయివత్త్రోవ మెలంగుమి దైత్యనాయకా!
బల్లిదుతోడిపోరు పలుభంగుల శ్రేయముగాదు చూడఁగ్గా.

౨౩

చ. దురమున రాము నోర్వంగల దోర్బలశాలురు లేరు సుమ్ము దు
ర్భరమదులైన చెన్నఁటులపాలిటి కాలెడు వేరువిత్తు త
త్పరతఁ దదీయపూజ్యపద తామరసంబులు గొల్వఁ భామ్ము నీ
సిరియును రాజ్యముగ నిలుచు జేటు ఘటిల్లదు నమ్ము రావణా!

౨౪

చ. చలమరి నిన్నుఁబట్టి చెఱసాలనుబెట్టిన కార్తవీర్యునిం
గలన జయించి మేటి విలుకాడను పేరును గాంచినట్టి బో
ర్బల గరిమాభ్యునిం బరశురామునిగెల్పిన రాఘవేంద్ర ము
గల నిలువంగ నీతరముగాదిక వేషును నేల ప్రేలరీ?

౨౫

చ. పలుమరు దాడి నేగి సురవర్గము నొంచి జయించి వారికిం
జెలఁగుచు మూడుప్రాద్దులను నేవలు నల్పగ నాజ్ఞయిచ్చియు
కళవళ మొందఁ జేసితివి కారయవెట్టుచు నయ్యె! నజ్ఞనా
వళి మదినొచ్చేనేని పలువా! పలుకీడులు మూడకుండునే.

౨౬

శ్రీనాథుని భీమేశ్వరపురాణము

మామిడిపూడి వెంకటరంగయ్య గారు, యం. ఏ., యల్. టి.

మహాకవి యగు శ్రీనాథునిచే రచితమైన భీమేశ్వరపురాణము ఈ సమయము రెండు మూడు శతాబ్దములలో వివర్ణింపబడినది. (1) ఆంగ్లజేత చరిత్రమును వ్రాయవలసినవారికిగల ముఖ్యాధారములలో మన పూర్వకవులు వ్రాసిన గ్రంథముదాయమొకటి. చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారి "ఆంగ్లచరిత్రము" రంగస్వామి పరస్మతిగారిచే ఇంగ్లహింపబడిన వ్రాతగా విశ్వవిద్యాలయమువారిచే ప్రచురింపబడిన "విజయనగరచరిత్రమునకుగల ఆధారములు" (Sources of Vijayanagar History) అనుగ్రంథములను పరిచినవారి కిది తెలిసిన విషయమే. కాని ఇందునిమిత్తమై మన మింకను ఎంతో పరిశోధన చేయవలెను. ఆంగ్లజేతమునందు వ్రాయబడిన సంస్కృతాంగ్లగ్రంథములలోని చరిత్రాంశముల నన్నిటిని మన మింకను క్రోడీకరించియుండలేదు. ఈసంవర్ధమున శ్రీనాథుని గ్రంథములు మనకు కొంతవరకు పరిచయమగు నుద్దేశముతో అతని భీమేశ్వరపురాణ మింట వివర్ణింపబడియున్నది. (2) శ్రీనాథుడు ప్రాథమిక పరిగణింపబడుచున్నాడు. తర్వాతకాలపు కవులకు అతనికై నమకరించిరి. కాని అతడు వ్రాసిన గ్రంథములలో ముఖ్యము రైసవియు విస్తారమగు ప్రచారము గాంచినవియు. అనుభవముల కాఖండ ప్రవచనముల సంస్కృతమున కాంధ్రీకరణములుగాని స్వతంత్రికావ్యములు కావు. వాటికిగల నారవము వాటిని సంస్కృతమున రచించిన కవులకు చెందవలయునుగాని వాటిని తెలిసిందిన శ్రీనాథునికి చెందలేదులు సరికాదు. స్వకల్పితములను కావ్యములనున్న వారుమాత్రమే మహాకవులను పిలువదు పండితులు తగియుందురు గాని భాషాంతరీకరణముజేసినవా. రిట్టిగునతననభివేదించుట కర్హులనురా? శ్రీనాథుని గ్రంథముల

వివర్ణించువారందరికి ఇట్టిపందేహము కలుగకమానదు. ఒక శ్రీనాథునిగురించి అనకేల? భాగతాది భాగతాది హాసముల తెలిసిందిన వన్న యాదులవిషయమునమాడ నిది వర్తించును. ప్రస్తుతకాలమున బంగాళి, హిందీ, ఇంగ్లీషు మొదలుగుభాషలనుండి వాటకములను నవలలను మనవాని తెలిసిందియున్నామగదా? శ్రీనాథులు మాడ విట్టివా రేనా? కానియెవల వారికిగల ఆధిక్యముమీ? ఇట్లుంటి ప్రశ్నల కన్నిటికి సమాధానము చెప్పవలయు ననిన వీరి గ్రంథములకు మార్మకలను సంస్కృతములను వివర్ణిస్తూర్వముగ పరిశీలించవలెను. సంస్కృతమునకును తెనుగునకును గల తారతమ్యములను తెలుసుకొనవలెను. భీమేశ్వరపురాణవిషయమై కొంతవరకెట్టివిమర్శ ఇవల చేయబడి యున్నది. శ్రీనాథుని భీమఖండము సంస్కృతమునకు సరియును తెనుగా? అందు అతనిచే న్యయముగ కల్పింపబడిన భాగములేవైన అన్నదా? అట్టివాటిని తేరుపరచి యెవల శ్రీనాథుని కవిత్వశోరణి బొట్టిజో నిర్ణయించుటకు కొంతవలగను. (3) స్వకల్పితములుగా భాషాంతరీకరణభాగములను తెలిసిందులలో శ్రీనాథుడుత్రోక్కిన మార్గమెద్ది? మూలమునకంటె తెనుగు పుష్టముగను స్థూలముగను ఇంపుగను ఉన్నదా? తెలిసిందులలో శ్రీనాథుని పద్ధతిని రేక్కిన ఆంగ్లకవుల పద్ధతిని గలభేదమెట్టిది? ఇట్టి విషయములను వివర్ణించినయెడల మన ప్రాచీనకవుల "ఆంధ్రీకరణకైలి" ఇట్టిదని నిరూపించుట అలభ్యమగును.

ఈవిషయములను వివరించుటకుపూర్వముసంస్కృతభీమఖండమునుగురించి రెండుమూడుమాటలు చెప్పవలసి యున్నది. (1) ఇది ప్రస్తుతపు గోదావరిజిల్లా రామచంద్రపురం తాలూకాలోని వామరామమందుండు భీమ

శ్వర దేవుని మాహాత్మ్యమును నిర్దించు స్థలపురాణము. ఇందు దక్షరామచోళాక దాని చుట్టుపల్లముందు దేశము పొడవ వివరింపబడియున్నది. పితాపురము, మహారాజాను ము, పర్వతము, మొదలగు త్రైతములవ్రతంబు విస్తారముగ గలదు. వీటిని పల్లించుటలో దేశముయొక్క పై సర్గిక ప్యూరూపములను వ్యవసాయపద్ధతులను పంటలను గ్రంథ కర్త కేర్పొనియున్నాడు. ఈపర్వతలను పడివిసప్యను పుల్లగాడును దేశానుభవము కలవాడును గోదాంతిమండల నివాసియు అగు ఆంధ్రు డీగ్రంథమును రచించెనని తోచుచున్నాము. గ్రంథమునకు గౌరవము కల్పించుటకై దాని కర్తవ్యము వ్యాసునియం దానొప్పించబడెనుకాని విజయగ దానినివ్రాసినవాడు దక్షరామ ప్రాంతమందలి ఆంధ్రుడే. కావున దేశస్థితిగతులను తెలుపు భాగములు చాలవరకు విశ్వసనీయములు. (2) కాని, ఇందు వివరింప బడిన స్థితిగతు లేకాలమువాటిని? అను విషయముపొడ కొంచె ములోచింపవలయున్నది. భీమఖండము స్కాంద పురాణములోని వీరిదిఖండములలో వొక్కటి. కాని ఈ పురాణ మొప్పును రచింపబడినదో మనకు తెలియదు. అయినప్పటికిని వీరిదిఖండములను రచించినవాడొక్కడు కాదనియు, వీటిని అప్పకవ్యుడు భిన్న గ్రంథకర్తలు వ్రాసినదియు, పండ్లెండవి శతాబ్దముననో వడమూడన శతాబ్దముననో వీటినిన్నిటిని స్కాందపురాణములోగలిపి గనియు తోచుచున్నది. సంస్కృతభీమఖండము పండ్లెండవ శతాబ్దమునకుమందు వ్రాయబడలేదని చెప్పవచ్చును. ఈమూహకు కొన్ని కారణములు కలవు. దక్షరామ నుందలి భీమేశ్వరాలయములో పడుకొండవశతాబ్దమునకు పూర్వ ముకాశనములులేవు. ¹ పండ్లెండు వడమూడన శతాబ్దములకాశనము లెక్కువగనున్నవి. దీనివిబట్టి పదు నొకండవశతాబ్దమునకుపూర్వము దక్షరామత్రైత మంత ప్రసిద్ధిగాంచినదికాదనియు, పండ్లెండవ శతాబ్దమునుండి

దానిప్రఖ్యాతి ఆధికమగుచు వచ్చెననియు, అందుచేత యాత్రికు లనేకు లనటికి వెళ్లి దానధర్మముల చేయుచుండి రనియు చెప్పవచ్చును. ఈప్రసిద్ధి హెచ్చుకానుకాను త్రైతమాహాత్మ్యమును పల్గించి దానికిగల కారికముల నిరూపించుటకై భీమఖండ మను గ్రంథము వ్రాయబడి యుండును. అనగా, ఇది పండ్లెండవశతాబ్ద గ్రంథమని చెప్పదగును. ఇదిగాని ద్వితీయాధ్యాయమందు మహారా రామవర్ణనసందర్భములో రాజ సారాయాస్వామి యొ క్కాయు భీమేశునియొక్కాయు ప్రశంస కలదు. శ్రీ వాధు దీర్ధాగమును తెనిగించుచు “భీమేశం” అను సంస్కృతమును “చాళుక్యభీమేశ్వరు”² నని తెనుగు లోనికి తర్జమాచేసెను. దీనికికారణము మహారాజానుము లోని భీమేశ్వరుని చాళుక్యభీమదనురాజా ప్రతిష్ఠించు టయే. లింగములకు వాటిని ప్రతిష్ఠించినవారిని బట్టి నామములేర్పడుట సాంప్రదాయసిద్ధము. భీమఖండము ద్వితీయాధ్యాయమందు కేర్పొనబడిన “ఇంద్రేశ్వరుడు,” “విదేశ్వరుడు,” “యోగేశ్వరుడు,” “బ్రహ్మేశ్వరుడు,” “నరుణేశ్వరుడు” మొదలగునవి దీనికి దృష్టాంతము. మహారాజామందు ఈశ్వరునిప్రతిష్ఠించిన చాళుక్యభీమడు వేంగిదేశమును పాలించిన రెండవచాళుక్యభీమడు. ఇతడు క్రీ. శ. 934 మొదలు 945 వరకు రాజ్యముచేసెను.³ కావున ఇతనిని కేర్పొనమందు భీమఖండము క్రీ. శ. 934 ముపూర్వము వ్రాయబడినదికాదని స్పష్టము. ఇట్లే హైమదూరింపబడిన “రాజసారాయాస్వామి” రాజ సారాయానునదిరుదుడును వహించినట్టి కులోత్తుంగ చోళ చక్రవర్తిచే గలకొల్పబడిన దైవము.⁴ ఈమహోత్సవము క్రీ. శ 1070 మొదలు 1118 వరకు రాజ్యముచేసెను. దీనినిబట్టి భీమఖండము 1100 ప్రాంతముననో అటు తర్వాతనో వ్రాయబడినదని చెప్పుట కనకాశము కలుగు చున్నది. మరియొక హేతువుచేసూడ నిది పండ్లెండవ

1. Inscriptions of the Madras presidency Vol. I లో క్రీ. శ. 1038 సంవత్సరపుకాశనము ప్రాచీనమగును నున్నది. South Indian inscriptions Vol. IV లో ఇంతికంటె ప్రాచీనముల కాశన మున్న దేమోకాని, ఆసంపుటము వాకిటలు లభింపదుచే నేమ దానిమంది ఉదాహరింపలేకున్నాను.

2. ద్వితీయాధ్యాయము. పద్యము 63.
 3. ఆంధ్రులచరిత్ర 1. సంపుటము. పు 284.
 4. S. I. Inscriptions Vol, III, Part II, P. 130.

శతాబ్దముకంటె తర్వాతిగ్రంథమనియుజాపురేయవచ్చును. దీనియందు జగన్నాథము శ్రీహర్యము సింహాచలము సర్వపురమును వైష్ణవత్రైలోములు వర్ణింపబడియున్నవి. కాననములపట్టి శ్రీహర్యమునకుగాని సర్వపురమునకుగాని పండ్రిడెంచిన శతాబ్దమునకు ముందు విశేషభ్యాతియండి నట్లు కనుపించదు. జగన్నాథ మొకప్పుడు బౌద్ధత్రైలో మేయుండెననియు కాలక్రమమున నది వైష్ణవత్రైలోముగ మారినదనియు అందనివిష్టలమునును శ్రీ. శ 1078-1150 వరకు పాలించిన అనంతర్య చోడంగంగలకవర్తి కట్టి నట్లు తెలియుచున్నది.¹ దీనివంటిపట్టియొక సంస్కృతి భీమేశ్వరపురాణము పండ్రిడెంచిన శతాబ్దమునకు పూర్వపు గ్రంథముకాదని స్పష్టమగుచున్నది.

శ్రీనాథుడు భీమేశ్వరపురాణమును 1428 సంవత్సరమునకు తర్వాత వ్రాసెనని, “వక్షవాటికయందుఁ దరుశేందుకాకి మొగలివాకిలు ధామమును రచించె,”² అను వీధిపద్యపాదమును

ల్లో, “కాకే పుష్కరవాణిశ్యగిలే సంవత్సరే కీలకే కాక్రిక్కాంశోనివాసరే శుక్వరేధీ శ్రియన్న మంత్రీశ్వరః, దాక్షరామజ భీమలింగపురత స్త్రిసప్తగదాతతే ప్రాచీనపురమండపంసమకరోద్రమ్యంశిలానిర్మితమ్.

అనుదక్షరామకాననములోని శ్లోకముతో³పద్యముంచి మూదినయెడల మనకు తెలియుచున్నది. అనగా సంస్కృతి భీమఖండము రచింపబడినతర్వాత నుమారు మాడువందల సంవత్సరములకు తెనుగు భీమఖండము వ్రాయబడెను. మనము సామాన్యముగ పూర్వాచార పరాయణులమై యున్నాము. మనపూర్వులకు మనకంటెపూడ నధికముగ పూర్వాచారములందు గౌరవముండెడిది. ఇప్పటివలె పూర్వకాలమున ఆర్థిక సాంఘికస్థితులందు మేగముగ మార్పులు కలుగుట కవకాశముండెడిదికాదు. కావున సంస్కృతి భీమపురాణమును వ్రాసిన కవియొక్కకాల మందలి ఆంధ్రదేశీపు స్థితిగతులను, శ్రీనాథునికాలము

వాటివాటికిని విశేష భేద ముండియుండదు. అనగా శ్రీ. శ. 1150 మొదలు 1450వరకు గోదావరి మండలమున దలె ఆర్థిక సాంఘికవిషయములు భీమఖండమునుండి తెలుసుకొనుట కవకాశమున్నదని చెప్పవచ్చును. ఈ క్రింద వివరింపబడిన అంశములు ముఖ్యముగ శ్రీనాథుని భీమఖండము నాధారముగ జేసుకొని వ్రాయబడినవి.

II

సంస్కృతి భీమఖండరచితకాలమువాటికి తెనుగు దేశమునకు ఆంధ్రదేశము, త్రిలింగదేశము అనుపేర్లు పర్వ సాధారణమై యుండెను. ఎప్పటినుంచి ఈదేశమునకు ఆంధ్రపునుపేరు వ్యవహారములోకి వచ్చెననువిషయమై అభిప్రాయభేదము కొంతకలుదు. ఏదవశతాబ్దమునండి ఆంధ్రదేశములో చాలభాగమును పాలించిన తూర్పు చాళుక్యరాజుల కాననములందును వారికి సమకాలినులగు పశ్చిమచాళుక్యులయొక్కయు రాష్ట్రహితుల యొక్కయు చోళుల యొక్కయు కాననములందు - అవగా నుమారు శ్రీ. శ 800 మొదలు 1000 వరకు రిఖింపబడిన కాననములందు - ఆంధ్రదేశమునుపేరు కనుపించుటలేదు. “వేంగీ,” “వేంగీమండలం,” “వేంగీదేశం,” “వేంగీమహారాజ్యం,” “వేంగై నాడు” లోనగు ప్రయోగములే కను పించుచున్నవి.⁴ పదకొండవశతాబ్దపు కాననములలో కొన్నిటియందుమాత్రము “ఆంధ్ర” మనుమాట యున్నది. పండ్రిడెంచవశతాబ్దమునుండి ఈమాట విశేషముగ వ్యవహారములోనికి వచ్చినది. పదకొండవ శతాబ్దముందు వ్రాయబడిన భారతమందుపూడి “ఆంధ్ర” శబ్దప్రయోగము కానరాదు. రాజరాజనరేంద్రుని “వేగీ విషయా క్షిప్,” “వేగీనాథ,” “వేగీభూషల్లభ”⁵ అనియు, రాజ మహేంద్రవరమును, “వేంగీదేశమునకు నాయకరత్నం బునుం బోని” అనియు పన్నయ వర్ణించియున్నాడు.⁶ అర్జునునిశీర్షణాశ్రకళను తెనిగించుచు సంస్కృతిభారతము లోలేని “వేగీదేశము”నకు మాత్ర అర్జునుడు వచ్చినట్లు⁷

1. Gazetteer of Bengal Vol. II	2. 1 అశ్వాసము, పద్యము 75.
3. South Indian Inscriptions Vol. IV No 1381 of India Vol I, P. 39; 45; Nellore Inscriptions P. 164.	4. Ind. Antiquary VI. 65; XII, 219. Arch Survey Nilganda Inscription of Amogavarsha I
5. ఆదిపర్వము అశ్వాసము II పద్యము 1	6. ఆదిపర్వము అశ్వాసము 1 పద్యము 8
“ “ “ 5 “ “ 1	7. “ “ “ 8 “ “ 139
“ “ “ 8 “ “ 1	

నన్నయ చెప్పియున్నాడు. కాని ఆంధ్రదేశమునకు వచ్చినట్లు చెప్పలేదు. ఇట్లే భాషను గురించి చెప్పదు “తెనుగు రచయింపు మధిక ధీయుక్తిమొలుకా,” “నన్నయభట్టు తెనుగునకా మహాభారతసంహితారచన బంధుగుఁ డయ్యె”¹ అను వాక్యములలో “తెనుగు” అనుమాటయేకాని ఆంధ్ర మనుమాట లేదు. ఈ కారణములను ఇటువంటి హేతువులు మరికొన్నిటిని బట్టి తెనుగుదేశమునకు మొదటినుండి ఆంధ్రదేశమనియు తెలుగుభాష కాంధ్రభాష అనియు తెనుగువారికి ఆంధ్రులనియు వ్యవహారము లేదని కొందరి అభిప్రాయము. 2 పదకొండవ శతాబ్దమునుండియే ఈదేశమునకు ఆంధ్రదేశమనుపేరు వచ్చినదని వారి నులేము. ఈ వాదములోని గుఱలోపముల చర్చచేయుట కిది సమయముకాదు. మొదటినుండియు “ఆంధ్రులు” “తెనుగు” వారు ఒక్కరే అని నా యభిప్రాయము. దానికిగల కారణములను మరియొక స్వాసమాన పేరు నిరూపించి యున్నాను.³ తూర్పుచాళుక్యుల కాలమున “ఆంధ్రదేశ” మనుమాట వ్యవహారములో కాన్పించకపోవుటకు కారణముకంటే యని తోచుచున్నది. ఈరాజులు మొట్టమొదట ఆంధ్రదేశములో నొక భాగమున వేగిమండలమును మాత్రము జయించి వశపరచుకొనిరి. అందుచే వీరికి వేగిశ్వరలింగము వీరిరాజ్యమునకు వేగిరాజ్య మనియు పేరు వచ్చెను. కాలక్రమమున ఆంధ్రదేశములోని మరికొన్ని భాగములను జయించినశివరాజునకు ఆపేరే యాధమయ్యెను. ప్రస్తుతకాలమున మనదేశమందుండి ఆమెరికానువల్ల వారిలో మహమ్మదీయులు, క్రైస్తవులు, హిందువులు ఉన్నను వారందరిని హిందువు లనియే ఆమెరికావారు పిలుచుచుందురు. దీనికి కారణము మొదట ఆమెరికాను వల్లనవారు హిందువులగుటయే. అట్లే దక్షిణాఫ్రికాలోని మనవా రందరిని అక్కడివారు “హూ” లనియే పిలుచుచుందురు. ఇదేవిధముగ ప్రాచీనకాలమున ఆంధ్రదేశమున కంతకు వేగిదేశ మనుపేరు ప్రచారములోనికి

వచ్చియుండును. ఇదిగో తూర్పుచాళుక్యరాజులు ఆంధ్రులుకారు. వారు కర్ణాటదేశమునుండివచ్చినవారు. రాజరాజనరేంద్రుని కాలమునకు వారికి ఆంధ్రమందు పరిపూర్ణమున వర్ణింపనము లేకుండెను. అనిని కాలమునుండి ఆంధ్రములో గ్రంథముల వ్రాయించుట ప్రారంభమయ్యెను. ఈయభిమానముతో హూదేశమునకు చాళుక్యులు రాక పూర్వము ప్రచారమందుండిన ఆంధ్రదేశమనుపేరు వ్యవహారములోనికి వచ్చెను. నన్నయకాలమందు ఆంధ్రదేశమునంతకు వేగిదేశమనుపేరు చెల్లించుకొనకుట కన్గముని తీర్థయాత్రసంబంధమున అతడు వ్రాసినపద్యమే సాక్షి. అందు కళింగదేశమునకు దక్షిణముననుండినట్టియు భీమేశ్వరశ్రీశైలశ్రీత్రములతో కూడినట్టియు దేశము వేగిదేశమని అతడు చెప్పెను. కారేశ్వరముతో కలిపి ఈరెండు శ్రీత్రములందొక్కదేశమునకు పరిపాద్యలను ప్రతీతి కలరు. గదా? వేగిదేశపు పార్థులంబూడి నిదియే. అందుచేనన్నయ దృష్టిలో ఆంధ్రదేశము వేగిదేశము ఒక్కటే యని స్పష్టమగుచున్నది. చాళుక్యులు దేశభాషాభిమానులగుటచేతను దేశభాషయందు గ్రంథములవ్రాయు వాచారము ప్రారంభమగుటచేతను విహంకాలమునకు పూర్వము ప్రచారములోనుండిన ఆంధ్రదేశమనుపేరు తిరిగి ప్రచారములోనికి వచ్చెను. చంద్రదేవశేఖరబ్రహ్మచారి అయితే స్వామిగో వ్రాయబడిన భీమేశ్వరపురాణమందు ఆంధ్రదేశ మనుపేరు ప్రఖ్యాతమై వ్యవహారమందుండుటతో ఆశ్చర్య మేమియు లేదు.

కాని సంస్కృతగ్రంథమునం దుపయోగింపబడిన ఆంధ్రదేశపుపార్థులను శ్రీవాళునిచే నుపయోగింపబడిన దానికిని కొంచెము భేదముకలదు. విశాఖరము త్రిలోగోల్కీదేశముల సంధియందున్నదని సంస్కృతమున వ్రాయబడినది. దాని వచనముగ శ్రీవాళుడు తెలిసిగలెను.⁴ కాని మొదటిశతాబ్దమున రెడ్లరాజ్యమును వర్ణించుచు “సింహాక్రిష్ణవర్మరిపిహంధ్ర మేదిని” అని ఆంధ్రదేశమునకు సింహాచలము పరిపాద్యుల చెప్పెను. దీనిని బట్టి

1. ఆదిపర్వము ఆశ్వాసము 1 పద్యము 8, 16

2. Indian antiquary 1913. ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాదిసంచికలలో నొకతానియందు మ. రా. శ్రీశ్రీమూగు విశ్వనాథశర్మగారు ఈఅభిప్రాయమును వ్యక్తపరచిరిని నాజ్ఞాపకము.

3. గతక్రిష్ణములో మద్రాసునందు జరిగిన Oriental Conference లో నేనీవిషయమును గురించి వ్యాసము చెప్పియుంటిని

4. II ఆశ్వాసము 55, పద్యము.

5. I ఆశ్వాసము, 29 పద్యము.

పండ్లదండకతాల్లములలో కళింగదేశములో నొక భాగముగ నెందలమందలదే పితాపురమునకును సింహచలమునకును మధ్యమండలమందలలను తిర్వాతీ మాడునందల సరివత్సరములకంటె ఆంధ్రదేశములోని భాగమయ్యెనని స్పష్టమగుచున్నది. ఆంధ్రులు సింహాద్రివరకు వ్యాపించుటచేతను శుద్ధాల్మలరు రెడ్డిరాజు శ్రీభాగమునంటిను బయించుట చేతను ఈభాగమునకునూడ ఆంధ్రదేశ్య మేర్పడెను.

భీమఖండమందు త్రిలింగశిల్పము ఆంధ్రశిల్ప పర్యాయముగ వాడబడియున్నది. 1 త్రిలింగము లను కొనుటకంటె లక్ష్మణరావుగారు విద్యావాధ మహావితి పూర్వము త్రిలింగశిల్ప మాయోధమున వాడబడియుండలేదని వ్రాసిరి. విద్యావాధమహావితి క్రీ. శ. 1295 మొదలు 1321 వరకు పాలించిన రెండవప్రతాపరుద్రుని కాలము నాటి వాడు. లక్ష్మణరావుగారివాడమే సరియైనయెడల భీమఖండము ప్రమాణముగవశేత్తాల్లమున వ్రాయబడినదియు సంస్కృత భీమఖండమునకును శ్రీనాథుని గ్రంథమునకును మారుపరివత్సరములకంటె పెక్కువ వ్యత్యాస లేదనియు చెప్పవలసివచ్చును. కాని ఇంతస్వల్పకాలములో సంస్కృతగ్రంథమునకు విస్తారముగ రచనము కలంకలయు, అది దేశమందు ప్రతీతిగాంచుటయు జరిగియుండదు. శ్రీనాథునికి దాని యంగుల గారవమునబట్టి మాడ అదిఅంతకంటె ప్రాచీనమైనదిగ నుండవలెనని తోచును. అనగా త్రిలింగశిల్పము విద్యావాధునికి మారు ముద్రయై సరివత్సరములకు పూర్వమునుండియే వ్యవహరమందుండెనని చెప్పటకవకాశమున్నది.¹

శ్రీనాథుడు భీమఖండమందు పేర్కొనిన రెక్కిన దేశములలో ననేకము లనవికాలము దాచేర్చితోనుండెనాయను సందేహము కలంకలమున్నది. బోలుఅంగదంగకురకు గుగ్గకుంఠల అవంతి లాబుదేశములట్టివి.² ఏదియో కొన్ని దేశముల కేర్లను చెప్ప నుద్దేశించి అరబ్బీ జావితాను తయారుచేసెను. ఓటిని గరించిన చారిత్రకవిషయము లేనియు లేవు. ఇల్లుగాక, ఆంధ్రదేశమునకు సమాపమందుండిన ఉత్కిల్ కళింగ ఒడ్డెరాజ్యములు, కర్ణాటరా

జ్యము యవనరాజ్యము అతిదెరిగినవి. ఉత్కిల్; కళింగ, ఒడ్డెవనములు ఇప్పటి గంబాం ఒరిస్సా మండలములను సూచించుచున్నవి. కర్ణాటమనగా విజయనగరసామ్రాజ్యము. శ్రీనాథుని భీమఖండకాలమునాటికి ఆంధ్రదేశములోని మైసూరు కడప కర్నూలు బళ్లారి అనంతపుర విత్తూరుజిల్లాలు దానిలో చేరియుండెను. యవనదేశమనగా బహమనీరాజ్యము. రానికపల్లడు అసామ్యరు నేమే మల్తామగ నుండెను. ఈమూడును స్వతంత్రరాజ్యములు. ఓటిని పాలించుచుండిన చారీలో రెడ్డిరాజులు సఖ్యము గలిగియుండిరి. వీరుగాక పంచువా మల్తాను కూడ పీరికిమిత్రుడే. పంచువారాజ్యము బంగాళరాష్ట్రములో నుండినట్లు తోచుచున్నది.³

యవనకర్ణాటోత్కిలములలో చేరని ఆంధ్రదేశమునకు - అనగా ఇప్పటి గోదావరి విశాఖపట్నా జిల్లా లకు, అల్లాడ వీరభద్రరాజుడి రాజగనుండెనని శ్రీనాథుడు చెప్పియున్నాడు. ఇతను అల్లాడరెడ్డియొక్క రెండవ కుమారుడు. ఇతనికి నేమడను అగ్రజా డుండెను. నేమారెడ్డి జీవించియుండగా వీరభద్రరాజుడి రాజ్య మెల్లు విచ్చెనో శ్రీనాథుడు స్పష్టపరచలేదు. వీరభద్రరాజు భార్యయగు అనితల్లియొక్క కలంకచేరు శాసనము మూలమున రాజ్యమహేషియనియు ఆమెవారా వీరభద్రునికి రాజును వీరుకు లభించినవనియు వీరభద్రుని తండ్రియగు అల్లాడరెడ్డి ఆమెకు సహాయముచేసినవాడేకాని రాజాకాడనియు రాజ్యముకూడ ఆమెచేరనే కొంతవరకు జరుగుచుండెననియు (వివరవరపాలపాళీ, కనదుమూర్తి ప్రసిద్ధితగంధపదార్థా అని రెల్లీ-అను కలంకచేరుశాసనము లోని శ్లోకపాదమును గమనించవది.) మనకు తెలియుచున్నది. ఈవిషయములను కప్పిపెట్టుటయేగాక ఓటికి విరుద్ధముగను ఓటితో సహస్వయించుటకు పిలువేనివియు నగువాటిని కొన్నిటిని శ్రీనాథుడు భీమఖండమున చేర్చియున్నాడు. (1) "తత్త్వంబంధాంధ్రవంశుః..... విజయధాన్ సమాధీగవంశుల బిశల్లాడ వల్లాడ ధూవల్ల థుండు రాజుమహేంద్రులు రాజధానిగా సింహాద్రి

1. ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాదిసంచికలలో నొకచానియందు "త్రిలింగమునుండి తెనుగుపుట్టెనా, తెనుగు నుండి త్రిలింగముపుట్టెనా" అనువ్యాసములో లక్ష్మణరావుగారు ఈవిషయమును వివరించినట్లున్నారు.

2. 1 ఆశ్వాసము. 19 పద్యము.

3 D. C. Sen History of Bengali language and literature

పర్యవేక్షణ.....విశ్వవిశ్వంభి కా భవన మండలిలకు
 బరిపాలించె" (1. ఆశ్వాసము ౩2). తత్సంబంధ బాంధవ
 మనుటలో పాతయచేరు అన్న పాత అన్న వేమముర గిరి
 శ్వరారులకు కొండపీఠిరెడ్డి సంబంధ మని శ్రీవాగ్ధుని
 యుద్దేశము. కాని కలవచేరు కావనములో అనిరెడ్డిరెండ్ర
 యగు కాటయవేమనిబంధనగుటచేత అల్లాడరెడ్డి అతని
 రెడ్డి సహాయముచేసెనని చెప్పబడియున్నది. కాటయ
 వేమని బాంధవ్యము మిగుల సన్నిహితమైనది. కొండపీఠి
 రెడ్డి బాంధవ్యము దూరమైనది. అల్లాడరెడ్డి అధికారము
 నకు రాకపూర్వమే అతనినియ్య ము కాటయవేమడు
 రాజునుపేండ్లవరమునకు పరిపాలకుడైయుండెను. కాట
 యవేమనికి అల్లాడగుటచేత వే పీఠధ్రునికి రాజ్యములభిం
 చెను. ఇట్టిసంబంధములో కాటయవేమని కొంచెముపొడి
 స్వరించె అల్లాడరెడ్డి స్వతంత్రరాజై పట్టును అని నుండి
 యే పీఠధ్రునికి రాజ్యమువచ్చినట్లును వర్ణించుటమిక్కిలి
 యసంగతము. ఇట్లుచేయుటలో శ్రీవాగ్ధుని యుద్దేశ
 మేమి? భార్యమాలమన రాజ్యము లభించినది చెప్పిన
 యెడల గౌరవహీనియని అతడు తలచియుండును. పాథా
 రముగ నునకవులు ముఖస్తుతిచేయుటయం దత్యంతో
 తానాము కలవారు. శ్రీవాగ్ధుడుపొడి ఇట్టివాడే. అతిశ
 యోక్తి వారికి సహజము. ఇదిగాక ఇంకొకటి ప్రబల
 కారణ మింకొకటియుండవోవును. (2) శ్రీవాగ్ధుని భీమ
 ఖండమును నిందినను ఆకాలపుకావనముల పరిశోధించినను
 పీఠధ్రుడు "అగ స్త్యుభ్రాత"గ కనుపించును. రాజ్యము
 నకు పొక్కురాలు అని రెల్లి; అధికారమునుచెలాయించు
 చుండినవాడు అన్నయగు వేమరెడ్డి "రాజ్యభరగితిబట్ట
 ముగట్టి"1 పీఠధ్రుని "ధాత్రియేరింప" చేసినవాడు
 వేమడు.2 కెండ్లపాచప్పనుండ్రె యవనరా జగు అహ
 మ్మడువేమనకు వ్రాయులేఖలో వేమ వహీసురేంద్ర
 రాశ్యోన్నతిని వర్ణించుచుండెనుగాని పీఠధ్రుని అధికా
 రమును కాదు.3 అన్నకుండ్రె "వేమ ధూపాలరాజ్య
 భారధురంధరుడు," "వేమధూనిప కృపాసంధితి ప్రాధ
 వుడు"4 రాజధానియగు రాజునుపేండ్లవరము "వేమ
 ధూపాల రాజ్యాధిపతి"5 పండువాగురతాడి

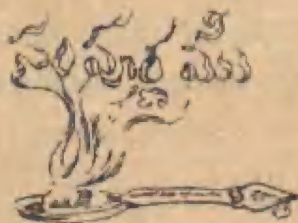
యన్నివేమగుట, ఒడ్డెరాజుచ్చిన స్త్రీలు, కల్లాటధూపతి
 పంపిన ముక్తాశేషక్రిము, యవనరా జొసిన మాయములు
 లోసనువాటిని అనుభవించువాడు వేమడు; రెడ్డిరాజ్య
 నుండు సామంతరాజులై కష్టము చెల్లించుచుండిన బారు
 హాదొరి మన్ని పద్మమడియ రాజులగులందరు వేమని
 మ్రొక్కుచుండెరి. అధికారమంతయువేమనియందుసంక్ర
 మించియుండుటచేతనే అనిరెడ్డి కలవచేరు గ్రామమును
 "భావుకసన్నిధియందు" దానముచేయవలసివచ్చెను. (3)
 అనిరెడ్డిరెండ్రయగు కాటయవేమడు 1416 కు తర్వాత
 నీచించియుండినట్లు లేదు. ఆమెయొక్క కలవచేరుకావ
 నము 1423 సంవత్సరమునాటిది. భీమఖండము 1428
 తర్వాత వ్రాయబడినది. కాటయవేమని తర్వాత అతని
 కుమారుడు కుమారగిరి విస్తారకాలము రాజ్యము చేయ
 లేదు. కుమారగిరిమరణానంతరము శ్రీకుంజా లెనిరాజ్య
 ముపై చండె తిరాగా అతనిసోదరి యగు అనిరెడ్డిపక్ష
 మున అల్లాడరెడ్డి యుద్ధముచేసి రాజ్యము నామెనకము
 గావించెను. ఇది 1416 న జరిగినది. అప్పటికే అనిరెడ్డి
 పీఠధ్రుడై వివాహమాడియుండెను. ఇట్టి సంబంధ
 ములో రాజునుపేండ్లరాజ్యమునకు 1416 మొదలు పీఠ
 ధ్రుడు రాజగుచుండవలసియుండగా అల్లాడరెడ్డి మరణా
 నంతర మతని పెద్దకుమారుడును వేమడు తిమ్మనకు పీఠధ
 రునికి పట్టుముగట్టిట్లు శ్రీవాగ్ధుడు చెప్పియున్నాడు.
 అల్లాడరెడ్డి 1425 వరకు నీచించియుండినట్లు తెలియు
 మున్నది. 1416 మొదలు 1425 వరకు పీఠధ్రుడై పిం
 దోపనాన్నాడు కాకుండెనా? అల్లాడరెడ్డిఅతనికేలపట్టుము
 గట్టలేదు? అనుసంశయమొకటిగలుగుచున్నది. నీచిసంశయ
 మాడగా కాన్పుసమృత్తు మగు పొక్కు అనిరెడ్డివరకు
 కాటయవేమని తర్వాత రాజ్యముచేసినవాడుఅల్లాడరెడ్డి
 అనియు, అతనితర్వాత అతని కుమారుడు వేమవనియు
 చెప్పవలసివచ్చుచున్నది. అల్లాడరెడ్డి బ్రతికియుండినంత
 యకు అనిరెడ్డి తనధర్మయగు పీఠధ్రునికి పట్టాభిషేకము
 చేయవలయునని పట్టపట్టియుండిలేదు. పట్టి పట్టుదలకు
 పొడి అప్పవెనకాకే మండిపెడికాదు. అల్లాడరెడ్డి శ్రీకు
 రాజులవలన గడిగిన ఆపదనుండి రాజ్యమును రక్షించు

1. 1 ఆశ్వాసము 34	4. ఆశ్వాసము 118,5 ఆశ్వాసము 198
2. " 41	5. " 43
3. " 74	

టయేకాక మంత్రియను అరియేటిలింగన యొక్క పహా
యముచే ఝూడేశనపన ప్ర మాదై చాగుహావంతి మొద
లగురాజ్యములను జయించి రెడ్డిరాజ్యమును విస్తరింప
మొదలెను. అట్టిమహామహం వెదిరించి భర్తను సింహాసన
మీసం దుంచుటకై ప్రయత్నించుట వ్యవగమని ఆమె
భూమిందియమొదెను. అతడు చనిపోయిన పిమ్మట మొగ
మోట పడవలపిన యగత్యము లేకపోవుటచే భర్తగౌరవ
మును తగువుచు గ నిలిచి పట్టాభిషిక్తుని గావించెను.
వేమారెడ్డి మహాపూర్విగ చానికి పమ్మటించినట్లు కనపడ
దు. పొరుగువంతుడును బలవంతుడును అగుటచే తమ్ముడు
రాజుగుటయు తాను సామాన్యుడుగ నుంచుటయు అతని
కంగీకారమై యుండదు. అందుచేతనే రెండైనరె అతడు
మోడ సర్వాధికారముగలవారై యుండెను. (4) రెడ్డి
రాజులు పంటనులములోనివారు. ఇప్పటికికూడ నెల్లూరి
తల్లియందలి ప్రముఖులగు కాపులందరుపంటరెడ్డి పీఠస్థి
మనుట నీది పంచుకొనక, తరతరములవరకు బంధువర్గము
తో నొక కుటుంబమందు కలసి వ్యవహారము చేసుకొను

చుండుట వారిలో ఇప్పటికికూడ ఆచారమై యున్నది.
అల్లావరెడ్డి వేమారెడ్డి వీరభద్రారెడ్డి అనితల్లి మొదలగు
వారందరు కలిసి రాజ్యముచేయుచుండుచూడ ఈయా
చార మవాదిగనున్నదని క్కువించగమానదు. కొంతకాల
మువరకైన రాజమహేంద్ర రెడ్డిరాజ్య మున్న ర్థితియం
దుంచుటకు బంధువులలోగల ఈయొకవర్గ మేకారణము.

ఆప్పటివరిపొలనక్రమమును గురించి శ్రీవాగుడు
వివరముగ వేదియుచెప్పలేదు. బలపరాక్రమముల గలవా
రైతె శక్తిపులల ఖండించి రాజ్యమును విస్తరింపజేయుట,
వికరణగలవారై చేవునియందును బ్రాహ్మణులయందును
భక్తిదూఱుమ పంచారామాది పుణ్యక్షేత్రములంధరిదేవా
లయములకు భూదానములను యోగ్యులగు బ్రాహ్మణులకు
అగ్రహారదానములనుచేయుట రాజులకు ప్రధాన కర్తవ్య
ములగ నెంచబడుచుండెను. "నరేంద్రసారణి సర్వవివర
మాన బహుసర్వసమాకుల వగ్రహారము" అని చెప్పుటచే
కర్తవ్యము వలయుననుపాయముల కల్పించుట ప్రభువులకు
సహజమై యుండెనని చెప్పవచ్చును.

ప రా స్వే షణ ము

దుర్భా సుబ్రహ్మణ్యశర్మ గారు

ఆత్రితాభీష్టదాయకులైన వసుమతీ, నేతల సవ్య వెన్నెలల యందు;
సాందర్యవిధ్రమాస్పదలైన జవరాండ్ర, సరపకటాత్ పీఠములుందు;
లలిమూంగి వాఙ్మఖిలుప్రీతి వినిమెచ్చు, తత్ జ్ఞుల సాధువాదములయందు;
తత్త్వజ్ఞుడను ప్రవాదము సమ్మి డగ్గలు, శ్రితముముఖుల సమన్వృతులయందు;
తే. అరసితినిగాని కననేరవైతి నిన్ను, విశ్వమునలేవా? కాక యస్వేషి జనుల
తమకష్టముల నిత్యచత్రము నీకు? శాంతిసీమంతిని! చిత్రచరితవార!!
సీ. రవిరశ్మి చొరని సాంద్రదుమహా రణ్యానీ, మలలో నివసించెదేమొ?
జలచరంబులకైన మెలంగంగరాని వా, ర్నిధిగర్భముల సంచరించెదేమొ?

తరళవాయుతరంగ తతినిర్మితములైన, లలితంపుఁ బుట్టముల్ గట్టదేము ?

శరదందుచంద్రికా చ్ఛాయామయంబైన, గందంబు మేన నలందెదేము ?

తే. అమలగంధర్వనగరపార్వత్యగ్ర సీమ, మృదుగగనపుష్పశయ్య నిద్రించెదేము ?
ఎవ్వఁడెఱుంగు నీకలరూప మిట్టిదనుచు, శాంతిసీమంతిని ! చిత్రచరితవార !!.

చ. కలఁకుల నిల్చినట్లు, పలికింపఁదొడంగినయట్లు, చేరఁగాఁ
భ్రులిచినయట్లు నెయ్యమునఁ బేర్చినయట్లు స్ఫురింపఁజేసి యా
వలినిముసంబులోన, ధృతివాపి తిరోహితవయ్యె చక్కటా !
యఁతొలికాఁబు చంచలలకంఠును జూచలవీపు కోమలి !.

సీ. మూర్ధాభిషిక్తుడౌ భూమిశ్వరుఁడు మొదల్, విచ్చమెత్తెడు నిలుపేదపటకు ;
గగనచారనమర్థుడగు నాగరకుఁడాది, మయిగవ్వఁటఱుగని మలినువటకు ;
యజనయాజనపదులైన ద్విజుఁడుదొట్టి, యేపియెఱచి సంజా పాపివటకు ;
విభ్రతోన చితిఁబొచ్చు వీరసాధ్వీదొడంగి, పెఱచవిఁబతిఁజంపు జటభివటకు ;

తే. అపివీలిక మాబ్రహ్మ మఖలజగము, తావకాబ్జుత దూపనిధ్యాన పరమ !
యెల్లరఁ గలంచి యలయించె దేకరీతి, శాంతిసీమంతిని ! చిత్రచరితవార !!.

సీ. పరుగెత్తనేల భాస్కరుఁడభ్రవీధి నీ, తరళాకృతిగను నాచురతఁ గాక ;
క్షయమందనేల నిచ్చలు సుధాకరుఁడు నీ, పదదర్శనము లభింపమినిగాక ;
కడలు మూలలుదూరఁగానేల పవనుండు, నీయున్ని వరయు పూనికను గాక ;
జ్వలనుండు శిఖలఁబైఁ బైఁబ్రోకనేల నీ, చరణాంబుజయుగంబు దఱియఁగాక ;

తే. ఖచర నక్షత్రతారకా నిచయమెల్ల, మింట ననవస్థితి బరిధ్రమింపనేల ?
త్వత్కటాక్షైక పాత్రమై పలుకుఁగాక, శాంతిసీమంతిని ! చిత్రచరితవార !!.

సీ. పరమతద్వేష మేథంగిఁ బైకొనివచ్చు, నఖలమతము లొక్కఁ డైనచోట
పరరాష్ట్రీష యేకరణి దలమూపు, నఖలరాజ్యములొక్కఁ డైనచోట
పరజాతినింద యెప్పటఁ బ్రవర్తిల్లు, నఖలజాతులు నొక్కఁ డైనచోట
పరజీవహింస యేవరుసను వర్తిల్లు, నఖలజీవులు నొక్కఁ డైనచోట

తే. ఈదృశమహానుభావ సమృద్ధియుత్పండు, పరభవత్వయంగ్రహ పరిష్కరగరసికుఁ
డతులతావకమహిమ మే మునఁగవచ్చు, శాంతిసీమంతిని ! చిత్రచరితవార !!.

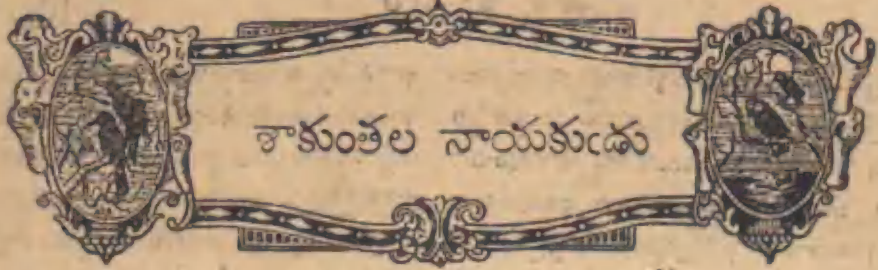

నీ. ఇది వింశతిపాదపూర్వకము జన్మమున (బ్ర-ధావంతు దీనిర క్తమను జూచి, యగ్నిమండమునయందు హోమము చేయఁబడుదీని సంపత్కవలగంధ, పారమావ్రూణించి సంరక్షమయిం జో - జెవలిన! యాధునికేంద్రు, పాపములను దీనిపై బ్రచితిమిగాన - బానితోఁగూడ వైశ్యావయండి, పశువు నశియింపఁజేయు నిష్కగిదిఁబట్టి, నతి కఠోవులు కల్పిల వరసి నేగ, వరపతి, సమీపమునఁజేరి "నతిక నీకు, మయ్య"యని కేకవైచె సిద్ధార్థుఁ డపుడు.

—శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వర కవులు.

ఈ. ౧౦ దొక పేర మావనయం ప్రెసిలూహాతికేసి గాయముం, తెందిన గుండుమన్వినతీవ ముమాత్రము గాయముం దా
 నం దలపోసి వాన్వపరినంపమః డిచ్చిటిమానప్రాణిః బ్రో, వం దలకొంటయమ్మనల వంబలపంచుటకం టె పేలకా,
 వ. ఇట్లు రలపోసి యక్కొండపరియలనుండి తిరి చ్చిలుక పేరదతి కరిసి తన యెగుబుజులున కక్కించుకొని నోపకల
 కిట్లనియె.—శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరకవులు.

గొల్లపూడి శ్రీరామ శాస్త్రి గారు

ప్రాచీన సంస్కృతశాటక సమాలోచన. శేయః
దలంచితిమిగాన, ప్రథమమున 'కవిశ్రీకా
ధిష్ఠిత కాళిదాసః', 'నాటకేషు కపంబిలా', అనువాద
దులఁబట్టి కవికులశిలము దీగు కాళిదాసుని నాటకరాజ
మగు శాకుంతలమునుగలించి ముచ్చటించుట కర్తవ్యమై
యున్నది.

ఒకకావ్యమును వివర్ణించుటకష్టము. దానికంటె
గజ్జితరము కవివృత్తయమెఱిగి నిష్పాక్షికముగ వివర్ణిం
చుట. కష్టతమము మఱొకటిగలదు. తనవివర్ణనముచే
కాకకుల మెప్పించుట. కృతితలఁ దద్వివర్ణనమును నొక
విద్యార్థివైన మైనదగుటచే వానివాని యువాచోపాహార నను
సరించి యుండును. అయినఁ బాకకులలోఁ గావ్యమునా శే
షించు కాళికంటె దద్వివర్ణనము నాశేషించువారే యధిక
ముగ నుండురు. వివర్ణనమునకులె దానినాశేషించువానికి,
విశేషపరిశ్రమగాని, విశేషబోధకగాని యవసరము.
ఎట్లున? ఒకరు తొందరపడి విచారించి, యెట్లుకల తొకవిధ
ముగ నిర్ధారణచేసికొని 'మారముగ నాకనఁబడుచున్నది
గుఱ్ఱముగనుండజోవును' అనియనివనో 'క్రోధిగనుండు
వాఁడు దానిపనుగ్రముగ వివేకమునుచే, యావృత్తిని
గుఱించి విచారణ చేయకయే 'యయ్యది గాడిద యేల
కాయఁడున?' అనియెంటనే యాశేషించును. ఇంతెదుర
ము ముగనవడి చెప్పినదానిని దృటిలోఁ దృణీకరించివారే.
గుఱ్ఱము గాడిద యొకటైనదిగదా యని తొమ్మడుచుకొని,
యనివరలో 'మండవోవును' అనిచెప్పినయారే దున్నవి
'న్ని లేనివికొన్ని సమమార్పి, 'యయ్యది మమ్మాటికిని
గుఱ్ఱమేయగునని తాఱుగుదును. గాడిదపక్షము పూనిన
వాఁడు తమ్మునవాఁడుగనుండునా? నీవుచెప్పినకారణముల
చేతనే యది గాడిద యని నిర్ణయించును. ఈవివాదములో

జయము పొందకము. ఒకవేళ నాశేషకఁడు విజయము
వొందినను, నవబుద్ధిబలముచేఁ దొలఁత నొకయోకారము
నేర్పఱచినవాఁడగు మొదటివివర్ణకుఁడు గొనీయుండు
గాకపోడు.

ఇంతకు శేఁతవృత్తవృత్త శేషమ? వివర్ణాశేష
ముల కవివాభావసంబంధము గలదని. కనుకనే వివర్ణ
ముచే లోకల మెప్పించుట కష్టతమమని చెప్పటకు
చేతువు. అయినఁ గావ్యమునకంటెను దద్వివర్ణనమే
భాషాప్రపంచమునకు మహాప్రకారకమని చెప్పవలసి
యుండును. ఇట్లుకష్టతమమును, నర్థేంతోపయుక్తమును
మనకృత్యమును శేయఁబూనిన వివర్ణకుఁడు కవివరే బండి
తుండును, ప్రతిభా వికారదుండును, రసజ్ఞుఁడును నగుట
యేకాక నిష్పాక్షికుఁడును, సర్వోదముఁడునును తనకృత్య
మును నిర్వహించునలయును. కవిని జాకకులము మధ్య
స్థము వహించిన వివర్ణకుఁడు గుఱవోపములలో నన్య
తరమున కధీనుఁడుగాక, యాచివయమై తనకుఁ బూర్వ
మెవరైనఁ బ్రయత్నించియుండినో సద్రానిపై నాధార
పడక, తానోపవలించి పూర్వాపరసమన్వయముతో
విషయమును బరిశీలించి, తనయవాసా ముమ్మాటికిని దృఢ
మని విశ్వాసము జనించినవిమృశులనే తనయధిప్తాయమును
జటిలుచ్చిననో, నది విశేషజ్ఞునిచే నొకప్పు నాశేషిత
మైనను, హృద్యమై యుపకారజనకము గాకపోదని నా
నమ్మకము. ఈవిశ్వాసమతోడనే ప్రాచీనసంస్కృత
నాటకములను గొన్నిటిని వివర్ణింపఁ బూనితిని.

మనము తొలుత వివర్ణింపఁబూనిన శాకుంతల
నాటక మసంఖ్యాకులచే నాఁడుమొదలు శేఁటిముఖము
వివర్ణింపఁ బడుచున్నది. ఇట్లే విశ్వమున సారస్వత
మున్నంతకాలమును వివర్ణింపఁబడుచునే యుండునని

చెప్పవచ్చును. మహాకవియగు కాలిదాసు సంస్కృతవాఙ్మయ ప్రపంచమున కాకుంతలనాటకమును దివ్యజ్యోతి పరిగించి, కేవల మావాద్యయమునేకాక భారతభూమిని సయితము విలసిల్లఁజేసి యున్నాడను విమర్శనములు గలవు. రఘువంశాది కావ్యరత్న రచనలే 'విశ్వేశ్వరయోగావ్య'మనునది సార్థకము నొందింది, కవిలోక గర్వార్థమే మహాకవి, యంతెట్టితో మారకయుండలేక, కాకుంతలాది నాటకములను, అందుచేతేసింది కాకుంతల మును రచించి తనయభిజ్ఞతను చెల్లఁజింది యున్నాడను విమర్శనములును దివ్యమానకాలములో లేకపోలేదు. అయ్యచి పండితవర్గ కృతములగుటచే భావకులకు దేవీకవి యాదరణీయముగ నే యుండవనుటయు సత్యదూరము గానేరదు. కానియతి పృథ్వీవామృత్యులు చెందును హానికరము లనియే తలంప వలసియుండదు. ఇట్టివిమర్శనములు తస్మాంధమును దెప్పించి చూచుటకుఁ బూర్వమే కారణాంతరముచే నిరవమిశ్ఠమని, (అనఁగానాతఁడేగ్రంథమునునుడించి యాభిధముగవిమర్శించియున్నాఁడగుచా. మనమద్వానికి వ్యతిరీక్తముగ నీవిధముగ విమర్శింపవలయునని) నిర్ణయించుకొని నేయఁబడిన నని చెప్పవచ్చును. ఇట్టివానిచే భాషకుఁ గలయ స్రయోజనమును గుఱించి కే కేఱుగఁజెప్పఁచునవనిలేదు.

సర్వజ్ఞుడగు నీశ్వరకల్పితములలోనే యొక్కొక్కటియు గుఱివోషముల కాకరమై చూపుటయుండ, కించిజ్ఞుడగు మానవకల్పితము లట్లుండుట కేమియాశ్చర్యము? ఎవరైన నొకవస్తువునుగుఱించి మాటలాడుచో నది నిర్దోషమనినను, నిర్దోషమనినను నతియోక్తియనియే కదా భావింపవలసియుండును! ఏమన, నట్టిది ప్రత్యక్షమగు భవ విరుద్ధము. అయిన నట్లు నుడువుట గుఱివోషముల యాధిక్యాఽపాధిక్యముల నుద్దేశించియేయైనచో నాత్మేషణీయముగాదు. అట్లే కాకుంతలమును గుఱివోషముల మై యుండుటచే, తక్కినవానికంటె నియ్యది శ్లాఘాపాత్రమై యగ్రగణ్యముగ నెన్నఁబడుచున్నదిని నాభావము.అయిన విందును నెఱుగులు లేవనుటకు వీలులేదు. వాని గుఱించి లేరువాత విచారించెదము.

మహాకవి భారతములోని శకుంతలో పాశ్చాత్యమును నైకొని కొన్ని మార్పులతో 'అభిజ్ఞాన కాకుంతల' పును నాటకమును రచించియున్నాఁడు. మూలములో

భారతోత్పత్తి కణ్వశ్రమముననే యొనర్పించె, మహావిరాజ మారీచాశ్రమములో నై నట్లుకన్పించియున్నాఁడు. అట్లే శకుంతలా దువ్యంతుల పువస్సునావేశము రాజనధలోనే యొనర్పి భారతములో పర్ణింపఁబడియుండ, మారీచాశ్రమముననైనట్లు మహాకవి మార్చియున్నాఁడు.అన్ని యంశములకంటె నీ నాటకమునందు విలక్షణములైన మాన్యులు 'అభిజ్ఞాన'మునికావములనవని. ఈనూతనకల్పనలచే నాయకుని భర్తృమృతినుండి కాపాడి నానాగుణాలంకృతునిగ మహాకవి యొనర్చియున్నాఁడని తెల్లమును చూపుచి ఇట్లే పండితాభిప్రాయమును నైయున్నయది.

భారతదువ్యంతోడు

మూలముగ విచారించినచోఁ గొన్ని యంశములలో వ్యాసదువ్యంతునకును, కాలిదాస దువ్యంతునకును విశేష భేదమున్నట్లు కానఁబడదు. భారత దువ్యంతుఁడగును, కణ్వశ్రమమున శకుంతలనుజూచి మోహించి, కాలిదాస దువ్యంతునివలెనే తనమావసమునే ప్రమాణముగఁ గొని యోమెయందుఁ బూజ్యమైన నామనస్సు లగ్న మగుటచే నీమె త్కత్రియార్హ యగుటయే నిక్కము' అనుభావమునే యాక్రిందివిధమున చెల్లఁజిందియున్నాఁడు.

శ్లో.నమోఽవ్యక్త క్షత్రియాయాః మహోజాత ప్రవర్తరే;
ఋషిపుత్రీపు చాన్యాసు నావరాసు పరానుభ.
తస్మాత్ప్రసీదోతాత్మానం విద్ధి మాం కలభాషిణీ;
యస్మాంమేత్వయిభావోఽస్తిక్షత్రియాహ్మసికావద.

మఱియు, లాలసుడయ్య భారతదువ్యంతోడు కాలిదాసదువ్యంతునివలెనే శకుంతలను గాంధర్వవిధిఁబరిణయమాడఁడలచి, యామె జన్మవృత్తాంతమునడిసి తెలిసికొని నిశ్చితుఁడై సర్వవిధముల నాకన్య నొడఁబఱిచి వివాహమాడెను. ఇంతవఱకే వ్యాసకాలిదాస దువ్యంతులు కొంతవఱకు దుర్బులనఁబడియున్నారు. భారతదువ్యంతోడు శకుంతలను బరిణయమాడునంతవఱకు నిష్కమఁజేయుగు నొకవీరుఁడగునెన్నఁబడియున్నను అతనిలేరువాతివీరితము నుపట్టి విచారించినచో నాతఁడుప్రారకబృఁదనియేచెప్పవలసియుండును.

అధము కుభును తెలియని కన్యకను,మోఁడుమిక్కిలి ఋష్యశ్రమమునఁ తెలిగినదాని నొరు లెఱుంగకుండ

దుష్కంతునినంటి చక్రవర్తి స్వప్రయోజనార్థము భర్త
 ప్రభువగు నొనర్పఁజెంచి, 'శేనంతవాడ నింతవాడ. నా
 సర్వస్వము నీయఁగీనము. నిన్ను పట్టపురాణిగ నొనర్చె
 దను. 'శేన సీదాసుడను.' అని యేమేమో మాటలు
 నుడిచి, యా మొక న్యాయ భంగమునర్చి 'నిన్ను ద్వారలోఁ
 బట్టెనునకు రప్పించుకొనెద'వని చెప్పిపోయి, యావల
 నాస్పృతియే లేకయుండుటచే నెంతయు నీచకార్య
 మొనర్చిననియే తెలంచుట కవకాశముగలదు. అతఁడు
 శివంతలను మఱిచివాడనుటకంటె, మనుష్యత్వమునే
 మఱిచివాడనుట యుక్తము. ఈ యమానుషకృత్య
 ముచే నాతఁడు స్త్రీలంపటఁడనియు, కూన్యచిత్తుఁ
 డనియు నేర్పడుచున్నది. వెనుకటి కొక న్యాయస్థాన
 ములో విచారణావస్తయన, నొక పెద్దమనుష్యుని ప్రతి
 వాదిపక్షపు న్యాయవాది 'మీ కెంతమంది విద్వంసు
 యుదుగ, నాతఁడు మీ సములమెలఁచేయుదు, 'మాకేమి
 తెలియును? మానుమాస్తామపిరిచి యడుగుఁడని' చెప్పి నాఁ
 డట. భారతదుష్కంతుఁడీ పెద్దమనుష్యునకు అన్నయో!
 గమ్మండ! యైయుండును.

ఇంకను నాతని దుష్కృత్య మరయుఁడు. పాప
 మాచిన్నది తుఁగ మొకయొగముగఁ గొన్నివత్సరము తెల్ల
 గడచి, యావల పితృవాసతని బ్రతునిదోడ్కొని కొండం
 తాశతో రాజసభకువచ్చి, మనయప్పటి వివాహమును
 స్మరించి, పుత్రసహితయగు నన్ను బరిగ్రహింపుననుడు,
 నాదుష్కంతుఁడు పరియియ్యత్రాంతముస్ఫురికవచ్చియు,
 లోకు లేమైన ననుకొనిపోవుదురేమో! యను శంకచే,
 నా మెగొంతుకొయలచి, 'ఏ వెరుగ నిన్ను; వెక్కడోదా
 నపు? మిన్నకయి యనుచింతలులు పలుకఁ గా నేటి
 యరుగుమంబురు, హాన! యెందుండివచ్చి తందులకువడికొ'
 అని విరాకరించెను. ఇట్టియవికే శిఖామణి, యిట్టిహార
 కర్యుఁడు విశ్వశ్రేయః ప్రదంబున నాటకమనకు నాయ
 కుఁడుగమండిన దర్శియోజనము సిద్ధింపదను తెలంపుతో
 మహావి దవ ప్రతిభావిశేషముచే నొకటిరెండు మాన్యు
 లతో నాతనిప్రవర్తనమును సంస్కరించి 'వెచాన' అని
 యనిపించి యున్నాఁడు.

కాలిదాస దుష్కంతుఁడు

కాలిదాసు భారతదుష్కంతుని ప్రవర్తనమును
 సంస్కరించి తననాటకమునకు నాయకునిగ గ్రహించి

నను, కళింకములకెల్లఁ బుట్టినిల్లును నాతని బహుభార్య
 త్వమును సంస్కరింపకపోవుటచే నాతనిచరిత్రము నిష్క
 లింతము గాఁబోయినది. అలోచించినచో మహావి
 యద్రాని నిరసించియుండెనేని యాచరిత్రము పురుషంకో
 డ్యువుడను దుష్కంతునిది కాక పోవునేమో! యని తోఁ
 చెడి. రాజుల కీబహువల్లభత్వము చెన్నతోఁబుట్టి గౌరవా
 స్వనముగ కాలిదాసుకాలమునకే యుండియుండవచ్చును.
 అట్లేయొనవోగని వానిఁ దప్పించిన, నాగ్రంథమును విశ్వ
 జననమునా? శ్రీరామచంద్రమూర్తి చరిత్రమును వ్రా
 యుదు నాతని యేకపత్నీత్వము నుల్లంఘించినచో
 నాకవియు, నాగ్రంథమును, బరిహాసపాత్రములుగావా?
 ఇంకయేల? సంస్కృత నాప్రియములోని శృంగారరూ
 పకములలో దక్షిణనాయకవంతులుగాని రూపక మరు
 దుగఁ గాననయ్యెడిగదా! ప్రాచీనకవిమర్యులందఱును
 సామాన్యముగ నొకరినొకరు అనుకరించుటచే చదివరచి
 ములగు కావ్యము లన్నియంశములలోను తుల్యములై నవి.
 ఈవిషయమై విమృశ విచారించెదముగాక!

కాకుంతల సమాలోచనావసరమున, ఏకపత్నీప్ర
 తుఁడను శ్రీరామచంద్రమూర్తి చరిత్రమునుగాని, సత్య
 నాక్యబద్ధుడై సర్వమును దృఢప్రాయముగ నెంచిన హరి
 శ్చంద్రుని చరిత్రముగాని, పితృమహారథసిద్ధికై యాజన్య
 బ్రహ్మచర్యమునుబూనిన ఛిహ్నాచార్యుని చరిత్రమును
 గాని, తార్కాణముగఁ గైకొనక, మహాకవియందేక
 ము ననుసరించి, పురుషంకోసంధాతుఁడును, బహుపత్నీకుఁ
 డును, నగు దుష్కంతు సార్వభౌమునిచరిత్రమిచ్చవనుని
 తెలంచుచు, సట్టిహాతనిచరిత్రమును మనమహాకవి యెట్లు
 చిత్రించి హృదయంగమముగ నొనర్చియున్నాడను
 సంశయమును గనియానందించెదముగాక.

ఈనాటకనాయకుఁడు సుతత్త్రియసంధాతుఁ
 డును, బహుపత్నీకుఁడును నగు చక్రవర్తి. ప్రాచీన
 సాహిత్యనేత్రల యభిమతము ననుసరించి యానాయ
 కుఁడు భీరోదాత్రుత్వదలశీతుఁడు. నాయకత్త్రియఁ
 డగు విశ్వావిక్రమనకు దేవవేద్యులగు మేనకయం దున్న
 వించి, పుట్టివవాఁటినుండి తపోవనములో నాజన్మబ్రహ్మ
 చర్యనిష్ఠుఁడగు కన్యాయునియాశ్రమమున మునికన్యకలసా
 హచర్యమున వర్ధిల్లుచున్నది. జన్మమునుబట్టియు, సహనా

పమునుబట్టియు, నుదములు పట్టువడుచుగనుక నీకేసులెల్ల
యందు, తల్లి నుదములును, తల్లి పినుదములును, తపోవన
వాసముచే వారినుదములును, లేకపోవని తలంపవచ్చును.
ఈవాయ్యనునట్లేంచి యావల విచారించెదము. ఇట్టివా
య్యతో దుష్కర్మంబువిసంజీవప్రళయరీతిదహనమున పమా
వేళనునగుల్పించుట కష్టపాథ్యము. కష్టపాథ్యమున నేల!
కన్దివీడిపోమని చెప్పవలసియుండును. కపిశ్యుడేమా
త్రమైనఁ బ్రయాచపడిన, వాయువదు అట్లు రసికరిణిను,
నిట్లుపితృవ రసమునకును మూర్ఖుడై రెంటికంటెనెన
రేనడ కావలసివచ్చును. మోయుదుక్కిరి ప్రభవనమావేళ
మునుగల్పించుటయే బ్రహ్మకొద్దు. 'తలనుమకొవి హర్షం
దిన నిట్టియద్భవిష్యుడా' కేసులెల్లవంటి కన్యకవనాయ
కుడు!' అనియుండును. కొంచెమంతమిగిలిన 'నిట్టివా
క్కుడా'! యనిపోవుదురు.

మహాకవి తన నాటకవిర్యమును కిట్టి యితి
వృత్తమును గైకొని, తన ప్రతిభావిశేషముచే నాయ
కుని ఛార్మికశ్రేష్ఠునిగను, రసికవతంతునిగను, కర్తవ్య
పరాయణునిగను నొనర్పడలఁచి కృతార్థత నొందియుం
డుటచేతనే కవియు, కావ్యమును వాడుమొదలు పేటిక
అయిదు ప్రకేసాపాత్రయు లై నవని చెప్పవచ్చును.

కపజ్జ తకు భూమిగము కలము. దానికలంకారము
అర్చ్యకతి. కనుకఁ దొలక నాయకుని యహృభేద్యు
మునుగుటించి ముచ్చటించవలసియున్నది.

దుష్కర్మంబుని యధర్మభేదత

దుష్కర్మంబుఁ జోకనాఁడు చేటుకై చతురంగబలం
బులతో బయలుపెట్టి యరగ్యమునుబ్రవేశించి వేటా
డును, కొంతవడికి నోకన్యగమును నబయముకొనిపోవురుఁ
దహావళమును బ్రవేశించెను. ఇంతలో నై భావము లేతెంచి,
యిది యాశ్రమ వ్యంగము. బాణ ముపసంహరింపు మని
చేడితి. రా బట్టుగావించె. మునుజనుపంకిసింది, దీసింది,
'కన్యాశ్రమము పరీషత్తుననే యున్నది. కార్యాతిపా
తము లేదని, విన్నేసి, యాత్మిగ్యమును గైకొనిపో' డని
నుడిచిరి. 'మలపకు లాశ్రమముననున్న రా' యని వారిని
కా బడిగను.

"ఇదానీమేన దుహితరం కేసులెల్లా మతికి
పత్కారాయ పందిశ్య...సోమతీర్థం గతి"

('వారిష్టమే తనయయగు కేసులెల్లను అతిథి
పత్కారమునకై నియోగించి సోమతీర్థమున కేగిరి') అ
యనులు వ్యాసుచ్చిరి.

అంత దుష్కర్మంబుండు,
(అత్యగతం) భవతు తాల్మవ్యము (ప్రకారం) పై
విదిధిక్తి మం వహిస్తే కరిష్కతి.

(తనలో) పోనీ! యామెనే మావెదగాక. (ప్రకాశ
ముగా) (అమెయేనాధి క్రినిగుటించి వహిస్తే కి విన్నవించ
గలదు.) అని యనును.

ప్రపంగవశమున నిట్లు నోకవిషయము మనవి
చేయవలసియున్నది. పండితవ్యక్తి యెప్పు రీసంబర్థము
విల్లు విమర్శించియున్నారు. అవిమర్శనములు గ్రంథరూ
పమున ప్రచారములో నుండుటచే మన కవశ్యవిచార
ణీయము లని తోచెడి.

"కన్యాశ్రమమున నతిథిగానుండుట కంగీకరించిన
దుష్కర్మంబునకు 'దుహితరం కేసులెల్లా మతికి పత్కా
రాయ నియుజ్య' అను నై భావసోక్తిని జాల సంబం
ధము గలదు. ఈ యాకావాంతి కేసులెల్లాశబ్దము రాజాను
ముద్ధరించె నను. కనుకనే మంచిది 'తాల్మవ్యము.' అను
బహులును దుష్కర్మంబు దుహిసిన భావముతో నియ
లేడు."

మతీయొకపండితులును వైభావముచే భంగ్యం
తరముగ—నూచించి యున్నారు. తోయభిప్రాయము
నకు అనురూపముగ నే రెక్కినగ్రంథమును గొంతియెట
విమర్శింపఁ బడియున్నది.

'మాయ కేసులెల్ల నతిథిపత్కారమునకై నియోగించి'
అనునై భావసోక్తి వాకర్థింపింతింపే దుష్కర్మంబుని మాన
నము పంపించుట కతివ్యాధియమైనచో, నీ దుష్కర్మంబుని
కంటె 'విద్యవాదేహి కుభేర్యమామి ఒపవ్యాధిం మనః'
అనినభావరేకుష్కర్మంబుడే నోటుమడుంగు రీతిపయమునఁ
బూజ్యాడనయగియుండును. ప్రస్తావనకేమున నందులపో
వనమున స్త్రీవాదకమున వాకారాంతిశబ్దమును యార్చు

చ్చికముగ వివేకంతోనే మనశ్శాంతిలక్ష్మము నొంది మధుసూదనును మహానికంఠును, మహాపరాకారమును సంపదించిన యెంటోనే యుక్తాయు కవచారణలేక మానసమున మవ్వ ళ్లూరుమానవుడు మహాపురుషుడనికదా చెప్పవలయును. పైగండులో నిట్టివాడుకీ లేందెందుకంటే అతని పరిపాక బడుటనిక్కముగదా. స్త్రీవాచకాకారాంతరేఖలువాక గ్గించి యాశ్చర్యపడునట్టి యాపరమయోగ్యుడగు శకుంతలా ప్రత్యాభ్యాసాపనమునఁబడిన, 'అనిర్వర్యం పరకేత్ర వ్యపదేక మావలయితుం' లోనగుపలుకులు, బూటకములని కదా యెంతఁదగియుండును. ఆత్మైక్యతతో మహా కవి యగుకాలిదాసుమాలములో లేని 'ఆభిజ్ఞానమునికాపము' లను సూత్రకల్పనల గావించి యునర్విససనకార్యమేమి! ఇట్టి నిమృత్యయోజనముల కల్పనగూర్చియేవా ప్రాచీన విమర్శకులకు శుంకలూడులు సయితము వేసోళ్ల క్లాపించి యుండుట!

ప్రతాపమును ప్రదర్శించిన విమర్శక మహాశయులే 'అహో' సందర్భమున 'కాలిదాస దుష్కంతునకు ఋషు ప్రభక్తివిశ్వాసములు మెండు' అని వాక్రూర్చియున్నారు.

'ఆ మునీశ్వరు లింటిలో' మన్నార! యని కనఁ బడినవారి కెవరికిన నడిగి ఎచటికో వెల్లివారు. వారి యుష్టాయమాత్ర మింటిలోనున్నదని వారు చెప్పగానే అట్లైన విదేనయమని యింటిలో జొరఁబడుటయేవా కాలిదాస దుష్కంతునకు ఋషులయెడఁగల భక్తివిశ్వాస ములకుఁ దార్కాణము!

ఇట్టి యాదిమర్మన మంగళముని వేదన సాహ సింపనుగాని, ఈభావము కనిష్ఠికాధిష్ఠిత కాలిదాసుని పనుటమాత్ర మియు క్రమని చెప్పకలేప్పినదికాదు.

అయిన 'తాండ్రక్షమే' అను దుష్కంతుని మాటలలోని భావమేమని యడుగుదురేమో! మనమచటికి వెల్లియు, ఋషిస త్రిమని దర్శనము లభింపదేమో! యని తొలుత శంకించి, పోనీ! మనమువల్ల యాభిశ్రమను గ్రహించి వచ్చితిమేనిపదంపటి మనిషంద్రుడగు కనపుత్రక పితవ వారాక నువని సంభవించును. అదియే మదమపనియే! అని దుష్కంతుఁడవకొనినట్లు విదితమయ్యెడిది. అంతియే కాని మతొకవిధముగ వారనియచ్చటిభావము నూహించి జట్కూరించుకొంటే వారని నిర్వృత్తిగఁజేయ సాహ

సిండుట యనుచితిము. దుష్కంతునిప్రవర్తనము నితను జరికిరింపదముగాక.

ఆతఁడట్లునుకొని, యాశ్రమిచ్చి వేదముతోఁబడి వనమును బ్రవేశించి, యాశ్రమ ద్వారము దాసెను. ఇంటి లో వృక్షవాటికకు దక్షిణపువ్వున సంభాషణము విసంపదెను. అదేమా యని యాతఁడు పరికించునంతలో మువ్వగు మునికక్ష్యకలు చెట్లకు నీరుపోయుటకై చేరెజల కలశములగరించి, రాజన్నవైపునకే వచ్చునండేరి. తటా లున రాజా వారింగని యిట్లునుకొనెను.

అహో, మధురమాపాం దిర్భవం!

జ్ఞో. సుధాంత దుర్లభ వివరం వపు రాశ్రమ వాసిలో యనిజ నస్య, మారీకృతాంశులు నుజై రుద్యానలతా మల తాధి.

(అశ్వీర్యము, ఏమిసాందర్యము! అంతఃపురస్త్రీ లకును దుర్లభమైన యిట్టిసాందర్యము మనవామల కత్యేనేని నిజముగ వనలరెలు తమగుములచే నుద్యానలలల వధిక రించుతుగదా!) అని.

తటావనములో మునివృత్తితో నుండుశకుంతల వంటి సాందర్యయువతి గనఁబడినచో, నివోట నిట్టివా రీరత్నముండుటకుఁ గారణమేమనిరలంచి యచ్చెరు వొందుట సర్వసామాన్యము. అట్లే దుష్కంతుఁడైనను, మనవాసిమలను, మల్లలభారణులను, సవయస్కలను, నత్తెంతలావ్యావతులను, ననుమువ్వరుకన్యకలు చెట్లకు నీరుపోయుటఁ గనినపుడు, అత్తెంటి సామాన్యనిధు లను, మనూర్యంపశ్యలను, ననునంతఃపురస్త్రీలకును, వీరిసాందర్య మందుగనున్నచే, యనియశ్వీర్య మన్నఁ దైవందులకు మనమచ్చదా యూహించుట దోషమేము.

ఈమువ్వరులో జోకరితగదా యైయుండవలయు శకుంతల! గనుక:

'యావదేవాం తరుచ్ఛా గా మాత్రస్య ప్రతిపాల యామి' (చెట్టుమరుగుననుండి, చేష్టావనన పుటాచారాది సర్వవిషయములఁబట్టి యామెను తెలిసికొందును) అని రాజా తలంచెను.

జోగవరె వానియుండుట యేమిచెద్దరికము! అనియడుగుదురేమో!

అతఃకాశీస్థమనః నవ్వివవాఃగూఢాన, శేకుంతల
 ఫలానా' అని తెలిసికొనుట యాతనికి ముఖ్యకర్తవ్యమై
 యున్నది. తపోవనము, తపస్వికవ్యంబు, గాన సంకోచము
 ములేక యెకాంకితవాయి యుండి తెలిసికొనగూడదా
 యనియందులేమా? వారు వనవాసిమలుగాని, యీతఁడు
 పట్టణవాసియేకదా, సంకోచ మేలయుండకపోవును?
 గనుకనోకరికిముగ్ధుని యువకుని లెదురుగ వచ్చుచుండుటచే
 వారిని దటలాన పరీక్షింప బంకి, చెట్టువరుగువనుండి
 సమాచారమును తెలిసికొందునని తలంచుట యొకరహస్యలో
 విదికారు.

అంత శేకుంతల పాదపములకునీరుపోయియుండనన
 నూయ శేకుంతలనుద్దేశించి, 'సభాశేకుంతల! నిన్నీ పనియందు
 సయోగించుటచే దండ్రుగారైనకాశ్యపునకు నీకంటెను
 నీహుశ్రమవృక్షములయందు శక్తుఁడై పీరియని తలంచె
 దను.' అనియెను. శేకుంతల యామాటకు 'శేవలముత్యండ్రి
 గారి యాసతిచేరనే శేవీవృక్షములకు నీరుపోయియుంటదను?
 నాకును వీనియందు పోదరభావముగలదు' అని బదులు
 చెప్పినది.

కోమలహృదయయు శేకుంతలముఖవలయునుండి
 లేచెనొంటు నీగంభీరవివసముల నాకర్షించినపుడు ఒక
 దువ్యంతునిశే యవనేల! ఎట్టివారికైన మానవ మానంద
 మగ్నమై బాలినొందుట సహజము. కనుక దువ్యంతుఁ
 డానందభరితుఁడై తొలుత వట్టి లావణ్యవతి యగు నీమె
 కన్యపుత్రిక యెట్లుని విరక్తింందుకొని శేకుంతల చేయు
 కార్యము నింకను గన్నులారఁ జూచుచునేయున్నవాఁడు
 గాన, మానసమున నొకవిధమున విసుగుజనించి,

అసాధుదస్యీలుల తత్రభవాన్ కాశ్యకః

యశమా మాత్రపద్యే నియుంతే.

(ఇట్టి యామెను నాశ్రమధర్మమునందు వియో
 గించుటచే బాహ్యుఁ డగు కన్యయుని యుచితజ్ఞాఁడు
 గాఁడు) అని తలంచెను.

దువ్యంతుఁ డిట్లు తలంచుట కనిశఠముచేరనేయని
 విచితమయ్యెడి. 'అయిననాకు పూజ్యులం; అనగూడదు.
 కాని యిటువంటిదివ్విట్లు శ్రమచెట్టుటమంచినధర్మిగాను'
 అని విచారించెనని తోచెడిది. ఇంకను నీవీధిమానవమును
 బరీక్షించెదము.

ఇట్లుండ, ప్రియంబదచే గట్టిగతిగింపఁబడిన ఆక
 ముడిని పెదలింపుమని శేకుంతల యవనూయ నడుగ,
 నామె యిట్లుచేయుదుండెను. ప్రియంబద తనబాలనను
 మెఱయఁ బరిపాసించినది. వీని నన్నిటిని దువ్యంతుఁడు
 యధావృత్తి గనుదున్నను నట్లు తలపోయెదన్నాఁడో
 కనుఁడు:

శ్లో. సరసిజ మనువిధం శైవలేనాపి గమ్యం

మలినమపి హిమాంశో ర్లక్ష్మ్య లక్ష్మ్యంలేకోతి;

ఇయ మధికమశోక్తా వల్కలీనాపి తస్య

కిమివహి మధురాణాం మంజసం నాకృతీనామ్.

(పద్మము నాచుతో గూడియు వందముగనే యుండును
 గదా. చంద్రునకు గళంకము మలినమైనను శోభాకర
 మగుచుండుటలేదా? అట్లే లావణ్యవతియగుశేకుంతల వార
 పీర భరించినను మనోజ్ఞుగనే కనఁబడుచున్నది.) ఈమా
 టలు అననూయ శేకుంతలయొక్క ప్రవల్కులమును వన
 లించుట గనివచ్చుదు దువ్యంతుఁ డనుకొనినది. అప్పటి
 కాలఁగు పరికుథాంతరగణుడనియే చెప్పవచ్చును. అదె
 కట్టుకొనిన వల్కులము కంటబడినపుడు, దన రాణులు
 నీమెయు బహారముచేర కట్టుకొనిన వెంటయో దర్శనీయ
 ముగ నుండెడిది; యని దువ్యంతుఁడునుకొని వెంటనే స్వత
 సిద్ధమున పొందర్య మున్నచో, 'నేరేరభరించినానీమె! అని
 యూహించినట్లు తెల్లమయ్యెడి.

తొలుత నేను నుడివిన విమర్శకమహాయంత్రము
 ముగ దువ్యంతునిలోంపవర్తమును నిరూపించుదు, నీపై
 సందర్భము లిట్లు వివర్ణించియున్నారు.

అతఁడు పాదపాంతరితుఁడై యారవస్థి బాలికను
 గాంచుచు నిట్లు తలపోయును!

శ్లో. ఇనముపహితీ నూక్తుగ్రంథివా స్ఫుంధదేశే

ప్రసయన పరిణాహాచ్ఛాదినా వల్కలీన,

వపు రభినవ మస్యాః పువ్యతి స్వాం నకోభాం

కుసుమమ పినధం పాండుపత్రోదరే.

(చూపువచ్చునుడివేసి కట్టఁబడిన వల్కులముచే ప్రసవం
 దలమొకయుం గన్పఱచి యున్నది. అభినవమున నీమె
 శరీరము పండుటకుచే గన్పఱచిన పువ్యయవత స్వీయ
 శోభను (వ్రకటింపఁజాలకున్నది.) దువ్యంతునిలక్ష్మము

భక్తియగు పెచ్చటనున్నదో! ఎదువరులు నిలకించెదరు
నా." అని.

ఈ విమర్శకు లుదాహరించిన 'ఇదమునకొక' అను శ్లోకము, దైన నేనుదాహరించిన 'భవనిజ మను విధం' అను ప్రసిద్ధశ్లోకమునకుఁ జూతాంతరముగ 'బొం బాయి' ప్రతిలో నడుగుభాగమున ముద్రింపఁబడియు న్నుది. తమభావమున కనురూపముగ మందఱుచేఁగాఁబోలు ఆమహాశయి లుప్రసిద్ధమై పాఠాంతరముగ నెదటినో మూలఁబడియున్న శ్లోకమును పంచరూపసారముగ మదా హరించియున్నారు. ఆలోచించినచో నీపాఠాంతరము కాలిదాసీయమనుట కవకాశము గాన్పించదు. ఈశ్లో కము ఆకారాంతశబ్దము వాకర్ణించినంతనే మోహితుఁ డైన దుష్టంతునకుఁ దగున క్లేకాలిదాసుచేరినో రచింపఁ బడి పంచరూపసారముగ గ్రంథమునఁ బ్రచేశ పెట్టఁబడి పట్టు పుస్తమయ్యెడిది. కాకున్న వల్లలముచే మూపునఁ గట్టఁబడిన చిన్న యెడి మన కాలిదాసునకుఁగాని, మన దుష్టంతునకుఁగాని, కనఁబడుట కలలోనివార్త.

దుష్టంతునకు శకుంతల యెవరైనది చక్కఁగ బోధింపదినది. కొంతవడి వారిమాటలను వినిన కాఁడగుటచే, మనస్సులోనున్న జంతును దీరియొండవచ్చును. కనుక నింక వారినిపరమీసింది యాతిశ్యమునుగైకొని యారఁడు నిజపురాణిమఖండం గావచ్చును. కాని, యట్లుచేయ లేదు. ఇంకను నేనుమకొనెదనో విందమని యారఁడొట్లే యచటనుండెను గాబోలు! మనస్సున నుండుదుర్గుణమే యయ్యది. కాని కేదిమయమువను న్నిప్రియమనది పూ జ్యము. ఇట్టిపంచరూపన వద్దానినంకల్ప మమోఘము. కనుకనే 'విలవా' ఇంద్రియగ్రాహి విద్యాంస ము కర్నతి' అను పదమమునులించి యాలోచించి, 'కర్నతి కర్నతి కర్నత్యేవ' అని పెద్దలు సిద్ధాంతీకరించి యుం డుట. క్రమముగ వారిమాటలు కొటలుకాటుమండ, మనదుష్టంతునిమానసము మిన్నుదాఁట సారంభించినది.

ఈకువచ్చినకవ్యక లాకరికి మువ్వకొకనోటఁ గూడినచో వారి సంభాషణము మన మెఱుంగనిదియో? వా రేనమాచారము మొదలిడినను తుదకు పగలపమాచా రములోనికీటోయి ముడిపడునుగదా! అందుఁ బ్రియంపద

వంటి గయాశ్రిగంప యొకతె యందుండెనేని, చెప్ప వలినదియే లేదు.

వారిసంభాషణముకర్ణించుకొలఁది కాకయొక్క మానసికదృష్టి శకుంతలపై ననివార్యముగఁ బ్రసరించును న్నుట్లు తోచెడిది. 'పాలఁతిరావహి' పురుషుం డాజ్ఞ పుటంబు, కలియరాని చెప్పిన భాగవతగ్రంథకర్త బట్టి వాఁడా యేమి! 'హస్తీహారీ! యందుకొ... ఓరమామిడి తేదీయాంసద్వయం బంటి పొమ్మంచుకొ' 'క్రోమటకు' దుష్టంతుఁడు ప్రపరాభ్యుదా! అయినను మనదుష్టం తుఁ డుచిత్తజ్ఞుఁడు గాన, నంతలోనే బయలుపడునా!

ప్రియంపద శకుంతలమగని 'సఖి! శకుంతల! నిన చట విందుక నేపుండుము. ఆబాలకేశవము లతతోఁగూడి పట్టు ప్రకాశించెను' అని పరిహాసమొనర్చినది. 'శనుక'నే నీపుప్రియంపద' వనిశకుంతల యనినది. ఆమాటకు దుష్టం తుఁడు,

'నపున ప్రియంపదా! ప్రియమమీ లెక్కమాహ, శ్లో. అగరః కిసలయరాగః కోమల విటపానుకారిణౌ రాహు, కుసుమమిల లోభనీయం యౌవన మంగే షా సన్నద్ధమ్.

(ఈమె కిసలము ప్రియంపదయే కాదు. యధార్థవాది నియు నగును. ఎట్లన? ఈశకుంతలయొక్క యగరము కిసలయముయొక్క రక్తిమగలిగియున్నది. రాహుపులు విటపానుకారులు. సర్వాకయవసులయందును సన్నద్ధమగు యౌవనము కుసుమమువలె స్పృహణీయమై చాపప్రతిది) అని, తనలో నమకొనసాగెను. ఈదాష్ట్యదుపరీక్షచే, దుష్టం తునిచిత్తము పూర్తిగ మారినదనియే చెప్పవచ్చును. కాని విచారణలోఁజెట్టినచో మనసిద్ధాంతపెరిగిపోవునేమో? బుద్ధిమంతులు మనస్సులో నెట్లున్నను దుదివకు గోడవొం దిపిల్లిబాటముగఁ దమయశ్శిప్రామునును తెలిఁబుచ్చుచుం దురుగదా!

శకుంతల తనకర్మంత్రప్రియలేమమగు'వనశ్శోకెన్నె' యనులత బాలసహకారమునకుఁ బ్రాణి దర్శనీయముగ నుండుటచే, దాని నీక్షించుచుఁ గొంతసేపట్లే నిలిచినది. ఈదృశ్యమునుగని ప్రియంపద సవ్యసా 'అననూయ'ను ని లిచి, 'సఖి! అననూయ! మన శకుంతల యేల వనశ్శోకెన్నె నంతగాఁ జూచుచున్నదో' గనిపెట్టి

లివా! అనియడి, యామె వాకేమియుఁ దెలియవన,
 'ఎట్లు వనతోక్కిన్నె యనుమాప పొడవముతోఁ జేరి
 నతో యట్లే తానుగూడఁ దవకనుమాపుఁడైన భర్తను
 జూంపఁబరయువది' తలందును నట్లున్నదని వ్యాఖ్యాన
 మొనర్చినది. అంతి రోమముతో కనుకల 'ఇందరియు
 నిశ్చయముగ నీమనస్సులోనికోరిక' యనిపరక, చేతనున్న
 పుట్టుమును గ్రింపవైచినది. కొంచుతకు ఈయాడులో నిట్టి
 గడుసువద ముండుట సహజము.

దుష్కర్తులందు దీనివలెయుఁ గనుదుఁ దవలో 'నీ
 కోరిక దుర్లభముగదా,' అనియనుకొనెను. తనమనస్సు
 లోనికోరిక దుర్లభమా కనుకల మనస్సులోని కోరిక
 దుర్లభమా తెలిపికొనుట కారవిఁగల్గించిన యాశవిప్రస్థా
 మఁగూడ దుర్లభమనితోఁచెడి. అయిన నిశ్చయములఁగొన్ని
 నిమిషములలో నె యారెని రంగు బయటపడకపోవని
 తలంపుఁడు:

“అపి నాను కులప తే రియనుసన్న్య తే త్రసంభవా స్మాతో
 అభవా కృతం సంజేహన.

శ్లో. అనంతయం క్షత్రవర్తిగపా క్షమా
 యదార్థ మస్మా మఖిలాపి మేవను;
 సతాంసా సంజేహవదేషు వక్షుషు
 ప్రమాద మంతఃకరం ప్రవృత్తియః.

(ఈమె కన్యమునికి అవ్యభాతిసంధూయరాలగు భార్య
 యందు జన్మించినదిగా నుండెనువా! నీల యీసంజే
 హము! పూజ్యమైననామవమ్ము ఈమెయం దత్యంతాభి
 లాష గలవగుటచే నిజముగ నీమె క్షత్రియార్థమై
 యొందుండవలయు. సంజేహార్థ్యక విషయములందు
 సజ్జనుల యంతఃకరం ప్రవృత్తియేకదా ప్రమాదము.) అని
 నిశ్చయముఁ దెయ్యెను.

దుష్కర్తులందు రోహివనమువందరి కణ్వాశ్రమము
 నకు చెల్వకార్యమొకటియు, అచటవైవది మహాకటియు
 అనిమనముదీర్చులోచనచేఁ జెలిపికొంటిమ. రాజా కనుం
 తలపై మనసుపోనిచ్చినది యెంతయు వనుచితకార్యమని
 యందుమా! ఆతఁడు మనసుపోనిచ్చివాదవటు సాహ
 సము, అవిచార మూలకమునగును. ఆశీనిమనస మని
 వార్యముగ వామెయందఁ బ్రసరించినదినుటయుక్తము.
 'భవితవ్యానాం ద్వారాణి భవంతిసర్వత్ర' (కావనినకా

ర్యముల కెచటవైన (తోవతేర్వమును) అని యాత
 మెండుట కనుకొనినట్లు, కార్యంతరము నుద్దేశించి యా
 సచటికి చెల్వనను, నొకదానికొకటి యొనఁగూడి తుది
 కచట నిట్లుపరొమించినదని తెల్లమునచ న్నది. కనుకనే
 ప్రభుమమున దుష్టసంకల్పములేని మనదుష్కర్తులందు నిరప
 రాధిగణముతో నేతేర్వఁబడినవాఁడని తోచెడి. తుభకారిని
 సంకల్పమే ద్రువపడుటచేత తత్త్వమరసినవిమ్ముట, పూజా
 న్నఁడని యేర్వఁడును. ఇక నిజంపకలయననియింటినుండియే
 ఖడ్గపాణియై వదలి యాకార్యమున కుద్ద్యమించువాఁడు
 కణికాద్యార్థ్యయగను, తొలుతఁబ్రయత్ని మేమియు లేక
 తటాకమున వట్టి భూరికృత్యమునకుఁ బాల్పడినవాఁడు
 సర్వదండనాత్మ యగును, నొకప్పుడు నిరపరాధిగఁగూడ,
 నెప్పుడునుట రాజసిద్ధిలభకుఁ గ్రొత్తగాదు. దీనింబట్టి
 దుష్కర్తులందు సత్త్వరత్నమందనియే చెప్పవలెను.

మఱియు నిట్టిసందర్భములో దుష్టమగుగాకపామా
 న్యజనుడైనను గిజ్జనఁడనిరిగివచ్చి, 'ఛీ! ఈదినము లేచిన
 చేత మంచిదికాదు. విధవమనస్సు గడ్డితినివది. భూరిపాప
 మున కొడిగట్టినది.' అని పరిపరివిధములఁ జింతించి, పాప
 పరిహారార్థము దీపారాధనచేసి దండము పెట్టుకొని యుం
 దెడివాడు. మనదుష్కర్తులందు నిజ్జనపర్యండు గాన,
 మానసము చింతినతోడనే, దూరాలలోచనాపర్యుడై,
 'యీమెయే మనిపుత్రిక యని వారిమాటలనుబట్టి యవ
 గతమయ్యెడి. అట్లయినను నీమె మనిచంద్రున కన్యభాతి
 భార్యయందు జనించినదిగా నుండెనోపును. లేనియెడల,
 బూజ్యమైన నామవమ్ము ఈమెయందఁ బ్రసరించువా!
 అని యనుమాప్రమాదముచే నిర్ధారణము చేసికొనెను.

దుష్కర్తులని మహాదారత యీమెమాటలయందే
 నువ్వు క్షమనమొనరి. ఆశీని సత్త్వరత్నమున కియ్యది
 బయపతాక యనియే చెప్పవలెను. 'తతఃకేను కిరచ్చేదా
 గ్నఁడు. కారణము నామావసమ్ము సంకల్పించుటయే
 యని యెవ్వరైన ననివనో నాతఁడు ప్రకంసాపాత్రుఁడా!
 అట్లైన లోకము దుఃఖిహూయ్యము గావలసినదమ్మునగా
 యని యాతఁడించెదరేగా! అట్టి తలంపుకృషించుట సర్వ
 పామాన్యముగ భావించుట యవిచారమూలమగుటకంటె
 విశేషించి వ్రాయఁబనిలేదు. ఇంకను నారీని సత్వస్థా
 నిము సరయుఁడు. 'తథాపి తత్త్వత ఏవా ముపలక్ష్పే'

(ఈ యనుమానప్రమాణముచే నాకు దృఢమైన నమ్మకముండెను; ప్రత్యక్షప్రమాణముచేతనే యామెను గూర్చి తెలిసికొనెదగాక) అని తలచెను.

ఇంతలో అతలకు నీనుపోయారతీ, నందుండి ఒకడుమొదల పడలి కేకుంఠలమొముపై నాడ నారంభించెను. అద్దానికి ధీత్తి యామెయు దానినే యనుసరించెను. ఆ జాతి కది నైజముగటచే నీజాతి కిదిసహజమైనది. ఆసమయమున రాజా సంతసముతో 'నిమిది! యిట్టి సమయములోను నీమెయెంతదగ్గనీయగనున్నది! ఈమొదల యెట్లు తిరుగుచున్నదో యామెయు లోలలోచనయై యెట్లు ప్రవర్తించుచున్నది. ఆకామయయ్య భయమునలనప్పటి విధ్రమమును కిక్కించుచున్నదినుమా!' యని యువ్వెస్టా యుగాని, యేమైన దోణికినాడేమో చూడుడు.

అదిని మానసములో పూర్వమైన విశ్వాసము లేక పోలేదు? అయినను నేమో యనుసంకేయము. సజ్జనుల చిత్తము లనవారత మధర్మభీతిచే గంపించుచుండెనునట కిదే విదర్శనము.

ఆ దృశ్యమును పీక్షించినపు డాతని చిత్త మెట్టి కష్టములపాలయినదో కాని, పాప మాకేడు రుమ్మెననుడై కింది యనుట నాకర్ణింపుడు:

"సయం రత్నైస్యేమస్మధుగః! హతాః త్వింఖలుకృతీ" (ప్రభుమరణ! నీవు యుక్తాయుక్తపరిణమములేని కానవగుటచే నీకృంఠలమగు దాని పద్య స్సౌఖ్య మనుభవించుచున్నావు. రత్నైస్యేషుమైనమాకు అట్టిది చాలదు రముగదా! కేకుంఠలపై మానసము ప్రదురించినను జాతి నినిశ్చయభావముచే, మాకు వెనుకంజ వేయుట తిట్టించినది.) యుక్తాయుక్తవిచారణ లేకపోవుట యనుచితమని యాతని యుద్దేశమైనట్లును మైమలులలోఁ దల్లి మగుచుండుట లేదా!

ఇట్లుండ నా ప్రభుమరణాధ సపనయించుసాంబె నామె చెలులొనంగినయవకాశ మాతని కెంతయోగోడ్పడ, వెంటనే యా సపనముతో వారినిదాసి, కొంతసేపటి కేదోవిధముగ కేకుంఠలజన్మమృత్యుతారమును వారివలననే విని పిమ్మట నారే దనుకొనుట వినుడు.

శ్లో. భవ మౌదయ సాధిలామం సంప్రతిసంజేహనిర్గయో జాతః, ఆతంక నే యదగ్నిం తదిదం స్పర్శక్షమందత్సేమ.

(ఓహౌదయమా! ఇక సాధిలామపుకమ్ము. సంజేహనిర్మతియైనది. నీ వింతిమం కెద్దాని నగ్నియని కేంకించుచుంటివో యదియ స్పర్శనీయమగు రత్నము.)

ఇంతదనుక దువ్యంతుండు కేకుంఠలవిషయమున వెల్లు ప్రవర్తించెనో యీపైమాటలవలన స్పష్టమగుమఱుటలేదా? తనమానస మా మునికన్యకమై ప్రసరించినందులకు నాకే దాంధోశన మనస్కుడై యెట్టి పరితాపము జొందెనో యామాటలలోని యొక్కొక్క యక్షరమందును సాక్షాత్కరించుటలేదా? "నా, కరణులే దర్శలు నన్నులన్ బ్రయుములై నట్లన్యమన్ గానొడత, తిరమే" అని పరమభాండనుఁ డను ప్రవరాఖ్యునిమాట నటుండ విందు. రమణీవిహారలోంఁడై, రసికవలంకుడై, రమణీయభావుడై, రాజసగు ప్రధానుడై, రాజరాజైన వాని కిట్టిపట్టుని నింతటి నిబ్బరమును, నింతటి దూరాలోచనయము నుండు పెంతటి యాశ్చర్య జనకమో యాలోచింపుడు. కనుక నే యాదువ్యంతుండు లోకోత్తరుడనుట కెట్టిసంకేయమును లేదని మరల నొకపర్యాయము మనవిచేయుచున్నాను.

దువ్యంతుండు సమయపూర్వకముగ కేకుంఠలను విరాహమాడి, నిజపురంబునకే, యావృతారేముమనర్వమును విస్మృతికొందును. అతేడు కాపమోహితుడై యట్లు గాదించెనది మన మెఱింగినవారమగుటచే నావిషయమై యాతనిపై దోష మారోపింపఁజాలము. కవికుల లిలకుఁ దట్టి విస్మృతిసమయమునను నా దువ్యంతుని కోమలవ్యాధయమును దన నైపుణ్యముచే బాఁకుటకు సాక్షాత్కరింపఁజేసియున్నాడు.

దువ్యంతుఁ డొకనాఁడు సభలో నాసీనుడై, వేపభ్యమందలి గీతమును నాకర్ణించి, యెట్లు చింతించు:

“శ్లో. రమ్యాణి పీత్య మధురాంశ్చ నిశమ్య కల్పాకపద్యుక్త్యుకో భవతి యత్సృజితోఽపి జంతుః; తస్మైతథా స్మరతి మాన మహోభవూర్వం భావనిరాణి జననాంతర సుహృదాని.”

(లోకములోని ప్రాణులు సుఖముతోఁ గూడినవయ్యు, మనోహరమస్తువులఁగాంచియు, మధురకల్పముల నాకర్ణించియు, నుక్కింకిరములగుట మాడ, నిజముగ నవి పూర్వ

జన్మమలందు మావనంబుల క్షిరముగ నాటుకొని విస్మృతి పాలైన సుహృద్భావమును స్మరించుచున్నది.) దీనింబట్టి యాలోచించినచో రాజా శకుంతలవృత్తాంతము మనసు కలపించును, నవ్య కృమై 'యవమిథి'మని తేలియకపోవుటచే తిహితవాప్రమమండెను అని విచితమయ్యెడిది. మఱియు రాజానకు శకుంతలయం దుండు ప్రేమాతిశయము మునిశాపమునుసంయిత మధికరింపనట్లు క్రొత్తకమయ్యెడిది.

మునిశిష్యులు శకుంతలను దోడ్కొని, రాజా నానతి నాతని సమీపింతురు. అనకులనవతి యగు శకుంతలనుగాంచి రాజా విచారించుచుండ, కంఠకి సమీపించి, 'యోమె యెవరో మహా రాకృతిగలవై కన్నబైడి,' అని యన దువ్యంతుండు 'భవతు, అనిర్వర్యం పరకశత్రం' (అవుగాక! పరశ్రీ ప్రకంప తగ)దని యనుచు మునులు తామువచ్చినవృత్తాంతమునుకెప్పి శకుంతలను బిగ్రహింపు మనుచు శాపాపహతుఁ డగు నా దువ్యంతుండు నిర్వార పోయి, 'ఏమిది' యని యడిచెను. అంత వారు పెక్కుచందంబుల మాచుచున్న సమయమున, తనపై నేదోగొప్ప యవాంతర మొకదానిహాసి, తన్ను భర్తృభ్రష్టం చేయవచ్చు యున్నట్లు వారిచివయమున దనకుఁ నమ్మకమున్నను, శాంతిమువహించి, యాతఁడు వారియెడ నాసమయమునను జూపిన గౌరవ మర్పితయము.

మఱియు గౌరవి శకుంతలయొక్క మేలిముసుగు దీనినపు డాతఁ డామె సాయస్యమును గని యనుకొనుట పరయ్యుండు.

"శ్లో. ఇద మువనత మేవం రూపమక్లిష్టకాంతి ప్రభమ పరిగృహీతం స్వాన్నవే త్యవ్యవస్యకా; ప్రవర ఇన విభాతే కుండ మంత స్తుమారం నచఖలు పరిభోక్తుం వైవ కక్నోదు హతుం."

(అంచిత సౌందర్యముతో నొప్పునున్న దీరూపము; దీని, ముందు నేమ పరిగ్రహించితి?; లేదో యెఱుంగను. కాని! యంతర్భాగమున మందుతో నిండిన కుండమును లేటికల ననుభవించుటను, బరిశ్రేణించుట కను నీతిలే నేరవైతి.) ఇందాతని సౌజన్య మెట్లు కొల్లడి యగుచున్నదో గనుఁడు. అతనికేమి! రాజా, తనంతలు నింటికి వెదకుకొనుచువచ్చిన గర్హమును బరిగ్రహింపవచ్చును

గదా! ఆతని మావసములో జరుగు ద్వంద్వయోగ్యములో వధర్మభీతి లోభమును చుయెత్తనిచ్చినది కాదు.

మునిశిష్యు లతని పూరికిఁగొనక 'ఏమి, మాటలాడవు?' అనుచు దువ్యంతుండు 'తిహితవా! యెంతరిచారించినను నీమెను బూర్వము పరిచయమాడినట్లు స్మృతికి వచ్చుటలేదు. గర్భవతియగు నీమెను నేనెట్లు భార్యగ న్వికరింపగలను?' అనెను. అంత శకుంతల 'పారవా! తొలుత నాశ్రమమున సమయపూర్వకముగ నన్ను వివాహమాడి యివ్వ డిలుల నిష్ఠేరకవదనములకే బ్రత్యేఖ్యాన మొనర్చు టుచితమా!' అనుచు, గువ్యంతుండు (చెవులు మూసికొని) "శాంతం పాపం కాంతం హపం".

శ్లో. మృషదేవే మాధులయ్యుం కిమిహినే జన మిమంచ పాతయితుమ్, హలంకషేవ పింధుః ప్రసన్న మంధః తట రహంచ.

(ఏమి! హలముల జొరయుప్రవాహము, అందరి నిర్మలజలమును, దళలయందుండు మృక్షములను గూల్చుచందంబున నీవును, నాశలమును నాశనముచేయుచు నన్ను భర్తృభ్రష్టం చేయదలచితివి గాఁబోలు) అని కనరును.

పదంపడి శకుంతల యంగుళీయకమును జూపెదనని నుడిచి, యట్లు చేయఁజాలకపోవుటచే రాజాన కప నమ్మకము మఱింత హెచ్చును. అయిననువిలాసభావ్యమై గోపారణిత మగు నామె సోమును గాంచినపుడు మరల సంకయగ్రస్తుండై,

మయ్యేవ విస్మరణచారుణ చిత్తవృత్తా వృత్తం రహః ప్రయయ మప్రతిపద్యమానే; భేదాద్భువోః పటిలయో రతిలోహితావ్యూః భగ్నం శరసమి వాతిరుహే స్మరస్య.

(విస్మృతిచే కఠినచిత్తుండనగు నేమవివాహవృత్తాంతమును పేక్షింపఁగాఁ గోపారుణితలోచనయగు నీమెకుటిలములైన తన కనుబొమలను, రోమముతో మమ్మభిరాగామును ద్రుండులాగున విఱచెడి) అనియనుకొ నెను. కల్పమగహితేషుగు మావసమునకు నిట్టిసందర్భములలో సంకయ పరంపరలు గలుగుచుండుట సహజముగదా! అతఁ డాచల శకుంతలనుజూచి బాలిఁగొని,

'భద్రే! ప్రథితం దువ్యంతచిత్రం తథావిధంబలన్యతే.'

(కల్యాణీ దుష్టంతః పరిత్రము జగత్ప్రసిద్ధము. అందు నిట్టిది కావలసిదగు) అని యనునంతలో శేషుంతుల కోధనము చేయును.

ఋషులయొడ నింతటిభక్తినిఁజూపినదుష్టుండుఁడు వారి మాటలను నమ్మి, శేషుంతులను నేల పరిగ్రహింపఁ గూడ నను నొక యాశ్చర్యము గలదు. కాపకారము చే నావృత్తాంతమిందుకదైన న్జ్ఞాపకము లేకయుండ, నెవటినుండియో ఋషు లొకయువతిని చెంటఁజెల్లుకొని వచ్చి, 'యామె నీధర్మపత్ని' గ్రహింపుమనిన తోడనే 'మహాద్రుపాద' మని చెంటనే యామె నంతఃపురమునకుఁ బంపువంతటి యవివేకము కాలిదాన దుష్టుండుని పరి త్రములోఁ గావఁబడెను. ఈయం బహుపత్ని కుఁడైనను, గుహప్రాసుదిలిచి, యగుగునంతటి దుష్టిలో లేఁడు. అట్లుండెనేని వైకార్య ముచితము గావచ్చును.

మనులు చెప్పవలసినదానిఁ జెప్పి తున కాలనితో 'నీమె నీధర్మపత్ని'గాన నీవిషయమున నీమె సర్వాధికా రముగలదు. ఇష్టమున్నఁ బరిగ్రహింపుము. లేదా, వదిలి పెట్టుము. ఇదో మేము చెల్లదున్నాము' అని బోనుంకింప, త్తో. నుముదాన్యేవ శేకాంకః

సవితా తోభయతి పంకజాన్యేవ,

వశివాంహి పరపరిగ్రహ

పంకేషు పరాభ్యుగేష్వతిః.

సాధ్యకే సర్వవిధముల భర్తృకులమునం దుండు టయే శ్రేయము. ఒకప్పుడు గాకపోయిన, మఱొకప్పు డైన భర్త యంగీకరింపఁగలరు. అనుభావము మనులు నూదించినట్లు గ్రహించి దుష్టుండుఁడు, ఇట్లుచెప్పెను. (మముగపంకజము లేక సరస్సులో నున్న పుటికిని చంద్రుండు తన యందయా ప్రసయములచే గుహదములనే బోధించుచున్నాఁడు. అట్లే సూర్యుండు పంకజముల బోధించుచున్నాఁడు; గనుక, శేవలును నాకేకాక, జతేంద్రియుల కందఱుమను నవ్యకశేత్రసమాగమవై ముఖ్యమునహజ) మని.

తునకాలిండు విరిధాటి కోర్కఁజాలక తన పురో హితునిఁజూచి చెప్పినవచనముల వినుఁడు:

భవంతిమేవాత్ర సురులాఘవం పృచ్ఛామి.

త్తో. మాధస్యో మహామేమవా నదేన్యోక్త్యతి పంకేయే;

దారత్యో భవామ్యాహో! పరస్మిన్సర్వ పాంసులః.

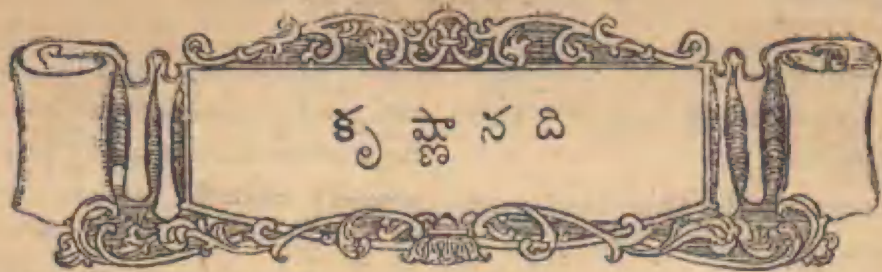
(ఈవిషయమున నెక్కువతక్కువల గుఱించి మిమ్మే యడిగదను. నిజముగ నేనామెను వివాహమాడి యానెమయమున మఱచి మూఁగుడైనాతితో, కార్యము కూలమునకై యామెయే యనెత్తము వాడుచున్నదో యెఱుంగనైతి. ఈపందర్భమున భార్యను విడుతునో, పర దారను గ్రహించి పరకమాపమునఁ బడుదునో?)

మఱియు నింద్రునిచే బంపఁబడిన మారలి శేషం తలాభిగ్రహీతలసంతోష్యమావాంఠికరుణఁ దన దుష్టుం తునిఁ జంతాక్రాంతివిత్తునిగనెఱిగి యారఁడవ్యమనస్కు నిగాదించుచొంటి, నన్యోక్త్యూపముతో నాతిని చెలికాని బాధించుచుండ నారఁ డాక్రోశించుచు, రాజును శరణు వేఁడెను. ఆసమయమున దుష్టుండుఁ డాతనికభయ మొ సంగి, భమర్థ ముఁడైలేచి, యచట నేమియుఁగానక విదూషకుని బాధాకారణము వరయుచు నిట్లు తిలపాయును: త్తో. అహన్యహా వ్యాత్సవ ఏవ తావత్ జ్ఞాతుం ప్రమాద స్థలితం నశక్యమ్, ప్రజాసు కశేషపథా ప్రయాతీ త్యశేషతో నేదకు మస్తీ శక్తిః.

(ప్రతిదినము ప్రమాదపశమునఁ దానుచేయుకొడు ములనే కనుగొనుట యశక్యమైయుండ, లోకములోని ప్రజలలో నెవరేమార్గమునఁ బ్రవర్తించుచున్నది యెట్లు తెలిసికొనవలయు) అని.

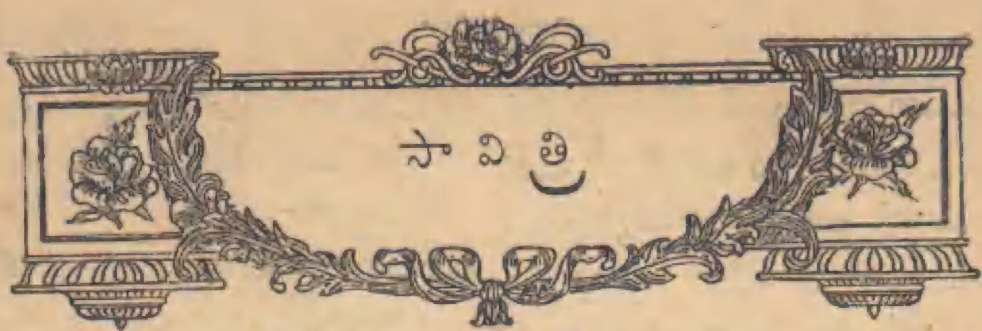
తా నేమైనఁ దెలియక దొంగులు చేయుదుంటి నేమో యని యాతని కనవరతము మానసమున జనించు భీతి నైమాటలలోఁ దెల్లమగుచున్నదిగా! ఇట్టి యధర్మ భీతి కొనియూడఁదగినది. మనముహాభి తన నాటకనాయకుని నెట్టి భార్యకశ్రేష్ఠునిగఁ బోషించునో యిప్పటికే గొంతము కనగరమైన దనవచ్చును.

ఏకోయోకపందర్భమును గల్పించుకొని, యేపురా గమునుండియో కొన్ని ధర్మముల నేకదపుష్పెట్టుట పర్య సామాన్యము. అకొక సామర్థ్యమని చెప్పటకు నలను పడదు. నాయకునియందె యిట్లనివార్యముగనూ, స్వాభా వికముగను, సామాజిక విభిన్నమున నీతిని మేళన మొనర్చుటయే ప్రతిభావిశేషమునకు నిబద్ధనము. ఇట్టి ప్రజ్ఞాధురీణులలో మన మహాభవి యగ్రగణ్యుడనుట నిర్వివాదాంశము. ఇక దుష్టుండుని రసజ్ఞ తిముగించి ముచ్చటించెదము గాక.

జి. జా. ము. ప. క. వి. గా. రు.

- గిరిరాజకందరాంతరవాసులైనట్టి, మునిచంద్రులరసి వీవెనలానంగ
తటవివర్ధితపుష్పి తక్షణిజనుహములు, పువ్వుదేనియల ముదస్రపులు గురియ
దృక్పర్వముగఁబండి యెండి యెన్నులువంది, కేదారములు నమస్కృతు లొనర్చ
సతతంబుఁ దలమీఁద జలవిహంగముల బృందములు పత్రాతపత్రములు నిల్చ
- గీ. మవ్యపుండమ్మి పూవు లమందభక్తి, సమధికామోదమితభా న్వదజంబు
కోర్కెతో నీకు దోసిల్ల గ్రుమ్మరింప, నలరుచున్నావు కృష్ణా మహాస్రవంతి!
- సీ. పగలురాత్రియులేక ప్రాకృశ్చిమములకుఁ, బారుచున్నావు కూపారమునకు
సుఖదుఃఖములులేక శుభ్రజలంబులు, మోయుచున్నావు జీవులకు నీయ
జీతబత్తెములేక సితతరంగరథంబు, నడపుచున్నా వధినాయకునకు
కాలునేతులులేక ఘనభూములకు నీవు, పంచుచున్నావు నీవారిధార
- గీ. ఇల్లువాకిలిలేక నీ వెనఁగుచుండి, ముందు సాధించినావు, నముద్రకాల
విశ్రమింతువుకాఁజోలు విధునితోడ, నందుఁ గొలుపుండి కృష్ణా మహాస్రవంతి!
- సీ. కంఠహారం బానకట్ట, భాసిల్లుకొండలు రెండు వలుదగుబ్బలయుగంబు
ప్రక్కలఁ బారుకాల్వలు చెలికత్తెలు, భటులు కంబంబులు పదియునొకటి
దివ్యాతపత్రంబు దీపించునేతువు, విశ్రమస్థానంబు విజయవాడ
హిందూమహావార్ధి హృదయవల్లభుఁడు తైర్థికోటి పుత్రకప్రకర మరయ
- గీ. నచలవాసిని కనకదుర్గాంబ పెడమఁటింటివేలువు, కొలుత నీ కెందుఁగలదు ?
ధరిణి బ్రవహింపు మాచంద్రతారకముగ, అమ్మ! రావమ్మ! కృష్ణామహాస్రవంతి.
- సీ. పశ్చిమాహార్యదీప్యన్మాతృవామాంక, నీమానివానంబు చెంగలింది
దర్శనాగతసముద్యజ్జలావహములొ, నుపనదీనఖిలతో నుద్యమించి
క్రీడావంబులై కెలకులఁ బెంపారు, నుగ్రకాంతారంబు లుత్తరించి
ఆత్మమాత్రావరోధార్థమై పొడసూపు, పర్యతంబులనెల్లఁ బగులఁదన్ని
- గీ. యనఘగాంధీమహాత్ముదర్శనముసేయ, భీమభంగారవాచ్ఛగీతామృతప్ర
దీప్తశంబరభరితదిగ్దేశ మగుచు, నరుగుచున్నది కృష్ణామహాస్రవంతి.

కాశీసోమయాజుల సుందరమూర్తి గారు, ఎం. ఏ.

మొదటిరంగము

పక్షకాల: సావిత్రి, దేవినిపూజించి, యిలాగుపాడును.

ముఖారి - విక్రగతిచాపు.

స్వంకరీ గారి మహేశ్వరీ

కరమధయమొసగగదే, స్ఫురదఖల
సురమహితే! శం.

హిమశైలజా, నినునమ్మితి

ననుబ్రోవవే కరుణ, జననీ!

ఓశైలజా నినునమ్మితి

ననుబ్రోవవే కరుణ, వరదాయకీ, భవతారకీ,

బృహన్నాయకీ, పరమహోదారివి,

దురితముఖారి హా! శం.

[వరుకునికీర్తనమొనరి ఏకమైవాసరీ, దేవిపరమై
పది పాదవమ్మను. దీవితరువాత దేవిని స్తోత్రముచేసి
సంస్కృతిగోకమొకటి, తెనుగుపద్యమొకటి రాగవరస
ను చదువవమ్మను.]

జననీ, సావిత్రి! ఈనాడే నాభర్తమరణం.
వారు అడవిలో బయలుదేరడానికి సిద్ధపడు
తున్నారు. తల్లీ, మేమిద్దరమూ తిరిగి కలిసి
మాపర్ణశాలకు వచ్చేటట్లు చేయవా? నిన్ను
నమ్ముకొనేవారిని పరించినాను. నీవు నీభర్తను,
విశ్వేశ్వరుని, ఒకనిమిషమయినా విడువలేక,
నగముశరీరము పుచ్చుకొన్నావే; నీపేరు మో
సుకొని ధన్యురాలవైన నాకు భర్తృవియో

గము సంభవించనిస్తానా, జననీ? నాకు మద్ర
రాజ్యముకంటె, సాశ్వరాజ్యముకంటె, ఈ
యడ్యారాజ్యమే సౌఖ్య మనిపించినారు.
నా కాపదవి నిలబెట్టవా, జననీ? [సాష్టాంగ
పడి, పువ్వులు తలలో నుంచుకొనును](తెర.)

రెండవరంగము

అపభి: ఈలాగుపాడుచూ నారదుడు ప్రవేశించు
ను:—(వలమని కిష్టమయినది ఏదైనపాడువమ్మను.)

(యముడు తొందరగా ఆత్రోవకు పోవుచుండును)

నారదుడు:—ఏమి, యమధర్మరాజా,
ఎక్కడికాపరుగు?

యముడు:—(ఆగి తిరిగిచూచి) ఓహో, నా
రదమహామునా! ఏమంటావ్?

నా:—“ఎక్కడి కాపరుగూ?” అన్నాను.

య:—నత్యవంతుని ప్రాణం తీసుకపోవడానికి.

నా:—నీవే స్వయంగా వెళ్లవలెనా? ఈవర
దలలోనూ, భూకంపాలలోనూ, యుద్ధా
లలోనూ, మహామూరీడి ద్రేకములోనూ,
తైమంలోనూ, జమాబందీతోట్రుపాటు
లో, భటులు చాలినారు కాదేమిటి?

య:—చాలకేమి? తోకచుక్క భూమితో
టాకులాడినా చాలును. మహావ్రళయము
వచ్చినా చాలును.

నా:—మరి నీవేల స్వయముగా వెళ్లవలెనా?

య:—నాభటులు ఆపాలిమేరకే వెళ్లలేకపోయినారు. అంత పవిత్రుడు సత్యవంతుడు.

నా:—(తనలో పురస్కరించి గెంతిస్తాను...) అయితే, నీవు వెళ్లినా, ఏమిజరుగునో గదా?

య:—ఏమిజరుగుతుంది? నీకా అనుమాన మెందుకు కలుగవలెనా?

నా:—(నలుసుకుచూ) మరేమీ లేదు. ఆమధ్య మార్కండేయుని ముచ్చట జ్ఞాపకం వచ్చి ఏమో అనుకొన్నాను.

య:—అక్కడ మహాదేవు డడ్డుపడినాడు.

నా:—ఇక్కడ సావిత్రిదేవి అడ్డుపడుతుండేమో? అతనిభార్య, సావిత్రిదేవి వరప్రసాదినికాదూ? మూడుదినములు నిద్రాహారములులేకుండా సావిత్రిదేవి పూజ చేసినది. నేను పాడుతూ దగ్గరనుంచి వెళ్లుతూఉన్నా, నావైపు చూపే లేదు. దేవి పాదములపై మనస్సు అంత లగ్నముచేసినది. అంతభక్తి ఊరకే పోవునా? దేవి అడ్డుపడుతే?

య:—ఇంతమాత్రానికే అడ్డుపడుతే, మరి నేనెందుకూ?

నా:—అది అటుండగా.—

య:—ఇంకా ఏమిటి?

నా:—సావిత్రిపాతివ్రత్యమే చాలును.

య:—ఎందుకు? తనభర్త నాచేతిలో పడకుండా చేయడానికా?

నా:—తివబోతూ రుచి అడగడ మెందుకు? కాని, నీయావచ్చక్తి వినియోగపర్చు, ఎవరడ్డుపడినా.—

య:—కనపర్చి తీరుతాను. ప్రాణాలు పుచ్చుకోకుండావస్తా ననుకొంటున్నావా రేమి?

నా:—మళ్ళీ కలుసుకొంటాముగదా?

య:—మరి నేను వెళ్లవలెను. [నిష్క్రమించును.]

[నారదుడూపాడుకొనుచూ నిష్క్రమించును.]

మూడవరంగము

అడవి: ప్రవేశము, సావిత్రి-సత్యవంతుడు.

సా:—ఇంతసాగ్నసైవ అడవి ఇంతవరకూ చూడలేదే నేను ఇక్కడఉండి కూడా!

స:—వెళ్లినకొలదీ ఇంకా సాగనుగా ఉంటుంది. కాని, సావిత్రి, నాచెయ్యిపట్టుకొనికాదు, నాభుజంమీద ఆనుకొని మరీ నమ్ర-మూడుపవాసాలు చేసినావు, నీల్లెనాత్రాగకుండా! కాళ్లు తేలిపోతున్నాయి కాబోలు ఎత్తుకొందునా?

సా:—అక్కరలేదు, నాథా, నేను నడవగలను.

స:—ఏమి నడుస్తావో, సాయం చేస్తానంటే, వద్దని అన్నికనులూ నీవే చేసినావు!

సా:—నాథా, తమరు మెడలు నొప్పెట్టుటట్టు అంతమోపు ఎంతదూరంనుంచో వగర్చులెచ్చి, సాయంచేస్తానంటే, ఏమని ఒప్పుకోనేది? బరువులు మోయడములో ఓంటెకూ మనిషికి తారతమ్యం ఉండవద్దా?

స:—నీవు పడేపడే బ్రతిమాలుతే, ఎన్నడూ అడగనిదానవు అడిగినావని, నీమాట లోసి వేయలేక, కూడా రానిస్తున్నాను. ఎంతో దూరము వెళ్లవలెనంటే, అయితేనేమి న్నావు! ఈనీరసమేమిటి? ఆదూరమేమి టి? నీవు నడవడమేమిటి?

సా:—నాథా, నాకేమీ నీరసము లేదు, నమ్మండి. ఉపవాసమంటే నమోదమందు వ సింపడము. నేను ఈమూన్నాళ్లు దేవి సమీపములో వసిించినా నన్నమాట. వారు నామనస్సులో ఉన్నప్పుడు, వాకు నీరసమనగా ఏమిటి? నేను వెనుకబడ కుండా ఎంతదూరమైనా, తమలో సరిగ్గా వడుస్తాను చూడండి.

స:—మరి నీయిష్టం.

సా:—కాని, నాథా, ఎక్కడా దుష్టజంతు వులు కనబడవేమీ, ఈయడవిలో లేవా యేమి?

స:—లేకేమి? మనశాలలో ఉన్న పులితోళ్లు ఎక్కడిననుకొన్నావు?

సా:—మీరుకొట్టివజంతువులవే ఆ న న్ని? కాని, లేడిచర్మాలు లేవేమీ? ఇక్కడ లేళ్లు లేవాయేమి?

స:—అడివే అడివి, లేళ్లు లేకుండానా? కాని, నేనెప్పుడూట్టినా, దుష్టజంతువులై. నేను—

సా:—అహ, ఏమిటా లేళ్ల కడుపూ; ఎందుకు పరుగెడుతున్నాయి, నాథా, ఆలాగూ?

స:—పులి వెంట తరుముతూన్నదన్నమాట. నాపులివేటచూడవలెననున్నదా, సావిత్రి? కావలిస్తే—

సా:—అదుగో పట్టింది ఒకలేడిని!—

స:—ఇదుగో కొట్టాను పులిని! [బాణము వేయును]

సా:—ఎలా కాంక్షమంటాందో!—సరీ, మరిలేదు! చచ్చినట్లున్నది! చూడండి. ఆలేడి కదులుతూందికాదూ?— అదుగో నిల్చుంది! నాథా! దాన్ని మృత్యువునోట నుండి ఊడబెరికినారే! [ధనస్సుముద్దు జెట్టుకొని, తనలో] నానాధునికూడా ఆలాగే కాపాడవా, జననీ, సావిత్రి? కా లము సమీపిస్తున్నది.

స:—ఏమిటి, సావిత్రి, ఏమో ఆలోచిస్తున టున్నావు, ముఖము పైకెత్తి?

సా:—సావిత్రి దేవిని స్మరించినాను.

స:—సావిత్రి, ఇందాకా ఎత్తుకోవ దన్నావు కాని, ఇప్పుడు తప్పదు. చూచినావా, ఆకాటివంతెన?

సా:—తమరు వేసినదేనా అది?

స:—అవును. క్రిందను ఎంతలోతుగా ఉన్న దో చూచినావా?—అఁ! అఁ! దగ్గరా వెళ్లకు; ఇక్కడనుండే చూడు.

సా:—అది రోజూ దాటుతారేమిటి?

స:—దాటకతప్పదు. ఉన్న అడివంతా అటే ఉన్నది.

సా:—అందులో ఎదుతే మరేమున్నది?

స:—(సావిత్రిని ఎత్తుకొని దాటి) ఇంకా కళ్లు మూసుకొన్నావా? అయ్యో, పిరికిదానా, నాచేతుల్లోఉంటే, నీకేంభయమా?— కళ్లంకా బెదురుతున్నాయే, బెదిరినలేడిక

శ్లలాగు ! ఇప్పుడుగదా వాటిలో భ! పులి
వెంటబడ్డప్పుడు, ఇందాకా ఆలేళ్లు ఇంత
కంటే ఎక్కువ బెదిరుంటాయా?

సా:—అబ్బో, దాటాం! [తనలో] ఇలాగే
జననీ, ఎలాగుదాటిస్తావో, దగ్గరపడు
తూన్న మృత్యువును?—ఆహా! ఎక్కడి
దీపరిమేశం? రుప్పివేస్తుండే! ఇది మాలతి
కాదా?

స:—మీదచూడూ, సావిత్రి, ఆకులు కని
పించకుండా ఆమణ్ణిచెట్టుని ఎలాగు అల్లుక
పోయిందో, ఆమాలతి!

సా:—ఇలాగుకాదూ, నాథా? [తన చేతులు
వానిమెడను చుట్టివేయును] [తనలో] ఆ
మాలతిని ఆచెట్టువలె, నన్నూ కాపా
డవా, లోకమాలా?

స:—ఆమాలతి లేకుంటే, ఆచెట్టుకు అంత
లోభ ఉండునా? నీవు నాకూ అలాగే.

సా:—ఆమాలతి పువ్వులమధ్య పొగడాలవలె
ఆహ్రిష్టం ఎంతసాగసుగా ఉన్నవో!

స:—అల్లటచూడూ, ఆరావిచెట్టూ వేపచె
ట్టూ ఎలాగు కలిసిపోయినవో, పార్వతీపర
మేశ్వరులవలె!

సా:—[తనలో] నన్నూ, నానాథునీ అలాగే
ఉంచు ఎప్పటికీనీ, మాలా, సావిత్రి!—
నాథా, ఏమిచూచినా, మీకు భగవం
తుడే జ్ఞాపకంవస్తుంటాడే!

స:—ఇటువంటిస్వప్నిని చూచినప్పుడుకూడా
జ్ఞాపకంరాదా స్వప్నికర్త? దేనిని చూచినా
భగవంతుడు జ్ఞాపకం రావడం, మొదటి

మెట్టు; అంతా భగవంతుడే అనుకోవడం
అపైమెట్టు; అదిఅనుభవంలోకి తేవడం,
భగవంతునితో ఐక్యం అయిపోవడమే—
అల్లా సెలయేయచూడూ.

సా:—ఎక్కడ?—అవుననను, అల్లాబయల్చి.

స:—మనము తాగుతూన్నవి అనీళ్లే.

సా:—ఎమి, నాథా, అంతదూరంనుంచి రోజూ
నీళ్లు తేవడమే! పోనీ, మరొకపర్వతాల
అక్కడే వేసుకొంటే, ఇన్నిమెట్లూ రోజూ
నడవడం అవసరం లేకపోవునే.

స:—తోటవేసుకొన్నామే! ఆపళ్లే మనకు
ఆహారముగదా, ఏమిటిచేయడం?

సా:—మానిమి త్రంఎంత శ్రమపడుతున్నారో!

స:—అలవాటైనది ఆశ్రమకేమిగాని, ఇప్పుడు
శ్రమనిపిస్తున్నది—ఆహా! పరమేశ్వరా!

సా:—ఏమి, నాథా, గుండెలుపట్టుకొని వంగి
పోతున్నా రేమి? అయ్యో! అయ్యో!
సంజ్ఞ చేస్తున్నారు, మాటరాదా యేమి?
గుండెభారమా? తలఉప్పుతున్నారే!
నాకేమిసాధనం? పరుంటారా? దానికి త
లూపుతున్నారే! పరుండండి నాలొడ
మీద తలుంచుకొని. [అల్లుచేయును]
నాథా!—అయ్యో! పలక రేమి? [తనలో]
వేళవచ్చినట్టున్నది! సావిత్రి, నీవేదిక్కు,
తల్లీ! నీభరవసాచూచుకొనే వరించినాను,
జననీ—నాథా, నాథా, ఏమిదీ? గుండెలువి
డిచితలపట్టుకొన్నారే! తలభారమా?
పట్టుదునా?—అయ్యో, సంజ్ఞ వలేదే!
కదలలేదేమి? కొట్టుకొని, కొట్టుకొని

ప్రాణంపోయినదా మేమీ?— శరీరము వెచ్చగానే ఉన్నదే!—నాడి అందుచున్నదే!—ఉపిరున్నదే! నాథా!—

సా:—హా, శంకరా!

సా:—ఏమికావలెను, నాథా?

స:—అమ్మా! [దొర్లును]

సా:—నాథా, సరా? నన్నడవిపాలుచేసిపోవడమేనా? జననీ, సావిత్రి! నామొర్రవినపూ?—కదలకుండా, ఎలాగుపరున్నారో! నాథా, ఇప్పుడిప్పుడేకదా ఆలేడిని పులి నోటనుండి బ్రతికిందినారు. అదొక్కటి చాలదా, మీకడ్లుపడడానికి? మీసత్యమైన కాపాడదా? మీభూతదయ జూచి, భూతాత్ముడు—మల్లీ కదులుతున్నారే! అది మరణబాధా? తెలివిరావడమా? రోగికి నిద్రపట్టుతే, మాంద్యమో, నిద్రో తెలియనట్టు—ఎవరా వచ్చేది? యముడాయేమి?

యముడు ప్రళయమును

య:—అవునమ్మా, నేను యముడనే.

సా:—ఏమి, దేవా, ఎవరికొరకు?

య:—నీభర్త, సత్యవంతునికొరకు.

సా:—నాకొరకుకూడా కాదా?

య:—కాదమ్మా, నీవేళ యింకా రాలేదు.

సా:—దానికేమి? నానాధునివేళయితే, నావేళా అయినది. అది నాచేతిలో వని. శిరస్సుపోయిన శరీరము ఎంతకాలముండగలదు?

య:—అతన్నే తీసుకపోతానమ్మా!

సా:—వస్తువుతోనీడ, నేనెక్కడికిపోతాను?

—అయ్యో, పాశం సద్దుకొంటున్నారే!

వేయడానికేనా? (చేతులతోభర్తనుకప్పను.)

య:—అవునమ్మా! (పాశమువేయును)

సా:—సరీ! అయిపోయినది! ఆహా! శరీరము ఎంతట్లో చల్లపడిపోయినదో! కలవకాడ చేతులూ, కాళ్ళూ!

య:—అయిపోయినదమ్మా. నేను వెళ్తున్నా. ఆకర్తలు సత్యవంతుడు కొట్టి ఎండబెట్టినవె. వాటితో సంస్కారము చేసి ఇంటికి వెళ్లు—

సా:—ఇంటికి కాదు, మింటికే; ఇదుగో నేనూ వస్తున్నాను.

య:—నీ వెక్కడికి రాగలవు కుమారీ, పర్వతాలూ, నదులూ, అడవులూ దాటి? (నిష్క్రమించును)

సా:—చూస్తారుగదా, రాగలనో, రాలేనో? ఓవనదేవతలారా, ఇదుగో నాభర్తశరీరము. మీకప్పగించి వెళ్తున్నా; జాగ్రత్త! ఇక్కడ ఏడుస్తూంటే ఏమున్నది? ఏడో; సవో, మల్లీ వచ్చినతరువాతే. (తెర)

నాలుగవరంగం

(నారదుడు పాదుడు ప్రళయమును; యముడు తొందరగా పోవుచుండును.)

సా:—మిత్రమా, అంతకా! నీముఖంచూస్తే కార్యం అయినట్లున్నదే!

య:—ఇప్పుడో, నత్యవంతునిప్రాణాలు! సావిత్రి అడ్డుపడలేదూ, ఎవరూ అడ్డుపడలేదు.

నా:—కాని, దొరికింది, చెయిజారిపోకుండా మట్టుకుచూసుకో—

య:—నత్యవంతునిఅత్మ కైలాసానికి పంపించే వస్తున్నాను.. దొరికింది పోవడమేమిటి? (నిష్క్రమించును)

నా:—చూస్తావుగదా? (సావిత్రి తొందరగా పోవుచుండును) ఎక్కడికమ్మా, సావిత్రి, ఆలాగు పరుగెడుతున్నావు?—ఏమమ్మా, పిలుస్తూంటే, పలక్కుండా, మీదికిచూస్తూ పరుగెడుతున్నావు? నేనెవరినో ఎరుగదా?

సా:—[తిరిగిచూచి] నారదమహామునివారా నమసార్కము. ఏమినా అదృష్టం! నముద్రములో ముంచిసిట్లు దొరికినట్టు!

నా:—కుమారీ, యముడు నీభర్తప్రాణాలు పట్టుకొని, ఇప్పుడిప్పుడే పోతున్నాడు. నీవు నీభర్తను పునర్జీవితమిగా చేయించలేవా?

సా:—బయలుదేరగానే తమ దర్శనలాభమయినది. ఇంతగొప్పశకునమయినందుకు చేయించలేకేమి? నాకు తమదయవల్లనే అట్టివారిని వరించునంతటి మహద్భాగ్యము కలిగినది. వారిని బ్రతికించుకొనే సామర్థ్యముకూడా తమదయవల్లనే కలుగవలెను.

నా:—నీవు సావిత్రి దేవిభక్తురాలవు. నీబలమంతా కనబ్బి, ఎన్నిశ్రమలుపడినా, యమునితో పోరాడి సాధించు. మార్కం

దేయుని శివుడు కాపాడలేదా? భక్తివంటిది ఏదీ కాదు. దేవియెడల భక్తియించి యముని యెడల యుక్తికనవచ్చు. అక్కడేనీశక్తి. నీకు ఒకమహామంత్రం ఉపకేస్తున్నాను. అదిపఠిస్తూవెళ్లు. [చెవులో చెప్పెను]

సా:—చిత్తం. మహాప్రసాదం!—జననీ సావిత్రి, నీవే దిక్కు! ఆమహామంత్రము వినేవరికి నాకు ఎవ్వడూలేని వింతబలము వచ్చినదే! (తెర)

అయిదవరంగము

కొంప, బియ్యం, ప్రతేకము, యముడు, సావిత్రి.

య:—నిజముగా వస్తున్నదే వెంటతగిలి, అన్నికొండలూ, నడులూదాటి! ఏమమ్మా, సావిత్రి, ఎందుకువస్తావు?

సా:—దేవా, యమధర్మరాజా, నాభర్త ప్రాణం తీసుకపోతూ ఎందుకువస్తావూ అంటే ఏమిచెప్పేది? నావస్తువును నాకిచ్చి వేస్తే మరి రమ్మనేవరకూ రాను.

య:—నీవు వరమసాధివిగనుక, నీకు దర్శనమిచ్చినాను, ఎవరికీ ఇవ్వనిది.

సా:—దర్శనమిచ్చిన లాభమేమి, అందరినీ చూచినట్లే నన్నూచూస్తే? తమదర్శనము అయేతీరుతుంది చివరకు అందరికీ. ఇప్పుడే దర్శనము ఇచ్చినదయూమయులు, దానిలాభముకూడా కనవచ్చరా? మహానీయులదర్శనము ఊరకేపోవునా? పోతే, దానిలో విశేషమేమి?

య:—అమ్మా, నీభర్తను ఇచ్చివేయుమంటావా?

సా:—అవును, దేవా!

య:—అందుకేనా వెంట బడుచున్నావు?

సా:—అవును, దేవా! ఈ ప్రశ్నలు వట్టినే ఎదుకువేస్తారు, నాకోరిక తీర్చవలెనని లేకుంటే?

య:—కొన్ని ప్రశ్నలు వేస్తాను వాటికి న మాధానము చెప్పతే—

సా:—చెప్పతేనే ఇవ్వండి, దేవా!

య:—అమ్మా, అనాడు నీవు కలలోచూచిన సత్యవంతునిగురించి నారదుడన్నది— అతడల్పాయుష్కుండుడని, అడివిలో కాపుర మని, అవన్నీ విన్నావుగదా—

సా:—మరి ఇప్పుడు ఈపనివమీ అని అడుగు తారు కాదా?

య:—అవునమ్మా, దానికేమంటావు?

సా:—ఏమనడానికీ ఏమున్నది? అందులో? చనిపోయినశరత్వాతనానాధుని తిరిగి చెచ్చు కోవడానికి ప్రయత్నిము చేయనని అన్నా నా? చేస్తే అందులో తప్పేమున్నది?

య:—అమ్మా, ఎవరైనా అలాగు ప్రయ త్నించినారా?

సా:—ఎవరూచేయకుంటే, నేను చేయకూడ దని ఎక్కడున్నది? నేను తక్కినవారివంటి దాననుకానని తమరే లేటెచ్చినారే?

య:—అలాగే?

సా:—ఎవరికీ ఇయ్యని దర్శనము నాకోర్కే నేను సావిత్రిదేవి వరప్రసాదని కావడ మేమిటి, తమ దర్శనము కావడమేమిటి?

నేను చేతులు నలుపుకొంటూవృధాగా వె ల్లడమేమిటి? వట్టిమాట, దేవా, వట్టిమాట.

య:—[తనలో] ఏమి ఈమెదృఢచిత్తత!— అదలాగుంచు. అందరికీ ఆయుర్దాయం నిర్ణయించేవాడు, భగవంతుడేకదా?

సా:—అవును. దానికి సంబేహమేమిటి?

య:—వారియాజ్ఞ చెల్లవలసినదేకదా?

సా:—ఎవరనగలరు, ఎవరన్నారు, కాదని?

య:—వారియాజ్ఞ నడిపించుట నాసనేకదా?

సా:—అవును, తమదే.

య:—మరేమి? వారియాజ్ఞ ప్రకారము జరి గినది. ఈనాడు నీభర్త చనిపోవలసినదని శాసించినారూ, నీభర్త చనిపోయినాడూ; మరెందుకమ్మా, ఈవృధాశ్రమ?

సా:—భర్త చనిపోయినారు; భగవంతుని ఆజ్ఞ జరగనే జరిగినది; జరగకుండా నేను ప్రయత్నించిఉంటేకదా, తమరడుగవలసి నది అలాగు? కాని, ఇది చిత్తగించండి దేవా:—నాభర్త ఈనాడు చనిపోవలసి నదని భగవదాజ్ఞ అయినది కాని, తిరిగి నాభర్త బ్రతుకకూడదని వారియాజ్ఞ అయినదా, దేవా?

య:—లేదే.

సా:—మరి అందుకే నాస్థానం; బ్రతికిండు మని.

య:—అమ్మా, నీభర్తవంటిపాపరహితుడు శాశ్వతముగా స్వర్గసౌఖ్యము జూరగొం టాడే! ఇప్పుడతని ఆత్మ కైలాసములోనే ఉన్నదే! ఆసౌఖ్యమున కడ్డుపడతావా, మహాపతిప్రతాపిరోమణి వై యుండి, రెల్ల?

సా:—ఎంతమాట? నేనా అడ్డుపడే దానను? కాని నేనువారికి అడ్డంగిని. వారు ఏది అనుభవిస్తే, అదినేనూ అనుభవించవలెను. అది నాహక్కు కాదా దేవా?

య:—అవునమ్మా, సీహక్మే.

సా:—మరేమి? నా హక్కు ప్రకారము అడిగినాను నన్నువారితో తినుకపోతారో, వారిని ఇక్కడ ఉంచుతారో; తమచిత్తం దేవా! మాయిద్దరినీ కలిపిఉంచుమనే నా ప్రార్థన.

య:—సీభర్తతో కూడా వెల్లిపోవడం సీచేతిలోనే ఉన్నదంటివే?

సా:—అన్నాను, మల్లీ అంటాను. సహగమనము నాచేతిలోనిదే. బ్రతికి ఉన్నంత కాలము ఇక్కడ భర్తతో సౌఖ్యమనుభవించి, భర్తపోయినతరువాత, సహగమనముచేసి, అక్కడ వానితో ఎడతెగని సౌఖ్యమనుభవించడానికి సిద్ధముగానున్న పతివ్రతకు, భర్తపోతే భేదమేలా! దేవా?

య:—సరే, మరెందుకమ్మా, ఈభేదము? ఎందుకీ ప్రయత్నము?

సా:—చనిపోయిననాభర్తగురించిభేదపడలేదు; బ్రతికున్న నాగురించి కాదు; కాని నాలిత్త మామలకు కళ్లులేవు; వయోవృద్ధులు; అరణ్యవాసం; నాపెనిమిట ఆధారము; వారికొరకు నాభేదము.

య:—సరే, నీవడుగకుండా వారికి కళ్లు ఇచ్చినాను చాలునా?

సా:—దేవా, ఇచ్చిన సార్థకమేమి? కొడుకునూ, కోడలనూ చూచుకోవడమేకదా? కొడుకంటే, అట్టికొడుకు, మాతృభక్తి, పితృభక్తి ఆయనను చూచినప్పుకోవలసివకొడుకు, తమరు కలవిచ్చినట్టు, పాపరహితుడైనకొడుకు; కోడలంటే, అట్టిదైవసమానుడు అడ్డంగిగా అంగీకరించి చెట్టపట్టిన భద్రురాలను, బ్రతికుండగా, అప్రయత్నముగా, తమదర్శనలాభముపొంది స్త్రీలలో అగ్రగణ్యురాలైన దానను. మమ్ములను చూచి ఆనందించడమేకదా సార్థకము, వారికి దృష్టి ప్రసాదించినందుకు? కల్గిచ్చి దీపమార్పివేయడమా?

య:—వారికి కల్గిచ్చినాను. సీవుపోయి—

సా:—మరింత ఏష్పించడానికా, విధవకోడలుగా, కళ్లలో కంపకొట్టినట్టు? లేక, కొడుకుకవమును కనపర్చి, మేము ముగ్ధురమూ నాభర్తమంటలో పడడానికా? దానముచేస్తే, సార్థకమైనదానము చేయవలెను. తమకు తెలియనిదా, దేవా?

య:—సీభర్తనుకప్ప ఏమయినాకోరు, ఇస్తాను.

సా:—[తనలో] మనస్సు మల్లినట్టున్నది,—దేవా, మాతల్లిదండ్రులకు పుత్రసంతానములేదు. వారుకోరినందరిని, చిరాయువులైన కుమారులను, ప్రసాదించు, దేవా!

య:—సరే, ఇచ్చినాను, మరివెళ్లరాను. [తనలో] ఇన్నీదాటివచ్చినది. కాని వైతరణి ఏలాగుదాటగలదో చూస్తాను. దాటి

నదో, ఏమైనాచేయగలదే. (నిష్క్రమించును)

సా:—ఇంతవరకు తెచ్చినావు, జననీ, సావిత్రి ఇటుపైనికూడా నీదేభారము. ఆమహామంత్రము పఠిస్తూఉంటే, కార్యము కాకేమి? (తెర)

అరవరంగము

యమలోకప్రాంతము - ప్రవేశము, యమదు

య:—వైతరణిదాటినాను. ఇక్కడి కేమి? మాసపులేమి? స్థూలశరీరముతో రావడమేమి? [సావిత్రి ప్రవేశించును] కాని, వెనుక ఆచప్పుచేమిటి? [తిరిగిచూచును] అడుగో, వస్తున్నదే, సావిత్రి! ఏమి! ఏమాసామర్థ్యము! వైతరణి ఎలాగు తావిచ్చివేస్తున్నదో ఆమెకు! సరీ, గట్టెక్కినది!

సా:—దేవా, నేనుగట్టెక్కినానని సెలవిస్తున్నాదే! గట్టెక్కినదానిని గంగలోముంచి వేస్తారా! నన్ను వెంటనే ప్రజలలో కలపండి, దేవా!

య:—సావిత్రి, నీచరిత్ర అత్యద్భుతము!

సా:—తమదయ ఉండవలెనుగాని, ఇంకా అద్భుతముగా నుండగలదు, నేను నాభర్తను చేరగానే—

య:—నీభర్తనుగాక ఏమైనా అడుగుఇస్తాను.

సా:—నాకూ కుమారులు కావలెను, దేవా!

య:—సావిత్రి, నీవు భర్తను అడిగినావన్నమాట! సాధ్యికి నీతిమార్గమున సంతానము కలుగుటకు భర్తకావలెనే! భర్తను

గాక ఏమైనా అడుగుమంటే, మరొకవిధముగా భర్తనేఅడుగుచున్నావే!

సా:—నన్ను వారితో తీసుకపోమ్మంటే, నావేళ యింకా రాలేదన్నారు. నేను పోయి సహగమనముచేస్తే, అబ్బాలలు నన్ను కూడకడ తీర్చవా? అప్పుడు నావేళ రాలేదా? నాభర్తనుబ్రతికించినాకివ్వడము సులభమో, నాకాలమురాకముందు నేను నాభర్త మంటలోపడి సహగమనముచేయకుండా అడడము సులభమో, ఆలోచించడము తమపని. తమను మరి బ్రతిమాలి శ్రమపెట్టను. సూర్యుడుండగానే నేను మాయిద్దరినీ సంస్కారము చేయవలెను. జననీ, సావిత్రి, నన్ను నాభర్తతో చేర్చు. అయ్యా, సెలవు. (వెనుకకుతిరిగి నాలుగడుగులు వెళ్ళును.)

య:—అమ్మా, ఉండు, ఉండు. (తనలో) నన్ను యుక్తివల్ల ఎలాగు తోసి రాజుచేసినదో! వేళై నప్పుడు ప్రాణములుతీయుట నాకెంత విధో, కాలమురాకముందు ఆత్మహత్య చేసుకోకుండా చేయడముకూడా అంత విధే “నేనే పతివ్రతనైతే, నాభర్తమంటలు నన్నుకూడా తీసుకోపోవలెను!” అని మంటలోపడితే ఏమిచేయగలను? ఇప్పుడు సావిత్రిదేవి యాజ్ఞకూడా చెప్పినదనుచున్నదే! నారదుడు చెప్పితే దెప్పనీగాని యివ్వక తప్పదు—

సా:—అయ్యా, నాకు ఆలస్యమగుచున్నది. ఏమి సెలవు? వెళ్లనా?

య:—కుమారీ, పతివ్రతాశిరోమణి, నీసత్య వంతునికూడా నీకిచ్చినాను చాలునా? (పుష్పవర్ష ముకురియును.)

సా:—దేవా, తమసంతతికొనియూ డగలను?

నాయానందము బొప్పవారిశక్తిని మీరి నది. మరి మాటలమాట చెప్పవలసిన దేమి? అందుకేనా, నాబొప్పవర్షమువంతు ఆపుష్పవర్షము? వారితోనేను స్వర్గ సౌఖ్యము అనుభవిస్తూన్నప్పుడు, నాకు ఎప్పుడూ మృత్యుస్మరణ! వారు మృతి నొందినప్పుడు, జీవస్మరణ! ఇటువైని ఎప్పుడూ తమస్మరణ! దేవా, నాకృతజ్ఞులు ఎలాగు కవపర్చగలను?

య:—మీరందరూ చిరకాలము సకలసౌఖ్య ములూ అనుభవించుటవల్లనే! కుమారీ, నీభర్తను ఇంతకుముందే ఇచ్చియుందును. కాని, ఇచ్చినయెడల, ఆ సంతోష పారవశ్యమున, నీవు తిక్కినవి అడిగియుం దువా? నీవ్రా, నీభర్తా, మీష్టకాలకు పోయి, ఆయంధులనే చూచియుందురు. అందుకూ ఇలాగుచేసినాను. మరిఒక సంగతి, నీదగ్గర దాహరిక మొందుకు? నీ యుక్తివివడానికి, నిరాశలో నీవు ఏమి చేస్తావో చూడడానికి ఇంతవరకు తెచ్చి

నాను. నీవుపోయి నీభర్తశవమును ముట్టు కొంటే, వెంటనే బ్రతుకగలడు.

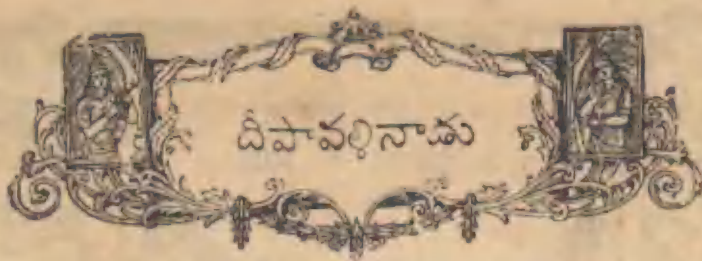
సా:—నేను ముట్టుకొంటే, నాభర్త బ్రతుకు నని సెలవిస్తారే?—

య:—అవును. దానికేమి సందేహమా?

సా:—దేవా, తమమాట సందేహించినపాప మునకు తగినశిక్ష ఇప్పటిసరకములో ఉన్నదా? కాని, నేనువెళ్లేసరికి శవమును ఏదైనా జుతువు తినివేసియుంటే?

య:—అమ్మా, వనదేవతలకు అప్పగించి వచ్చినావు. నీయాజ్ఞను అతిక్రమించడ మేనా? శవము, నీవువిడిచినచోటనే ఉం టుంది. నీవుపోయి ముట్టుకో. నీవు ఇక్కడ ఉండగానే, బ్రతికించిఉందును. కాని, లేచి నిన్ను వెతుకుతూ అతడు, అతన్ని వెతుకుతూ నీవు, ఛెరిఒకత్రోవా అయి పోతే ఆమహారణ్యములో? వేను చేసిన దంతా సావిత్రిదేవి ఆజ్ఞానుసారముగా చేసినాను. నీవు కోరినవాటినిన్నీ ఇమ్మని వారిసెలవు. నానని ప్రాణములు తీసివేయ డమే కాని, ఇవ్వడముకాదు. నీవు సావిత్రి దేవి వరప్రసాదినివి. నీకు వారు తోడు నీక. నీకు మరొకరు వరములియ్యఁచినలేదు. నీవుపోయి నీభర్తతో చిరకాలము సుఖ ముగా నుండుము. (తెర)

దీపావళినామ

వేదుల సత్యనారాయణ శాస్త్రి గారు.

వి శీ ధి ని

“బైగతి యీనాటి యీమహోత్సవమునందు
మునిగి యానందమున పొంగిపోవుచుండ
ఇటు రగులుకొల్పి రెవరు నీహృదయమందె
అణచి కొనియున్న ఘోరదుఃఖాన్ని నిపుడు”

నే ను

“కారుకొన్న యమాన చీకటల నడుమ
నే నొకండనె యీశాన్యగృహము నందు
అదురువడిపోయి మరణవాద్యులుట్లు
గుండియలు కొట్టుకొన, ఏడ్చుకొనుచునుంటి.

ఇంతగ దహించుకొనిపోవు ఈయెడండ
బాష్పములు గారిపడి చల్ల బడునో యనుచు
ఘూసి కొనిపోయె నానేత్రములు తమంత
రాత్రియే యింక బహిరంతరములనాకు.

విస్మృతోదంతములు శూన్యవీధు లందు
నావలెనె హాసముగ వెల్లిపోవుచున్న
ఓ నిశీధిని! నీగభీరోదరమున
దొరికె, ఈదురదృష్టవంతునకు చోటు”

చి వ్యు ట

“బాణసంచల ఘోర ఘోరార్పటులు విరిసి
దశదిశాంతరముల ప్రతిధ్వనుల నీవ

పేదపడియున్న మానజీవితపు టాశ
లిపుడు మ్రోగించుకొనుచుంటివేల నీవు”

నే ను

“నన్ను నిరసించువారి యానందమందు
నాకు భాగంబువల దొక్కనాటికైన
చీకటల జేల్చుకొని వచ్చుమీకరాళ
గానరవములనే నానుఖంబు గలడు.

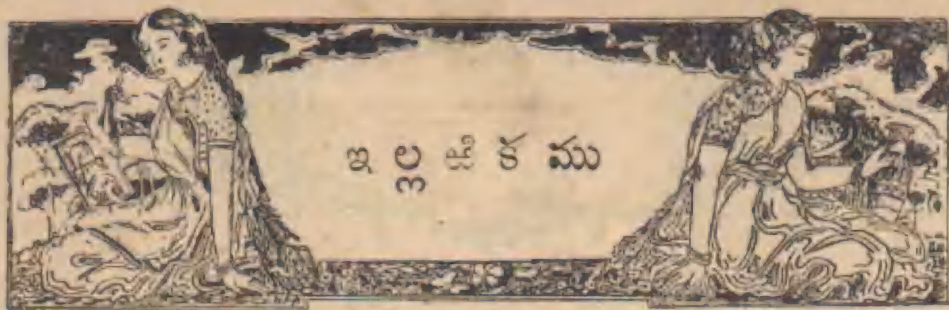
దినములు పరస్పరప్రతి ధ్వనులు గాగ
ఇరువదైదేండ్ల నాబ్రతు కిట్టె గడచె
ఈరహోదుఃఖవీధులం దే నెరుంగ
సఖుల యడుగులకాడ లేవరికిగూడ.

మృత్యు గర్భాప్రవాహ గంభీరమైన
విధి, నిదురపుచ్చు ప్రేమజీవితమునంగు
సంభవించు, ప్రవాస దుస్స్వప్న వ్యధల
మడతలను సర్దుకొనుచుందు మాయకుండ.

తెగిపడిన పూలదండ లేత్తుగనమర్చి
యంధకారంబు నండిలి నడుముకొనుచు
ఎవరికొరకొ పడేవదే యెదురుచూచు
నాయెద కొనర్తు కృత్రిమానందభిక్ష.

మ్రొక్కిన కొలంది కాలితో ద్రొక్కివేయు
ఈకఠినలోకమెల్ల బహిష్కృతంబె
రండు, చిమ్మటచార, ఈ రాత్రులందు
నావలెనె పాడుకొను మీరె నాకు సఖులు.”

ఇల్లజీకము

పాలవర్తి ఆంజనేయులు గారు

II

(సంపుటము ౨, సంచిక '౪' తరువాయి)

౧ .

నరసింహరాజు అత్తగారిల్లువిడిచి వెళ్లి పోయి మూడుసంవత్సరములైనది. కాలగర్భమున నేమి దాగియున్నదో యెవరు చెప్పగలరు? నాటిరాత్రి నరాసరిచిట్టివలస వెళ్లి తన తల్లిని దీసికొని చెన్నపట్టణము వెళ్లిపోయెను. ఒకనాడుచిలేపతనాలయమున హిందూపత్రిక జడువుచుండగా రామనాథరాజుగారు తమ పిల్లలకు జడువుచెప్పటకు నుంచి యోగ్యతా పత్రములుగల గ్రాడ్యుయేటు (Graduate) కావలెనని ప్రకటించిన ప్రకటన కనబడెను. వెంటనే నరసింహరాజు మద్రాసులో రామనాథరాజుగారి గృహమునకు వెళ్లెను. శ్రీరాజు గారతనియోగ్యతను, బి.ఎ.పరీక్షలో మొదటి క్లాసులో మొదటిపాడుగ జయమొందుటకు విచారించి నెలకు నూణురూప్యములు జీతము నేర్పాటుచేసెను. మూడునెలలు గడచిన పిమ్మట అతని బుద్ధికుశలతను, గుణసంపదను స్వయముగ నెఱిగినవాడగుటచే నతనిని 'అంత రంగకార్యదర్శి' నేర్పాటుచేసి వారి స్వంత వ్యవహారములనన్నిటిని నరసింహరాజు చేతనే చేయించుచుండెను. శ్రీరాజుగారు విద్యావం

తులును, సుగుణవంతులును, ఉత్సాహవంతులునునై రాజకీయ, సాంఘికాది ప్రజాహిత కార్యములందు ప్రవేశముకల్పించుకొని పని చేయు స్వభావముగలవారు. ఈ పనులన్నిటి యందును, యెట్టేటు పరిపాలనయందును శ్రీరాజుగారికి కుడిభుజమువలె నరసింహరాజుని చేయుచుండెను. ఇట్లుక సంవత్సరము గడచినది. ఇంతలో శ్రీరాజుగారి దివాను వృద్ధుడై కాలధర్మము నొందెను. శ్రీరాజు రాజకీయాది విషయములం దభిమానముతో బని చేయ నుత్సాహము గలవా రగుటచే జమీ వ్యవహారముల స్వయముగాఁ జూచుకొనుట కవకాశము లేదు. ఆకారణమున యెట్టేటు వ్యవహారములను జక్కఁగా నిర్వహించి పరిపాలన సామర్థ్యముతోఁ జేయగల విత్వానపాత్రుడైన దివానుకావలసియుండెను. ఈగుణములన్నియు గలవాడు వారియుద్యోగస్థులలో నొక్క నరసింహరాజు మాత్రమే కనుపించుచుండెను. అంతట శ్రీరాజుగారు నరసింహరాజును నెలకు రు. 500. జీతము మీద దివానుగా నియమించెను. మఱుసంవత్సరము యెట్టేటుమీద నొకగొప్ప వ్యాజ్య

మువచ్చెను. ఆవ్యాజ్యములో నరసింహరాజు
మిక్కిలి సామర్థ్యముతోఁ బనిచేయుటచేత
బయముకలిగెను. నరసింహరాజుచేసిన పతో-
యమునకు శ్రీరాజగారు చాలకృతజ్ఞుల గల
వారై పదివేలరూపాయల బహుమానముచే-
యుటయేకాక శీతమును సహిత మభివృద్ధి
చేసెను.

౨

ఒకనాడు శ్రీరాజగారును, నరసింహ-
రాజును మద్రాసుకావ్యపాలిటాక్లాబ్ వసా-
రాలో పడగ కుప్పిలు వేసుకొని యిష్టగోష్ఠిని
మాట్లాడుచుండెరి. ఇంతలో యిద్దరువక్తలు
ప్రక్కనుండిపోవుచు అందులోనొకరు నరసిం-
హరాజుమాట నవ్వడిచి విని వెనుకకుఁదిరిగి
చూచి లోఁపలికి వెళ్లిపోయెను. నరసింహరా-
జుదివల తెప్పమును క్లబ్బుకు వచ్చియుండలేదు.
మద్రాసులో తరుచుగ నుండెడువాడుగాని
క్లబ్బుకుమోత్ర మెప్పమును వచ్చియుండలేదు.
అందుకు కారణము లేకపోలేదు. ఇంతలో
శ్రీరాజగారు మోటారునక్కి లీచికి పి.కారు
వెళ్లెరి. అంతట నరసింహరాజు క్లబ్బు చూడ
వలెనని లోనికి వెళ్లెను.

గోపాలరావు:—అయ్యో! తమరి దివివల తెవ-
టనో చూచినట్లున్నది. నమరెవరో నే-
చెలుసుకొనవచ్చునా?

నరసింహరాజు:—(తెల్లపోయిన ముఖము-
తో) బహుశః యిచటన చూచి.....

గో:—ఓయి! దాచుచున్నావా నరసింహ-
రాజు!—ఒక్క అప్పలరాజు. మన నర-
సింహరాజుగోనోయ్!

అప్పలరాజుగారుతతోవచ్చి నరసింహ-
రాజును గొంగులించుకొని అనంతరాష్ట్రములు
విడిచెను. అప్పలరాజు గోపాలరావు యిద్ద-
రును నరసింహరాజుకు విజయనగరములో
సహాధ్యాయులు మాత్ర మేకాక మిక్కిలి ప్రే-
మాస్పదులైనమిత్రులు. గోపాలరావు కొత్తగ-
మద్రాసులో న్యాయవాదివృత్తి మొదలుపెట్టి-
నాడు. అప్పలరాజు విశాఖపట్టణములో స్త్రీ డరి-
చేయుచున్నాడు. అంతట వారుముగ్గురును
బయటకువచ్చి దూరముగ నొకచో కుప్పిలు
వేసుకొని కూర్చుండిరి.

అప్పలరాజు:—నీవెడటికో పాటిపోయినావని
విని మేముందటము చాలదుఃఖించినాము.
నేను నిన్ను చూచుట తోడనే నాప్రాణ-
ములు లేచివచ్చినవి.

గో:—నరేశాని, యింతాక రామనాథరాజు
గారితో చాలదనవుతో మాట్లాడుచుం-
టివేమిటి. నేను లోపలికి వచ్చువెప్పుడు
నీమాట ఆసవాలుపట్టి తిరిగిచూచి గుర్తిం-
పజాలక యెవరోయని వెళ్లిపోయినాను.
నీకు వారు పరిచయ మెట్లు?

వర:—నేను రాజగారి దివానుగా నున్నాను.

అప్ప:—నీయిటి! చెప్పవు! చదువులోనెకాక
ఉద్యోగములోనూడ ముమ్ములను తలద-
న్నినావుగా! నిన్నుగాక యింకెవరిని భగ-
వంతుడనుగ్రహించును. నీవంటి యోగ్యు-
డికి కలిగినకట్టమునకు మేముందటము విచా-
రించినాము. ఇంక గోపాలరావు నమని.

సర:—నా మంచి చెడ్డలు, సంగతిసందర్భములు చెలిసినవారును, ప్రేమగలవారును గనుక.

అప్ప:—ఇప్పుడు మీమామగారు నీభార్యను పంపుట కభ్యంతరము చెప్పదని తలచెదను.

గో:—ఇంక యేమొగము బెట్టకొని చెప్పగలడు?

అప్ప:—అయితే, నీకీవుద్యోగము. యేలా వచ్చినది. ఎంతకాలమైనది ప్రవేశించి?

సర:—మొదట శ్రీరాజుగారి పిల్లలకు ట్యూటరుగా చేరినాను. పిమ్మట ప్రైవేటు సెక్రటరీగా పనిచేసితిని. ఇంతలో శ్రీరాజుగారి దివాను చనిపోవుటవల్ల నేనే యాపనికి నియమింప బడితిని. రెండు సంవత్సరము లయినది.

అప్ప:—అయితే, రెండుసంవత్సరములనుండి దగిన సీతీయందుండియు నీభార్యనేల పిలిపించుకొనకపోతివి? ఇది నా కేమాత్రము నమంజనముగా లేదు.

గో:—పోనీ, మతెదటనైన వివాహము చేసుకొంటివా? చనువుచే అడుగుచున్నాను సుమా!

సర:—దీనిలోతప్పేమి? మీకంట నాకాప్తమిత్రులెవరున్నారు? మిమ్ముజూచిననాకు స్వస్థలమునకు వచ్చినట్లులనే యున్నది. ఏమో, భగవదనుగ్రహమువలన గొప్ప యుద్యోగమే చేయుచున్నానుకాని మనస్సుకు సంతోషములేదు.

అప్ప:—అవును, ఎలావుండును. అయ్యో!

అడుగుటమొదలి. మీరిమ్మగా రారో గ్యముగ నున్నారా!

సర:—జేమముగానేవున్నది భగవదనుగ్రహమువలన.

గో:—సరే. మీరిమ్మగారైన జెప్పలేదా, పెండ్లిచేసుకొనుమని.

సర:—తిరిగి వివాహము చేసుకొనుట నాకేమాత్రము ధర్మముగా కనుపించుటలేదు.

అప్ప:—గోపాలరావు, నీనలహా చాలబాగావున్నది. మైకోర్టువకీల్లపద్ధతి యిదియె కాబోలు. కాపురము చప్పున కుదులుబడ వేయగలవు. ఆపిల్ల కథం శుభం యేమి తెలియును పాపము! నేను నిజం చెప్పుచున్నాను. మావిశాఖపట్టణములో కాదుగదా, ఎక్కడకూడ—అందము మాటలావుంచు—అట్టి గుణవంతురాలు లేదని చెప్పవచ్చు. వారు శ్రీమంతులుగదా! వారికేమి తక్కువ. మా ఆడవాళ్ల పృథ్వీపతి, యిరుగుపొరుగుగట, వారియింటికి వెళ్లివచ్చుచుండురు. ఆపిల్ల సంగతివిన్న నాకు దుఃఖము వచ్చెడిది. ఒడలున నొక్క నగైన లేదట. ఈ భూషణములు బూటకములని తలంచి వానిని త్యజించి యిప్పుడు సుగుణ భూషణములచే నామె విరాజిల్లుచున్నదట. వైదికముతైదువవలె మోమున కాని యంత బొట్టట, పండుగ షర్వమువచ్చిన మామూలుచీరలుతప్ప మీరువగలవాని నెప్పుడు ధరించి యెటుగదట. ఇంటిలోని పనిని ఆమెయే చక్కబెట్టునట. మధ్యాహ్నము ఏకాంతముగ గూర్చుండి యే

పురాణకాలక్షేపమో చేయుచుండునట,
ఎంతటిభోగియో అంతటి విరాగియైనదని
యందఱు నాశ్చర్యముతో జెప్పకొందురు.
ఈ మాటలు వినినప్పుడు సాత్వికగుణ
ప్రధాను డగుటచే కనులు సీరుగప్ప తల
వాలించి రెండు అశ్రు కణముల విడచెను.

అప్ప:—ఇదిగో, నరసింహరాజా! నీమనస్సుకు
కష్టముగనుండునని చెప్పలేదు. కాని నీవు
వెల్లినతర్వాత రెండుమూడునెలలు మంచ
మెక్కి నీభార్య అన్నపానీయములు లేక
యెటులెట్లునో జీవించినది. కాని మనిషి
మాత్రము పూర్తిగా మారిపోయినది. మును
పటి మాస్తరులేదట నాభార్యకూడ అనేక
సార్లు 'ఆ అమ్మాయి పెనిమిటి మీన్నేహి
తుడె అంటిరిగద; మీరైన కనుక్కోకూ
డదా ఆయనకాడ'యని యనుచువచ్చెడిది.
నేనుమాత్ర మేమిచేయను? ఎవరికేమి తెలి
యదాయె. దీనిలో కల్పించి చెప్పనదేమి
లేదు. అబద్ధ మొక్కపినరైనను లేదు.
నీమనస్సు త్రిప్పవలెనని చెప్పటలేదు.
మనమందఱ మన్నదమ్ములవలె నొక్క
చోనుండి చదువుకొనినాము గనుకను,
నేను పూరివాడను గనుకను వున్నయథా
ర్థము చెప్పినాను.

గో:—అతని మనస్సుకు కష్టముగా వున్నట్లు
న్నది. మావాళ్లు పూరిలోలేరు. మన
మందఱ మిచటనే భోజనము చేయుదము.
నరసింహరాజా! యిది కాన్మపాలిక
క్లబ్బుని నీకు తెలిసినదేగదా! కాబట్టి నీవు

కూడ యీపూట యిచటనే మాతో
కలిసి విందారగించవలె.

3

అంతట ముగ్గురునులేచి భోజనమునకు
వెల్లిరి. మిత్రు లొకరినొకరు, పరిహసించు
కొనుచు భుజించుచుండిరి. చూచుటకది పెండ్లి
బువ్వముబంతివలె నున్నది. నరసింహరాజు
కలిపిన అన్నము సరిగా తినక ఆటునిటు త్రోసి
రెండుమెతుకులు కొఱికిలేచెను. నాడు వేనవి
కాలపు వెన్నెలరాత్రియగుటచే సాధోపరి
భాగమున శయనించుటకు ముగ్గురును వెల్లిరి.
సముద్రమునుండి మలయానిలము మెల్ల
మెల్లగా వీచుచుండెను. ఆకసమున మేఘ
ములు బారులుతీర్చి పర్వలిడుచుండెను.
గోపాలరావు నవనాగరికు డగుటచే, కిల్లిలు
సిగరెట్లు తీసికొనివచ్చి నరసింహరాజున కివ్వ
బోయెను. కాని అతని కట్టి అభ్యాసము
లేవియు లేనివాడగుటచే బుచ్చుకొనలేదు.

గో:—అప్పటికిప్పటికి నీ వొక్కలాగున్నావు.
మేమందఱము ఎన్ని అవతారము లెత్తి
నామో చూడు!

అప్ప:—కాబట్టియె మన బ్రతు కిలావున్నది.

గో:—కాకపోతే యేమిటి. ఉన్న నాలుగు
రోజులు సరదాగా టింగు రంగా అంటు
వుండవలె గాని లేకపోతే యేమిటి.

అప్ప:—నీకేమిరా బాబు! మీబాబు సంపా
దించి యిచ్చిపోయినాడు. ఏవోనాలుగు
ముక్కలు చదువుకొనినావు. షోకుగా
లైఫులీడ్ (కాలముగడపుట)చేస్తున్నావు.

అందఱు కేలావస్తుంది? చాలుగాని నీకబుల్లు కట్టిపెట్టు. నరసింహరాజు, యేమనెదవు?

నర:—ఏమిటనేటందుకు యేమివున్నది.

అప్ప:—నేను క్లబ్బుపూర్వము చేత మీ మామ గారికి అర్జంటువైరు యివ్వవలెనని అనుకొన్నాను. నీతో చెప్పకయిచ్చుట బాగుండదని మానినాను.

నర:—కొంపదీసి యిచ్చినావుకావు. ఇంక నయమే!

అప్ప:—అయితే నీవుద్దేశ మేమిటి? నాకు బోధపడలేదు.

నర:—అయినదేమో యైనది. నేను వారికి లేను; నాకు వారు లేరు.

అప్ప:—లేకపోవు లేమిగర్జము. ఇప్పుడు మించి పోయినదేమి? గృహద్విద్రము లెవరికైన నున్నవే. ప్రపంచములో పోట్లాడుకొనని అలుమగలున్నారా? సామాన్యవిషయము పట్టుకొని యింత రాధాంతసిద్ధాంతము చేయుట నాకేమాత్రము బాగుండలేదు. నీవు వొప్పుకొనిన నరి, లేకపోయిన రేపుప్రొద్దున మీ మామగారికి పై రిచ్చుట తప్పదు.

నర:—సంగతి సందర్భముల దెలియక నీ వనుచున్నావుగాని లేనిచో నీవిట్లు మాటలాడవు. ఇప్పు డాకథనంతయు దలచుకొనిన నామనస్సుకు గవ్వము దోచును.

అప్ప:—నీమనస్సుకు నొప్పిగలిగించుట మాకును యిష్టములేదు. కాని వారుచేసిన తప్పుల మీమీంపరానిదా?

నర:—మీమీంప దగినదైనను, కాకపోయినను ఎందుకా ప్రశంస?

అప్ప:—ఓహో! ఇంతవఱకు మేముచెప్పినదంతయు అనవసర ప్రశంసయేనా? నీకు నీ మామగారిపై కోపముండిన ఊడ వచ్చును. ఇల్లరికములలో నీగోలయెప్పుడు వున్నదియె. కాని ఆపిల్లనేల బాధపెట్టవలె? ఆమెతప్పేమి?

నర:—వీమైనను మీరు స్తీడర్లు. నాచేత చెప్పింపక విడువరు.

అప్ప:—నీవాలా అనుకొనవద్దు.

నర:—మిత్రభావ మాలోదించియె చెప్పుచున్నాను. మా మామగారు నాకోర్కెను తిరస్కరించినసంగతి మాత్రమే మీకు తెలియును. అంతియేకాదు. నాటిరాత్రి నాభార్యపహితము మేము బీదవారలమనియు, తనను బోసింజాలమనియు, తాను రాననియు, నేను వెళ్లకూడదనియు అతి సాహసమున బలికినది. అట్టి సీతిలో నే జేయదగినదేమో నీవే యాలోచించవచ్చును.

అప్ప:—నిజమే. నీవనస్సు చాల నొచ్చి యుండవచ్చును.

నర:—అందువలన నె తిరిగి వారిగడప త్రొక్కకూడదనుకొనినాను.

అప్ప:—నీవుచేసినది తప్పని నే జెప్పటలేదు. అయితే అది తెలిసియాడిన మాటలానియేనా నీ యభిప్రాయము. కేవల మజ్జానముచేతను, చిన్నదనముచేతను ఆడిన మాటల సంతగా పాటించకూడదు.

నర:—నీవు చెప్పెడి సబబు చాల బాగున్నది.

ఇంతకన్నను అనమాన మేమికావలె?

అప్ప:—భార్యభర్తలొకరినొక రనుకొనరా?

నర:—కావచ్చు. అయితే, యిదియేనా సర సము?

అప్ప:—సరసము కాకపోయిన విరసమే యనుకొనుము. అంతమాత్రమున చేసెడి కాపురము పాడుచేసుకొందువా?

నర:—నూరుచెప్ప, వెయ్యి చెప్ప. నా మనస్సు విరిగిపోయినది.

గో:—నాకిష్టములేదని మొఱపెట్టినను బలు వంతమున కట్టిపెట్టదవా?

అప్ప:—ఏదో సామెత చెప్పినట్లున్నది. గుడిలో.....

గో:—చాలు, నర. అయిన దేమోఅయినది. తిరిగి వివాహమేల చేసుకొనకూడదు?

అప్ప:—నీ పిచ్చి సిద్ధాంతముల దయచేసి కట్టిపెట్టుము. ఇంటిలో మాట మాట యనుకొనినపుడెల్ల యింకొక పెండ్లి చేసు కొనుచుందురా?

గో:—చేసుకొనిన తప్పేమి?

అప్ప:—భార్య వికలాంగికాని, దోషికాని కానప్పుడు బహుఃస్మిత్యము నార్యధర్మ మొప్పుకొనదు.

గో:—మన ప్రాచీనార్యులలో బహు ఃస్మిత్యము, బహు ఃతిత్యముకూడ వ్యాపించి యున్నది. యూరపు దేశములలో 'మేరేజి కంట్రాక్టు' పద్ధతి వున్నది. ఇప్పుడిప్పు డుద యించుచున్న నవభావములు యింకను

విదితములుగ నీకు దోషవచ్చును. స్త్రీ పురుషులెవరయినను కూడి నివసించ వచ్చుననియు, ఇష్టములేనపుడు కోర్టులతో నిమిత్తములేకనే విడిపోవచ్చుననియు, వారి సంతానమును ప్రభుత్వము బోషించవలె ననియు నుడువుచున్నారు. కార్పెంటర్ లిటూరో వ్రాసిన గ్రంథము నీవుమాత్ర మెఱుగవా? ఇందులో నాకు విచారిత మేమియు కనుపించలేదు. ఈ భావములు మన దేశమందు మాత్రము వ్యాపింపవా?

నర:—నీవు చాల వివాదాంశమును పైకి దీసినావు. నేను నీతో వాగ్వివాదమునకు దిగ తలచుకొనలేకు. కాని, నాకు దోచిన ఒకటి రెండు విషయములు మాత్రము చెప్పెదను. పశ్చిమదిక్కున మిగులు మిగులుమని వెలిగెడి చుక్కలు తూర్పున నుదయించిన ప్రచండ భాను లేజము ముందర కాంతిహీనములగుట నీకు చెలియని విషయముకాదు. మఱియు ధర్మము దేశకాలబాధితము కాదు. అది పరమసత్యము. పాశ్చాత్య ధర్మశాస్త్ర ములు నహితము ఏక ఃత్మిత్యమునే గ్రహించినవి. తదితరములు శాసన విరుద్ధములు. పాశ్చాత్య సాంఘిక పరిస్థితులజూచి యెడలు పులకరించును. అవి మన మానసిక ప్రవృత్తికి ధార్మికభావము నకు విరుద్ధములై యున్నవి. మఱియు, స్త్రీ పురుషుల జీవిత ధర్మమునుబట్టియు, ప్రాకృతిక స్థితినిబట్టియు, సాంఘిక సౌలభ్య మునుబట్టియు, వైతికాధ్యాత్మిక ధర్మ

మునుబట్టియు, ఏకపత్నీత్వమునే శాస్త్రజ్ఞులు సహిత ముత్తమధర్మమని యంగీకరించి యున్నారు. ఏకపత్నీత్వము మానవ పరిణామమందును, సభ్యతయందును సహజ పరిణామముగా నెంచదగియున్నది. లిటూరొ నహితము ఏక పత్నీత్వము కంటె ఉత్తమధర్మము గాన్పించుటలేదని యొప్పుకొని యున్నాడు. తాము గన్న పిల్లలను తాము పెంచు బాధ్యతను దప్పించుకొన జూచుటకంటె సేవమును, గర్హమును, స్వార్థపరము వైన విషయము చేరులేదని చెప్పవచ్చును. మానవ ధర్మమును నిర్మూలము చేయుచున్నా మని చెప్పవచ్చును. మనకు నమిష్టిబాధ్యతలు కొన్ని గలవని గుర్తించవలెను. అందు శిశుపోషణము ముఖ్యము. విషయలోల తచే దీనిని దప్పించుకొనజూచుట ఆత్మ హత్యయే యగును. ఇక సంఘమెక్కడ? సభ్యతయెక్కడ? కావున నీవు చెప్పవద్దతి యొప్పుడును సామాన్య ధర్మమై ప్రచారము చెందనేరదు.

అప్ప:—నాభారము తప్పిపోయినది. వైవాహిక ధర్మము నింత చక్కగా చెలిసిన నీకు మేము ధర్మోపన్యాసము లివ్వదలచలేదు. కాని అన్ని సాక్షిగ పరిణయమాడిన నతిని విడచుట నీళ్లు ధర్మమైనదో నాకు కొంచెము తెలియజెప్పము.

నర:—మన గోపాలరావుపాశ్చాత్యవ్యామోహ మిప్పటిలో దొలగునట్లు లేదు. పాశ్చాత్య సభ్యత, సాంఘికజీవనము

విద్య నచ్చినట్లు మనవి నచ్చును. అందు వంశ ప్రస్తావనకమున నట్లు మాటాడితిగాని, మీకు తెలియని ధర్మములు నా కెక్కువ తెలిసినవిలేవు.

గో:—ఒక్క సభ్యులిగ్లగాని, మైనపు వత్తిగాని చేయుట చేతగాదు. ఊరక ప్రగల్భములు కొట్టిన నేమి ప్రయోజనము?

అప్ప:—నీవు చెప్పిన రెండువస్తువులు కూడ ఇహపరనాథనములు! చాలు నీప్రస్తావన కట్టిజెట్టు! ప్రస్తుతాంశ మదితాదు. పది గంటలు కావచ్చుచున్నది. ఇంతకు నే నడిగిన ప్రశ్నకు జవాబురాలేదు.

నర:—మనస్సులు భేదించిన పిమ్మట మరల కలియుట కష్టముకదా!

అప్ప:—నీవు నమ్మితించిన వండుకు జరగవలసిన తంతం నేను జరిగించెదను. నీ ఆత్మ గౌరవమునకు భంగము రానివ్వను. ఈ విషయము తర్కముచే తేలునదికాదు. ఉదారభావముతోను, ధర్మబుద్ధితోను, స్వల్పవిషయముల పాటింపక యేదోయొక నిశ్చయమున కిప్పుడు రావలెను. నేను నీకు ప్రాణమిత్రుడనని నీవు తలంచుచో నా మాటలు నీకు విశ్వాసపాత్రములైనచో నాయభీప్రమును నెరవేర్చెదవని తలచుచున్నాను. ఇక నే జెప్పవలసినది లేదు. నీవు పరమయోగుడవనియు, యుక్తాయుక్త విచక్షణ గలవాడవనియు నింత లెక్క నీతో ప్రసంగించితిమి.

నర:—మీరిట్టి నిర్బంధమును చేయుదురనియే నేనింతకాల మజ్జాతవాసముచేసితిని. మీ

యెదుట పడిన పిమ్మట మీ యాజ్ఞ అను
ల్లంఘు నీయముదా!

గో:—వెరీగుడ్! వాదము కొఱకు నే నట్లు
మాట్లాడితినిగాని మీరిద్దరు కలిసియుండు
టకంటె మాకు కావలసిన దేమి?

అప్ప:—(నరసింహరాజును కౌగిలించుకొని)
నాకు పరమానందము కలుగజేసితివి.

నర:—నా ఆనందమునకు నీయానందమునకు
నీనే కారణభూతుడవు. నా అష్టబంధు
వులకన్న నెక్కుడుగా నీవు నాతోమము
కోరి నన్నింతగా బలవంతపెట్టితివి. నీ
ఋణము నే దీర్చుకొనజాలవు.

అప్ప:—ఇందు నేజేసిన దేమున్నది. నీ వెంత
యోగ్యుడవో నీభార్య అంత యోగ్యరా
లు. ఆమె విచారమును, వైరాగ్యజీవనము
ను సాక్షీల్యమును, స్వయముగ నెఱగినవాడ
నై నీవుచేతిక్కినప్పుడువహితముపేక్షజేసిన
సాపమున బడుదునేమో యనుభయమున
నీతో నింతగా సాహసించి చెప్పితిని. నీవు
నామాట త్రోసివేయక నన్ను గౌరవించి
తివి. నేను కృతార్థుడను.

నర:—(దుఃఖమును సూచించు గద్గద స్వర
ముతో) ఇట్టి అవ్యాజమైన కరుణ నే నెప్పుడు
చవి చూచియుండలేదు. నీ హృదయ
మెంత కోమలము! నిజముగ మిత్రుడన్న
నీవెగదా! నేను వ్యర్థుడను. నీకు నే నేమి
చేయగలను?

అప్ప:—నీవు చేయవలసినది నాతో విశాఖ
పట్టణము వచ్చుటయే.

నర:—అలాగాదు.

అప్ప:—మఱేలాగు? నింకేమియో యభ్యంత
రము జెప్పచున్నావే.

నర:—ఇంక సభ్యంతరమేమున్నది? నేను
రెండునెలలు పెలవు పుచ్చుకొని మాచిట్టి
వలసవచ్చి యుండదలచినాను. అప్పుడు
నేను వచ్చి నాభార్యను తీసికొనిపోయెదను.
ఎట్టివారికైనను జన్మస్థలము (అది కుగ్రా
మమైనను) ప్రేమాస్పదముగదా. మఱి
యు నీసందర్భమున నొక సంగతి ముచ్చ
టించవలసియున్నది. కలిమి లేములు,
సుఖదుఃఖములు శాశ్వతములుగావు. మన
మెల్లప్పుడు నీరిసంపదలతో దులదూగుదు
మని నుడువజాలము. కావున మన మీ
సంపదను నమ్ముకొనియుండదగదు గదా!
మన కెప్పటికీ స్థితిస్థాప్తించినను యానంద
ముగ జీవితమును గడువగలిగి యుండ
వలెనని పెద్దలు చెప్పుదురు. మనమెట్టి
మహాభోగముల సనుభవించు చున్నను
వానినన్నిటిని నిస్సంగ బుద్ధితో
సనుభవించవలెననియు లేనిచో ఊణిక
ములైన యా భోగములు ఏకారణ
ముచే నైన సంతమొందిన మన జీవి
తము దుర్భరము, దుస్సహము నగునని
అనుభవజ్ఞులు నుడువుచున్నారు. కావున
కష్టములు వహితము సుఖములుగ జేసు
కొన గలిగినప్పుడే మనము శాశ్వతా
నంద మనుభవింప గలుగుదుము. కావున
నేనిప్పుడు శ్రీమంతుడనని చెప్పి పేరాశ
గల్పించి నాభార్యను దీసికొని వచ్చుటకు

నాకిష్టములేదు. నిజముగ నన్నామె ప్రేమించుచో, నా సంగత్య మభిలషించుచో నాతో నాలేమిని సహితము వరించవలెను. నేనిష్టదు గొప్ప యుద్యోగము చేయుచున్నానని యాశపెట్టదలచలేదు. ఇట్టి సీతిలో నా మామగారు నా భార్యను పంపునాయని శంకించుచున్నాను. నీవు చెప్పినదానిబట్టి నా భార్య నిజధర్మమును గ్రహించి నట్లాహించుచున్నాను. మాకులాచారము ననుసరించి మాయాడ వాండ్లు కూపస్థమండుశములవలె నాలుగు గోడలమధ్యను పడియుండ చదువు లేక పోవుటయే కాక ప్రపంచజ్ఞానమును సహితము కోల్పోవుచున్నారు. నీ దురాచారము తొలగినగాని మా గృహములు ఆనంద ప్రదములు కాజాలవు. నేను రెండు మూడు రోజులలో మామగారి పేర యుత్తరము వ్రాసెదను. మీరు తొందరపడి యేమియు చెప్పవద్దని నా ప్రార్థన. నేను మీయభీష్టము నెరవేర్చెదనని మాత్రము విశ్వసించవచ్చును.

అప్ప:—నీకుచితమని తోచిన రీతిని, జేయవచ్చును. నీవు మాట ఇచ్చిన తర్వాత తప్పవాడవుగావని నాకుదెలియకపోలేదు. అనవసర శంకలమాత్రము కల్పించుకొనకుము. నీ చెప్పిన సంగతులు నాకు పరమానందము గలిగించినవి. నేడు చాల సుదినము. ఎన్నార్ల కెన్నార్లకో విన్ను తిరిగి జూచుటయు. మీరిద్దరు కలసియుండుట కేర్పాటు జరుగుటయు మితిలేని

సంతన మొనసూర్చినవి. ఇప్పటికే చాల ప్రొద్దుపోయినది. ఇక విశ్రమించెదము.

౪

జగపతిరాజు కచ్చేరిపావడిలో స్వంతవ్యవహారములఁ జూచుకొనుచుండెను. ఇంతలో టపావచ్చెను. అందొక యుత్తరము చింపి చదువబోవ “ప్రియమైన మామగారికి నరసింహరాజు అనేక వందలము”లని యుండెను. ఆశ్చర్యానందములు మొలకలెత్త అది యెల్లుని యుత్తర మవునా కాదా యని అటు నిటు రెండు మూడు పర్యాయములు ద్రిప్పి చూచి, సమగ్రముగఁ జదువుకొని యెల్లుని క్షేమమునకుసంతోషచిత్తుడై, తనయనంపుట కయిష్టముతోఁప భార్యకడ కేగి యుత్తరమిచ్చి (కొంతతడ వాగి)

జగ:—దగ్గరా, దాపా, కానిదేశము మన పిల్లను బంపుటెట్లు?

భార్య:—రామనాథ మొక్కడ?

జగ:—దక్షిణ దేశమునకు చివర రామేశ్వరము పోవు దారిలో నున్నది.

భార్య:—అబ్బ! అంతదూరము! మనమాటా? పలుకా? ఎందు కీయుద్యోగము? ఇక్కడ కేకేమైన తక్కువా?

జగ:—ఈముష్టి యుద్యోగము చేయుటయే నా కవమానముగా నున్నది. తా నిచట సుఖముగా నుండకూడదు? ఉద్యోగము మాని యింటికి రమ్మని వ్రాయుదునా?

భార్య:—ఉండండి. మన ప్రేమ యుద్దేశ మేమో తెలిసికొనియెదను.

—పసికూన, దానికేమి తెలియును? దాని
డినే దేమిటి?

భార్య:—అట్లు కాదు. నే నడిగి వచ్చెదను.

ఉత్తరముచేతఁబుచ్చుకొని తల్లి కూతు
రున్న గదిలోనికి వెళ్లి “చూచితివా అమ్మ
యి! నీభర్తవద్దనుండి వుత్తరము వచ్చిన”
దనివుత్తరము ముందువై చెను. అశ్వర్యానం
దవివాదములు ముప్పిరిగొన ఉత్తరముఁ
దీసికొని యందలి యక్కరములు తనభర్త
వియోయని పోల్చుకొని ఆనందబాష్పములు
కన్నుల గ్రమ్మ చేలాంచనమున నేత్ర
ములు దూచుచుకొని యుత్తరముఁ జదువు

కొని “హదైవమా! అర్తత్రాణ పరాయ
ణ! నేడుగదా యీ దీనురాలిపై కరుణ
వహించితివి! నాహృదయేశుని శుభవార్త
వీనులకు విందొసర్పినది నేడుగదా! నేడు

గదా! నానోము ఫలించినది; నేధన్యవైతి”
నని మది తలపోసెను.

తల్లి:—అమ్మాయి! ఆ రామనాథ మొక్క
డనో తెలియునా? రామేశ్వరము దగ్గరట;
అరవ దేశమట.

ప్రేమా:—ఎక్కడైన నేమి?

తల్లి:—మన దేశమా! మన మనుష్యులా!
మనకథా!

ప్రేమా:—మన దేశమే మన మనుష్యులే
లేనిచో వారెట్లుండగలిగిరి?

తల్లి:—అవసరమునుటట్టి.

ప్రేమా:—అట్టి యవసరమే నాకును గలదు.

తల్లి:—నీకు తినుటకు లేదా?

ప్రేమా:—లిండి కొఱక పడియుంటినా మీ
యింట?

ప్రేమావతి మనోగత భావముల తల్లి
గ్రహించినదై “అదంతయు నాకేల? మీ
నాయనగారు ఉద్యోగము మాని యింటికి
రమ్మని వ్రాసెద ననుచున్నారు. తర్వాత నీ
యిష్టము, వారియిష్టము” అనెను.

ప్రేమా:—మీకు మీ కొమార్తెపై నెట్టి
ప్రేమకలదో నాకు నాభర్తపై నెట్టిప్రేమయె
గలదు. వారెచటనుండిన నేనచటనుండెద.
నే కాపురము చేయుటగాని నే కీమి
చుటగాని మీకిష్టములేనిచో మీయిచ్చవ
చ్చినట్లు చేయవచ్చు”నని చెప్పి తండ్రి
యొక్క మూర్ఖతకుఁ జేయునదిలేక యేడు
వదొడఁగెను. తల్లి, సంగతి సందర్భము

లను, కట్టనుఖములను తెప్పి సమాధాన
పరుపజూచెనుగాని లాభము లేకపోయెను.
అంతట నామె భర్తయొద్దకు వెళ్లి జరిగిన
యుదంతమునంతను తెప్పి కూతు వల్లు
నొద్దకు బంపుట కొప్పించెను.

౧

సరసింహరా జత్తవారింటికి వచ్చెను.
జగవతిరాజు, మనమున నెట్టికోపభావమున్నను
యల్లుని కుదిత సత్కారము చేసెను. రాత్రి
భోజనానంతరము పరుందుటకు శయనగృహ
మునకు వెళ్లెను. అగది మునుపటివలె సలం
కరింపఁబడి యుండులేదు. ఒక్కగోడపైఁ బుచ్చ
మాలాలంకృతమైన తన ఛాయాపటముఁజూచి
సరసింహరాజు, వివిధభావములు మనమున
మొలకలెత్త యోచనాపరుడై యొక కుర్చీ
పైఁ గూర్చుండి యుండెను. పల్లెరమునఁ దాం
బూలమును బండ్లను నిడికొని ప్రేమావతి
వచ్చుచుండెను. ఆమె సామాన్య వననముల
మాత్ర మే ధరించియుండెను. ఆమె మోమున
మునుపటి యుత్సాహముగాని విలాసము
గాని గానరాదు. కాని మహాదీక్షావ్రతయైన
మునికన్యకమాడ్కిఁ జూపట్టెను. ఆమెనేత్రము
లయందు నవ్యతేజస్సు ప్రకాశించుచుండెను.
మోమున విషయ సోకల్యము లుట్టిపడుచుం
డెను. శరీర మొకించుక కృశించియుండెను.
మందగమనమున సభోపదనయై లోనఁ బ్రవే
శించి పల్లెరము బల్లపై నునిచి సరసింహరాజు
ప్రక్క కొంచెము దూరముగ నిలిచియుండెను.
ఆమె పతిని దాను దూలనాడిననాటి రాత్రి
దృశ్యము కన్నులయెదుట మెఱయ హృద

యముకంపించ, దుఃఖముపొంగి గన్మ
గ్రమ్మ “ఈ నిర్భాగ్యురాలిపై నింతటి
జూపిన సిగ్గర్యమూర్తి నే నేమొగము పెట్టు
కొని పలుకరింతు. నేనేమని శరణుజొత్తు.
ఏమని శ్రమాపణ నేడును” నని యేమియుఁ
దోడక శిలాస్త్రతిమవలె తలవాల్చుకొని
నిలువఁబడియుండెను.

సరసింహరాజుకు సయిత మేమియుఁదోచ
లేదు. మొదట ఆమెవచ్చినదే గమనించలేదు.
పిమ్మట తెలుసుకొనినను వ్యాకులపడఁజొచ్చెను
“అజ్ఞానముచే నోరుజారి యాడిన మాటలకు
కఠినహృదయుండవై పంతుమూని నీమె నెడఁబా
సితిని. నన్నె నమ్ముకొని నాకై పరితపించుచు
కృశించి వన్నెదక్కి పోల్చుటకైన శత్రుము
గాకయున్న యీనానపతిని నేనేమని పలుక
రించువాడ? నేనెంతటి మూర్ఖుడను! కఠిన
హృదయుడను! ఇంకను మానమేల?” యని
భార్యవంకఁజూచి “ప్రేమ.....” ఇంతలో
ప్రేమావతి తటాలున నేలకొరిగి పతిపాదముల
తన కరకమలములం దిడుకొని వానిని దన
కన్నీటిభారలచే అభిషేచనము చేసి “దుర
హంకారధైవత యీదుష్టురాలిపై నింతటి ప్రేమ
గలదని నే గలలోనైన నెఱుంగవైతి. ఇప్పటికై
నను నన్ను శ్రమించితిరి. నే ధన్యురాలనై తిని.
నేటికి మఱల మీదర్శన భాగ్యమవ్వినది.
నేను మీదానను. మీశరణు చొచ్చినాను.”
అని కన్నీరు కార్చుచుండెను. అంతట సరసిం
హరాజు శోకభారముచేఁ గంకము స్తంభించి
పోవ, మాటాడలేక ప్రేమావతిని లేవనెత్తి
తన బాహులతలచే నామెను బంధించి మో

మరిచి తన కన్నీరు నామె కన్నీరు
నీకమై ప్రవహించజేసెను.

దనియు, పంపెడి దాసీలను బోపించుటకుఁ
దనకు శక్తిచాలదనియు వానిని స్వీకరించక
భార్యను, ఆమెకు మిక్కిలి యవసర
ములైన యొకటి రెండు పెట్టెలను
మాత్రము తీసికొని స్వగ్రామమునకుఁ
బయనమయ్యెను.

చిట్టివలసలోఁ గొడుగు కోడలు
వచ్చుచున్నారని పడిపోయిన మట్టి
గోడలను మెత్తించి, బూజు దులిపి,
సున్నము కొట్టించి, యిల్లలికి ముగ్గు
లుపెట్టి యాతునితలో నరసింహరాజు
తల్లి యెదురుచూచుచుండెను. గొడుగు
కోడలు రాగానే యెట్టునీళ్లుదీసి హారతి
నిప్పించి వారిని తల్లి లోఁజలికిఁ దీసి
కొనివెళ్లెను. ‘ఇన్నాళ్లకు నలినమేతఁ
డై నరసింహరాజు వచ్చినాడని ఆనం
దముతో నూరి అమ్మలక్కలందఱు
వచ్చి “ఈడుజోడుగ, ముద్దు ముచ్చ
టగ నీతా రాములవలె కొడుకు
కోడలు నట్టింటికి వచ్చినారు. మహా
రాజువలె దోసిల్లతో సంపాదించు
శ్లాఘించి పోవుచుండెరి.

“దురహంకారయైన యాదుష్టుర లిపై నింతటి ప్రేమగలవని చున్నాడు. నీకేమి? యదృష్టవంతు
నే కలలో నెవ నెఱుంగవెలి..... నేటికి మఱు మీదవ్యవభాగ్య రాల” వని నరసింహరాజు తల్లిని
మట్టివది, నేను మీదానను. మీ శరణు జొచ్చివాను.”

౬

ప్రేమావతి నత్తవారింటికిఁ బంపునపుడు
తమ హోదాకు, గొప్పదనముకుఁ దగినటుల
బంపును దేశముతో మంచములు, కుర్చీలు,
మేజాబల్లలు, ఆల్మారులు, పెట్టెలు వివిధము
లైన పాత్ర సామానులు, దాసీలను నాయత్త
ముచేసెను. నరసింహరాజు మాత్రము వాని
నన్నిటిని ఉంచుటకు తనకు గృహము చాల

నరసింహరాజుయింటిలో నొకర్ల నెవ్వ
రిని బెట్టలేదు. కోడలిపైగల ప్రేమావతియ
ముచే నామె నేనని చేయకుండఁ జేయవలెనని
యెంత యత్నించిననుఁ బ్రేమావతి యత్తిగారి
కన్న ముందుగలేచి యింటిపనియంతయు
నామెయే చక్కఁ బెట్టుచుండెను. ఇల్లు పూరిల్ల
నితాని, మట్టిగోడలనికాని, దాసీ లేవకులేదని
కాని నొక్కనాడైనను ప్రేమావతి విసుగు

కొని యెఱుంగదు. భర్త యామెను విడనాడి పోయిన దాదిగ నెక్కువ దూరదృష్టితో నీపనులనన్నిటిని బుట్టింటియొద్దనే కొలదిగనో గొప్పగనో నేర్పియున్న సంగతి మనకు తెలియదు. ఆర్యసతికి గృహనిర్వాహకము, పతి సేవయు తమధర్మములని గ్రంథపరిచయముచే నామె తెలుసుకొనియుండెను. గృహకృత్యము లొకించుక భారముగ నున్నను నవి యన్నియు పతియొక్క ప్రేమరసాస్వాదనముచే మరుపునకు వచ్చుచుండెను. ఇట్లు తల్లితోను, భార్యతోను స్వగృహమున రెండు నెలలు సుఖింబుగ నరసింహరాజు గడపెను.

2

ఒకనాడు సాయంతనము నరసింహరాజు భార్యను గ్రామమునకు దక్షిణపువైపుననున్న ఉద్యానవన మొకటి చూచునెడమున విహారమునకుఁ దీసికొని వెళ్లెను. వారు ఊరిచివరకు వచ్చిరి. పశ్చిమాంశుధిని గ్రంతుచున్న దిన కరుని కెంజాయలచే దళిలిళ మెఱయుచున్న వృక్షశాఖాగ్రములనుండి యొక నూతన హర్మ్యము వారికనులకు గోచర మయ్యెను. ఆ ఉద్యానవనమునకు ముందు చిత్త విచిత్రముగ నిర్మింపఁబడిన యొక యినుప కవాట ముండెను. ఆ ద్వారమునుండి యొక బాట లోటలోపలికిఁ గలదు. ఆ బాట కిరువైపులను వివిధ వర్ణములతో వెలుంగు ఆకు ఫలండు చెట్లును, మనోహర సౌరభము వెదచల్లెడి పూల మొక్కలును వరుసలు తీరియుండెను. అటునిటు నున్నతములైన చూతనారికేళ పససాది ఫలవృక్షము లుండెను. ఆ

బాటను కొద్దిదూరము నడువ నుదముచేరి. ఆస్రాసాదము మఱి ప్రామేదలవలెగాక నూతనఫక్తిని కట్టబడియుండెను. ప్రేమావతికి మేడలు గాని, ఉద్యాన వనములుగాని క్రొత్తవికావు. కాని యిట్టి కుగ్రామమున యట్టి విచిత్ర నూతన హర్మ్యముండుట జూచి యాశ్చర్యపడఁజొచ్చెను. విశ్రాంతికొఱ కప్పడప్పడు వచ్చియుండుట కొకవేళ విజయనగరమహారాజులు కట్టించుకొని యుండవచ్చు. నని యామె తనలో సమాధాన పలుకుకొనుచుండెను. అయినను నట్టి లోటికి దన్ను దీసికొని వచ్చుటకుఁ గారణమేమి యైయుండునా యని వ్యాకులపడుచుండెను. మేడంతయు పచ్చని తోరణములతో నేదియో యొక శుభకార్యమున కలంకరింపఁబడినట్లుండెను. రెండుమూడు మెట్లువైకి యెక్కునప్పటికి డవాలు వేసుకొనిన బంబ్రాతులు, కొందఱు పనివారలు తొగదర తొందరగవచ్చి నరసింహరాజుకును, ప్రేమావతికిని వంగి వంగి నమస్కృతులు చేయ దొడగిరి. ఆ బంబ్రాతులఁజూడమన దేశమువారి వలె గప్పట్టలేదు. ఇవంతయు, స్వస్నమానిజమా, యని యాశ్చర్యముతోఁ దెల తెలఁబోయి ప్రేమావతి చూచుచుండెను. క్రీగంటి తోఁ జ్రేమావతియందుఁగలుగుచున్న మార్పులను నరసింహరాజు కనిపెట్టుచుండెను. అంత నరసింహరాజు లోనికిఁ బోవుదుము రమ్మని ప్రేమావతిని వ్రేలు బట్టుకొని లోనికిఁ దీసికొని వెళ్లెను. లోపలి కచ్చేరి సావనీ చిత్ర విచిత్రములయిన చిత్తరువులతోను, ఫోటో

బ్రహ్మోను నలంకరింపఁబడి, కుర్చీలు బల్లలు
 సలగువానిచే నమర్పఁబడియుండెను. అంత
 కొంచెము లోనికిరుగునప్పటికి నొక మండువా
 యుండెను దానికి గుడ్డివైపున నొక విశాల
 మైన గదియుండెను. ఆగదియొక దర్శనరమ
 ణీయమైన పనితనముతోఁ జేయఁబడిన యొక
 పందిరి మంచము, సోఫాలు, అల్మోస్స, చిత్తరు
 వులు మొదలగునవి యుండెను. ప్రేమావతి
 భీతిచేతను, లజ్జచేతను వెనుకాడుచుండుటఁ
 జూచి నరసింహరాజు ఆమె చేయఁబట్టుకొని
 లోనఁ బ్రవేశించెను. ఆశయన గృహమునఁ
 బర్యంకమున కెదురుగ రెండు పెద్దఛాయాపట
 ములు తెరలచేఁ గప్పఁబడియుండెను. ఇతరు
 లెవరు నచట లేమింటేని వినోద భావమున
 నొపటములఁజూడఁ గాతూహలంబు జనింప,
 వానినుండి ప్రేలాడు కుచ్చులను బట్టుకొని
 లాగెను. తెరలు విడిపడెను. ఆపటముల
 జూచునంతనే ఆశ్చర్యానందములు మనమున
 నుప్పొంగఁ దన బాహులలను భర్తకంతముపై
 వైచి గాఢాలింగనము చేసుకొని ఆనంద
 బాష్పములు విడిచెను.

ఛాయాపటములందలి మూర్తులు ప్రేమా
 వతి నరసింహరాజుని వేటుగఁ జెప్ప నవనరము
 లేదు. ఇదంతయు జరుగుట కెంతోకాలము
 పట్టలేదు. అందువలన ప్రేమావతి కా
 ఉద్యానవనము, మేడ యెవరివైనవి యడుగుట
 కవకాశము చిక్కలేదు. అంత నిద్దలును
 నిమిషముననున్న సోఫాపైఁ గూర్చుండి యిట్లు
 ముచ్చటించిరి.

ప్రేమా.—అబ్బో! మగవా రెంతటి దిట్టలు!

నర.—దిట్టతన మేమిటి?

ప్రేమా.—అబ్బో! ఇంక నటన యేనా?

నర.—నటన యెవరిది?

ప్రేమా.—మీదె. ఎంతటి గట్టి మనస్సు!
 ఈమేడ యెవరిది?

నర.—నా స్నేహితునిది.

ప్రేమా.—ఇంకను నన్ను పిచ్చిదానిని చేయ
 వలెననియేనా మీయుద్దేశము. మీ స్నే
 హితునిదేమైనచో మన పటము లేల
 యిచట నుండవలెను?

నర.—ఒక స్నేహితుని యింట మరియొక
 స్నేహితుని పటములేల యుండకూడదు
 అదియు దప్పేనా? ఇక స్నేహ మేమిటి?

ప్రేమా.—ఇంకను నన్ను మోసపుచ్చ నెంచె
 దరా? మీదియుండిన నుండవచ్చు గాని,
 నాపటము పరపురుషుని యింట నుండుటకు
 కారణమేమి? సామాన్యమగు ఫోటోగ్రాఫ్;
 పెద్ద చిత్తరువె. అందులో శయనగృహ
 ముననె. అది మీకెట్లు సమ్మతమయ్యెను?
 ఇంకను నన్ను పరీక్షింప నెంచుచుంటిరా?
 (పూర్వచరిత్ర జ్ఞప్తికిరాగ కన్నులనుండి
 నశ్రువుల రాల్పుచు) మూఁడువత్సరములు
 మీచరణ సేవకై కఠిన వ్రతము పూని
 యుంటిగదా! ఇంకను నాపై దయ
 లేదా? మీమనస్సు కరుగలేదా?
 విశ్వాసమున కింకను పాత్రురా
 లకపోతినిగదా! ఏమి నాద

అని విలపింపఁ దొడఁగెను.

కరుణార్ద్ర హృదయుఁడైన

ప్రేమావతి దీనాబాములకుఁ జలించిన
వాడై నేత్రయుగ్మమునుండి బాష్పబిందు
వులు స్రవించఁ బ్రేమావతిని దగ్గరకుఁ దీసి
కొని కొరిగిలించుకొని “ప్రేమావతి! నీపై
నాకనుగ్రహము లేవు నాగ్రహ మెప్పు
డును లేదు. నీపై ప్రేమ గోరంతయైనను
కొఱుతవడియుండలేదు. దైవవిధిని దప్పిం
చుకొనుటకు దైవసము లైన నీతా
రాములకుగాని, పంచపాండవులకు గాని
తక్కుముకాదు. అట్టి యెవ ముండవచ్చు

వాఁడు? నీవర్తమానముచే నాడైన మాటలను
గూడ నేనంతగ పాటింపలేదు. నాకట్టకడ
పటియు త్తరమునందు సహితము దైవము
'ని న్ననుగ్రహించుగాక' యనియే దీవిం
చియుంటి. ధర్మవర్తనులకై దైవము కష్ట
ముల ప్రాప్తింప జేయును. నేను మీ
యింట బడగావునై పడియుండుట యధర్మ
మని యెంచియై దైవము మన కావి
యోగమును, మన దాంఁకత్యానురాగము
దీనదిన ప్రవర్ధమానమై సవనవరతుల
బ్రకాశించుటకే భగవంతుడు మరల
యీ సంయోగమును సమకూర్చినాడు.
విద్యాబుద్ధులం దారితేరిన వాడనై చేతు
లు ముడుచుకొని యాడుదానివలె విందు
లుగుడుచుచు వ్యభిచరై పరులపంచ పడి
యుండుట పాపమే? నీభర్త చేతగాని
వలె నత్తవారింట ఇల్లరికముండుట
త్రము గౌరవప్రదమా? నీభర్త
భకు ధాక్షిణ్యై స్వాతంత్ర్యకీపన
కు నీవుమాత్ర మభిలషింపవా?

ప్రీతుమలిద్దరు ఆత్మార్పణ చేసిన
ప్రణయ మహిమ మనుభూతమగును
దెవ్వ రస్వతంత్రులైనను బ్రణయమూర్తి
నిజస్వరూపము గోచరము కాజాలదు.
మన యిద్దరిమధ్యను న్యూనాధిక్యములుం
డుటచేతనే పరస్పరము ప్రేమసాగర
మున నోలలాడజాలకపోతిమి. నేనస్వతం
త్రుడ నగుట నా హృత్పేటికానీనుడైన
ప్రేమమూర్తి నిజరూపమున నీకు ప్రవన్న

యైతి. నీవు గర్హితమున వగుటచే
నీయందు ప్రేమ మనుభూమియందలి జల
మువలె శూన్యమయ్యెను. ప్రేమ శూన్య
మైన నీహృద ముడై త్రమున నా యను
రాగ బీజములు మొలక లేతలేదు. నేను
మన బంధములు వీడినవి. మనము సర్వ
స్వతంత్రులము. మన ప్రేమవాహినీ
ఉత్తుంగ తరంగములతో ప్రవహించుట
కెట్టి యడ్డకట్టలును లేవు. ఇది నీగృహము;
నేను నీవాడను.

ఒక్కసంగతిమాత్రము మనము మఱు
వదగదు. ధనధాన్యములు, యిండ్లు వా
కిండ్లు శాశ్వతములుకావు. లక్ష్మీ చంచల
స్వభావ. ప్రణయలక్ష్మికి నవతి. నే డొ
కరిని రేపొకరిని చేపట్టును. నేడు మనకు
గల యాయైశ్వర్యమును జూచి మోసపో
కుము. సిరితథకు బెరుకుల జూచి మోహిం
చినవారి మోహ మది పోయిన వెంటనే
పోవును. నీవు నాతో నాదారిద్ర్యమును
సహితము ప్రేమించినావు గనుక నీప్రేమ
అకుంతము, అనంతము. భగవానుడు
మనల ననుగ్రహించుగాక!

ప్రమావతి దీనాబాహుములకుఁ జలించిన
వాడై నేత్రయుగ్మమునుండి బాష్పబిందు
పులు స్రవించి ప్రమావతిని దగ్గరకుఁ దీసి
కొని కౌగిలించుకొని “ప్రమావతి! నీపై
నాకనుగ్రహము తప్ప నాగ్రహ మెప్పు
డును లేదు. నీపై ప్రేమ గోరంతయైనను
కొఱుతవడియుండలేదు. దైవవిధిని దప్పిం
చుకొనుటకు దైవసములైన నీతా
రాములకుగాని, పంచపాండవులకు గాని
శక్యముకాలేదు. అట్టి యెడ మనమేపాటి
వారము! నీవజ్ఞానముచే నాడిన మాటలను
గూడ నేవంతగ పాటింపలేదు. నాకట్టకడ
పటియు త్తరమునందు సహితము దైవము
'నిన్ననుగ్రహించుగాక' యనియే దీవిం
చియుంటి. ధర్మవర్తనులకై దైవము కష్ట
ముల ప్రాప్తింపజేయును. నేను మీ
యింట బడగావునై పడియుండుట యధర్మ
మని యెంచియె దైవము మన కావి
యోగమును, మన దాంపత్యానురాగము
దినదిన ప్రవర్ధమానమై నవనవరీతుల
ప్రకాశించుటకే భగవంతుడు మరల
యీ సంయోగమును సమకూర్చినాడు.
విద్యాబుద్ధులం దారితేరిన వాడనై చేతు
లు ముడుచుకొని యాడుదానివలె విందు
లుగుడుచుచు వ్యర్థుడనై పరులపంచ పడి
యుండుట పౌరుషమా? నీధర్మ చేతగాని
వలె నత్తివారింట ఇల్లరికముండుట
మత్తము గోరవప్రదమా? నీధర్మ
సకు రాక్షసై స్వాతంత్ర్యజీవన
కు నీవుమాత్ర మభిలషింపవా?

స్త్రీపురుషులిద్దరు ఆత్మార్పణ చేసిన
ప్రణయ మహిమ మనుభూతమగును
దెవ్వ రస్వతంత్రులైనను బ్రణయమూర్తి
నిజస్వరూపము గోచరము కాజాలదు.
మన యిద్దరిమధ్యను న్యూనాధిక్యములుం
డుటచేతనే పరస్పరము ప్రేమనాగర
మున నొలలాడజాలకపోతిమి. నేనస్వతం
త్రుడనగుట నా హృత్స్పటికాసీనుడైన
ప్రేమమూర్తి నిజరూపమున నీకు ప్రసన్న
ముకాలేదు. నీవు గర్వితమతి వగుటచే
నీయందు ప్రేమ మరుభూమియందలి జల
మువలె శూన్యమయ్యెను. ప్రేమ శూన్య
మైన నీహృద మక్షేత్రమున నా యను
రాగ బిజములు మొలకలెత్తలేదు. నేను
మన బంధములు వీడినవి. మనము సర్వ
స్వతంత్రులము. మన ప్రేమవాహిన్
ఉత్తంగ తరంగములతో ప్రవహించుట
కెట్టి యడ్డకట్టలును లేవు. ఇది నీగృహము;
నేను నీవాడను.

ఒక్కసంగతిమాత్రము మనము మఱు
వదగదు. భనధాన్యములు, యిండ్లు వా
కిండ్లు శాశ్వతములుకావు. లక్ష్మీ చంచల.
స్వభావ. త్రణయలక్ష్మికి సవతి. నేడొ
కరిని రేపొకరిని చేచ్చును. నేడు మనకు
గల యాయైశ్వర్యమును జూచి మోసపో
కుము. సిరితగుళు బెగుళుల జూచి మోహిం
చినవారి మోహ మది పోయినవెంటనే
పోవును. నీవు నాతో నాదారిద్ర్యమును
సహితము ప్రేమించినావు గనుక నీశ్రమ
లకుంఠితము, అవంతము. భగవానుడు
మనల ననుగ్రహించుగాక!

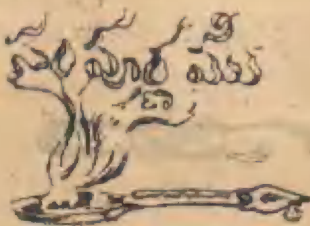
ఇక నీకు నా నిజవృత్తాంత మెరింగిం
చెద"నని సరసింహరాజు తాను ప్రేమా
వతి శయనగృహము వదిలిపోయిన దాది
జరిగిన యావద్యవృత్తాంతమును నెరింగించి
శ్రీరాజుగారు తనకు బహుమానముగా
నొసంగిన ధనముతోఁ దా నీమేడ కట్టించి
తినినియు, మఱునాఁడు గృహప్రవేశమని
యు బంధువులు, అత్తగారు, మామగారు,
మిత్రులు అందఱు వచ్చెదరనియుఁ జెప్పి
ప్రేమావతిని నానందసాగరమున ముంచి
తేల్చెను.

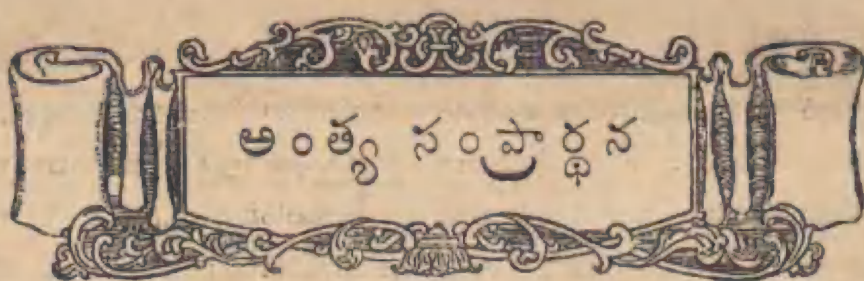
౮

శకుంత సంతానముయొక్క కలకలారా
వములు, కోకిలల "కూ, కూ" ధ్వనులు,
కాకముల కేకలు వినుబడఁ జొచ్చెను.
గూర్పుడెవఁ బ్రాభాతరక్తచ్ఛాయలింపుగ
వ్యాపింపఁజొచ్చెను. ఇంట బంధుగుల
గుబగుబలు, గబ గబలు, శిశువుల రోదన
ధ్వనులు, తల్లుల బెడరింపులు, బాల బాలి
కల విలాస చేష్టలు హెచ్చిపోవుచుండెను.
ఇంతలోఁ బురోహితుఁడువచ్చి స్నానము
చేయుమని తొందరపెట్టఁ జొచ్చెను. సర
సింహరాజు మిత్రులతోను, బంధువర్గము
తోను ముచ్చటించుచు గచ్చేరిసావడిలోఁ
గూర్చుండి యుండెను. ఇంతలో బయట

నేదియో బండిచప్పుడయ్యెను. ఎవరో
వచ్చుచున్నారని సరసింహరాజు లేచి
బయటకువచ్చెను. అంత అత్తగారు,
మామగారు వచ్చుటఁజూచి యెదురుగా
నేగి నమస్కరించి లోనికిఁ దోడ్కొని
వచ్చెను. వెనుకనుండి గోపాలరావు,
అప్పలరాజు, శ్రీ రాజుగారి తరఫున
వచ్చిన యుద్యోగస్థులు బండ్లు దిగివచ్చిరి.

భజంత్రిలు మంగళతూర్య నినాదంబులు
మిన్ను ముట్ట మ్రోగించుచుండిరి. సరసిం
హరాజు, ప్రేమావతియు మంగళస్నానం
బుల నాచరించి వచ్చి పీటలపై నాసీనులై
యుండిరి. దంపతులిద్దఱుఁ బీతాంబరములు
ధరించి చార్వతీ పరమేశ్వరుల మరపించు
చుండిరి. అట్టి సమయమున నానందతులఁ
జూచి యానందించని వారుగాని, మనః
పూర్వకముగ నాశీర్వాదించనివారుగాని యా
సభాభవనమున లేరు. అంతటఁ బురోహి
తుఁడు మంత్ర సహితముగ గృహప్రవేశ
మహోత్సవమును జరిపించెను. అంతట
సదస్సునఁగల విప్రవరులందఱు "ఆయురా
రోగ్య యశోబలాభివృద్ధిరస్తు, ఆచంద్ర
తారార్కవంశాభివృద్ధిరస్తు, నిత్య కళ్యాణ
మస్తు, సర్వేజనా స్సుఖినోభవం" తని
మంగళాశీర్వాచనములు గావించిరి.

నాదెళ్ల వెంకటాచార్యగారు పి. ప.

నిన్ను మదిలోన స్మరియించు నిమిషమందె
కుప్పలుగఁ దియ్యవగు నూహ లుప్పతిల్లు
నెలికిఁ దెలుపుదమన్నఁ దబ్బిబ్బులగును
శబ్దజాల విభాగంబు చాలకునికి.

నిన్ను నెడబొసి యెచ్చట నున్నఁగాని
నీదెనక మాననపుదృష్టి నిలిచియుండు
నెల్లపుడు నొక్కదిక్కె చూపించుచుండు
నావికుల యంత్రపున్ ముల్లనంగ వకియ!

తరుణి! యెటనున్న నీమీఁదితలపు వీడి
యుండనేరదు నిమిషంబు మొండిమనసు
చెలఁగి సాయంతనపువేళ చెట్టునీడ
లెంతసాగియు మూలంబు లేడలనట్లు.

కర్మబంధుడనై గతి గానరాక
యెట్టి దూర ప్రదేశాల కేగుచున్న
నీకు నన్ను బిగించి బంధించినట్టి
వలపుగొలుసులు తెగిపోక చెలియ! సాగె.

ప్రేమ నాయెడ సుంత చూపింపవనుచుఁ
గలికి! నామాటఁగలలోనఁ దలఁపవనుచుఁ
దెలిసియును నిన్నెఁఱ్ఱుక దేవురించు
నాకె ననుజూచి యొకసారి నవ్వుగలుగు.

ఎంతతేలికగా నన్ను నీనడించి
వైచినను నాకు నీమీఁదివలపు విడదు
కోపమును గల్గ దది నా గొప్పదనమొ?
వెడలుమనఁ, బోక ప్రేలాడు వెట్టితనమొ?

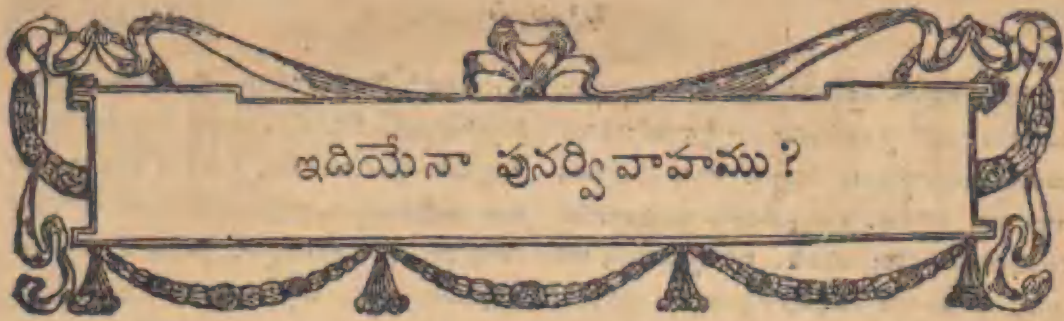
నిన్ను భ్యానించునంతటి నిశ్చలముగ
నీశ్వరునివైన మదిని జింతించునెడల
బేలవైనట్టి నాపైని జాలిగలిగె
నతఁడు నీపాటికిఁ బ్రసన్నుఁ డవునుగాఁ.

కనులుమూసినఁ దెఱచినఁ, గలలలోన
గాలిలోఁపల గగన మార్గంబులందు
అంతటను నీవె ప్రత్యక్షమగుచు నాకు
మాటుపనితోఁచనీయ వే దారి చెపును.

ఎన్నిసారులొ నిరు వేడుకొన్న నాకు
ఎంతనిర్దయురాలవో మొఱుకెకాని
వేడుచున్నాను కడసారి వినుము నాడు
నిశ్చయం బింక నీవు మన్నింపకున్న.

దిక్కులను నీదువేరు ప్రతిధ్వనింపఁ
గొండలకుఁ బోయి నీపైవఁగూర్చినట్టి
ప్రణయగీతాలుగుహలందుఁ బాడుకొనుచు
దినములనుబుచ్చివిడుతు నాదేహ మచట.

ఇదియేనా పునర్జీవాహము?

(మహారాష్ట్రమునుండి)

శ్రీ వాసు దేవ రావు

“నే యోగ్యుఁ డెట్టి నీవు నమ్ముదువో చెప్పుము?”

“ఏదియు నలదు. నా కంఠనమ్మకము లేకపోలేదు. మీయొక్కమాటయే చాలును. శ్రీరాముని శరములు శత్రుసంహార మొనర్చక మరలిరావట్లు మీరుమాటలు ద్వివ సెలచేర్చక మావరని నాకు గట్టిసమ్మతముకలదు. శిష్యాధారముననే నా జీవితకాలముఁ గడపుదున్నాను. అన్యుతపూర్ణములగు మీ యోధావృత్తిచేతను, ప్రేమపూరితమున మీ సహవాసమునను, మోడుప్రమాదులుపెండియు దిగురించుతీరున, నాప్రాణములు కుదుఁబడినవి. ననుఁజూచినయెడ నాధిపతికి కింక నేమికావలయును? మాతాపితృలకు నోచని యాధిపతికి కేమికావలయును? నన్నెవ్వరైన నాదరింతురా? ప్రేమానురాగములతో ననుష్ఠాపయమావకుఁ తేర్చుకొందురా? అడలిచే వాడియుండు నామొగమును దిలకించి, మనసుకరలి, కనిగరముతో, ప్రేమతో, చెంతకుఁబెరికించి కిన్నీ, నీకాడలి యగుదున్న జేరి యని యెవ్వరైన నడుగుదురా? కృపాకటాక్ష మీక్షణములు వాడైఁ బ్రసరింతురా? ఇన్నియేల? ఇచ్చివలయుననేకప్రశ్నలు వారి ముష్టికొరమును నింపివేయదో మధుకరా! ఇట్టివారల ప్రితులవలె నాస్థితి యుండలేదు. నిజమే, నేను నవాధిక; అగతిగ; మాతాపితృకులకు మారగురాలనే; నన్నే కాకిదిగా విడచి నాతలిదండ్రులు పరలోకమునకు వెళ్లిపోయిరి. కాని, నీయెడ, నీపలుకులయొడ నాకు దృఢవిశ్వాసము కలదు. నీమాధారము వాకుఁ గలుగ నేట్లు లవాధ మగుదునో నీజీవము నా జీవము నొక్కటే యుంటివి; ఆత వదిలకు నుంటివి. ఇప్పు

డేకదా నీవు “మహావానీ, యే మైసముసరీ, యెంతయైనను సరే, నా తలిదండ్రులతో జైర మొదలవనుసరే, నీనిమిత్తము నేను పకలసంపదలకు మారగుఁడనైనను సరే” అంటే యేల? ఈలోకము నే నేను విడుదుట తలుపించినను సరే నీన్ను వీడను. వివాహమాడిన నీన్నే యాడుదును. తప్పను” అని యాశ్వాసమొసలి సంశయపూర్ణ విచారమగ్నమై యున్న నాడెందమున నవ్యతివర్జముఁ గురిపించితివే! అడిగిమాటఁ దప్పవని నే నెఱుంగుదును. ఈయాశాపూరితాశ్వాసముపై భారమందియే యీ యల్పకాలముఁ గడపెదను, ఈకాలముననె, ఈమాతలో నే, నాకు మరగము సంభవించినను ననోపదముతో స్వీకరించెదను.” అని వచింపుదుండ నుకీలా నేత్రద్వయ ముక్తపూర్ణమై యుండెను.

శ్యామరావు ముఖ్యాధికారి న్యాయవాది. అతఁడు జీవల మునరనివ్వహము నిమిత్తమై న్యాయవాదిత్వము స్వీకరించి యుండలేదు. సంసారశకటమునకు పుట కిడియొక పాదవమైనను, నాతనికి బోలోపకార చింతనమే యధికము. అచట మున్న బోలోగోగు లందఱు నీతనిఁ బొగడుదురు. ఇతఁడవాపశ్యేకముగ నేయభియోగముఁ గైకొనఁడు. న్యాయపక్ష మవలంబిండును. ఇట్లని యుద్యోగిలందఱు నెఱుంగుదురు. ఈకారణమున నీతఁడు చేపట్టి వాదించిన తగ వర్తియు నీతనికి విరుద్ధముగాఁ బోవుదుండలేదు. అతఁ డెప్పుడప్పుడు మిత్రులతో నావలన నేనాఁ డసత్యభాషుడము, అకృత్యము, కలుగునో, యానాటితో నే నీచ్చుతికిఁ దిలంఁజని నొసఁగుదు” నని యానుచుండెను. శాస్త్రవిజ్ఞుడు గ్రీమరూపమున నిరూపణముఁ గావించుటకుఁ గాఢోలు, నొకనాఁ

దొక కేసు వచ్చెను. ప్రథమమున నాతఁ డావ్యాజ్యము విషయముఁ దనచే నై నంతమునకు బూర్తిగా నెఱిగి, విషయములు యథార్థములని నమ్మెను. కాని, తేప్పలైను; నాదించెను; గెలిచెను. కాని, యనంతర ముత్తికాలమున కందరి మోషమాతవికఁ దెలిసెను. ఇది కృత్రిమము, అసత్యము! అని యతనికి నిదర్శనపూర్వముగాఁ దెలిసెను. ఆనాటితో నీతఁడు వ్యాయవాదిత్వమును వదలివేసెను. ఆయూరును విడచెను. మధుకరుఁ డీశ్యామరావున కేళు ప్రయత్నము. ఇతఁడు కలకత్తాలో “కేవలతో మెడికల్ కాలేజిలో” విద్యార్జన నొనర్చుచుండెను. పర్షి విరహ కేవల కోర్వలేక సుఖిలాజనకుఁడు కాశీపట్టణమునకుఁ బోయి, యటఁ గొంతకాల ముండి, మరలవచ్చునప్పు డాతఁ డీశ్యామరావును యూరునకు వచ్చెను. కాని, యూరునువాడే యాతఁడు—సుఖిలాజిత—పరలోకమార్గమును బట్టెను. పాప, మఱియు కలరా” లెగిరి, తనపుత్రిక పగతిగ విడిచి మరణించెను. శ్యామరావు దయోను మగుటచేత నగతిక స్థితియందున్న—మఠాపిత్వనిహీనయై యున్న—గురూపవతియైయున్న—సుఖిలకుఁ దనగృహమున నాశ్రయ మిచ్చి పోషించుచుండెను. ఆబాలిక సురూపవతి యగుటయేకాక, నామసార్థముగ సుఖిలరై నయు నై యుండు గది, యాతనిపుత్రుఁడు—మధుకరుఁడు—ఈ మెయెడఁ ద్రైమమునై డయ్యెను. ఇతఁ డన జీవితమున నీమె లెవకు సహచారిణి కావలయునని యతనికిఁ గోరిక కలిగెను. ఈవిధమున మధుకరుఁ డీమెను బ్రేమచరమలతోఁ గాంచుచుండుటఁ దండ్రికి—శ్యామరావునకు—తెలిసి పుత్రునిపై నొకవిధమున అనూయను వహించెను. అది చాకాక్షిండును మధుకరునకుఁ దెలియక పోలేదు. కాని, తనకుఁ దెలిసినదని యతఁడు తండ్రికిఁ దెలియనినను లేదు. సుఖిలశ్యామరావు గారిగృహమున సుఖముగ, సంతోషముగఁ గాలముఁ గడపుచున్నను, దనయగతిక స్థితి యప్పుడప్పు డామెహృదయమునఁ బ్రబ్రవించుచుండెను. తనదును నాబాలికకు, మధుకరుని వియోగము—క్షుణ్ణకాలనియోగ మైనను—దుష్టహ మగుచుండెను. ఏమియుఁ దోఁపదు. ఆబాలిక ద్వాదశవర్ష ప్రాయయై; కాని, చూచువారలకుఁ బదు శేషవత్సరముల పవయువతివలె గవఁబడుచుండెను. ఇత రూపమా, కవికల్పనలతోఁ దులనఁచుఁగ లేకపోయినను, నీమె రెండుమూఁడువందల

సుందరులలో శాందర్భవతియై యుండెనని మాత్రము విస్మయముగఁ జెప్పవచ్చును. ఆమెకు విద్యయు పయోగము నుద్యాముగ లభించియుండెను. ‘మెడికల్ కాలేజి’ నెలవులు ముగియబెచ్చినది. మధుకరుఁ డింత గలకత్తాను వెడలిపోవుచేక సమీపించుచున్నది. ఈకలంపి యామెను బాధించుచుండెను. హృదయవిదారణ మొనర్చివేయుచుండెను. ఆమెముఖకాంతి మలిపెనుయ్యెను. తన కాలనియెడఁ గలమనోభావము తెలియపుచ్చలయునని యామె యెరుగు మామచుండెను. అనేకవిధాల చవలతోఁ బరిపూర్ణయై యామె సాయంకాల ముద్యావమునఁ గూర్చుండి, యేమేమియో తలపోయుచుండెను. అంతి, మధుకరుఁ డెచ్చటికిరా నామె గౌరవపుష్కలముగా లేచి నిలిచెను. వదనబింబము ప్రపన్నతఁ దాల్చెను. మధుకరుఁ డొక్కపరి నలువంకలనుజూచి యెవ్వరును లేకుంట నెఱిగి మృదువగుద్రక్షేమపూరిత గంభీరస్వరమున నిట్లు లెసెను. “సుఖిలా, వివయానీలా, మార్చుచుండు. నిలుచుండలేలే నీవు నాచెందెగారి క్కాశీరైయ్యున్నను, నీమధుకరుని నీమఖ కమలకైతునిఁ జేసియున్నావు. సంధ్యా కాలమునఁ గవలము, భ్రమరము—మధుకరము—అందుఁ జిక్కికొనినను లేవన్నను, మార్గనిర్మణము నేయకయె ముకుళించుచున్నది. కాని, యీగుమహార కవలమును, నేను—నీహృదయమునకేవలమధుకరమును—నాచేతులతోఁ గట్టిగఁ బట్టికొనియున్నాను. సుఖిలా, మాగృహమున నెకాశ్వరముగ నివాసముంచుటకొంత పరమేశ్వరుఁడు నిచ్చిక్కడఁ గంపియుండవలయునని తోచుచున్నది.”

సుఖిల:—“అనగా” అని యచ్చెరువుతోఁ బ్రబ్బించెను.

మధు:—అనఁగా, నిన్ను గాంధర్వవిధిని వివాహమాదు బంధి నా కావరమేశ్వరుఁ డుదయంపఁడియుంటుండేనే నీ నిష్కడెక్కడకు వెచ్చితిని.

సుఖిల లజ్జావంతముఖి యయ్యెను.

మధు:—సుఖిలా, నినుఁబోలిన సుఖిల—సుసాధ్య—నాకు సహధర్మచారిణియైన నాకీవతియు సుఖమృద్ధము కాగలదు. ఆమమానము లేదు.

సుఖిల:—కాని, నాచంటి దీనను—పరాధీనను—వలించుటలో నీకేమాత్రము సుఖమొనవునో?

“సుఖిల లజ్జావలనముఖి యయ్యెను”

పద్మ:—సుఖిలా, వాయాస్వత్యుల భవములన నెలెరి యవచ్చినది. ఈజగమున వాకు సహధర్మచారిణియై, వా జీవయాత్రను సుఖమయమొనర్చుగలయంతరి యెవ్వతెయైననున్నచో అది నీవొక్కరితనని వామజన్మగఁదోయ నచ్చినది. నీవు మాయంట వాత్రువే. అయినను నాకు సహధర్మచారిణి ఎవరును దెనుకొనగల నీయం దున్న దినుట కాంతర్యం ననుమానము లేదు. నిస్సీమమున నీ ప్రేమమయసాంగత్యమును గడచిన యాస్వత్య దిశన ములు సుఖపూరితములై యుండెను. ఆచో! ఈదినము లెంతసుఖముగఁ గడచెనో నీ వెఱుంగవు కదా! నిజము గనె “వేమ వచోభివ్యుఁడ, సదృప్తవంతుడ” ననుటలన నీ నీవు మాయంటకి నడచినవచ్చితివి.

సుఖి:—మధుకరా, నీ సహ వాసమున నా కీదినము లెంత సుఖములుగ జరిగిపోయినవో నా కనుభవము. అనాధబాలిక కిట్లు సుఖముగఁ గాలము గడచుటయను వచోభాగ్యమే — పూర్వపందిత పూర్వమే. కాని, మధుకరా, నీవు నన్ను గాంధర్వవిధిని వరింప విశ్వ యుంచితముంటివి. ఇట్లని మీ వాన్న గారు—నా క్రాత్రయచార— ఎఱిగిన నీవు చిక్కులలోఁ జిక్కుదునేమో యని నాకు భయమున దున్నది.

పద్మ:—సుఖిలా, నీ వాత్రు లవేయెనను నీయందలి పోలికలము పద్మములు, గాంచి వాన్న గారు నాకు విరుద్ధముగా వర్తింప రని నమ్మెనను.

అంత వాచెంత పృథ్వుముల మాటుననుండి యెవరో నడచిపోవుట మధుకరునకు వివచ్యము. కాని, నీకటిపడివందున నీహాయి నవా రెవ్వరో తెలియలేదు.

“మధుకరా, నే ననాధను, అగతికను, నిర్దనికను. కేవల మొక్కప్రేమతోపై పట్టించేది యు నీకు వాచలన దొరకదు.

ప్రేమయే నా ధనాగారము; ప్రేమయే నా తలిదండ్రులు; ఈ ప్రేమయే నీ చరణసన్నిధిని నే సమర్పించు పర్యవ్వయ! ఈ ప్రేమలేవ్వు మఱిది వాచలన నీ కొవలగలదు! కాని, మనయాలివాహము మీవాన్న గారి కసంకుప్తి గల్గెనుమా? నీ నీవిధమునఁబట్టుపట్టిన విందులన నీకార్యాసము కలుగునేమో! కావున మీవాన్న గారి యభిమతమునకు విరుద్ధముగఁ బ్రవర్తించి, నీవు కష్టపడ నేటికి? ఇప్పటి మన యాగాంధర్వ వివాహవిషయమును మదిలోఁబదిలపఱిచి, మీరెల్లడికి గోపము రాకుండు నుండుటకై, నే వాజ్ఞాంతమును నవివాహితగనె యుండెనను, కాని, నీవుమాత్రము, మీవాన్న గారి కయిష్టమైన చెడ్డియను జేయవలదు” సుఖిలాకంఠము రుద్దమయ్యెను. మధుకరు డాపేయ లెంత తేరఁచిపిశానను.

“సుకీలా, మూర్ఖుడైగారికి నాయం దఖండైకేమ కలదు. నేను పలువునవలయు నామైకొనక, యథా యోగ్యమైనవియె, అని వారివిశ్వాసము. ఆదియుగాన, నద్దుగాను బున్నచోట వారిను మెచ్చుచుందురు. కావున నీవు నన్నుఁ బూర్వముగా నమ్ముము. కన్నీరుఁ గార్చుము. బుడిదికొనుము. నీకన్నులలోఁ గారుమన్న తుక్కులిండువులు నాపొదయమును జరింపజేయుచు న్నువి. ఎన్నఁటికిని నీన్నుఁ బాయను. నాపలకులు నమ్ముము.”

ఈయూరడింపునకులను వినినంత సుకీల య తనిఁ గంఠానిగన మొనర్చుకొనెను. కాని, యక్రమల మోదనముమాత్రము బంధము కాలేదు. మధుగరుఁడనే కవిగముల నామె సూరడించెను. కాని “ననుఁ బోలిన తొక్కగ్గును పరించుటలన మితండ్రికి నీపైయోప ముద యించును. నాయందరి యనురాగములన నీప్రత్యక్ష జన్మపాతతో నీకు వైరము పొనరుటయుఁ దొట్టించును. ఏలన, నేను నిరాశ్రయిను, నిరాధారను; కావున, నావి ప్పన మూలంపును; మధుగరా, నాన్న గారియిచ్చకు వ్యతిరేకమగుఁ బ్రసరింపకుము. వారిమాటలను బాలిం పుము. నన్నుఁ దెండ్లిమానునుద్దేశము మానుము. కాని, కాని, మధుగ, నాయందలి ప్రేమ-మాత్రము-తగ్గింపకుము. ఇదియె- ఇంతయె- నావిన్నపము. నీవే నాపతివి; నీవే నాపొత్తుయోగ్యుడవు; నీవే నాజీవితసర్వస్వమవు. ఇది నేనేనాఁటికిని-వీనమయమునను- మరునను. నాన్న గారిని సంతృప్తిపఱుచుటకై, మందెప్పుడో యొకసమయమున, నీకునకు మాతృకొనుటకన్న-వీరండ్రిగారి యాలోచనల లనన గప్పుడో నీమతి చలించుటకన్న- ఇప్పుడే నీపొద యను మారిపోయిన-నాయందలి ప్రేమను మరచిపో యిన-“పేయకావా?” అని సుకీల యక్రమమోదనము నేయుచునె గడ్గవస్వరమునఁ బలికెను.

మధుగరుఁ డాచారికామ ప్రకముఁ దన విశ్మయమున కదిమిపట్టికొని యుండెను. అక్రమలభాగ్యములను నామె శ్రేతములను కేలాంబలమునఁ దుడుచుచుండెను. కాని, తనమాలమున నొరునకు పంకటము లూదవునేమో యను తలం పామెకుఁ దీవ్రవేదన మొనలగుచుండ నామె దుస్స పారూఢమున మునిగియుండెను? అవును; తన మాలమున

దపప్రియతమునకు-తనసర్వసర్వస్వమునకు-దుఃఖమొన పుట శ్రేత్రయురాల్చిన్యగింపగలదు? తన మఖసంపదలను-ప్రాణముల నుపైరము-అతనికొనకు సమర్పింపఁ దగింపుట కేకాంత మెదదీయగలదు? సుకీలయు నిట్టిదె. దుర్బల దుఃఖావేగమున నామె కన్నులనుండి రాష్మివారి ప్రవ హించుచుండెను. మధుగని నీ వక్షోభాగమంతయుఁ దడిసి పోయెను. ఇతఁ డనేకవిధముల నామెను సొంత్యైవవాక్య ములచే నూఁజింపఁ బ్రయత్నించు చుండెను. అయినను పక్కుదిహించునను బంధము కాలేదు. కావుననె యతఁడు ప్రారంభమున నుడివినవాక్యము బుచ్చించెను. ఆమెకు నమ్మిక కలిగించుటకై “సుకీలా, నే నేయొట్టుఁదెట్టిన నీవు నమ్ముదువో, చెప్పు” మని యడిగెను. అందున కా చారిక బాలోద్విదితానుభవమునఁ దనకుఁ దోచిన రీతిఁ బ్రయత్నితర మొనంగెను. ఇంతలో “మధుగరా, మధు కరా” యని తొన్నివ్వతో పిలచుచుంట యాతనికి విన వచ్చెను. ఈపిలు చేస్తె ప్రవచుండి వచ్చినదో యని యామె నిటఁ జూచుచుండ నంతలో క్యామరా ఐదటికి వచ్చి చేరెను. అంత సుకీలా మధుగరుల కొదవినయవచ్చి యిట్టి దని చెప్పనలదికాదు. వారి బాహుబంధములు సడలెను. మధుగరుఁడు లజ్జావశతవచనఁ దయ్యెను. సుకీల శ్రేతాం బలమందలి బాష్మములను దుడిచివై చెను. ఆమె సర్వాం గములను తెచ్చుటవారెను. తేహంకరయె గడగడ పడఁగఁ దొడఁగెను. అప్పుడే చీకటి నలువంగలను గ్రమ్ముచుండు టచే, వీరి యాయవ్యయంతయును, వెలవలఁ బాజీనవారి ముఖమండలములను, క్యామరా ప్రవకుఁ గనఁబడలేదు. అయి నను సుకీలాభీర్భక్తి యంతరి తెలుగపడకపోలేదు. ఎవ్వరు నేమియుఁ బలుగనుంట గని క్యామరా విల్లికెను. “మధు కరా, రేచేకరా నీవు కలగత్రాకు బోవుట. ప్రయోగా సన్నాహములకుఁ దొడరక యిందలికివచ్చి మాచుచుంటి నేమి! సుకీలను దప్పించి మాట్లాడఁ జెందియుండిన నంటనే మాట్లాడియింపవచ్చును. పో, పామ్మ, సర్వము నీర్థ పఱుపఁబోమ్మ.”

మధుగరుఁ డెప్పు డిక్క-నకుంజఁ బాజీపోవుట కనుమననా యనియే యాలోచించుచుండెను. సుకీలతోఁ బ్రేమాలాప మొనర్చుచున్నందున నాన్న గారి కాగ్రహ మొదవునేమో యని యతఁడు దిగులవడి యుండెను.

ఇప్పుడట్టి దుర్మితము జరుగవలయుననుభవముగ నున్నచో చాత్వరలో పంతో మునుది తల్లి దినోబుననెడిన 'సా'మ్యమహాబలమును నెయితోడవచ్చుటవాసిపోయెను. అతడటలు చెడలిపోయిన నీమృత్యు శ్యామరావు సుఖము మాత్రమే నిలువదు "విద్యా, సుఖము, మియా యేకాంతసర్వముననుభవమున నే నాకస్మికముగ నచ్చుటచే నీ కాశ్చర్యము గలిగియుండును. ప్రేమ సాద్రాజ్యమున వన్యజ్ఞంబు కడకు ప్రవేశించుట యుఖకరము. కాని, యీసమయమున నేనవచ్చితి రాకుండునెడల నీ పౌనర్యాన్నత్యయ నా కెప్పటికిని దరిపియుండదు. కేవలము నాకాగ్రహ మొదలవనగలిగితో నీవారతీయందు ప్రేమకు విపరీతములు కాయ తయైతివి. నీమూలమున నీ ప్రేమతీమన కాంతియు వాయువము కాంతియు నుట్టి తీమతో నీవాజప్యము నవివాహితవై యుండు గృత విశ్వయవైతివి. నీ పౌనర్యాన్నత్య మింతకన్న వింతెంతయుండును? సుఖము, పురుగుడును నీకు వయోశ్రేష్ఠుడైనను బాలకుడై, అవిచారపరుడై. కాని నీవు మాత్రము చూరాలోచనాపరురాలవు. నీకు వాయుంబు నాత్రయ మిచ్చినవాడై నీకేదైన మహోపకారము నేయవలయునని యెంచియుంటిని. అట్లే చేయుదును. తప్పదు. కాని నీకు నునకున కెక్కువీటిని తేయగలనో లేనో యదియాయమానము. నీవుమాత్రము సాతాశవు కానును. రమ్మ; పీకటి పక్షివది. నేను నీకు హితవిధికుడనని మాత్రము గట్టిగ నమ్మును." అని వదించి సుఖితో చెడలిపోయెను.

౨

మైవరించిన విషయములు జరిగిన మలునాడై పురుగుడు కలగత్రాకు చెడలిపోయెను. అటు బయలుదేరునపుడు 'నే జోయినట్లు'ననియు, మెల్లగ 'నాపై ప్రేమ ముండవచ్చు' అనియు మాత్రమే యామెతోడ తప్పటకు విలపింపెడిది. కాని రహస్యముగ- నేకాంతస్థలమున—గలిసి, మహావాటముల దెలిసి ప్రేమసర్వములు నేయుటకు చేకూర్చినదికాదు. అతడు చెడలిపోయినవారునుండియు నామెలో భేదము కాన్పింపసాగెను. ఆవందప్రభుల మైయుండు నామె మానవమండలమున విచారచ్యుటలు దృగ్గోచరములు కాసాగెను. విద్యాభ్యసనము పంతో కష్టమయ్యెను. తనకిది వాఁముల ఇరు

వకపోవుటచే నురువులననుభవమున వర్ణావళి నేయవలసి వచ్చెను. ఆమె దుర్భరవిరహాయుఖమునకు లోనై వానాటికి నిస్తేజ యునుండెను. పురుగుడు తండ్రికి లిఖించినబాబుల నామెయతిశ్రద్ధతో—అతిమతోమతోడనువును. ఈతెలిగంతయు శ్యామరావునకు దెలిసెను. కాని, యిం దేమియు వారెడు తపస్వీకి దెలుపలేదు. శ్యామరావు వారేనివత్ని గంగాబాయియు సుఖ నర్తకత్రినీతి వాదరించుచుండును. వారు తమకు పురుగుడ జోక్యంబై కొడుగుటచేతను, వేఱుప్రేమంబాసము లేకపోవుటచేతను ఈసుఖనే తమకన్న దిట్టబోలె భావించియుండిరి. అందుపై నీమెయొక దరిద్రుడులకు వాదియుండెను! గంగాబాయియు భర్తవలెనే దయాస్వభావ; కాని, తమ కేదైన సానికలిగించువిషయమునమాత్ర మేమెను బలపట్టుదల. అందున గలసరి కేదల నోర్చుట కామె కంటగించుచుండును. కావుననె, యీసుఖము పురుగుడప్రేమావళి లామెకు దెలుపుటకు శ్యామరా వొల్లదయ్యెను. ఈవిషయమున దనయిష్టమున బన్ని యంగీకరింపవలసి యతనికి దెలియించెను. అట్లుండియు వారే డీదారిక కేదే నుపకారము నేయవలయునని తలచియుండెను. ఈమె కేవలిముగ నుపకరింపడునా యని యతిక దనవరతిను వాలోంచుచుండును. గంగాబాయికి సుఖలప్తై బుత్రికావాత్సల్య ముండెను. కాని, శ్యామరా వేచ్చి నామెను గాంచుచుండెనో, దేయద్దేశముతో వాచారిక వెక్కుకు గారమనున ప్రేమించుచుండెనో, అని వేఱు. ఈనడుమ సుఖావర్తన మామెకు విచిత్రముగ గన్పట్టుచుండెను. కాని, యావర్తనమందలి సుప్రకారగ మెద్దియో యామెకు దెలియదు. "సుఖ యెద్దావ గృహించున్నది? వినవినము నధికాధికవివర్ణయై పోవుచుండ నేటి ఎల్లప్పుడు నువాసించి యుండ నేటికి?" అని యెన్ని పర్యాయములైన నీమె భర్తవడిగను. కాని, శ్యామరావు నిజమైనకారణ మెఱిగియుండియు నామెకు దెలుపనిచ్చి గింపకయేదియో యుత్తరములిచ్చి సమాధానపఱచుచుండెను. "ఒకవేళ దరిద్రులు జ్ఞుతి పచ్చియుండుచేమా! విరకాలకుక్రింద మృత్యులైన తరిద్రులు జ్ఞుతిపచ్చిన యనాధవాటిక లిట్లయిండును" అని యనును. గంగాబాయి సుఖితే ప్రత్యక్షముగనడిగెను. ఆమెక దనుండియు

ఇప్పు డట్టిదెద్దియు జరుగవలదుననుచు పునర్వివాహము జాత్యులలో పంతో మునుపటి తల్లిదండ్రులవలెనని 'సామ్యమునూటనెంటి' నె యితోచిందో, టువానిపోయెను. అతడెటు చెప్పితివోయిన పిమ్మట శ్యామరావు ముగిసిన పూజపు నిమగ్నము "బ్రహ్మ, సుగీలా, మీరూ యేకాంతస్థలూపనమయమున నే నాకన్నీ కముగ వచ్చుటచే నీ కాశ్యర్యము గలిగియుండును. ప్రేమ సామ్రాజ్యమున నమృత దొకడు ప్రవేశించుట దుఖ కరమే. కాని, యీసమయమున నేవలటికి రాకుండునెదల నీ హృదయాన్నత్యయ నా కెప్పటికిని దెలిసియుండుదు. కేవలము నాకాగ్రహ మొదవునప్పటితో నీవారేయిందు ప్రేమను వివర్ణించుట కాదు తియ్యితిని. నీమాలమున నీ ప్రియతమున కావంతయు వాయూపము కావలసిన మట్లే కేముతో నీవాజన్మము నవివాహితైవ్రయంజుల గృహ నిర్మయనైతిని. నీ హృదయాన్నత్యయ మింతకన్న మింకెంతయుండును? సుగీలా, పునర్వివాహము నీకు వయోజ్యేష్ఠుడైనను బాలించె, అవిచారపరుడె. కాని నీవు మాత్రము మాచాలోచనాపరురాలవు. నీకు నాయుంట్ల వాత్రయ మిచ్చినవాడె నీకేదైన మహోపకారము నీయవలయునని యెంచియుంటిని. అట్లే చేయుదును. తప్పదు. కాని నీకు మనసున కెక్కువీతిని కేయలలనో లేనో యెదిరెయనవలసినను, నీవుమాత్రము హతాశవు కానును. రమ్మ; చీకటి పడినది. నేకు నీకు హితధింతకుండ నని మాత్రము గట్టిగ నమ్ముము." అని వచించి సుగీలాతో చెప్పిపోయెను.

౨

పైలినరించిన విషయములు జరిగిన మణుపాడే పునర్వివాహము కలగజైకు చెప్పిపోయెను. అటు బయలుదేరునపుడు 'నేల బోయినవల్ల'వనియు, మెల్లగ 'నాపై ప్రేమ ముండనిమ్ము' అనియు మాత్రమె యామెతో, కెప్పటికు పిలువడినది. కాని రహస్యముగ- నేకాంతస్థలమున-—గలిపి, మనఃపాటముల చెలిచి ప్రేమస్థలూపములు నేయుటకు వేగవిక్కినదికాదు. అతడు చెప్పిపోయిననాటనుండియు నామెలో భేదము కాన్పింపసాగెను. ఆవంప్రప్రతిమైయుండు నామెయనవకుండలమున విచారచుట్టుల దృగ్గోచరములు కాసాగెను. విద్యాభ్యాసమునెంతో కష్టమయ్యెను. తనవీరికి చాటులు జరు

పావులుచే నురువులనుకుమన వర్ణాశ్రమము చేయవలసివచ్చెను. ఆమె దుర్బుధవిరహాయుమునను లోపై నానాటికి నివేష యగుచుండెను. పునర్వివాహము తలచితిని లిఖించిననాటి నామెయత్కేంద్రతో—అతిమృతముతో—జరుపును. ఈతెలుగంతయు శ్యామరావునకు దెలిసెను. కాని, యిం దేమియు నాతడు తపపత్నికై దెలుపలేదు. శ్యామరావు నాతనిపత్ని గంగాబాయియు సుగీల సత్యంశ్రీశ్రీతి నాదరించుచుండును. వారు తమకు పునర్వివాహ దొక్కడె కొడుకగుటచేతను, వేఱుస్త్రీగంగామాత్రములేకపోవుటచేతను ఈసుగీలనే తమకన్న బిడ్డవోలె భావించియుండిరి. అందుపై నీమెయుం దలిదండ్రులకు నావియుండెను! గంగాబాయియు భర్తవలెనే దయాస్వభావ; కాని, తమ కేదైన హానిగలిగించువిషయమునమాత్ర మేమెను బలుపట్టుదల. అందున గలుగు కీడుల నోర్పుట కామె కంటిగించుచుండును. కావుననె, యీసుగీలా పునర్వివాహప్రేమలూపము లామెకు దెలుపుటకు శ్యామరా వొల్లందయ్యెను. ఈవిషయమున దపయిత్తము: నిన్ని యంగీకరింపదని యతనికి దెలిసియుండెను. అట్లుండియు నాతడే దీవారిక కేదే నుపకారము నీయవలయునని తలచియుండెను. ఈమె కేవిధముగ నుపకరింపవలెనా యని యతడెనసరతిము నాలోచించుచుండును. గంగాబాయికి సుగీలపై బుత్రికాపాత్యల్యముండెను. కాని, శ్యామరావేవృష్టి నామెను గాంచుచుండెనో, యేయుద్దేశముతో నాచారిక కెక్కుకు గారవమునఁద్రేయించుచుండెనో, అదివేఱు. తనదము సుగీలానర్తన మామెకు విదితముగఁగన్నట్టుచుండెను. కాని, యావర్తనమువలె సుప్రకారం మెద్దియో యామెకు దెలియదు. "సుగీల యెద్దానఁ గృపించుచున్నది? దివదినము నధికాధికవివర్ణయై పోవుచుండే కేల? ఎల్లప్పుడు నువాసీవయై యుండ వేటికి?" అని యెన్ని పర్యాయములైన నీమె భర్తనడిగెను. కాని, శ్యామరావు నిజమైవకారం మెఱిగియుండియు నామెకు దెలుపనిచ్చి గింపకయేదియో యుత్తరములిచ్చి సమాధానపఱుచుచుండెను. "ఒకవేళ దలిదండ్రులు జ్ఞప్తికి వచ్చియుండురేమా! చిరకాలముక్రింద మృతులైన తలిదండ్రులు జ్ఞప్తికివచ్చిన యనాగచారిక బిడ్డయ్యుండును" అని యనును. గంగాబాయి సుగీలనే ప్రత్యక్షముగనడిగెను. ఆమెకదనుండియు

సమాధానమాపక ప్రశ్న తరము లభించినది కాదు. ఈ
 బాలిక యేదీయో వ్యాధిచే బీడితియ్యాయుండి, తెలుపు
 టకు సంకోచించుచున్నదని భావించి, యామె చెజ్జల
 లిలిపించి, ముగిల కామకోపచారము లొనర్చెను. కాని,
 మనోరోగమునకు మం దీయంగలవారెవరు? కేవల మామధ
 నీవనునవలన లాభము కలగలేదు సరికదా, మలేయు
 సధికాధికముగఁ గృశించరాగను. వధుకరుడు చెడఁజొ
 యిన విచారముమూలముననె యాబాలిక క్షిప్తిదుర్దశ సంభ
 వించినదని శ్యామరావునకు మాత్రము తెలియును. అతఁడు
 విచారమున్నఁ జేయెను. అనుదినము వారే డామెనిమ
 యమున క్షేధ పడింది, విచారము సల్పుచుండును. ఒక్క
 వాఁ డుడయి బాలిక సకాలమునకు లేవనన్నందున,
 నీతఁ డామెనిమయముఁ గనుగొనఁ బడకటింటి కరిగెను.
 త్వారము సగమునూపియున్నందున నీతఁ డాసంబులో
 నుండి లోపలికి దొంగిలించెను. ముగిల తమగృహ
 మున వాక్రితయ్యెనున్నను, వారే డామె కేయూగృ
 హమున దవలై భవమున వుదకముగనె యలంకరింపఁ
 జేపియుండెను. ఆగదిలో నొక మేజాబ్ల (Table)
 యుండి దానిమట్టు నాలుగైదుకుర్చీ లుండెను. పుస్తక
 ములు నితరవస్తువులు నుంచుట కొక 'గ్రీనువా'యుండెను.
 ముగిల దివ్యాభ్యాసమొనర్చుట కొకవైవపున తీదీప స్తంభ
 ముండెను. ఒకనుంచును, దానిపైఁ బరుపు నుండెను.
 ఇంతయేకాక భార్యాపటములు కొన్ని యుండెను.
 వానిలో నొకదానిలో వధుకరుని భార్యాపట ముండెను
 అది వధుకరుని బాల్యదశలోఁ దీయఁబడినది. మధ్య నొక
 బల్లయు, నిరుప్రక్కలఁ నలిదండ్రులుండి, వధుకరుని
 బల్లపై నిలవఁతెట్టి మాతాపితరు లాతని యిరుకరములను
 బట్టికొనియుండిరి. ఇవిగాక, దవయంతి, సరస్వతీమొదల
 గువారిచిత్రము లుండెను. ముగిల బల్లపైనున్న వధుకరుని
 భార్యాచిత్రమున కెదుటఁ గూర్చుండియుండుట శ్యామ
 రావునకుఁ గనబడెను. అబాలికమడిచేరే 'రుక్మిణీస్వయం
 వరము'ను బట్టికొని, యెడమవూఁచేయి బల్లపై నానింది
 యరచేరే జాటుకముఁబట్టుకొని వధుకరుని భార్యాచిత్ర
 మునకఁ దడకదృష్టితోఁ జూచుచుండెను. ఆమెకన్నుల
 నీరు బల్లపైనున్న పుస్తకముపై టపటపఁజుచుండెను.
 చేరే రుక్మిణీస్వయంవర పుస్తకమును బట్టియుండెనేకాని,
 దృష్టియంతయు, భ్యాసమంతయు, నాచి త్తరువునందలి

వధుకరుని వైలిన మైయుండెను. శ్యామరావు తలుపుచాటు
 న నలుచుండి యావిధమంతయుఁ జిలకించుచుండెను. ఇంత
 లో నాతనిపీనులకు "వధుకరా, వధుకరా, నీవర్జనభా
 గ్యము" నా కేలగదానో? అప్పునమే కామండిన నిష్పటి
 యాదుస్వసావియోగజన్మలలలోఁ బడి దగ్ధుడు గాకుండును
 గదా! నీచరణసన్నిధికి నే దూరముమైనందున నా కెంతటి
 దుఃఖ మునున్నదో? ఆహా! యావియోగదుఃఖము నేగతి
 భరింపగలను! ఆనేకమార్గముల నామనస్సును శాంతిప
 ణుపఁ బ్రయత్నించితిని; కాని, యేమిచేసినక, ఎంత
 యూరడించుకొన్నను, ప్రయోజనమే లేకపోవుచున్నది
 కదా! నే నేమిచేయఁగలను! ఎంత ముఖంబున్నను ముఱ
 పుకలుగదే! ఈరుక్మిణీస్వయంవరము'ను జనువుటలన
 నామనోయాతన కొఁపడునను యని యెంచితిని. కాని
 వధుకరా, యీపుస్తకపఠనముమూలమున నాచిరపాయా
 రన యధికమే యునుచున్నదే! వధుకరుని—కవలతులము
 ట్టుబల్లిద్రమింపుద్రవరము—వధుకరము—చర్లము వం
 పు. నావలె రుక్మిణీరవణీక్రమకొండుఁబరిరపించు శ్రీకృ
 ణ్ణుని వర్ణము నలుపు! ఈకారణమున నామనసు కలం
 సమాధాన మొనర్చుకొన యత్నించినను నిష్ఫలమే! వధు
 కరా! హా, వధుకరా!" అనువాక్యములు వినఁబడెను.

ముగిల కడపటివాక్యములు దుఃఖగర్భదవ్వరముతోఁ
 బలికెను. అంత దుఃఖము దుస్సహమై బల్లపై ముఖమిడి
 విశ్చిబ్బముగాకోడింపసాగెను. శ్యామరావు తప్పుడుగామండ
 తలుపుఁ దెఱచెను. అడుగులనగ్ధడియుఁ గాకుండ యాబా
 లికను సమీపించిచిఁపునఁజేయియుండెను. ముగిల యుంకిపడి
 మొగముఁ బై కత్తిమఁచెను. అదే శ్యామరావు విడిచి
 యుండెను. అంత వామె గౌరవపురస్కరముగాలేచి నిలు
 చుండి యధోవదన యయ్యెను. శ్యామరా వానిష్టము లేం
 దిక్కుఁజేరఁడిసి దిగ్గఁ గవుంగిరించి చ్చుడువధురా లాపముల
 నిట్లని యనెను. "దీడ్డా, ముగిల! ఏదప్పుచుంటి నేటికమ్మా?
 తలవొమ్ముచున్నదా? ఇంక నేజైన బాధయనుచున్నదా?
 లేక నిస్త్రివదైన నేమే ననిరా? సంకోచింపక చెప్పుము
 తనీ! ఇప్పటికి వాలుగైదుమాసములనుండియు నీ ముఱ
 కాంతి నానాఁటికి విపర్లమగుచున్నది. దినదినము సధికా
 ధికముగ వెలలఁబాటుచున్నది. చిన్న నాఁటి ముచ్చట
 లేదైన నీకిప్పుడు జ్ఞప్తికి వచ్చుచున్నదా? వానిఁ దలచి
 విచారించుచున్నావా? చెప్పువమ్మా. నేను నీకుఁజోషకుఁ

దనుగావా? తల్లిదండ్రుగావా? దాచునీటికి యధార్థము నాకు తెలుపుము. భయపడకుము."

"ఎవరికి? దెలియును? చాలసేపటినుండియు నిట్లే యేడ్చుచున్నది. కారణమడిగినఁ జెప్పరు."

"వధుకరా! హా వధుకరా!"

ఈవాక్యములవలన ముగిలపొందయ మించుక ధైర్యముఁ దాల్చెను. కాని, యీప్రశ్నల కేమిసమాధాన మీయవలెను? శ్యామరావు మరల వాస్తవ్య నీ యడిగెను. "ఏమియులేదు, బాబా, మీరు నన్ను మోకడుపునఁబట్టిన దిడ్డకన్న నధికముగఁ బ్రేమించు చున్నారు. క్రిమింతుల పిల్లలకంటె నే నధికముభింఁగి మనుషఁ గాలముగఁజేపు చున్నాను. నే నధికముభివైయే యున్నాను. ఎట్టిలోప ము, ఎట్టినిచారము నాకులేదు" అని ముగిల బివ్రమ తోఁ బలికెను.

"అట్లయిన నేడ్చుచుంటి నేటికి?"

"ఏమియులేదు, దీరకె—" అనుచుండ గంగా యాగదిలోఁ బ్రవేశించి కన్నీరుఁ గార్చుచున్న లోక నధిప్రేమతో దిగ్గఁ గొనితొంది యున్నరేణువుగాంచి "ఏమి? ఏడ్చుట కీచాలకేమైనది?" అని ప్రించెను.

గంగాబాయి ముగిలను దనచెంతకుఁ జేర్చికొని, క్రేమార్ద్రస్వరమున "బిడ్డా, యేమగుచున్నదే తల్లీ! నీ మేమి కష్టపడుచున్నావే! నాలోనైనఁ జెప్పవా?" అని యడిగెను.

ముగిలకుఁబలుకుట కవకాశమియ్యఁ యె శ్యామరా వట్టినెను. "తల్లిదండ్రులు జ్ఞప్తికివచ్చిరేమో! ముగిలా, పొయ్యి, ముఖప్రక్షాళనమునీసి 'ప్ర' (లేనీరు) పుచ్చు కొనుము. రమ్మ ఇంక నేడ్వకు!" అని యోహార్చి బయటికి వెళ్ళిపోయెను.

గంగాబాయికి ముగిలపై నత్యంతమరొగముండె నని ముగ్ధు వచింపఁబడియున్నది. ముగిలదుఃఖింధుమందఁ గని యామెకుఁ గష్టమయ్యెను. శ్యామరావు నీవిషయమై రోదనకారణమునుగూర్చి ప్రశ్నించెను. "నేటిపలకును శ్యామరా వీచాలికావిషయములు కొన్ని సుప్తముగ నుంది యుండెను. భార్యకుఁ దెలియింపలేదు. కాని, నే

దానహస్తములు బిల్లదీపమువలన చచ్చినది. "నేడు కామన్న రేపైన బహిర్గతమునకుఁ దా? క్యామరానామెను యభార్యవృత్తాంతము నివేదించెను. అంతనామె "ఏమి! మధుకరుడం ప్రేమించినాఁడా! సుఖమే భార్యగాఁజేసి కొన నిశ్చయించినాఁడా!" అని యాశ్చర్యముతోననెను.

"అవును, మొన్న సెలవులలో మధుకరుఁ డిక్కడకు వచ్చియుండ చమకఁదోటలో నాడు సుఖితోఁడ్రేమలూపము లాడుచుండ నే వింటివి. నిజముఁ బరికింప సుఖి యనాధయ, కాని యాచారికాస్థ్యమువర్తనములు తాద నామెను మన కోడలినిగాఁ జేసికొనుటయందన్యాయమేమియు లేదని నాకుఁదోచినది. చిన్నపిల్లయే యైనను బుద్ధిమంతురాలు; ఈ దారవ్యాసయ. గొప్పవంక డములోఁ బుట్టినవారికిఁగల లక్షణము లన్నియు నీమొయందున్నవి."

"ఏ బిల్లయినను నవ మధుకరునకు భార్యయగుటకుమాత్రము తగినదికాదు. ఇంత నిజము. మన కీచారిక పైఁ ప్రేమమున్నది. నాకన్న బిడ్డవీరిగఁ జూపించుచున్నాను. కాని, యెటువూచినను విక్రమలేని యాపిల్లను మాత్రము నాకుఁ గోడలిగాఁ జేసికొనుట కిష్టములేదు. మధుకరునకు నీమొనిచ్చి పెండ్లిచేయును."

ఈమె పట్టుదలయు, పథిమానస్వభావము క్యామరావునకుఁ జక్కఁగాఁ దెలియును. ఈ సంబంధమున కిమె యంగీకరింపదని యాతనికి సూఢిగఁ దెలిసియుండుటచేత పెయ్యిరివలనను నీ ప్రేమజన రహస్యము నాతఁడెఱిగియుండియు నామెకుఁ దెలియింపలేదు. ఎట్లయినను సరియై, యింమక హెచ్చరించియూచిన మేలని తిలఁచి యతఁ డీనాఁడు అయిదాటుమాసములమండియు దాచి యుంచిన రహస్యము నామెకుఁ దెలిపెను. అతని యెప్పటియనభవమె యీనాఁడనును గలిగెను. సుఖిలూపము మువలంబించి క్యామరావు భార్యమనకున కెక్కువట్లు పరిపరిధిధముల విద్ధించి, సాధుశ్రమములు జూపి, నొక్కిచెప్పెను. కాని గోమిలూభము! క్యామరా వోడి పోయెను!

3

ఆనాఁడంతయుఁ సుఖిల, భోజనమునకుఁ దప్ప, పడకట్లు విడిచి బయటికి రాలేదు. క్యామరా నామె దేహకోగ్యమువిషయమై యధికశ్రద్ధ వహించియుండెను. కాని, నేఁదారఁ డెప్పటివలె నుండలేదు. విచారావృత్తుఁడైయుండెను. ఆతఁడు స్వయముగనే దాక్టరును నిలిచి కొనివచ్చి యామధముల నిష్ఠించెను. కాని, యామె కొమఱోపచారము లన్నియు సర్వపదార్థములను ఆయామధమువలెనే చేసెనుండెను. గంగాబాయిమాత్ర మెప్పటి శ్రద్ధ వహించలేదు. సాయంకాలమున క్యామరా నాబారికకుఁ దానే స్వయముగ భోజనమిడెను. రాత్రియామధమిచ్చి పరుండఁబోయెను. అందఱును బెడలిపోయి తానేకతముగ నుండుగని సుఖిల గదితలుపు మూసికొనెను.

మఱునాఁడు క్యామరావు నిద్దురలేదుల కొకింత యాలస్యమయ్యెను. గంగాబాయి లేచి, కాల్యకృత్యముల దీర్చి సుఖిల దేహాస్థితియెట్లున్నదో చూడమని యామె కేయనాగారమునఁ బ్రవేశించెను. "ఏమిది, సుఖిల లేచి!" అన్నికడలను వెదకించెను. అచట నున్న పిల్లయు యథా స్థానముల నుండెను. కాని, సుఖిల మాత్రమె కానరాద శియ్యను. ఆమె దిగులువిడి గుండియును దడదడఁ గొట్టు తొనఁ కట్టి వొట్రువడ, వడివడిగఁబోయి వగని లేచి; "సుఖిలలేచని చెప్పెను. ఆతఁడు నదివడి లేచి, విషణ్ణస్వాసయముతో, భిన్న నవనముతో, ద్రుత గమనముతో నాగదిలోని కరిగియాచెను. డౌను, నిజమే! అందలి యన్ని వస్తువులు నున్నవోటనే యున్నవి. ఆమధుకరుని భాయాచిత్ర మెక్కడలే కనఁబడుటలేదు. మంచముపైన బరుపు మట్టిపెట్టియున్నది. వస్త్రవాసాకముపై నామె కుటుస మొకటి యుక్తైయుండెను. గంగాబాయి ఆ కుటుసముఁ జేతఁదీసికొని తేజులు తడిచియాచెను. అందొక దానిలో నొక కాగితపునడఁత దొరికెను. క్యామరా నాకాగితమునుగైకొని యత్యంత్రముతో, కంఠితకరములతో, నానాదిధాలోచనాభార్య స్వాసయముతో మడతను విప్పియాచెను. అందిట్లు లిఖింపఁబడియున్నది :

"అనేక సమస్యారములు;

నేను వ్యాధిపీడితని యుంటిని. నాంబార్య నదుర్బుటకు దాక్టరు లశ్రుతుం. అట్లుండ, మీ కష్ట

వింవిసారమసీ.వరి

செய்த விஷயம்—0. 5. 1-ம் பக்கம் பார்க்க.

ముగ నామాలమున నాయాసమునకు నే జూడఁజాలక,
మికాయాసపెట్టుట కిచ్చగింపక ఇంటికి వెళ్లిపోవు
నున్నాను. మీరు నాకొసరిన మహోపకారమును మీ
రిపుడు నన్నుఁ బెంచి యింతదానినిఁజేసిన మీఱు
మును నే నెన్నఁటికిని మరచను. నే నాజ్ఞయు మీఱ
ఁబయ్యెదఁ నత్యంతకృతజ్ఞుడై యుందును. ఇతఁ నాకొసకు
మీరు వెదకుటకుఁ బ్రమాదపడ నక్కరలేదు.

ఒక వేళఁబెంచిన మహతేవీధిలేక మీరు నను వెదకి
నను లాభ ముండవని తెలిచెదను.

దీన

సుశీల."

శ్యామరా వివాహజరిది భార్యలేతి కిచ్చెను.
ఆమెయు దానిఁ జదువుకొని విప్లయ విమోఘయై
పోయెను. "ఆహా! యెంతవని! పాపానిందివి!"

"ఇంతయుఁ బ్రేమప్రభావమే!"

"అనఁగా?"

"అనఁగా, నేమున్నది నిన్న నుదయము మనసం
భావగా నీతాళిక వినియుండఁజాలను."

"అంతమాత్రమునకె యింటికి పోవలయునా?"

"ఇంకేమి చేయవలయును? తన కోరినది దుర్లభ
మని తెలిసినది. తనకు వధుగరునితోడి సహవాసము
లభింపదని యెఱిగినది. అందుచ నీతాళియై మనల కాళ్ళ
తముగనె విడిచిపోయినది. గదిలోనకు వెచ్చిమాడ మధు
కరుని భావూచిత్రము నాకుఁ గనఁబడలేదు. అప్పుడే నా
కనుమానము కలిగినది. నీయభిప్రాయ మెట్టిదైన నేమి?
కానీ, సుశీలసంతి సుశీలయు సుఖచారయు; మదార
హృదయయు, నను రెరుణి యింకొక్కతై మధుకరునకు
లభింపదు. ఆవిడ్డ యెంతటిఁ జోయినదో ఏమైనదో తప్పక
వెదకవలయును. ఆమె యెంతటికో చాలమరము పోయి
యుండవచ్చునని యాజ్ఞానులకుఁ దెల్లమగుచున్నది.

అంతరేక మియ్యదక్షు నానావిధములంగ నూపా
లపై నూపాలు చేయఁపాగిరి. ఇదిమిథివని నిర్ణయింపలేక
పోయిరి. ఆమెను నెమరుకై యుండుదుఁ దనకుఁగల
మిత్రులకు వార్తల నంపిరి.

౪

సుశీల శ్యామరాపుగృహమును, ఆశ్రయమును
ద్యోంధి చెడఁబోయి యెరుసంవత్సరములు గడచినవి.
శ్యామరా వింకను నామెను వెదకుమనేయించెను. ఎందు
నామెలాడె తెలియలేదు. యంతాపురి, పునహా, బరొడా
మొదలగుసంస్థానములలోఁ దనకుఁగల మిత్రుల కందఱకు
జాలులువ్రాసెను. ఆమెయూప ర్శునివరమును 'నీలీను'
వారికిఁ జెల్పెను. ఎన్ని చేసినను, ఎంత శోధిం
చినను నామె పోకడ తెలియదయ్యెను. రుదకు శ్యా
మరాపు ప్రాణము విసిగి యాశోధనకార్యము నాడి
చేసెను. కాని, యెరువత్సరములు గడచినను ఇంకను
నామె నామె వందదు-పూర్వమువలె నదేవునిగఁ గాకు
న్నను-వెదకింపుచుండెను. ఈయవకాశమున విశేషము
లేవియుఁ గలంగలేదు; కాని, ముఖ్యముగా నొక్కటి
చెప్పవలసియున్నది. మధుకరుఁ జాణవ్యయ పరివాహా
నుడై యుండఁబ్రతిష్ఠ వహించెను.

సుశీల గృహత్యాగమొనర్చి పోయినవిమ్మట మధు
కరుఁ డొక్కసారియే తన తలిదండ్రులను సందర్శించి
యుండెను. తిరిగి యింటికి రాలేదు. ఇంతకాలము నా
నఁడింటికి రానికారణ మరయలేక మాతాపితరు లత్యంత
భిన్ను లైరి. జాలులపై జాలులకు వ్రాసిరి. కాని,
యతఁ డొక్కజామునుత్రమె వ్రాసెను. అందు "నేను
స్వతంత్రముగా నేమిత్తిలోనైనను బొచ్చి భవాన్తనము
చేయునంతవఱకును మీదర్శనమునకు రాను." ఇంత
వ్రాసియుండెను. అటుపిమ్మట జాలులు లేవు. శ్యామ
రాపు నావిషయమునఁ బాత్రున కధికముగ వ్రాయలేదు.

మధుకరుని వైద్యవిద్యార్జనము సమాప్తియై "నేనువల్
మెడికల్ కాజీ"ని విడిచి యంతాపురిలో నొకచైద్య
శాలలో నుద్యోగము సంపాదించెను. ద్వేరలోఁగె-రెండు
మాఁడు సంవత్సరములలోఁగె-స్వతంత్రముగ వైద్యకాల
నేర్పరచి, తానందుఁ బ్రధానాధికారి యయ్యెను.
కాలఁదికాలముననె యతనిఖ్యాతి యెల్లకడల వ్యాపించెను.
ధనము మిక్కిలముగ లభించుచుండెను. వీరిల కుదిరియుగ
నామఘోపచారము లావర్చుటయే నిజధర్మలక్షణమని
యెఱిగి, తనయోషాధారమునునుండఁ బెద్దయొక్కనము
లతో"వీరిల కుదిరియుగ నుం దీయఁబడెను"అని వ్రాయు

చెను. అనేకు లిందుపచారము బండుచుండిరి. అతిక్రమ కాలమునవె యాయోమధాలయము పేరు వచ్చె కెల్లెను. అందరి డాక్టర్ మనమోహనరాయగారిపేరును విఖ్యాతియు కాసాగెను.

మధుకరుడు కలత్తా వీడివచ్చితిమంటియు నిజ నామమును మార్చి మనమోహనరాయ అని యిడికొనినను. విచిత్రములైన రోగిలతోఁ జాత్రమును, నాయోమధాలయమునవె యేర్పరచెను. ఆకారమున నీకవియోమధాలయమున రోగు లేడతెగకుండురు. ఇట్లుండ రోగ వాడు మువ్వదిముప్పది చెండేండ్లు వియముగల గృహస్థుఁడొకఁడు మనమోహనరాయగారిచెంత కరుచెంది, తనయింట రోగ రోగిని జూడ విచ్చేయఁ బ్రార్థించెను. అప్పు కాలమునవె డాక్టర్ మనమోహనరాయ గిరిగాములొని యొక గొప్ప బంగారయెద్ద బండిరిగి లోపకుఁ బ్రవేశించెను. రోగిని బరీక్షించెను. ఆరోగిని బరీక్షించినదిప్పుడు వరక గీర్వాసి విషయము—వృత్తాంతము—వడిగనె. మధురావు—ఆ గృహస్థుఁడు—రోగిస్త్రీత్త మిట్లు చెప్పెను. “ఈమె నాపితల్లి కూతురు; నాకుఁజెల్లెలు. చాలకాలమునకు మేము కలిసి కొంటిమి. నాయెంటు నుండుమని నే నెంతో బ్రతిమాలినఁ దుప కంగీకరించినది. అప్పుటికే కొంచెము రోగము ముగురుచుండఁజూచును! నానాటికి నావ్యాధి యధికమై తుదకు లేవలేక మందముఁ బట్టెను. ఎంత అందరో డాక్టరులకుఁజూపితిని. ఆయుర్వేద భేషజ్యులులకు జూపితిని. ఎన్నెన్నియో మందుల నిప్పించితిని. కాని నుచిట్లు ములు గానరా లేదు. అటపిమ్ము మీ చేతును ఖ్యాతియు వింటిని. మీయెద్దకుఁ జరుగిడివచ్చితిని. నాయాచెల్లిని మీచేతి కప్పగించుచున్నాను. ఏదిగమనైన నీచాలిక రోగినిము క్తయగుటయే నాకుఁ గావలసినది. ఎంత వ్యయ మునకైనను నెనుదీయను. నాయందుఁ గృపయంపుఁడు. నామనవి నాలించి మందిమందు చిచ్చి నాసోదరిని బ్రతికింపుఁడు. మీయిష్టము ఏమిచేసినను సరియె; నాసోదరిని బ్రతికింపుఁడు” అని యనుచుండ మాధవరావునకుఁ గంఠము దుడ్డుమయ్యెను. కన్నులబాష్పములు కారు మందెను. పెదవులు కంపించుచుండెను. మోమున నయెదుండెను.

“ఈమెను వివాహమైనదా!”

“అదేమియు నా కంఠగాఁ దెలియదు. కాని, వివాహమైనదియు నివృద్ధుల తాను బాలవలెంటు వినియు మాత్రమే చెప్పినది.”

“ఈమె తలిదండ్రు లేరటనున్నారా?”

“వారు నీమె పసిబాలగ నున్నప్పుడే కాలగతిఁ జెందిరి.”

“అనంతర మీమెయొక్కడ ఎవరిచెంత నుండి వచ్చె?”

“అదియు నాకుఁ తెలియదు. నిరుడు నేను మా తల్లితోఁ బ్రవహనగరమునకు ‘చరిత్రసింగీ’ మహోత్సవము నకుఁ జోయియుంటిని. అప్పు డీమెయు నాజాలరకు వచ్చియుండెను. నాయమ్మ యామెను గుర్తించి, చెంతకుఁ తెచ్చి, సకలముఁ దెలిపికొనెను. ‘నే ననాధబాలికా గృహమున నున్నానని చెప్పినది. నాయమ్మ యెంతయో బ్రతిమాలఁగాఁ దుదకు మాయంటికి విచ్చుటకంగీరించెను. కాని, వచ్చినవాఁడునుండియు న్యాధిపడితియే?”

డాక్టరు మనమోహనరాయ యాపము యాపాఁ రమంచెను. అతఁడు రోగిరోగిగ్రహార్యమైనను సూర్యుం యామెముఖిక్షణములకు దలేకవృష్టితోఁ జూచెను. సూర్యస్వ ముందుండఁగాఁజూచు, తేబులోనుండి యొక చిన్నకరండకము (దబ్బి) తీసి యందున్న దేనితో చూచుచు, నీచాలికాముఖమును జూచెను. అనంతర మేమి తెలిపెనో, ఏమిగురించెనో, కాని, తనమనమున “ఓ! ను; సంకయములేదు! చిక్కినది” అని యనుకొనెను.

“సరే! రోగ మంతరిత్రము కాదు. మీ రణుమాత్రము భయమందఁ బనిలేదు. నాకేక్కికాలఁదిఁ బ్రయత్నించి మీసోదరిని బాగుపఱును” అని ధైర్యముఁ గొల్పి వెదలిపోయెను.

అదిమొదలు డాక్టర నడినను చెందుమూఁడుపారు లీయింటి కరుచెంచి యారోగిని జూచిపోవుచుండెను. ఒకనాఁ దరఁద మధవరావుతో “ఈమె యెచటనుండఁ మాలమున నధిక శ్రద్ధవిహించుట కష్టము. నా యోధాలయమునఁ గొంతకాల మీమె మంచిన బాగుండునని తోచుచున్నది. ఆచట పరిచారికలున్నారు. ఇక్కడ కన్న నధికపర్యాయము లక్కడఁ జూడ సమకూలము

అభింమన. ఏదైతెగని నేవనేనది నీమె శ్రీకృతాలమునని లేచి తిరగఁగలరు." అని వదిలించి దగ్గియనుచుతిని వససి మాధవరా వీరేశి నామధికాల కంఠ నిశ్చయించెను.

"నే నదంగునది నీయొద్దను-ఇంత కంతటి కేవలారి యొద్దనే నను-ఉన్నదియె. ఇంతటి కేవలారి మన పైరిము నీ వియఁగలయట్టిది."

"జేను; పంకాయము లేదు! చిక్కినది."

జేనుకాలలోఁ జేరినప్పటినుండియు ముగ్గురు గ్రమముగ నిమ్మలొంగుచుండెను. ఆమెమాటు పండిన కొలఁది వనదాక్తురు నానందింఁ దగుచుండెను. చిక్క-నాఁటిసాయంకాలము దాక్తురే వనమోహనరా యామెను బరీక్షించుచుండ నామె దీవనవనయై, ధీశ్వరమున "దాక్తురుగారు, నాకు నిమ్మలొందువా? నాగుండెల నొమ్మచున్నవి." అని యడిగెను.

"గుండెల త్వరలోని బాగుపడును. నీవును ద్వర-లోని లేచి తిరగఁగలవు. నీకేమియు భయము లేదు. సరే కాని నిన్నీకోగమునుండి పూర్తిగా విడుదల నా వించితినేని నాకే 'మిసా' మిచ్చెదవో?"

"నేగఁడుఁ ఁదను. నాయొద్దమీ కట్టియినాము."

"అట్లయ్యెనేని నేను మహానందముతో సమర్పించెదను. ఆదేదియే తెలుపుదు"

"నీతోటి పునర్జీవానా మన కనుబ్బ!"

ముగిల తలూలున లేచి హర్షించెను. వనవండుల మున దుఃఖింపుట లుదయించెను; కమ్మ లక్ష్మజలధా రాపాలము నేయసాఁగెను. కోట మాట రాదయ్యెను! ఈతెలఁ గఱిఁగి దాక్తురిట్లనెను.

"నా పలంకులవలన నీకు దుఃఖి యొదవినదియో? నే నడిగినదాని విప్పుటకు నీకు బరువుగ నున్నదా? కట్టమా?"

"దాక్తురుగారు, మీ రడిగినదాని నే నిదివర-లోని యొకరి కర్పించినేసి యున్నాను. ఆ దివ్యము నా యధీనమున లేదు.

ఆవంతయు నాయొద్ద మిగిలెనుండలేదు. మీపాదములకు మ్రొక్కెదను. ఆదిహృద్రము నన్ను దుగవలెను".

"అట్లయిన నా కింతిం జేదియు విలను. నాకదియే కావలయును. ఈఁదలఁచిన దాని నిమ్మ. ఈకాలము నేను నిమ్మని గుటయు నీరీయకుండుటయుఁ బరిశ్రమగ ప్రేమ నెడమకాలఁ దమ్ముటయే యగును. నేనును నీవలె నే, నాబాల్యసహచారిటీప్రేము మారనిండెనై యున్న యభాగ్యుడనె. కాని, యేనాఁడు నీనుభేందుపింబునును తాచితివో యానాఁడె నాయాబాల్యభరి నాకట్టిదుట నిరీదిన ట్లయినది. నాకాస్పృశి విస్మయిఁ గలిగిండుట ఇంకెవ సమర్థులైనవది నీవయని నామనసు నాకులోగింప నాజన్మము నవివాహితుడనై యుండ నేఁడీనీకోన్నప్రతి జ్ఞయం ముఁచితిని. నీతోఁ బునర్జీవాహితుడ నగు

వశేక్షును బ్రదర్శించితిని. వాయాశను ఛలింపఁజేయుట నీ యధిపత్యమున నున్నది. కాని, నే నడిగినదానము- ఎవరి కర్పించితివి? చెప్ప సంతోషములేకున్నఁ జెప్పుము."

"నాకాశేరు నుచ్చరించుటకుఁ గన్వయగనున్నది- కాని, యాప్రియమూర్తి నాహృదయ కేటికలో భద్రముగా నున్నది. ఆ పవిత్రవాసుమును జూచుచుండుట నాకుఁ బరమపవిత్రమైన కర్తవ్యము. డాక్టరుగారు, నే నెంతే నుడివెదను. నేను నాబాల్యముననె మాతాపితృ విహీనవైతిని, అవంతిర మొకయుదారపురుషుని యాశ్రయము నాకు లభించినది. ఆ యాశ్రయముననె నాకు నాప్రియమూర్తి లభించెను. కాని, యా యాశ్రయము నలన నాకు సుఖమొదనఁ జాలవనియు, నాప్రియమూర్తి నాకు లభించవనియు, నాకుఁ దోఁచెను. కావున మరల నే నాశ్రయవిరహీరవైతిని. నాశిశుఁ డ్రియమునునది యీ జగమున మఱియొక లెదని నామనసునకుఁ దోచినది. ఆజన్మమును గుహారికగనె యుండనిశ్చయించితిని. ఆనాథబాలికాశ్రమమునకుఁ ద్రోవఁబట్టితిని. ఈ విరహావేదన నాపై నాచిన్నతనమున నె పడుటచే—ఈవిరహావేదన—

ఈయననుభవహృదయమును దగ్గ మొనర్చుచుండ నాగుండి యలు చెదరెను. ఆనాటనుండియు నేను మృత్యువును గొరుచునుంటిని."

మనమోహనగాయి ధూపము ప్రభ్రుల్లమయ్యెను. ఆకని ముఖమండలముపై నానందకాంతు లందయించెను. తన బాల్యమూచారిణి యీమెయే యని గురుతించి యుతఁ డీకాంతును దచేకదృష్టితోఁ జూచెను. "వదించుము-చెప్పుము- నీప్రియమూర్తి నామ మెద్దియో? వినుట కే నశ్శ్యంతము గుతూహలఁదలై యున్నాను. చెప్పుము?"

"ఆతనినామము నాపెదవును చాటి రావీయ వలదని నిశ్చయించితిని. అపేరు నుచ్చరించుటవలన నాకు దుఃఖమగును."

"నీకు దుఃఖమొదవించు శేక్యత్యము నేనుజేయను. బోనియ్య- ఆనీప్రియమూర్తి నామూచ్చారమువలన నీకు దుఃఖమొదవు నెదలఁ బోనియ్య- నీపేరైనఁ జెప్పుదురా? నిన్ను నేనిచ్చటికిఁ దోడితెచ్చితిని. కాని, మాధవరావును నీ పేరడుగు ముడిచితిని. కాబట్టి నాపైఁ గు యుంచినిపేరుఁ జెప్పుము

"నాబట్టి యభాగిని నామమును వినుటవలన మీ కట్టికాథ మొదలఁగలరు? కాని, వివ నింత యాతుర పడుచున్నాను. కావునఁ జెప్పెదను. ఈయభాగినిని 'సుఖిల' యందుగు."

మన మోహనుఁడు రిటూలుగా లేచి యా ముఖము నాధయగఁ గొంగొించెను. ఆమె జాగ్గలపైఁ బ్రేమము ద్రికలను ముద్రించెను. ఈ తని యీ యనుచితే చిరం మనకు, అపథ్యకృత్యము నకు సుఖిలను మిగులఁగోప ము వచ్చెను. ఆతని మును బోమిని విడలి విడలిచైచి వచ్చులఁ దలఁగెను. తోవక మీ యి రి లోవనయై, క్రాంతాకార ము చాల్చి గంభీరస్వర

"ఇదియేమి న్యాయము? డాక్టరుగారూ?...ఇట్టి యశ్శత్యమునకు మీ మన పెట్లు పమ్మటించెను?"

మన "ఇది యేమి న్యాయము? దాష్ట్యరుగారూ, మిమ్మలోకి గొప్పవారికి క్లిష్టమునాలో చితకృత్యము-నీచ వర్తనము- తోచునా? గౌరవభంగము కాదా? ఇట్టి యశృత్యము చేయుటకు మీరను నెట్లు సమ్మతించెను?" అని గ్రహించెను.

"సుఖిల, నీ యీ చరితముందరయు విని నేను నిన్నే వివాహమాడవలయునని నిశ్చయించియున్నాను. కావున నే నీశిష్యు డీ ప్రేమాభింగన మొనరితిని."

"దాష్ట్యరుగారూ; నాపై గృహపహింపుడను-కాని నాపై ప్రేమ వీడుడు. అట్టి మానయు మీకు నెలదు. నేను మిమ్ముఁ ద్రేమింపజాలను. నా హృదయము వరాధీనము- మధుగరు వధీనము! అదృష్ట నిరీరులకు ఫలము దొరకదు." అని కన్నీరుగార దీనముగఁ బ్రార్థించెను.

"అట్టిచో నీ మాప్రియమధుగరుడే నేనే నుమా!

"ఏమి! మీరా! మీరేనా? మీరు దాష్ట్యరు మన మోహపరాయణులు కారా?"

"అవును; దాష్ట్యరు మనమోహపరాయణులు నీ ప్రియమధుగరుడను నొక్కడే. నీ ప్రేమకొలను నేను నామమును మార్చితిని. కాని, నీకు నాపై ప్రేమ కలదో లేదో యని పరీక్షించుటకొకటి లోలన నీన్నఁ బరివర్తితానా మాడుదునని హెచ్చరించితిని. ఇప్పుడు పరీక్షలో నుత్తరము లిచ్చితిని. ఆవాడు నీకు జామబుకై మాధవరావు నింటికి నేను వచ్చినపుడే నీకు నిరీతిందితిని. కాని, నిజమే కాదోయని సంశయించితిని. పిమ్మట నాకేబులో నుండి నీచామాపటముఁదీసి, పరిశీలించితిని; గుజిరిందితిని; నిమ్మర మెరిగితిని. నీచ నాబాల్మపహారానికేని తెలిసితిని. పిమ్మట నీవల్లకాల పహవాసమున నది చూడఁ యయ్యెను. నీవు నాకొదవ కుండినమాత్రము నే నాజన్మము నీ నామజపము చేయుచుఁ జీవిత శీఘ్రముఁ గడుపుచు నుండియుండును."

ఈమాటలు విని సుఖిల మధుగరుని గాఢాచింగన మొనర్చుకొనెను. దుఃఖినేగ మొకింత రిగ్గినవెనుక నిద్దఱుఁ దమతమ చరిత్రములఁ దెప్పకొనిరి. అల్పకాలమున నే సుఖిలకుఁ బూర్ణాశోగ్యము కలిగెను.

మధుగరుఁడు కలకత్తా విడిచినవాడిగఁ దానున్న చోటను, దనయునికియుఁ దల్లిడికిఁ దెలిపియుండులేదు. అతఁ డెల్లప్పుడును సుఖిలానియోగదుఃఖిసాగరమున మునిగియుండెను. కాని, యాకారణమువలనఁ దనకేమి సమాచారము తలచంద్రులకుఁ దెలియకుండుట కిదిని కిష్టము కాలేదు. కావునఁ దనమిత్రుల మూలమున వారికిఁ దనకేమిసమాచారములు తెలియజేయుట కేర్పాటులు చేసెను. శ్యామరావునకు సుఖిలానియోగముననుసరఁ బ్రబలాపూత మెట్లుండెను. ఇతఁ డిల్ల-గంగాబాయి-తన మూలమున నే పుత్రున కిట్టి దురవస్థ సంభవించినదని పూర్వవృత్తాంతములను స్మరించుచుఁ దనయుని యునికి తెలియనందున మిక్కిలి కగలఁ లోగలంబుండెను. నేడు శ్యామరావునకు మధుగరుని స్వహస్తాభిరూపత్ర మొకటి వచ్చెను. ప్రేమమయులగు నామాతాపితరుల కైవయా నంద మమధికై కపేద్యము. తమపుత్రుని యోగమనమార్గముల నిరీక్షింపకయే నీరిద్దఱు ముంబాపురికి-తనయునిఁ జూచుటకు-బయలుదేరిపోయిరి.

దాష్ట్యరు మనమోహపరాయణుని యాపదల యము ముందొక బండి దీసి శ్యామరావు మధుగరునిగజిందీ యడుగఁపెను. కాని యింతలో సుఖిల వారిని పమిపించి "మోకెవరు కావలయును?" అని ప్రశ్నించుచుఁ దల మెత్తెత్తిచూచెను. తనయాత్రయదాత శ్యామరావుగారు ప్రత్యక్షము! అంత నామె రెలపంకించెను. ఆశేష-ఆప్రసంగము- స్వప్న మయములఁ దోచెను. ఆమెకు ఫిరి జనించెను. ఈతనియాత్రయమునఁ దనకుఁ దనప్రియకరుఁడొదవునాక లేకపోవఁ నా నాతనియిల్లు- ఆశ్రయముఁ-ద్యజించి పోయెను! ఇప్పుడు తన ప్రీతికరునింటి-ప్రియకిముని ప హ వా స ము న - తా నుంటఁ జూచి, శ్యామరావున కెంతకోపము కలుగునో? ఇతఁ కేమి సంభవించునో? ఈచిచారములతో నీమె తెగ్గడిలిపోయెను. కాని, యామె యాస్థితిలో దీర్ఘకాలముండ నవసరము లేకపోయెను. సుఖిల యిట్లు కర్తవ్యజ్ఞానశూన్యయై యుండ సంతలో మధుగరుఁడు నటకు వచ్చెను. మాతాపితరులఁ గాంచినంత వారినికే గడు వచ్చెరు పయ్యెను. కాని, యావిషయభావ మెవరికిఁ దెలియవలెదలేదు. పుత్రులగు తలచంద్రులకు లోనకుఁ గొనివెనెను. సుఖిల వారికి నలయు నిశ్చలచారములు

నొవచ్చినను. తండ్రియనుమతితో సుధుకరుడు తమవృత్తాంతములతోయుఁ దెలిపెను. అన్నియు విని శ్యామరావు గంగాబాయిని నిర్దేశించి యిట్టలకెను. “ఏమి? జేసిన యుండలేదా? సుశీలతోన గుండారమృదయయు, సుశీలవర్తనయు నైవరథానికి కుట్రొక్కతె లభింపదని ఇప్పుడనుభవమయ్యెనా?” పిదప సుశీలను నిర్దేశించి “సుశీలా, నేను నీకు హితనింతకుండనని నీతోఁ జెప్పియుంటివే, జ్ఞప్తియున్నదా? లే, తెచ్చు- సకలము నా కిష్టమై వచ్చే జరిగినది. ఇందునకు నేను బరమేశ్వరునకుఁ గృతజ్ఞతాపూర్వకవందనపాదము లర్పించుచున్నాను.” అనెను.

గంగాబాయి యేమియుఁ బలక లేదు. కాని, తనకు సుశీలయెడలఁ గల్గి పేనువాత్సల్యములను బ్రకటించుటకుఁ

గాఁజోలు, వారానికి నశ్యాధరముతోఁ జెంతకుఁ జేర్చి, కాఁజెంది, కన్నీరు మున్నీరుగాఁ గార్చుచుండెను.

అనాఁటినుండియు మాధవసుధుకరులబంధుజనులు పరస్పరమిత్రత్వము వహించి మెలఁగుచున్నారు.

అల్పకాలముననే శ్యామరావు సుశీలాసుధుకరుల కరివైభవముతో వివాహము చేసెను.

సుశీలా సుధుకరుల ప్రేమాభావ సంతోష సమయములలోఁ దమదరిత్రమంతయు జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చికొని సుశీల పరిహాసముతో - మహాదానందముతో - లజ్జాభరముతో - తన భర్తను నిర్దేశించి “ఇదియేనా పువర్ణివాసాము?” అని యనుచుండును.

లోకాలు నాకేలనే?

తురగా వేంకటరామయ్య గారు

అగునా? జీవాలు

సాగునా? రాగాలు

బాలకృష్ణునియందు

భ్రాంతి వీడిననాడు

లోకాలు నాకేలనే?

కోకిలా! శ్రీకృష్ణుడే చాలునే.

పలపు దీగలవ్రాల్చి

పలుక వేమే తల్లి!

కలదెల్ల నీతెనె

కంతానకిత్తునే!

నామనోహరు బిలువవా?

కోకిలా! నాజీవములు నిల్పవా?

ఈమేడలో పాట

నే పాడుచుండగా

వేణుపూదుచు మ్రోల

మితనాట్యము సేయ

బాలకృష్ణుడు వచ్చునా?

కోకిలా! ప్రణయయోగిని బ్రదుకునా?

పాడుజీవాల, కీ

బంగారుమే డేల,

కాలయాపన సేయ

కేళివనా లేల

దండకాటవి లేదట?

కోకిలా! దావాపలము లేదట?

రాలనుం జేవేళ
పూలపానుపు లేల?
కాలనుంటే మంచి
గంధంపు పూలేల?

అందాలు నాకేలనే!

కోకిలా! అన్నీ త్యజించినానే.

ఉండనీ; యీమేను
మండనీ; నాకేమి
భావమే? నావిధుని
పాదాల వ్రాలునే.

చింతిల్ల నాకేలనే?

కోకిలా! కాంతుడెక్కడికేగునే?

వేణుగానమునాటి
విశ్వమోహనమైన
బాలకృష్ణుపదాల
బడుచున్న నామనసు

ఆగుమంటే ఆగునా?

కోకిలా! త్యాగమంటే జరుగునా?

మెల్లగా ఈమేను
మీమ్రాలనే వదలి
రాగప్రసంచాన
రంజిల్ల జాలనా?

పాడుబ్రదు కిక నేలనే?

కోకిలా! పాటలుంటే చాలునే.

ఉండ నీవే లోక,
మొండవానలయందు,
నిండు వెలుగున బ్రయుని
నీడలో నుండునే

శోకాలు బంధించునా?

కోకిలా! లోకాలు శాసించునా?

మానసం బేనాడు
మాధవుని జేరెనో
ఆనాడె యీలోక
మంతా త్యజించితిన్

నాకు భోగము లేటికే?

కోకిలా! నాదముంటే చాలునే.

వెలుగులో బ్రణవాల
వేణు పూదేవాని
పాటకెరటాలలో
నాటలాడుద మింక,

బ్రణరుమార్గము బట్టవే!

కోకిలా! బాలకృష్ణుడె పిలుచునే.

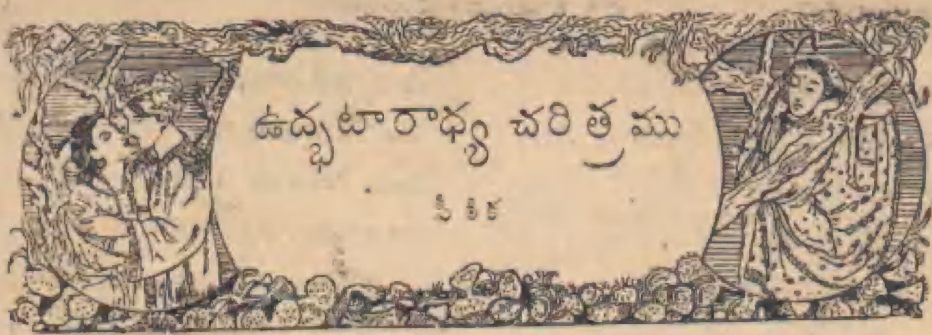
పురుషు డాతడొకండె
పాలితినే నొకతెనే;
లోకాలు మాలో వి
లోలమై తేలునే

వేయిమాట లికేలనే?

కోకిలా! విడువలేనే కృష్ణుని.

“ప్రాయగానము”నందరి ప్రథమభాగము ‘ఈవేళ కనుపించునా’ వైశాఖమాసమునందు ప్రకటింపబడినది. ఈ చిన్న గీతమును వాచిత్యపులు శ్రీమ. దుయ్యార సంతానాధీశులవలన శ్రీశ్రీశ్రీ రాజా వేంకటాద్రి అప్పారావు బూర్గులవారికి “ఉగాదికానక”గా సమర్పించి శ్రీవారి యనుమతిని భారతీయందు ప్రకటింప నొసగితిని.

ఉద్భటారాధ్య చరిత్రము

సీ తి క

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు

సంస్కృత త్రిశయపూర్వములగు సత్ ప్రబంధముల ను వెల్లడించుట సంతోషవిషయము. ఇప్పుడు ప్రకటితమయిన యుద్భటారాధ్యచరిత్ర మట్టి యపూర్వ సత్ప్రబంధములలో నొక్కటి. శీతిక

కర్త తెనాలిరామలింగకవి

అవగానే దీని సత్ప్రబంధత్వము గొంత సమర్థిత మగునుగాదా! తెనాలిరామలింగకవి యని తెనాలి రామ కృష్ణకవి యని యొక్కవినే యటునిటుగూడ లోకము కేర్పాటుట గలదు. తొలక నాతడు శైవుడనియు, నప్పుడు రామలింగడని పేరయ్యెననియు, దర్వాతవైష్ణవము పుచ్చుకొనెననియు, నప్పుడు రామకృష్ణడని మార్పు పేరయ్యెననియుఁ బ్రతీతి. దీనిని పీఠికలింగము పంతులు గారు మొదలగువారు గొందఱు నమ్మిరి. మఱి కొందఱు నమ్మురయిరి.* ఆ రెండుపేర్లు వొక్కవినే యని శేషమ విశ్వసించుచున్నాఁడను. అట్లు విశ్వసించుట కిదివఱకున్న యా యైతిహ్యముమాత్రమేకాక యపూర్వముగాఁ గొన్ని యాధారములును నా కగపడినవి. తెలుపుచున్నాఁడను:

రామలింగఁడే రామకృష్ణఁడు

రామకృష్ణకవికృతములుగా నిదివఱకు దొరకి ప్రకటితములయిననున్న గ్రంథములు రెండు. అవి పాండు రంగ మాహాత్మ్యమును ఘటికాచలమహాత్మ్యమును. రామ లింగకవికృతగా నిప్పుడు క్రొత్తగాదొరకి ప్రకటితమయినది యుద్భటారాధ్య చరిత్రము. తొల్ల నాతడు శైవుఁడుగానుండి తర్వాత వైష్ణవుఁడుగా మారిననియే నే నిందు ముందు నిరూపింపవచ్చునని గాన యుద్భ

టారాధ్యచరిత్రము మునుపటి గ్రంథముగాను తిక్కిన రెంటిని దర్వాతవాదించగాను వెలుపుచున్నాఁడను.

ఉద్భటారాధ్య చరిత్రమున రామలింగకవి క్షుద్రి మయ మిట్లు తెల్పుకొన్నాఁడు:—

సీ. కాండివ్యముని రాజమండలేశ్వరవంశే
పాక్షాధి వఃకుధా భానుమా ర్తిః
బాలసమేలేశ పదపయోజవ్యయా
ధ్యానధారణ సముదా త్తవిత్తు
మానితాయాతయామా నామభావిత
విప్రులమహా యశశ్చంద్రవేది
రామేశ్వరస్వామి రమణీయకరణాని
శేషపాషిరేమిలసిత సమగ్ర
సీ. సహజసాహిత్య మాధురీ సంయుతాఘ్న
లక్ష్మమాంబకు ఘనయశోలక్ష్మి నలయు
రామధీమణికిని బుక్తురారామణిని
నామవిఖ్యాతుఁ గావ్యనిర్ణయధునిలు.

గద్యమునందును, “ఏలేశ్వర గురువశ్యే చరణార విందిమట్టురణ సకల కలాధరణ రామసార్య గుప్తుత్ర సుకవిజనముత్ర మమారభారతీయదాభిరామ రామలింగ యప్రణీత” మని యున్నది.

పాండురంగ మాహాత్మ్యమున రామకృష్ణకవి యిట్లు చెప్పుకొన్నాఁడు.

సీ. శైవ వైష్ణవ పురాణావళి నానార్థ ములు నీకు గరతహవలగ నిధియు

సీ. లంకాభూమికుచాగ్రహారభవైన శ్రీ తెనా ల్యగ్రహర నిర్ణేతవగ్ర

* విశ్వేశ్వర్య వంశ్యుఁడు ధీరజవసుదేవరంజనకర్త, తెనాలి రామలింగకవి యొక్క ఁడున్నాఁడు. ఆతఁడు కేలు.

కాభికాకోకిలము వీవు సదసః విది
రమ్యమగ్రస్థ! రామయరామకృష్ణ!

క. కాండిన్యగోత్రుండే వా
ఖండలగురునిభండే మఖికావ్య రస సుధా
మండన మండలండపు భూ
మండల విమరుండపు లక్ష్మమావరణయా!"

"కా, రసనీరూపము రామకృష్ణ కవిచంద్రా! సాంద్ర
క్షీర్తిత్యరా"

"క. కాక్కాంతశ్రయ భట్టరు
చిక్కాచార్యుల మహాత్ము శ్రీ గురుమా ర్త్తిక
నిక్కపుట్ట క్తి భజించెద
నిక్కావ్యకళాకలాప మీదేలుటకుకా."

గద్యమున:—ఇది శ్రీమత్సరమపదనాగనిరవిధిక
కృపాపరిపాకపరిచితసరసక వితాసనాథ రామకృష్ణకవి
నాథ ప్రణీతంచైన—అని యున్నది.

రామలింగకవి	రామకృష్ణకవి
కాండిన్యగోత్రుండు	కాండిన్యగోత్రుండు
సక్తయజుర్వేది	మక్తయజుర్వేది
తెండ్రె, రామయ	తెండ్రె, రామయ
తల్లి, లక్ష్మను	తల్లి, లక్ష్మను
మహారభారతవిగు	కారద: నీరూపము రామకృష్ణ
కాభిరాముండు	కవిచంద్రా!

ఉద్భటచరిత్రము బాల్యమున రచించినదిగాన 'మ
నారభారత'యని విరుదుచెప్పకొన్నాడు. పాండురంగ
మాహాత్యము ముదినయసున రచించినదిగాన 'కారదనీరూ
పము' అని కృతిపతి తిన్ను సంజీధించినట్టు చెప్పకొ
న్నాడు. కాన యీ భేదము సంగతిమే. ఇన్ని సరిపడి
యున్నను నుద్భటచరిత్రమున రామలింగయ యని గ్రంథ
కర్త పేరును పాలగుమియేలేవ్వరుడని గురుని పేరును,
పాండురంగ మాహాత్యమున రామకృష్ణుడని గ్రంథకర్త
పేరును, భట్టరు చిక్కాచార్యులని గురుని పేరును గాన
వచ్చుట, గద్యములరీతులు భిన్నములుగానుండటంబు రెండొ

నొక్కని పేర్లేయను సిద్ధాంతమునకుఁ గొంత బాధకముగా
గానవిచ్చును. ఈభేదములు చరిత్రము మాటుటచే నెచ్చడిన
వేయని నే వ నెదను.

అందుకు సాధకములు

ఇందుమతీపరిణామని తెనాలిరామభద్రకవికృతి
యొకటి కలదు.* అం దిట్లున్నది:

.....కవి
తాఘనతామహు మర్మితామహుకా
రామయ రామకృష్ణ కవి
కాకాఁ దలంచి నులించి మొక్కనకా.

గీ. రేదనుసంభవమణిని ముదక్షితా ప
రిణయ ముఖికావ్యరచనాధురీణు సాంద్ర
కవికదంబములోనఁ బ్రఖ్యాతి గన్న
యన్న పకవింద్రు ధీపాంద్రు నభిమతింతు.

* * * * *

సీ. ప్రాధి మి పెదతాత పాండురంగాది స
ల్పృతులు చేసెను రామకృష్ణసుకవి
అమలాఁ డన్న ప్ప మివినతాత రచయించె
బరగ ముదక్షితాపరిణయంబు
మితాత క్రిసిరి చాతురీ విఖ్యాతి
క్రితైలహమాత్యుకృతి యొనర్చి
కడిమి మీతెండ్రె యిమ్ముడి రామకృష్ణాఖ్యఁ
డెనఁ గీర్తిగన సంస్కృతాంగములును

గీ. కౌర యనిపించె మీయన్న మీరరాఘ
వాఖ్యకవి సర్వకవితామహ త్వమునను
ని న్నమాచావసంతాను నెన్నఁ దరమె!
ప్రాజ్ఞ పౌటయోబ్ధురని రామభద్రసుకవి!

దీనింబట్టి యాడఁగాఁ బాండురంగమాహాత్యుడు
లను రచించిన తెనాలిరామకృష్ణకవియను, ముదక్షితా
పరిణయము రచించిన తెనాలియన్నయకవియను నన్న
దమ్ములని యేర్పడుచున్నది. దీనికి సరిగానే ముదక్షితా
పరిణయమున:

*ఇది రింజాపురపు సరస్వతీపుత్రక భండారమునఁ గలదు. శ్రీ మావల్లి రామకృష్ణకవి, యం. పి.
గారు దీనివయము 1914 సంవత్సరాదిసంధికలో 'తెనాలికవులు' అను వ్యాసమునఁ దెలిపివారు. వారే దీని
ప్రతిని చెన్నపురి గవర్నమెంటు బైబలికిని ఒసగివారు.

గీ. నవ్యముగుణాభిరామ తెనాలిరామ
 పండితగ్రణిపత్నీశ్రీ భవ్యమిత్ర
 పాఠపదాంభోజసాముఖ్య నన్నపాఖ్య
 నన్నుఁ దిగింది యాదహోన్నతి విహించి.

* * * * *

గద్యము "ఇది శ్రీమతెనాలి రామేశ్వర శాస్త్రి
 కృపాకటాక్షలక్ష్మీల కవిత్వభిరామ రామయపండిత
 మూర సహజశైవాచారసంపన్న ధీమదన్న యనానుభవ
 ప్రణేతలైవ మదక్షిణాపరిణయమందు." అని యున్నది

ఈ మదక్షిణాపరిణయ పద్యములవలన గూడ
 తెనాలిరామకృష్ణుడు, తెనాలియన్నయ, యన్నదమ్మ
 లగుట యితరప్రమాదిరి పేరుముగానే యేర్పడుచున్నది.
 ఇవ్వరును రామయపండితునికొడుకులే; తెనాలిచారే; ఒక
 కాలమువారే. (అది ముందు తెలియనగును.) అంతేకాక
 రామలింగదే రామకృష్ణుఁ డయ్యెనక్షటమగూడ నీమద
 క్షిణాపరిణయమే స్వతంత్రముగా సాధించుచున్నది.
 ఉదాహృత గద్య పద్యములవలన నన్నయ సహజశై
 వాచార్యుఁ డనియు, తెనాలిలో నిలసిన రామేశ్వరస్వామి
 యనుగ్రహమునఁ గవిత వేర్పినవాడనియు, మఱియు,

గీ. కాళిదాసాది సంస్కృతకవులఁ బలవి
 అంగభాషవి శేష భాషాధిపతుల
 నన్నపార్వారులను బుద్ధి సన్నతించి
 పాలగుమిభీములని నెచ్చకైఁ గొలుతు.

అనుపద్యమువలన చాలగుమి భిమయశిష్యుడని
 యుఁ డెఱుకపడుచున్నది. దీనినిఁబట్టి యన్నయకుఁబం
 మవారన్న సహజముగా శైవాచారసంపత్తిలవారనియు,
 తెనాలిరామలింగస్వామి ధత్తులనియు, చాలగుమిచారి
 శిష్యులనియుఁ బలుపలనొడును.* మనప్రస్తుతిగ్రంథమున
 నుచ్చటచెరియను రచించిన రామలింగకవి యిట్టిలక్షణ

ములఁ గలవాఁడు. అతని శైవాచారవిరతి యుచ్చటచెరి
 మన స్పష్టముగాఁ గన్పట్టుచున్నది. మఱియు నాతఁడు
 'రామేశ్వరస్వామి రమణీయకరుణావిశేష, పాశిత నిలసిత
 పముగ్ర, సహజపాహిత్య మాధురీసంయుతాత్మ్య' డవనియు
 'పాలగుమిలేశదపయోజ్యయూధ్యాసభారణ సముదాత
 చిత్తు' డ వనియుఁ జెప్పుకొన్నాడు. పాలగుమియేలే
 శ్వరుడును చాలగుమిభీమేశ్వరుడును నన్నదమ్ముల
 తల్లిదండ్రులతో అయియుండురు.

మఱి యన్నయ తన యన్నయని రామలింగని (లేక
 రామకృష్ణని) బ్రతుకింపకున్నంతమాత్రాన వారి పా
 దర్శించుటయును సంబోధింపఁ దగినదేమో యనరాదు.
 తెనాలిరామభక్తరవి తనతాతలన్నదమ్ములు ముగ్ధునియు,
 మొదటివాఁడు పాండరంగమాహాత్మ్యకర్త రామకృష్ణుఁ
 డనియు, రెండవవాఁడు తన తల్లిదండ్రులొగిరియనియు,
 మూడవవాఁడు మదక్షిణాపరిణయకర్త యన్నయ యని
 యు స్పష్టముగాఁ జెప్పివాఁడు గాన యిట్టిసంబోధము
 నకు సదుపాయము లేదు.

అన్నయకవి మరయు మార్పుకొన్నాఁ డన్న
 యనానరముచే నన్నగారిని బ్రతుకింపక పోయెనేమో!
 'సహజశైవాచార'యన్న పద మాతము నడునుఁ దెచ్చుకొ
 న్నవైష్ణవాచారము మీది నై మనస్వముచే జేర్చుకొన్న
 దేమో! రామకృష్ణకవి తనమతముచూపును తెలుపుకొన
 కున్నను, పాండరంగమాహాత్మ్యమున 'శైవవైష్ణవపురా
 ణావళీ నానార్థరచనా పటిష్ఠైకరమ్యమలివి'† అని తన
 శైవప్రబంధరచనమును తెలుపుకొన్నాడు.

తెనాలిలో నుండుటచేతనే తర్వాత తెనాలిచారని
 యింటిపేరే శిర్పడినదిగాని యంతకుముందు వారియింటి
 పేరు గార్లపాటివారని ప్రాచీనవాఁతలలో మన్నది. గురు
 బాడ శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారు విశేషింకయు పంతు
 లుగారను దీనినిజెప్పిరి. తెనాలిలోనున్న రామయపండి

* పాలగుమివా రారాధ్యులఁ గాఁబోలును. రామలింగకవి కింకను నూతనార్థము ముం దొకఁ డా యింటిపేరివాఁ
 డు శైవాచార్యుడు కొండవీటి రెడ్డిరాజ్యమున నున్నట్లు కానవచ్చును. క్రి. పాల్కుమిశ్రీకృష్ణగోళి పంచాక్షర
 మంత్రపాదరక్తస్య; శిష్యయ శిష్యపరిపద్రవ వాక్యపత్తికాక్షయ. కి. 1886 వాటిది పెదకోమటి
 మాచారెడ్డిగణము. శృంగార శ్రీపాదము ననుబంధముచూచునది.

† శైవవైష్ణవ పురాణావళీ నానార్థములు నీకుఁ గరతలములకవిభము† అని పాఠాంతరముకలదు. పాండు
 రంగమాహాత్మ్యమున నీపద్యము పాకభేదములతో నున్నది.

తుడు వైచారపరుడుగాన యక్కడ నెరియున్న రామలింగస్వామిచేత తనప్రభువు పుత్రునికై బెట్టుకొనె నని నేను నలచుచున్నాడను. అప్పుడు చెప్పబడెనే కాక యీశ్రీనిసాధనము చేతగూడ వాతడు వైచారపరుడని రామలింగేశ్వరస్వామి భక్తుడని యేర్పడుచున్నది.

తెనాలిలో రామలింగేశ్వరస్వామి యాలయమున కొక యున్నెవరిగ్రహముపీఠము మీద నీశ్లోక మున్నది.

శ్రీ. శ్రీ తెనాలి నగరేశ్వరాజయ
ద్వారపాటి పురరామపండితః;
భుక్తభాషాసిత పంచమీ గురౌ
రామలింగ మనుయోగ్యవాక్పతిహః

రామలింగని యింటిపేరు గార్లపాటివారని యిది పాఠము వ్రాసినవా రెవ్వరుగాని యీశ్లోకము మనికి నెఱిగి నట్లు; తెలియరా లేదు. రామలింగని యింటిపేరు తొల్ల గార్లపాటివా రనుట నీకావశ్యశ్లోకము పీఠపాఠమయ్యున్నది. ఉద్భటారాధ్యచరిత్రలో రామలింగుడు తన యింటిపే రేకో కేర్పొనకేలేడు. రామకృష్ణుడై పాండురంగ మాహాత్మ్యమునను కేర్పొనలేడు. 'శ్రీ తెనాల్యగ్రహర నిర్ణతా'ననిమాత్ర మందుఁ జెప్పకొన్నాడు. అప్పటికి తెనాలివారని యింటిపేరు పీఠపాఠమందనవచ్చును. అన్నయ మనశ్శిక్షా పరిణయమున 'తెనాలి' యింటిపేరు చెప్ప కొన్నాడు.

మనుమండను రామభద్రకవి చెప్పబడెనను, దల్లి పేరు మొదలగునవి పరిపావుటచేతను రామకృష్ణుడును, నన్నయయు నన్నదమ్ములని స్పష్టమనెనది. ఉద్భట చరిత్రమందుఁ గానవచ్చు రామ(లింగ)ేశ్వర స్వామి యనుగ్ర హము, పాలకుమితారి శిష్యత్వము, వైచారము మొదల గునవి పరిపావుటచేతను, లోకమందుఁ బారంపర్యముగా నమ్ముచున్న ప్రతీతికిఁగూడ నిర్వాహ మేర్పడుటచేతను, మద్భటారాధ్య చరిత్రకర్తయగు రామలింగయదే చైతన్య మలేయు పుష్పకొని రామకృష్ణుడై పాండురంగ మాహా

త్మ్యము రచియించివాడని, వారు నేనుపురుషులు గారని, నిర్ణయించుట ప్రమాదకారము కాదు.

పోలికలు

రామలింగకవియే రామకృష్ణుఁ డయ్యెననుట కింక ను మఱియొక బలపత్రిమాగాము చూపెదను. పాండు రంగమాహాత్మ్యమున 'తైవత్తెవ్వనపురాణావళి వానార ధనవా పటిష్టైక రమ్యమలివి' యని చెప్పబడుటచే వాతె డేవో వైవపురాణకథల రచియించి యుండవలెననియు నీ యుద్భటారాధ్యచరితము వానిలోనిది యగుననియు నను కొంటిమి. తొలుతఁ బాను కైవుఁడై యున్న పురు రచి యించిన యుద్భటారాధ్యచరితములోని పద్యములే మార్చి మార్చుటయే దర్బాత చైతన్యమై రచించినపుటికాదుల మాహాత్మ్యమున వాతడు చేర్చుకొన్నాడు. ఇదిగో చూడుడు.

నీ. అచలమతాభర్త కర్పించి మఱికాని
మృగములు లేఁ బూరి మేలు వచుట
అసమలోచనమగు నర్పించి మఱికాని
యగులు క్రొవ్వరితేనె లాన వచుట
అంగకధ్వంసికి నర్పించి మఱికాని
కోయిల లిగురాకు గొలుక వచుట
అంగకారాతికి నర్పించి మఱికాని
ఓలుకలు పండ్లు భుజింప వచుట

గీ. తక్కుంగల జంతువులు కేంఘఁ దలచి కాని
యుచితవ రసములఁ గోరి యుండ వచుట
వచనములు వేయుంగల యంతవానికైన
నాయరణ్యంబుఁ గొనియాడ నలవియగునె

మ. పారింబుక బులిచెందు, సింక మొగ న
య్యాటంబు లాడుక గరిక,
బురీదీడక ఘటిదీంధ బాలముల ని
బుప్పికి, చిట్టెల్లలక

* పదియేండ్లముం దీశ్లోకమునుగూర్చి గుంటూరిలో శ్రీ. మల్లాది సోమయాజులుగారు నామఁ జెప్పిరి. మూఁడిండ్లముందు నేను జూచితిని. ఇప్పుడొకవిశ్రుదుమాచి వ్రాసి పంపెను. తుళ్ల సం. భాషా కుర్త పంచమీ గురువారదు స్వామికణ్ణుపిళ్లగారి పుస్తకమును బట్టిచూడఁగా సరిపడనొచ్చును.

గరుగుణ విల్లుల జాలముల్ చేసుమఁగా
కంబుల్ నికావేళ భీ,
కర ఘాతంబుల పొంతఁ గన్న మొనుమక
గాడించి రయ్యాములక.

గీ. తలపి మొత్తంబు శోపాడి తానమాడి
డిగ్గియలచేయవలను బూదయి యలందు
కాలమునఁ బల్కాను ద్రియంబకం యజ్ఞాను
హో యలందును జలపక్షు లెల్లయెడల

ఉ. సామగుణంబుఁ గ్రోల్పుఁ బిగ
కాబకపం క్తులు కైవధర్మముల్,
ప్రేమ నుపవ్యసించు కుక
బృందము రీత్యరయోగకాస్త్రముల్,
కోమలరీతి కారికలు
గుడి పఠించు వివోదరీలలక,
గావవిరోధిఁ బాదు నధి
కంబుగ నచ్చట భృంగపాఠముల్.

గీ. ఆశ్రగంగాప్రవాహమున్ లెన్నియొ కాని
తల ధరియింతు రందఱును నదులు
వదిమాటంపడగల పాము లెన్నియొ కాని
యందఱు మగగేంద్రహారయంత్రులు
దాటించు చంద్రఖండంబు లెన్నియొకాని
యందఱు ధరియింతు రమృతకయసి
విషరాశిఁ బుట్టి నవిషములెన్నియొ కాని
యందఱు హాలాహలాంకగళులు

గీ. గంధగజై కృత లెందఱో కాని యంద
అతులగజనర్మపట ధారులై నవారు
కర్మ బంధయః.....
క్రాలుకొనకుండ నిద్రించెఁజాలు ఘనులు.

[ఉచ్చటలరిత్ర]

గీ. మొకరి కేలులు మాతిముట్టవు కేదియక
శ్రీమధుకాసికర్పించి కాని
కోకిలమ్ములు చివురకులు గొఱుకవు
శ్రీవనమాలి కర్పించి కాని
లేంద్వికల్ గబళింగవు హరిగముల్
శ్రీనీలమూర్తి కర్పించి కాని

శుభభవక్రియలకుఁ జెందుకలు దలఁచవు
శ్రీమాధవునకు నర్పించికాని

గీ. యితరజంతువులను హరి మతిఁ బలించి
కాని యేవ ర్రవమునకుఁ బూనవనిన
నారేహవనమాహాత్మ్య మభిమతింప
నలవియే వే మొగంబుల చిలువకైన.

మ. పులం లేదుక మృగకాబకంబుల హరుల్
వోషించు నత్యాదృతిక,
గలభానీకముఁ నాకముల్ మెలఁగు ఘా
కశ్రేణీతోఁ బిల్లు లె,
ల్కలఁగాఁదుక శిఖికోటి లేఁజిలువలక
లాలించు నున్నట్లు బ,
ర్హలసచ్చాయలనుంచి యప్పటి
యరణ్యాని ప్రదేశంబులక.

క. ఒకచిత్ర మనటి జటిపా
లికి ముక పంజరము గ్రుంతి లేది సమాధిక
సకల శకుంతలులు తా
రకమంత్రోచ్చారణాభిరతి మతిఁ బొడలుక.

మ. కుకముల్ ప్రాపినుకుల్ గుణించు గణియిం
ముక భర్మ ముక్కెతిహ,
సకభల్ కారిక రీతికల్లాను మసి
మక శేషభామివిశే,
మకకాకాస్త్ర ముపవ్యసించు బకముల్
సాత్రాజతీప్రాణనా,
యక నామాలి సకుల్ పఠించు సతితో
దృగ్గీతికాచాకురిక.

గీ. ననుగాలి నూదిపానువు లెన్నియొకాని
యందఱు శయవీర్యతాహివగులు
సురలోకనాహి నిర్భరములెన్నియొ కాని
యందఱు కిష్కతీర్థాంబుపదులు
వీటజనించుమానికము లెన్నియొకాని
యందఱు కా క్తుభవారయంత్రులు
చలిజేడికలుంగులసాము లెందఱోకాని
యందఱు నిందు కంజాస్తదృకులు

గీ. ఘగకులాధీశులెందఱు కలరొకాని
యందఱును బుల్లురాఁబెక్కియములవారు

నాకునోపవరీతి నున్నాడు ధీరు
లన్నగరియందుఁ గాపురం బున్నవాడు.

[ఘటికాచల మాహాత్మ్యము]*

ఉద్భటారాధ్య చరిత్రపద్యముల వాయుగల పద్య
ములు పాండురంగ మాహాత్మ్యమునఁగూడ లేకపోలేదు.
కాని ప్రాధికారమయిన రచననుగుటచేఁ బాండురంగ
మాహాత్మ్యమున నీవిధముగాఁ బాడినపాటయే యనఁదగు
పద్యములు గానరావు. ఈసాధనములన్నియు రామలింగ
గణే రామకృష్ణుల డయ్యెనను సిద్ధాంతమును నిర్వివాద
ముగా కలకొల్పఁగలవని నానమ్మకము.

ఇంగ్లీషసాధకము

ఇన్ని పరిపక్షిను మద్భటారాధ్యచరిత్ర రచనా
కాలమును, పాండురంగ మాహాత్మ్యరచనా కాలమును
నొక్కపురుషుని తీవ్రతపహిమానమునందుఁ బొందనివిగా
నుండినచో నిక నీవాదమెల్ల వప్పుయిపోవలసినదేయగును.
ఆదిక్కులేమంద నదియుఁ గుదురుమన్నది. ఒక్కనితే
రచనపేర్లను సిద్ధాంతము నిర్వివాదముగా నిల్పుచున్నది.

ఉద్భటచరిత్ర రచనాకాలము

కొండవీడు దుర్గాధ్యక్షుఁడుగా నున్న వాడిండ్ల
గోపమంత్రికడ ముఖ్యోద్యోగియయిన యారచేవమంత్రి
యొద్దటారాధ్యచరిత్రము కృతిగొన్నాఁడు. అదియెల్లఁ
గృత్వికచరిత్రలోఁజూడఁదగును. శ్రీకృష్ణ దేవరాయఁడు
శ్రీ. 1515 సం॥ కొండవీడు బయించెను. అదిమొదలుగాఁ
గృష్ణరాయల యెల్లవి కది లోపడెనది. రాయలమంత్రి
యగు పాశ్వతిమ్మకను కొండవీటిపాలనమును దన పేద
ల్లఁడగు వాడిండ్ల గోపమంత్రి కప్పగించెను. వాడిండ్ల
గోపమంత్రి ముద్రాభ్యుక్తుఁడు. గోపమంత్రి శ్రీ 1517 వ
దేవమంత్రికొక యగ్రహరము నొసఁగెను.

* ఘటికాచలమాహాత్మ్యము తెనాలిరామకృష్ణకవి రచితమయినను నది యారచే వయినను నది యారచే వయినను (అమను
మని పేరులేదు) ఖండోజిరాయఁడను మాహారాష్ట్రునకు నృత్యియాయఁబడినది. కాన యందుఁ గృత్వికచరిత్రక రామ
కృష్ణుని రచనముగాదు. రామకృష్ణుని విషయమందేమియు లేదు. అది కలావతి ముద్రాక్షరకాలలో 1902 సం.
ముదితమయ్యెను.

† శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు 'తెనాలి కవులు' అనుపేరు 1914 ఆంగ్లప్రతిక సంవత్సరాది సంచికలో
వ్రాసిన వ్యాసమున పాండురంగమాహాత్మ్య రచనాకాలమును జక్కగా నిర్ణయించినారు కానిసారమే ఇక్కడ
చూపఁబడినది.

దేవమంత్రి వైచాచార పరాయణుఁడు. ప్రాచ
నారాధ్యుని వంశముపాఁడును చంద్రతే భిర వాచం
యముని శిష్యుఁడు. మఱియు మహావిద్యాంకుఁడును లొల్ల
లక్ష్మీధరపండితునకును శిష్యుఁడు. అలక్ష్మీధరుఁడు కటా
క్షింపఁగా కొనపంద్రప్రతి కీతడు వ్యాఖ్యానము రచించెను.
అందుఁ—

శ్లో. వాడిండ్ల గోపమంత్రి నూరేచర ప్రధానతా,
కృదివత్సః కృదివత్సః కృదివత్సః కృదివత్సః
* * * * *

.....యప్పాదస్త్రీ క మదా

విభలమనుపతిం దేవమాహాత్మ్యవర్య,
స్వీయం శ్రీచంద్రమాళి ర్ణయతి గురువః
ప్రాచనారాధ్య సంశ్లేః.

[ఈ గురునిగూర్చి ఉద్భటారాధ్యచరిత్రము కవ
తరణికను గ్రంథావసానమును గూడఁ జూచువది.]

“సచాయం దేవమాహాత్మ్యమహిమ ప్రవచంచికామ్
లక్ష్మీధర కటాక్షే కురుతే గురులేజపా.”

దేవమంత్రి గోపమంత్రిచే వగ్రహరాది సమ్య
నముఁ బడిన ప్రఖ్యాతుఁడయినవిదవశే యుద్భటచరిత్రము
కృతినందియఁడును. ఆకాలమిందుమిందుగా శ్రీ. 1525
అని తలపఁచవచ్చును. దీనిచేఁ దెనాలి రామలింగకవి కృష్ణ
దేవరాయలపధిలో నున్నాడన్న లోకప్రతీతి పదాధా
రమయి సంరక్షితమగుచున్నది.

† పాండురంగమాహాత్మ్య రచనాకాలము

పాండురంగమాహాత్మ్యము విరచి వేదాద్రిమంత్రి
కంకితమయినది. ఆ వేదాద్రిమంత్రి కందాళి యప్పలా
చాన్యల శిష్యుఁడు. మంగయినరువరాజు కుమారు డగు
పెదపంగ భూపాలునిద్ద వ్రాయనకాఁడు. చిత్రభారత

కృతిపతిత్రైవిధ్యతంత్రమును, బైజయంతి బిలాస కర్తయు సారంగధరమృగవియు, నీ కంఠాళ యప్పలా చార్యులకు శిష్యుల. (క్రీ. 1542 పరార్థవ వత్సరమున గండి కొటప్రభువు కంఠాళప్పలాచార్యులకు ధూదాన మొసగిన కావనము గలదట. దీనిబట్టి పాండూరంగ మాహాత్మ్య గ్రంథవాకాల మిందుమించుగా (క్రీ. 1550, 1560 ఆగునని తలంపవచ్చును. మఱియు పాండూరంగ మాహాత్మ్యమున రామకృష్ణునిచే

భట్టరు చిక్కాచార్యుడు

తన గురుడుగా క్తుతింపఁబడినాడు. ఈచిక్కాచార్యునికే బహువు రాంగ్రకవులు శిష్యులయి యుండిరి. చాతుర్వాకికామాహాత్మ్యము, ఆవంధకావనమాహాత్మ్యము మొదలగు ప్రబంధములను రచియించిన లింగమ కుంట రామకవి (ఈతఁడు తెనాలి రామకృష్ణకవి యల్లుడు) యు నాతినితమ్ముఁ డగు లింగమకుంట తిమ్మకవియు నీ చిక్కాచార్యులకు శిష్యులు.

క. గురురాయ పట్టభద్రుని
సరిపారు శ్రీరంగవాయకాంశభవుఁ భట్టరు చిక్కాచార్యుల మ
ద్దుదలఁ దలచి యడుగులకు పతుఁ గావించుకొ.
[లింగమకుంట రామకవి]

పి. శ్రీబైష్ణవసాగుండ, శిశ్నయభట్టరు
శిష్యుండ— [లింగమకుంట తిమ్మకవి.]*
మఱియు రామకృష్ణకవులచే గామండకము కృతి గొన్నవాడు కొండ్రాజా తిమ్మరాజాకొడు కను వేంకటాద్రియు నీయాచార్యుని శిష్యుఁడే.

క. శ్రీరంధవట్టరుచి
క్కాచార్య విరార్య శిష్య యతునిత కొర్య
ప్రామర్యవర్య గురర
త్నాచల జయలలిత ధైర్యవయర త్తనినిధి.
[కామండకము కృతిపతి సంబోధనమున.]

మఱియు నీకామండకకృతిపతి, పాండూరంగ మాహాత్మ్యకృతిపతి యగు విరూరివేదాద్రిమంత్రిసేన

ప్రభువైన పెదపంగధూపాలునకుఁ తెల్లలి కొడుకు. కా. 1506, (క్రీ. 1584 స్వభానువత్సరమున వేంకటరామకృష్ణ కవులచే నా కొండ్రాజా తిమ్మరాజాకొడు కను వేంకటాద్రి కామండకకృతి వందుకొన్నాడు.

మ. రమణీయంబగు వారిహాళికన
ర్నంబుకొ గతెంతై సహ
ప్రమునేనుఁజును నాఁజునై బలయఁగఁ
బ్రాధిం చెందించి రా
ర మహిందిమ్మయ వేంకటాద్రిభు సే
రకొ నేర్పుఁ గామండకీ
యము శ్రీవేంకటరామ కృష్ణులు స్వభా
వ్యబ్జంబునకొ నూధిగాకొ.

దీనిబట్టిమాడఁగాఁ బాండూరంగ మాహాత్మ్య గ్రంథవాకాలము (క్రీ. 1565 ఇంచుమించుగా నగునని యేర్పడుచున్నది. అనఁగా తెనాలి రామలింగకవి యిందు మించుగా (క్రీ. 1525 ఉద్భటచరిత్రమును, మఱి ముప్పది యేండ్లకుఁ బాండూరంగమాహాత్మ్యమును రచించి యుండు నని చెప్పవొప్పుచున్నది. మనకవి తమ్ముడగు నన్నయ కవి సుదక్షిణాపరిణామరచనవాకాలముమాడ నిందుకు సరి విచ్చుచున్నది. మఱి పెక్కుమాగ్గములచేఁగూడ మన కవి వర్ణుని కామును నిర్ణయింపవచ్చును గాని యామాగ్గములు కొంత ధొంకతిరుగుడుగామండుటచేతను, ఇప్పుడు చెప్పిన కాలమునకే చేరవనిగామండుటచేతను విడనాడినాడను.

కవిస్తుతులు

నేఁ జూచినంతవఱకుఁ గవిస్తుతులలో 'రామలింగ కవి'యన్న పేరే కావవచ్చినది. నడంబుఁ చెచ్చిపెట్టి కొన్న రామకృష్ణనామము ప్రాచీనకాలమునఁ బ్రఖ్యాతము కాలేదు కాఁబోలును! పాండూరంగ మాహాత్మ్య ప్రాధిమ ప్రఖ్యాతమైనతర్వాత రామకృష్ణనామము గూడ రహితకృతివి.

ఉ. రంగుగఁబాండూరంగని తెఱం
గలరంగ రచించి నేర్చుమీ
లంగ ధలోక్షులకొ వృత్తుఁ గ
రంగ పొవర్చు పూరంగు నింగి ము

* ముఖ్యగూఢాచార్య (లింగమకుంట తిమ్మకవి) ఆప్పకవికంటె చిరవ్యాపివాడని కం. పి. గారు వ్రాయుట ప్రామాదికము.

ఓంక మెలంగుచేరవుఁ గ

దంకి మెలంగు వధంగవద్యతో

లింగుని రామలింగ

శరలింగకలానిధినికా గణించెదకా.

[వాగ్మితి త్రిపురఃపాదము మల్లారి వరసేంపాకవి]

క. శృంగార రసాలింగిత

రంగత్కలితా నవీరంగము హృదయ

త్యంగదృఢంగ మాంగద

లింగమృతే వాలిరామలింగగుండలగుండా

[ప్రభుచరిత్రము, పరివృత్తి సోమయాజి:]

తేవద్య మాతేడు లింగధారియనిహూదఁ తెప్ప
మన్నది.

“రంగవాధుని రామలింగకవిని”

[మార్కటామము, రాజలింగకవి]

“రామ, లింగకవి రామభద్రుల లీలదలంతు”

[అధ్యాత్మరామాయణము, శరభనకవి]

“భీమకవి రామలింగని”

[మంద్రరేఖావిలాసము, జగ్గన]

ప్రబంధరత్నావళిలో తెవారి రామలింగకవి
కృతులు కందర్పకేతువీలాసము, హరిలీలావిలాసము నను
వానిమండి కొన్ని పద్యము లుద్ధరింపఁబడినవి. వానిఁగూర్చి
ముందుఁ దెలుపుదును. అందును రామలింగవామసేయు
న్నది. మఱియు నీచాలుపద్య మున్నది.

ఉ. లింగనిషిద్ధఁ గల్గుల చె

లింగని పేదకకంఠగుం ద్రిశూ

లింగని సంగతాళి లవ

లింగని కర్తవమాషిరి నృతా

లింగనిఁ గృష్ణచేలని హ

లింగని నీలకంఠ విధాతృవా

లింగని రామలింగకవి

లింగనికీర్తి హాసించు దిక్కులకా.

అప్పకవి మొదలగువారు మఱియుఁ తెక్కురు
రామలింగఁడనియే కేర్పొనిరి. అయినను అతని యల్లుఁ
డగు లింగమతుంటరామకవియు, మమమండగు రామభద్ర
కవియు రామకృష్ణవామమును కేర్పొనిరి.

చతుర్వాహికామాహాత్యము అనందకావనమాహా
త్యము నను కృతులలో:—

సి. శ్రీరామవేదాప్రసిద్ధఁ గాశ్యపగోత్రు
శుభదకాతాత్యయనసూరిపాత్రు
లలితచాత్రిత్రుఁ గాశ్యయమంత్రికిని గోప
మమను దాహిత్రు సర్వకవిపాత్రు
తిరుమలాంబాగర్భవరనాధి పూర్ణేందు
ధన్వాత్యు లక్ష్మప్రధానపుత్రు
నిజపాలకజనకనిష్ఠాగరిష్ఠరా
మసచివలబ్ధ రామజయభుక్తు

గీ. రామకృష్ణాఖ్యకామాతః బ్రకటవిభవు
శుక్లయజురధ్యయనుఁ బేద సూరిమాద
యానుజానిఁ దిమ్మభీనిధి కగ్రజాతు
ననఘు లింగమతుంట రామార్కు నన్ను *

ఇట్లు అల్లుడగు రామకవియుఁ బూర్వోదాహృత
పద్యమున మమమండగు రామభద్రకవియు, రామకృష్ణ
వామము కేర్పొనుటకు వారు వైష్ణవమతముం దెక్కు
వగా వధినివేళము గలవారగుట కారణము గావచ్చును. వారి
వైష్ణవమతాభివేళ మాత్రాగ్రంథములఁ జూడవచ్చును.

మఱికొన్ని కృతులు

తెవారి రామలింగనికృతులు మఱికెందుఁ తెలియ
వచ్చుచున్నవి. వానిచేర్చు కందర్పకేతు వీలాసము, హరి
లీలావిలాసము. ఆప్రపంధము లిప్పుడు కానరావుగాని,
వానిమండి కొన్ని పద్యములు ప్రబంధరత్నావళిలో నుద్ధృ
తములయినవి. వానివాగ్రంథమునఁ జూడఁదగును. ఇవి

* అనందకావన మాహాత్యములో ‘నిజపాలకజనక’ అనుచోట, ‘నిజజనకాగ్రజ’ అనియున్నది. దీనిచే
నాతేడు తనపెద్దతండ్రికి దత్తుఁ డయ్యెనని తెలియవచ్చును. లింగమతుంట రామకవి తెవారి రామకృష్ణకవియల్లుడని
లింగమతుంటవారెల్లరు కేటికిని తెప్పమన్నారు. తేడు లింగమతుంటవారి యల్లులకు శ్రీ కొండె సంగటప్పయ్య
పంతులుగారింట్ల నొల్ల నిది విరి తర్వాత లింగమతుంటలో విచారింపి రామకవికృతుల సంపాదించియందును జూచి
జేసిది తెప్పమని నమ్మురిని.

గాక పాండవరంగ విజయమని మఱియేమో అని యీకవి కృతు లన్నిటూ కొందఱు పేర్కొందురుగాని వానివిషయము నమృతమిది గాదు.

కథలు

తెవారిరామలింగని కథలని దక్షిణ హిందూదేశ మెల్లఁ బ్రఖ్యాతికెక్కి పెక్కుగథలున్నవి. వానిఁగూర్చి మనచేమియుఁ జెప్పఁజాలము. ఆకేఁడు హాస్యచతురుఁడై యుండవచ్చును. నిజముగాఁ గొన్ని కథ లాతనికి సంబంధించినవే కావచ్చును. లోకుల మఱియు వసేకావ్యుతకథ లాతని తలకుఁ దగిలించియు నుందురు. పెక్కుగథలు శ్రీకృష్ణ దేవరాయల గొప్పిలో జరిగినవిగా వివవచ్చును. రామలింగఁడు రాయల సమకాలమువాఁడే. కావున నది సంభాష్యములు గావచ్చును. చాటుపద్యములే మంజులో నేనాతని కథలకు సంబంధించిన చాటుధారలు గొన్నిటిని జేర్చినాఁడను. క్రొత్తకొక్కటి యిక్కడ మాపుచున్నాఁడను.

క. ఓయమ్మలార! మందులు

నేయేల మకారకొమ్ము వివకవిగానికొ

వా యెత్తకుండఁ జేసిన

వా యెత్తదు రామరాయవసుధేసువకుకొ.

అలియరామరాయనికి వాయుకోగము వచ్చెను! అంతఃపురస్త్రీ లాతనికి మందుల నిప్పింపఁ దంటాలు పడు మండఁగా రామలింగఁ డీపద్యమును జెప్పివాఁడట. మకారకొమ్ము వివకవిగాఁ డనఁగా మూర్తికవి. అతని వాయి=నోరు, ఎత్తకుండఁ జేసినవో రామరాయలకు వాయి=వాయుకోగము, తలచూపవని పద్యార్థము. మూర్తి కవి వివకవిత్వప్రయోగముచే రాయలకు కోగమువచ్చె నని స్త్రీలకు నమ్మించి యాతని యుద్యోగవైభవము నూడిగొట్టింపుట కైవస యెత్తుగాఁజేసినది!

ఇక్కడ గదివిషయమును విడిచి ప్రస్తుతగ్రంథమును గైకొందుము. వైవరాధ్యులలో నొక్కఁడయిన యుద్భటారాధ్యుల చరిత్ర మిందు వర్ణితమయినది.

ఉద్భటుఁడు

పాల్కురికి సోమనాథుని రచించిన బసవపు రాగాములో సప్తమాశ్వాసమున నీయొద్భటుని చరిత్రము వర్ణితమైనది. ఆకథనే మనకవి ప్రపంచిచ్చిప్రబంధముచేసి నాఁడు. తెలుఁగున మల్లికార్జున పండితారాధ్యుఁడును, వన్నిచోడఁడను నుద్భటుని కుతించిరి.

క. పారలీలా ప్రవరచనా

స్థిరనిరుపమభక్తిఁ దనదుదేవామతోపకొ

సురుచిరవిమానమున నీ

పురమున కుద్భటుఁడు ప్రీతిఁ బోవఁడె రుద్రా!

శివతత్త్వపారము.

క. క్రమమున నుద్భటుఁడు గది

త్యముపెంజుఁ గుమారసంభవము, సాలంకా

రము, గూఢపద్మమయ కా

వ్యముగా పారు(ర!)లీల, చెప్పి పారుమెప్పించెకొ.

కుమారసంభవము.

పయిపద్యములఁబట్టి యొద్భటుఁడు పారలీల, కమ్మారసంభవము, అలంకారగ్రంథము (కావ్యాలంకార సంగ్రహము) రచించినాఁడని తెలియవచ్చున్నది. ఇందుఁ గావ్యాలంకారసంగ్రహ మొక్కటితెక్కఁదక్కిన విప్రము కానరాకున్నది. అతని కుమారసంభవమునుండి కొందఱు లంకారికులు కొన్నిశ్లోకముల నుద్ధరించిరి. * ఉద్భటుఁడు కాశ్మీరరాజు బహదంభిషలో విద్యాపతిగా మండెనని (క్రి. 779 నుండి 812 వఱకు) రాజరిరంగిణిలో నున్నది.

ఆంధ్రకవు లీతని శివకవులలోఁ జేర్కొనుట మన కథానాయకు డీతఁడే యనుటకు సాధకముగాని యీకథలో నాగ్రంథముల స్మరణము లేకపోవుటయొక గాలము సరిపడకపోవుటయొక గొంతబాధకములమన్నది. ఈప్రబంధమున నుద్భటుఁడు మంజుభోజనికి వైవత్తి నొసరిన గురువుగాఁ జెప్పఁబడినాఁడు. మంజుభోజుఁడు దశమ శతాబ్దివాఁడు. ఉద్భటుని గ్రంథము లీభోజని కింకమ బుచ్చకాలముననే పుట్టినవి. ఈయొద్భటారాధ్యు చరిత్రలో మంజుభోజని పేరున్న ను డీని కాకరమయిన

బసవపురానున భోజాడనిమాత్రమేయున్నది. పలువురు భోజాలన్నానుగాన యీతే దాకాలమువా డయినను గావచ్చును. మంజుశోకాడతలు రామలింగవి శ్వోత్పత్తి ముగాన యది యప్రమాణమని త్రోసివేయవచ్చును. మది గొండవారిని యిప్పుడాంధ్రదేశమునఁ బ్రఖ్యాతులగా నున్న యారాధ్యత్రాప్యాలు కీయుష్కటారాధ్యులు మూలపురుషుడని యాప్రబంధమందుఁ గలదు. ఆయుష్క టునిదగ్గఁగనుండుమదిగొండవారిచేత క్రమముగూడఁ గొంత గ్రంథాంతమున గావచ్చునున్నది. తనంత క్రమము పొల్కునికి సోమనాథుని గ్రంథమునఁ గావరారు * కర్ణాటభాషలోగూడ నుచ్చల చరిత్రములు గలవు. సోమనాథకవి బహుంకవి యనునా రిద్వయ వానిని

రచించిరి. పొల్కునికి సోమనాథుడు కుమారపాల ఘోష్టరునిదిగాఁ జెప్పినకథనే కర్ణాటకకవు లుచ్చలని కథగాఁ జెప్పిరి. ఆకర్ణాటకకవులకంటె మన సోమ నాథుడు ... గుఱుడు. కుమారపాలన కుచ్చలదేవుఁ డని నామాంతరముగా నా యుచ్చలదేవచరిత్ర పీఠికలో త్రిత్యామాచార్యులు గారు వ్రాసిరి. అదియెట్లో? ముగికార్జున పంకితారాధ్యుడు సోమనాథుడు, వారి నిర్వరకు నేత్యులుగాఁ జేర్చొనిరి. కుమారపాలని చరిత్రమున వారిని కానామాంతర మున్నట్లు చెప్ప రయిరి. పొల్కునికి సోమనాథ నొప్పన రచియింపఁ బడిన యీ యుచ్చలారాధ్యచరిత్రమునకును, నాకర్ణాట ప్రబంధములకును నేమియు సంబంధమును గావరారు.

కా పు ప దు చు

నిడమర్తి సత్యనారాయణమూర్తి గారు

[సారస్వతసహజము]

బు. వ్యవదుత్త నెట్టినిలెట్టి నవ్వుమెఱయఁ
జీరకుచ్చెల్ల సింగార మారఁబోసి
మంజుమంజీరరవ మొప్ప మగువ యేమి
పాడెదు వినువారలనెల్ల బందెగొనుచు?

ఉ. బాలిక! యేరినో మధుర
భంగులు బాడెదు నీదు యాననో

ద్వేలసుఖాంబురాశి నడ

తెంచినప్రేమతరంగమాలికా

(?) డొలికలందునం బ్రణయ

రూప విభాసురమైన గీతికా

లాలితఁ గాఁగ నెవ్వొధిఁ ద

లంపఁగరాని రహస్యపుష్ప విభా?

చ. చుట్టును దట్టమై ప్రకృతి

శోభలు పూచివ కారణంబున

బుట్టిన సంతసంబున ని

ముక్తవిచారకుమారి నౌచు ని

ప్పట్టునఁ దన్మయత్వమునఁ

బాడుచు నుంటివో? లేక నూకుఁ బా

పెట్టెదో నీదుప్రేమ కురి

పించెడి మోహనరాగ సంగతి.

చ. తలపులు జిక్కి నిల్చితి య

థావిధిఁ బాడుచుఁ బోవుచుంటి వో

లలన! వికస్యరాన, దిశ

లం బ్రపహించెడివాయు వాహినీ

తలముల మ్రోయుగానము వి

ధంబున నీమధురస్వనంబు శ్రో

తలచెవి కంతకంతకును

దగ్గుచు వాక్కుల లీనమయ్యెడి.

* చంద్ర శేఖరగురునిమును నావంత్రక్రమమున్నది. చంద్ర శేఖరుఁడే నెనుచుమంత్రిగురుఁడగునని నేననుకొనుచున్నాను.

మొదటి జయసింహవల్లభుని నిడమట్టు శాసనము

మల్లంపల్లి సోమేశ్వర శర్మగారు

ఈ తామ్రశాసనము కృష్ణాజిల్లా గుడివాడ తాలూకా చవుటపల్లి గ్రామనివాసులైన బ్రహ్మశ్రీ చింతలపాటి వెంకయ్యశాస్త్రిగారి యింటనుండగా నామిస్తులైన బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు అయిదేండ్లకు ముందు కొనివచ్చిరి. అప్పుడు బ్రహ్మశ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణ కవిగారి మూలమున నది చెన్నపురి గౌరవ మెంటు శాసనశాఖ వారికిఁ జేరి ౧౯౧౬-౧౯౧౭ వ సంవత్సరపు శాసన నివేదికలో నేడవ తామ్రశాసనముగ విమర్శింపఁబడినది. అందులో శాసనమునందలి సారాంశమే తెలుపఁబడినది కాని శాసనము మూలము ప్రకటింపఁబడియుండలేదు. ఇటీవల దీనిని ప్రభాకరశాస్త్రిగారు నాకొనఁగి నారు. శ్రీవెంకయ్యశాస్త్రిగారి కీశాసన మెక్కడ నెట్లు లభించినదో ఆ విషయమేమి యుండెలియరా లేదు.

ఆకారాదికములు

ఈ శాసనమునంగల రాగి రేకులు మూడు. మొదటిరేకు మొదటిప్రక్క, మూడవ రేకు రెండవప్రక్క వ్రాతలేదు. ఒక్కొక్కరేకు పొడవు ౭ అంగుళములు; వెడల్పు ౨ అంగుళములు. రేకుల యెడమభాగమున అంచులకు రమారమి పాపు అంగుళము దూరమునంగల రంధ్రములగుండ పోనిచ్చిన యొక రాగికడి

యము మూలమున నీమూడు రేకులును బంధింపఁబడియున్నవి. కడియము యొక్క వ్యాసము ౨౪ అంగుళములు. ఈకడియ మొక రాజముద్రికలో అతికింపఁబడియున్నది. ముద్రిక యొక్క వ్యాసము ౧౪ అంగుళములు. రాజముద్రికవూడ నెగువభాగమున అర్ధచంద్రరేఖయు, దిగువభాగమున పద్మమును, ఈరెంటికి నడుమ 'శ్రీనవ్వసిద్ధి' అనుపేరును గలవు.

లిపి - భాష

ఈ శాసనమునందలిది తెలుగు - కన్నడలిపి : అనగా నిందలివి తెలుగు - కన్నడ అక్షరములు. పదియవ శతాబ్దమునకు పూర్వము పోయినకొలది తెలుగు అక్షరములును, కన్నడ అక్షరములును ఒక్కరీతినుండుటచేత నట్టి లిపికి తెలుగు కన్నడలిపి అని పేరుకలిగెను. ఈలిపిలోనే పూర్వచాళుక్యశాసనము లన్నియు వ్రాయఁబడినవి. దీనికి పదునొకండవ శతాబ్దము మార్పుకాలము. పొల్లుచూపవలసి వచ్చినప్పుడు అక్షరమునకు ఎగువభాగమున తలకట్టువలెనుండు అడ్డుగీటు తీసివేయఁబడుచువచ్చెను. ఉదా: 'వానకాత్' (పం. ౧), వనేత్ (పం. ౨౪)

భాష సంస్కృతము; చిట్టచివర ఆంధ్రునిగుఱించిన శ్లోకమును, వ్యాసగీతలనఁబడు

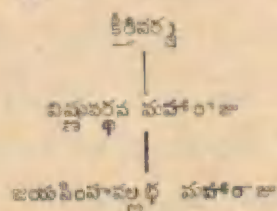
మామూలు శ్లోకములును లెక్క మిగిలిన శాసనమంతయు గద్యాత్మకము.

శాసనలిపిలోఁగాని, భాషలోఁగాని గమనింపఁదగిన యితరవిశేషము లేవియు లేవు.

శాసనవిషయము

పూర్వచాళుక్య సంశ్లేషణైన మొదటి జయసింహవల్లభుడు కాటిశర్మ అను బ్రాహ్మణునికి కార్తిక పౌర్ణమినాడు నిడుబఱు అను గ్రామమును దానము చేసెనని తెలుపుట శాసనము పుట్టినది.

పూర్వచాళుక్యుల యితర శాసనముల వలెనే యిదియు వారి మామూలు విరుదములతో ప్రారంభమగుచున్నది. పిదప కీర్తివర్మ పుడలుకొని దాతయైన జయసింహ వల్లభుని వజ్రకుగల చాళుక్యవంశానుక్రమము నిది తెలుపుచున్నది.

జయసింహవల్లభుని తండ్రియైన విష్ణువర్ధన మహారాజునకు మకరధ్వజుడను నామాంతరముకలదు (పం. ౧). జయసింహ వల్లభుడు తనతల్లిదండ్రుల యొక్కయు, తనయొక్కయు యశస్సును, పుణ్యమును అభివృద్ధిపొందు నిమిత్తము ఈదానము చేసెను.

ప్రతిగ్రహీత

దానమును ప్రతిగ్రహించినవాడు కాటి శర్మ. ఇతఁడు గొప్ప విద్యక్తుఁడుంబములోని

వాడు. ఇతని తాత పేరు మండశర్మ. ఆయన అననపురస్థాననివాసి; ఘటికాసామాన్యుడు; పదక్రమముల యనుక్రమముతోఁ గూడ రెండు వేదములను అధ్యయనముచేసినవాడు; నకల్పముగ ఉపనిషత్తులు, పురాణములు, ఇతిహాసములు, అనేక ధర్మశాస్త్రములు తెలిసినవాడు. కాటిశర్మ తండ్రి పేరు శివరుద్ర శర్మ. ఈయన తనతండ్రికంటెను అధికముగఁ గల గుణసంపదచేత నిర్మలమైన కీర్తిని సంపాదించి వంశాలంకారమైనవాడు; అగ్నిష్టోమ యాజి. కాటిశర్మ విద్యవత్సలో తండ్రి, తాత లిరువురికిఁ దీసిపోయినవాడు కాఁడు. ఈతఁడును రెండు వేదములను జదివినవాడు: అర్థసహితముగ యజ్ఞగమములు, ఉపనిషత్తులు, మంత్రములు, ఇతిహాసములు, పురాణములు, ధర్మశాస్త్రములు చదివి పేరు పొందినవాడు; హారిత సగోత్త్రుడు: తైత్తిరీయ సబ్రహ్మచారి. ఇట్టి యీతనికి పరమ బ్రహ్మగ్యుడను, మాతా పితృ పాదానుభ్యాతుడనైన జయసింహ వల్లభుడు దానము చేసెను.

ఫలనిర్ణేయము

దాన మొసంగిన గ్రామము నిడుబఱు (పంక్తి ౧౧). దీనిపేరు నిడుపఱు అనియుఁ బెలుపఱుదినది (పంక్తి ౧౨). ఈ గ్రామము గండేఱువాటి విషయమున న్యాయమనదికి ఉత్తరమున, వన్నేరు నదీతీరమున ఆ విషయమునకు రాజధానియైన గండేఱు నగరమునకు తూర్పుప్రక్క నాలుగు కోసుల దూరమున నున్నట్లు శాసనము తెలుపుచున్నది.

ఈనిడుబలు, గండేలు గ్రామములుగాక ఈశాననమున మఱియొక గ్రామము పేర్కొనబడినది. దానిపేరు అననపురము. జయసింహవల్లభుఁ డీశాననమును 'అననపురవాసకము'నుండియే కాటిశర్మకొనంగెను. 'వాసక' మన నేమి? వాసము అనగా నివాసము. 'వాసకము' అను పదము వాసమునుండి యేర్పడినదే. ఇది నివాసస్థల మనునర్థమున నమాన పదాంతమున వాడబడుచుండును; (మీనియరూపియమ్మునిఘంటువుచూడఁడు) కాని మన శాసనమునం దుపయోగింపబడిన రీతిని 'అననపురవాసకాత్' అని వాసకశబ్దము ప్రయోగింపబడినట్లయిన దానికి స్కంధావార శబ్దమునకుఁ జెప్ప నర్థము చెప్పవచ్చునని జాక్షరు ఓట్లు దొరగా రభిప్రాయపడి యున్నారు.¹ ఈ వాసకపదప్రయోగము చాల పూర్వకాలమునాటిది. 'స్వస్తిపురనిసంగమ వాసకాత్' అని విష్ణుకుండి ఇంద్రభట్టారకవర్మ శాసనమునందును, 'విజయతెందులూరవాసకాత్' అని విక్రమేంద్రవర్మ శాసనమునందును గన్పట్టుచున్నది. ప్రాచీనతామ్ర శాసనములు పెక్కింటిలో నీ ప్రయోగము కలదు. 'విజయకాన్డాభి వాసకాత్', 'విష్ణుపురవాసకాత్', 'దంత పురవాసకాత్', 'కళింగవగరవాసకాత్', 'విజయసారపల్లి వాసకాత్' అని కళింగగాంగ శాసనములు మొదలగు వాటినుండి ఉదాహరణము లనేకములు చూపవచ్చును. ఇన్నిటిలోను వాసకపదమునకు స్కంధావారమని యర్థము చెప్పట

అంత యుక్తియుక్తముగఁ దోఁపదు. ప్రాచీన యుదాహరణములు కొన్నిటిలో పురము, వాసకము—ఈ రెండు పదములు నుపయోగింపబడినప్పటికి వాసక పదమునకు స్కంధావారమనికాక రాజధానియని యర్థము చెప్పటయే యుక్తమని నాయభిప్రాయము. 'కళింగవగర రాజధానినుండి', 'దంతపురరాజధానినుండి', అని యీ విధమున నర్థము చెప్పట సమంజసము. అయినను ఈ విషయమును గురించిన చర్చ పండితులకు వదలెదను.

ఈ యననపురము పూర్వ చాళుక్యులలో మొదటిరాజులకాలమున ప్రసిద్ధికెక్కిన పట్టణ రాజములలో నొకటి. దీని విషయము గుర్తించుట దుస్సాధము. ఈ పేరుగల గ్రామము కృష్ణా గోదావరి మండలములలో నెచ్చటను గానబడదు.

మిగిలిన నిడుబలు, గండేలు గ్రామములు రెండును గండేలు వాటి విషయములోనివి. ఈ విషయ మెచ్చటిది? ఇది పూర్వ చాళుక్యశాసనములు పెక్కింటిలోఁ గానవచ్చుచున్నది. పూర్వ చాళుక్యులలో మొట్టమొదట నీవిషయమును జయించినరాజు జయసింహవల్లభుఁడే. ఇతని కాలమునుండియే యది పూర్వచాళుక్య రాజ్యములోఁ జేరిపోయెను. ఈ విషయమునకే కంఠేలువాటియనియు, కండేలువాటియనియు, గండేలువాడియనియు నామాంతరములు కలవు. పూర్వచాళుక్య ప్రభువులలో ననేకు లీ విష

మామూలు శ్లోకములును తక్కు మిగిలిన శాసనమంతయు గద్యాత్మకము.

శాసనలిపిలోఁగాని, భాషలోఁగాని గమనింపఁదగిన యితరవిశేషము లేవియు లేవు.

శాసనవిషయము

పూర్వచాళుక్య వంశజుడైన మొదటి జయసింహవల్లభుడు కాటిశర్మ అను బ్రాహ్మణునికి కార్తిక పౌర్ణమినాడు నిడుబలు అను గ్రామమును దానముచేసెనని తెలుపుట కీశాసనము పుట్టినది.

పూర్వచాళుక్యుల యితర శాసనములవలెనే యిదియు వారి మామూలు విరుదములతో ప్రారంభమగుచున్నది. పిదప కీర్తివర్మ పుదలకుఁగొని దాతయైన జయసింహ వల్లభుని వత్సరగల చాళుక్యవంశానుక్రమము నిది తెలుపుచున్నది.

కీర్తివర్మ
|
విష్ణువర్ధన మహారాజా

జయసింహవల్లభ మహారాజా

జయసింహవల్లభుని తండ్రియైన విష్ణువర్ధన మహారాజునకు మకరధ్వజుడను నామాంతరముకలదు (పం. ౧). జయసింహ వల్లభుడు తనతల్లిదండ్రుల యొక్కయు, తనయొక్కయు యశస్సును, పుణ్యమును అభివృద్ధిపొందు నిమిత్తము ఈదానము చేసెను.

ప్రతిగ్రహీత

దానమును ప్రతిగ్రహించినవాడు కాటి శర్మ. ఇతఁడు గొప్ప విద్వత్కుటుంబములోని

వాడు. ఇతని తాతగారు మండశర్మ. ఆయన అననపురస్థాననివాసి; ఘటికాసామాన్యుడు; పదక్రమముల యనుక్రమముతోఁ గూడ రెండువేదములను అధ్యయనముచేసినవాడు; నకల్పముగ ఉపనిషత్తులు, పురాణములు, ఇతిహాసములు, అనేక ధర్మశాస్త్రములు తెలిసినవాడు. కాటిశర్మ తండ్రి పేరు శివమర్మ శర్మ. ఈయన తనతండ్రికంటెను అధికముగఁ గల గుణసంపదచేత నిర్మలమైన కీర్తిని సంపాదించి వంశాలంకారమైనవాడు; అగ్నిష్టోమ యాజ. కాటిశర్మ విద్వత్తలలో తండ్రి, తాత లిరువురికిఁ దీసిపోయినవాడు కాడు. ఈతఁడును రెండు వేదములను జదివినవాడు. అర్థవహితముగ యజ్ఞగమములు, ఉపనిషత్తులు, మంత్రములు, ఇతిహాసములు, పురాణములు, ధర్మశాస్త్రములు చదివి పేరు పొందినవాడు; హారిత సగోత్రుడు. వైత్తిరీయ సబ్రహ్మచారి. ఇట్టి యీతనికి పరమ బ్రహ్మబుద్ధుడును, మాతా పితృ పాదాను ధ్యాతుఁడునైన జయసింహ వల్లభుడు దానము చేసెను.

ధర్మవిశేషము

దాన మొనంగిన గ్రామము నిడుబలు (పంక్తి ౧౧). దీనిపేరు నిడుపలు అనియుఁ చెలుపలుదినది (పంక్తి ౧౨). ఈ గ్రామము గండేలువాటి విషయమున వ్యాప్తమనదికి ఉత్తరమున, వన్నేరు నదీతీరమున ఆ విషయమునకు రాజధానియైన గండేలు నగరమునకు తూర్పుపక్క నాలుగు కోసుల దూరమున నున్నట్లు శాసనము తెలుపుచున్నది.

ఈనిమిబలు, గండేలు గ్రామములుగాక ఈశానసమున మఱియొక గ్రామము పేర్కొనబడినది. దానిపేరు అననపురము. జయసింహవల్లభుఁ డీశానసమును 'అననపురవాసకము'నుండియే కాటిశర్మకొనింగెను. 'వాసక' మననేమి? వాసము అనఁగా నివాసము. 'వాసకము' అను పదము వాసమునుండి యేర్పడినదే. ఇది నివాసస్థల మనునర్థమున నమాన పదాంతమున వాడఁబడుచుండును; (మోనియరువిలియమ్సునిఘంటువుచూడుడు) కాని మన శాసనమునం దుపయోగింపఁబడిన రీతిని 'అననపురవాసకాత్' అని వాసకశబ్దము ప్రయోగింపఁబడినట్లయిన దానికి స్కంధావార శబ్దమునకుఁ జెప్ప నర్థము చెప్పవచ్చునని షాక్టరు ప్లీటు దొరగా రభిప్రాయపడియున్నారు. ఈ వాసకపదప్రయోగము చాల పూర్వకాలమునాటిది. 'స్వస్తిపురనిసంగమ వాసకాత్' అని విష్ణుకుండి ఇంద్రభట్టారకవర్మ శాసనమునందును, 'విజయశేందులారవాసకాత్' అని విక్రమేంద్రవర్మ శాసనమునందును గన్పట్టుచున్నది. ప్రాచీనతామ్ర శాసనములు పెక్కింటిలో నీ ప్రయోగము కలదు. 'విజయకాన్దాళి వాసకాత్' 'విష్ణుపురవాసకాత్', 'దంత పురవాసకాత్', కళింగనగరవాసకాత్', 'విజయసారవల్లివాసకాత్' అని కళింగగాంగ శాసనములు మొదలగు వాటినుండి ఉదాహరణము లనేకములు చూపవచ్చును. ఇన్నిటిలోను వాసకపదము నకు స్కంధావారమని యర్థము చెప్పట

అంత యుక్తియుక్తముగఁ దోచదు. పై నిచ్చిన యుదాహరణములు కొన్నిటిలో పురము, వాసకము—ఈ రెండు పదములు నుపయోగింపఁబడినప్పటికి వాసక పదమునకు స్కంధావారమనికాక రాజధానియని యర్థము చెప్పటయే యుక్తమని నాయభిప్రాయము. 'కళింగనగర రాజధానిమండి', 'దంతపురరాజధానిమండి', అని యీ విధమున నర్థము చెప్పట సమంజసము. అయినను ఈ విషయమును గురించిన చర్చ పండితులకు నదలెదను.

ఈ యననపురము పూర్వ చాళుక్యులలో మొదటిరాజులకాలమున ప్రసిద్ధికెక్కిన పట్టణ రాజములలో నొకటి. దీని నిష్పాదు గుర్తించుట దుస్సాధము. ఈ పేరుగల గ్రామము కృష్ణా గోదావరి మండలములలో నెచ్చటను గానఁబడదు.

మిగిలిన నిమిబలు, గండేలు గ్రామములు రెండును గండేలు వాటి విషయములోనివి. ఈ విషయ మెప్పుటిది? ఇది పూర్వ చాళుక్యశాసనములు పెక్కింటిలోఁ గానవచ్చుచున్నది. పూర్వ చాళుక్యులలో మొట్టమొదట నీవిషయమును జయించినరాజు జయసింహవల్లభుఁడే. ఇతని కాలమునుండియే యది పూర్వచాళుక్య రాజ్యములోఁ జేరిపోయెను. ఈ విషయమునకే కంటేలువాటియనియు, కండేలువాటియనియు, గండేలువాడియనియు నామాంతరములు కలవు. పూర్వచాళుక్య ప్రభువులలో ననేకు లీ విష

యమునందలి గ్రామములను బ్రాహ్మణులకు దానముచేసియున్నారు. వారిలో మొట్ట మొదటివాడు మన జయసింహవల్లభుడు. ఈతని మఱియొక శాసనమువలన నితడు 'వెంటూరు' గ్రామమునకు దక్షిణమున రెండు కోసుల(గవ్యూతి)దూరముననున్న 'కొంబలు' గ్రామమును దానము చేసినట్లు తెలియుచు న్నది. అదికూడ నీకండేలువాడి విషయము లోనిదే. న రేంద్ర మృగరాజ బిరుదాంకితుడైన రెండవ విజయాదిత్యుడు¹, మొదటి చాళుక్య భీమవిష్ణువర్ధనుడు², అమృరాజ విష్ణువర్ధనుడు³, రెండవ చాళుక్యభీముడు⁴, అమృరాజ విజయాదిత్యుడు⁵—ఏరందటి దాన శాసనములలోను ఈ విషయము పేర్కొనబడినది. అనఁగా పై నుడివినవారందఱు ఈ విషయములోని గ్రామములను దానముచేసిన వారే. మొదటి చాళుక్య భీమవిష్ణువర్ధనుని రెండుశాసనములలో⁶ ఉత్తరకండేలువాడి విషయమని పేర్కొనబడి యుండుటచేత నీ విషయము ఉత్తర కండేలువాడి యనియు, దక్షిణ కండేలువాడి యనియు రెండు విభాగములలో వ్యవహరింపబడుచుండినట్లు హింప నగును. అమృరాజ విజయాదిత్యుని రెండు

శాసనములలో⁷ గుడ్లకండేలువాడి యను విషయము పేర్కొనబడినది. నమ్మారు, తాండికొండ (తాడికొండ), అమ్మలపూ(ం)డి, గొల్లపూ(ం)డి, ఆసువులపట్టు అను గ్రామములన్నియు నీవిషయములోనివని తెలుపబడినది. గుడ్లకండేలువాడి యనునది కండేలువాడికి నామాంతరముకాని లేక కండేలువాడి విషయములోని యొక భాగముయొక్క పేరుగాని అయి యుండవచ్చును. కండేలువాడికే గుడ్లకండేలువాడియనియు, బేరైయందునని నా యభిప్రాయము. గుడ్లకండేలువాడియన నేమి? ఒకవేళ గుడ్లు, గోవురములు ఈవిషయమున బెక్కులుండుటచేత దీనికి గుడ్లకండేలువాడి విషయమని పేరు కలిగెనేమో. 'గుడి' పదమునకు బహువచనరూపమైన యిప్పటి గుడ్లు అనువానికి పదునొకండు, పంద్రెండు శతాబ్దములలో 'గుడ్లు' అను రూపముండినట్లు శాసనములవలన మనకు తెలియవచ్చుచున్నది. గుడ్లు, మడ్లు, మాదిడ్లు, డొడ్లు, అమ్మలిపడ్లు— ఇట్టి బహువచనరూపములు పదునొకండు, పంద్రెండు శతాబ్దములందలి శాసనములందు గవ్వట్టును(రాజరాజనరేంద్ర సంచిక చూడుడు పుట ౬౦). ఇట్టి రూపము లానాటి శాసన

1. Cp. no 11 of 1917—18.

2. మూలమున 'కృష్ణకవాటి' యని కలదు. ఇదియే కండేలువాటియని రేచవారి వ్యవహరింపబడుచున్నది. కృష్ణకవాటి కండేలువాటియగుటకు చూడుడు రాజరాజనరేంద్ర సంచిక, పుట ౬౧.

3. Ep. Ind. Vol V p 118; S. I. I. Vol I. p 33.

4. Ep. Ind. Vol. V p 127; Cp. No 1 of 1913—14.

5. S. I. I. Vol. I p 40.

6. S. I. I. Vol. I p 45.

7. Cp No. 5 of 1912—13; Cp. No. 11 of 1914—15.

8. Ep. Ind. Vol. V p 127, Cp. No. 1 of 1913—14.

9 Cp. No. 5 of 1912—13. Cp. No. 11 of 1914—15.

వాత్సయమున పద్యములందును గలవు 1. (...
.....నఖండ దీపరతులు వెట్టిగొంటూరు(౦)
తెలుగులు(౦) బెక్కగొట్లు నిల్పి...). అందువలన
మన యీనిడమట్టు శాసనము ననుసరించి
'గుట్టు' అనురూపము క్రీస్తుశక మేడవ శతా
బ్దమునుండి వ్యవహారములో నుండినట్లును, ఆ
రూపము ఏడవశతాబ్దమునుండి సంక్రందవ
శతాబ్దమువఱకు మాఱకుండా వచ్చుచున్నట్లు
ను ఊహింపవచ్చును. విజయాదిత్యన రేంద్ర
మృగరాజాది చాళుక్య భూపతుల పైశాసన
ములను బరిశీలించిన ఈవిషయమునందలి
యీక్రిందిగ్రామముల పేర్లు మనకు దెలియు
చున్నవి.

కండేలువాటి విషయము

గొంటూరు : దీనికి దక్షిణమున నాలుగు మైళ్లదూరమున
కొంబలు

కాథశ్రీ

కొల్లపలు : దీనికి తూర్పున అరుగుపలు
దక్షిణమున వానపట్టు లేక వామపట్టు
పడుమట్ట వాగు పెడయు (1)
ఉత్తరమున గవయ్యారలు (2)

వల్ల పెడయు : దీనికి తూర్పున కొల్లపలు
పడుమట్ట అమాటి

గొంటూరు : దీనికి తూర్పున గొంగువ
దక్షిణమున గోణయూరు
పడుమట్ట కలుదెలుపులు
ఉత్తరమున మడపల్లి

ఉత్తర కండేలువాటి విషయము

కడలేలూరు

కూడిపల్లి

గుడ్ల కండేలువాటి విషయము

కమ్మూరు	గొల్లపూడి
గోరండ	అమ్మలపూడి
తాడికొండ	ఆడుపులపల్లి

కండేలువాడి విషయమునందలి యిన్ని

గ్రామములు మనకు దెలిసినను ఇది యిప్పటి
యే తాలూకాలకు వర్తించు నన్ననంగతిని
నిర్ధారించుట కష్టముగ నున్నది. ఏలయన
ఈపైపాటిలో చాలగ్రామము లిప్పుడు గుర్తిం
ప నసాధ్యముగ నున్నవి. గొంటూరు, నమ్మూ
రు, గోరండ, తాడికొండ, గొల్లపూడి
అనుగ్రామములు మాత్రము మనకు గుర్తింప
వీలగును. మొదటి నాలుగు గ్రామములును
ఇప్పటి గుంటూరు తాలూకాలో గాన్పించు
చున్నవి. వీటికి గుంటూరు, నంబూరు,
గోరంట్ల, తాడికొండ అనునవి యిప్పటిపేర్లు.
అమ్మలపూడి యిప్పటి అమ్మనల్లోలుగను,
వెంటూరు ఇప్పటివెల్లటూరుగను గ్రహించిన
చో ఇప్పటి ఒంగోలు, రేపల్లి తాలూకాల
లోగూడ నీవిషయము వ్యాపించి యుండ
వచ్చును. గొల్లపూడి యిప్పటి బాపట్ల
తాలూకాలోని గొల్లపూడి కావచ్చును.
ఇందువలన నీకండేలువాడి విషయము గుం
టూరు, బాపట్ల, రేపల్లి, ఒంగోలు తాలూకా
లలో వ్యాపించియుండినట్లుహింప నగును.
గుడ్ల కండేలువాడియు, కండేలువాడియు నొ
క్కటియేయని మన శాసనమువలన నిర్ధారణ
చేయవచ్చును. గుంటూరు తాలూకాలోని
నిడమట్టు గ్రామము కంటేటికి తూర్పుదిక్కుగ

నెనిమిదిమైళ్లదూరమున నుండుటచేత శాసనమునఁ జెప్పబడిన నిడుబడు, గండేలులు పైనుడివిన నిడమట్టు, కంతేరులై యుండునని నిశ్చయింపవచ్చును. ఇవి గండేలువాటి విషయములోనివి. ఇప్పటి గుంటూరు తాలూకాలోనివి, గుడ్లకండేలువాడిలోనివని తెలుపబడిన నమ్మూరు, తాడికొండ, గోరండ గ్రామములును గుంటూరు తాలూకాలోనివే. అందువలన గుడ్లకండేలువాడియు, గండేలువాడియు నొక్కటియే యనుట స్పష్టము. మిగిలిన గ్రామములుకాని, నదులుకాని, ఉత్తరకండేలువాడి విషయముకాని గుర్తింప సాధ్యమగుటలేదు.

శాసనకాలము

శాసనము కార్తిక పౌర్ణమినాడు పుట్టినది. ఏకార్తిక పౌర్ణమియో నిశ్చయముగఁ తెలిసికొనుటకు సాధనములు లేకపోవుటచేత నిది జయసింహవల్లభుని బరిపాలన కాలమగుట. శ. ౬౩౩-౩౪—౬౬-౬౭ సంవత్సరముల నడుమ మాత్రము పుట్టినదని చెప్పనగును.

ఘటికలు

ఈశాసనమున మండశర్మ 'ఘటికా సామాన్య'దని తెలుపబడినది. 'ఘటికా

సామాన్య'డు, 'ఘటిక' అనుపదముల కర్థమేమి? ఇంకను ఈపదమునకు నిశ్చయమైన యర్థము తెలియదు; కాని ఊహింపవచ్చును. ఘటికాస్థానములు చాల శాసనములలో వచ్చును. పల్లవనందివర్మ జేలూరు పాళయం తామ్రశాసనమున¹ వీరకూర్చవర్మ యొక్క కుమారుడగు స్కందశివ్యపల్లవుడు బ్రాహ్మణుల ఘటికాస్థానమును బోషింప వలసిన భారమును నత్యాశ్రయ భూషణినుండి గైకొనెననియు, కాంచీపురము రాజధానిగఁ బరిపాలించిన రెండవ నరసింహవర్మపల్లవుడు మొదటి నరసింహవర్మవలెనే బ్రాహ్మణుల ఘటికాస్థానమును నిర్మించెననియుఁ దెలుపబడి యున్నది. దక్షిణాపథమునఁ బరిపాలనము నెఱపిన కదంబరాజులకు మూలపురుషుడగు మయూరశర్మ తన గురువగు వీరశర్మతో పల్లవరాజధానికి (అనగా కాంచీపురమునకు) బయలుదేరి వెళ్లెననియు, ఆర్జును ప్రవచనమున గొప్ప పండితుడు కావలెననుకోరికతో అన్ని 'ఘటికల'కును వెళ్లి గొప్ప ఆశుతర్కకుఁ డయ్యెననియు నొకశాసనము² తెలుపుచున్నది. భరతక్షేత్రమున కలంకారభూతమైన కర్నాటనీమలోని కుంతలదేశము

'ధమ్మకై నమ్ముకముం భోగక్కాగరము

1. కండ్లవాడియని యొక విషయముకలదు. గుంటూరుమండల మందలి మండలము మొదలై నది ఈవిషయములోనిది. గండేలువాడి చేత తరువాత కండ్లవాడియని, మాత్రయుండవచ్చును. అట్లయిన గండేలువాడి, కండ్లవాడి విషయములు రెండు నొక్కటే. అయినను ఈవిషయ మింకను బరిశోధింపవలసి యున్నది.

2. Cp. No. 24 of 1910—11. 3. Ep. Carn. Vol. VII, Sk 176. ఏవమాగతే కదంబకులే శ్రీమాకాబధూచ ద్వితో త్రమా, నామతో మయూరశర్మతి శృతికిల కాచాద్యలంకృతిక, యా ప్రయాణా పల్లవేంద్రపురీం గురునాపమంవీరశర్మకా, అధిజహంకుర్ ప్రవచనం నిధిలఘటికాం వివేకాశు తర్కకః.

మాద ఘటికాస్థానము' అని ధర్మమునకు
సహకారకములును, భోగములకాకరములు
నగు ఘటికాస్థానములకు నెలవని మఱియొక
శాసనము తెలుపుచున్నది.¹ పాంజర పట్ట
ణము మహాఘటికాస్థానమని వేటాకశాసన
మూక్తిందిరీతిని తెలుపుచున్నది.²

“పాంజరపట్టణం మహాఘటికాస్థానం
శ్రీశాంతేశ్వరేశ్వరస్మిన్ భావంతి”

ఉత్తంతుండు సామవేదమునఁ జెప్పినరీతిని
ఘటికాశ్రమ మేర్పాటుచేయఁబడినదని మఱి
యొక శాసనమున ఈవిధమున నున్నది.³

“ఉత్తంశక్త్యా సామవేదే వ్యభతాం ఘటికాశ్రమమ్.

ఈవిధముననున్న శాసనముల నన్నిటిని
సమన్వయించి మనము ఘటికాశ్రమారము
నూహించవలసియుండును.

ఘటికాశ్రమము వైదిక విద్యాప్రదా
నముఁ గావించు విద్యాశాల యనియు,
ధర్మాధర్మ నిర్ణయముచేయు ధర్మాసనమని

యు, విద్యాశాలయు ధర్మాసనము నగుట
నది రాజవోపితమై భోగముల కాకరమైన
స్థానమనియు, ఉత్తంతుండు సామవేద
మునఁ జెప్పినరీతి నేర్పాటు కావించఁబడు
ననియు నిశ్చయించుటకు వీలుగ నుండుట
చేత నది యొక విద్యాపీఠమనియు, అగ్ర
హారముకంటె గొప్పదనియు, భావ్యకట
కము, నాలందవంటి విశ్వవిద్యాలయముల
కంటె నున్నదనియు నదాధారముగ నూహిం
పవచ్చును. ఆకాలపు విద్యాపీఠములకు ఘటి
కలు లేక ‘ఘటికాశ్రమములు’ లేక ‘ఘటికా
స్థానములు’ అని పేరుండేనట్లు మన కీశాసన
ములవలన విస్పష్టమగుచున్నది. ఘటికా
సామాన్యఁడని ఇట్టి విద్యాపీఠమునందలియొక
ఆచార్యుఁడనియో, సభ్యుఁడనియో చెప్పవచ్చు
ను. (కేరసకవియింటి పేరునఁగూడ వానకు ఘటి
కపేరు వినవచ్చును. అతనియింటి పేరు మూల
ఘటికనారుకదా).

కీర్తిశేషులగు శ్రీయుత సర్ విట్టి త్యాగరాయ శ్రేష్ఠిగారు

ప్రథమ అతిథుల భారత దేశాంగముననుభవ

ఆచార్యవరసాగృహము

శ్రీయుత, పి. టి. కుమారస్వామి గారు, బి. ఏ.

ఆచార్యవరసాగృహము

శ్రీయుత, యస్. సి. వెంకటప్ప గారు, బి. ఏ. యల్.

రెండవరేఖ: రెండవప్రక్క

శ్రీమత్తామ్రామాయామృతం శ్రీమత్తామ్రామాయామృతం శ్రీమత్తామ్రామాయామృతం
 శ్రీమత్తామ్రామాయామృతం శ్రీమత్తామ్రామాయామృతం శ్రీమత్తామ్రామాయామృతం
 శ్రీమత్తామ్రామాయామృతం శ్రీమత్తామ్రామాయామృతం శ్రీమత్తామ్రామాయామృతం
 శ్రీమత్తామ్రామాయామృతం శ్రీమత్తామ్రామాయామృతం శ్రీమత్తామ్రామాయామృతం
 శ్రీమత్తామ్రామాయామృతం శ్రీమత్తామ్రామాయామృతం శ్రీమత్తామ్రామాయామృతం
 శ్రీమత్తామ్రామాయామృతం శ్రీమత్తామ్రామాయామృతం శ్రీమత్తామ్రామాయామృతం
 శ్రీమత్తామ్రామాయామృతం శ్రీమత్తామ్రామాయామృతం శ్రీమత్తామ్రామాయామృతం
 శ్రీమత్తామ్రామాయామృతం శ్రీమత్తామ్రామాయామృతం శ్రీమత్తామ్రామాయామృతం

౧౩. స్వ సవదక్రమానుక్రమాధీతపేదద్యయస్వ సకల్పానిమ త్పురాణేతిహాసానేక
 ధమశాస్త్ర

౧౪. విదా? మణ్డశమణా? పౌత్రాయ స్వపితరధికగుణసంపద్గోపా?తనిమలయ
 శోవిశే

౧౫. పేణ ఆత్మనో న్యయ మలమలంకరిష్టా? అస్మిప్తే మయాజన? శివరుద్రశేమణా?

౧౬. పుత్రాయ ద్వివేదాధ్యాయినే యజ్ఞాగమోపనిషత్సప్తాశ్లే?తిహాసపురాణధమణ

౧౭. శాస్త్రవిమలీకృతవివరమతయే హరీతసగోత్రాయ తైత్తిరీయసప్రహ్మచారణే¹⁰
 కాటిశేమణ

౧౮. తాత్తికపేణామాస్యా¹¹ మాతాపిత్రో రాత్మసశ్చ యశాపుణ్యాభి విభా¹²యే
 సంప్ర¹³త్తోయం నిదుప

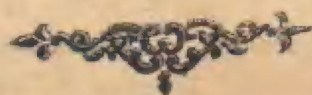
7. లేఖకుడు ముందు 'విది' అని వ్రాసి పిదప విదా అని దిద్దెను.
8. లేఖకుడు శమ్యణా అని వ్రాసి పిదప శేమణాగ దిద్దెను.
9. 'సంపద్గోపాద్ధితో' అని చదువలెను.
10. 'ప్రహ్మచారిణే' అని చదువలెను.
11. పేణామాస్యాకు - అని.
12. 'పుణ్యాభివృద్ధయే' - అని.
13. సంప్రదత్తోయం - అని.

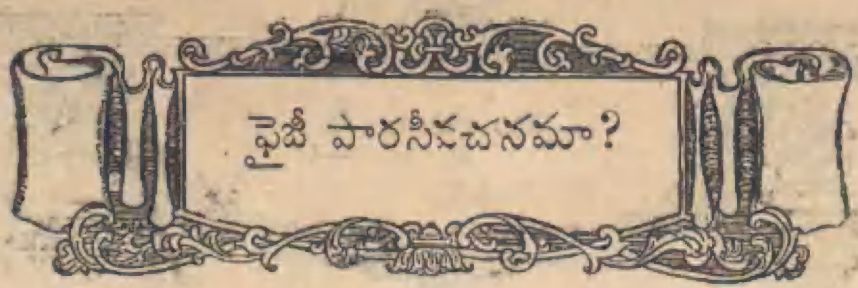
ఋతులక్తి

మిశ్రిత సరసింహమూర్తి గారు [కవితానికేతనము]

తొలకరి మబ్బులు తొంగలి తెప్ప
 తెరచి లోకములెల్ల తేరి చూడంగ
 మొత్తుల కాంతులు మెయి నిండికొవగ
 మేఘుని కన్నీరు మేర లేకున్న
 భూదేవి దేహంబు పొంగి పొరలుచు
 పులకరించినయట్లు మొలకలు దోచె.
 పచ్చిక బయళ్లు ఫలపుష్ప తతులు
 భూదేవి తేజమ్ము ప్రాగువెట్టంగ
 సఖుడొడ్డు కన్నీట స్నానంబు చేసి
 పచ్చిక బయళ్ల బట్టుగట్టి
 కలువచేకులు తన కనుదమ్ము లొప్ప
 తియ్యని మందార తిలకమ్ము దిద్ది
 లేపల్లవంబులతో పాదములకు
 శతపత్ర రజమును జక్కగ బూసి
 సాగసైన కలువల తొగరులు దిద్ది
 తేటైన సస్యంపు బీటపై నుండి
 పారిజాతంబులు పై బోసికొంచు
 చిరునవ్వు మోమున చిగురు వెట్టంగ
 మోహంపు జూపుల మోహిసి దేవి
 అంతరిక్షమునుండి అవనికి తీవి
 లోకంబులను తన లోగొంచు చూచు.

నేరేడు ఫలియించి నీలాలు గురియు
 పండిన జాములు బహుమతు లిచ్చు
 కనువిచ్చి సీతలు కానుక లంపు
 ఫలియించి బుడమలు పరిమళ మిచ్చు
 పూచి జనుము తల యూచుచు నుండు
 చెముడు కాకులు చేరి శ్రుతి పట్టుచుండ
 జాముల మెనవెడి రామచిలుకలు
 గోరువంకలు నింపు గొలుపగాగూయు
 నీలకంఠ రవంబు నిగిని ముట్టు
 కొమ్ముల గట్టుల గూలంగనేయు
 నాబోతు ఊంకెలు నాకాశమంటు
 ఓంకార నాదంబు లొక్కట మ్రోగు
 వేణువు చేబట్టు వెట్టి గొల్లండు
 పసిరిగ మేసెడి పశువుల మంద
 బీడున తిరిగెడి పిఠికి మృగములు
 నెమరు వేయుట మాని నీవంక జూచు
 మొత్తువెట్టి తల్లులదరిజేరు లేగ
 లాశ్వర్యమందుచు నట్టె నిలచియు
 నానంద సాగర మందున దేలి
 చూచు మైమఱచిన చోద్యంబు తోడ

డిమర్ అలిమా కవిగారు

స్వస్తి శ్రీకృష్ణవేంకటేశ్వర వైత్రేయ "భారతి" ప్రతి (సం. ౨. సంది ౪)లో ౧౧౨ వ పేజీ తరువాతగల చిత్రము "పెయిక్" కృతిఫారిసి రామాయణమునందలి చిత్రము అనినది దానిదనుక నువర్ణ వికారమైన పటమున పారసీలిపిగల వచనముకటి గలదు. అది శేషీక్రింద తెలుగులిపితో వ్రాసి దాని ప్రతిపదార్థమును వివరించితిని.

ఇది రామాయణవిషయము గాదు. భారతము నకు సంబంధించినది "పైజీ" కృతియే కాదు. పైజీ, పారసీలో రామాయణ భారతములు, పార్షిని వైమధము మున్నగు సంస్కృతగ్రంథము లెన్నియో పద్యకావ్యములుగా వ్రాసెనుగాని వచనములోఁ బెట్టలేదు. ఇది "బదోనీ" అగ్నిరాస్థానమున రచించెనేమోకాని చిత్రపటమునకును ఈలిపియందలి విషయమునకును సంబంధ మంతగా నగు పడిదు. అయినను వివర్ణకుల కావిషయమువిడిచి దానిని తెలియించుచున్నాఁడను.

దాదహ=అటుతరువాత

ఇంద్రాబ బెహిష్టరా=ఇంద్రుడు స్వర్గమునుండి

దర్, కారహాయజ్రిక్=జలారు బట్టలచే నలంకృతులగు కారవుల పుష్క

హాకర్ సాత్తు = ప్రత్యక్షమై

ఓ, కిమకోరా=శ్రీకృష్ణునకు

గొగుల్ దాద్=అర్ఘ్యమిచ్చెను.

ఓ, గవా నెబుబర్, ఓ, షీర్ దార్=పాలనిచ్చే పెద్ద

ఆవులు

అజ్, గల్లహోదో, ఖుద్, బరా మదా=తిమ మధునండి బయలుదేరివచ్చినవి.

పన, కిమకో, ఆమదకో=తరువాతి కృష్ణులు వచ్చి నారు.

ఓ, షీరఖుద్=మఱియు తమపాలను-

గోపవత్ దాదప్త=(అర్ఘ్యము) సమర్పించినవి-

ఓ, అజ్ హుఖుదు బు బర్గ=పెద్ద గొమ్మలు(గలవృత్తుములు)

క, దర్, నవాహియె ఆకో=ఆపర్వతప్రాంతములయందు

బూదప్త=కలవు.

ఆబెరహగప్త=నీళ్లు (దాహము) అయినవి. (౧౦ ద్రువకు)

ఒకిమకో=కృష్ణులు

బ, ఆ, ఆబేషీర్=ఆ (ఆవుల) పాలనే నీళ్లుగా గర్భవత్ కర్త= అర్ఘ్యమిచ్చినవాడు (అనగాదాహమును) పూరించెనని అర్థము)

ఓ, ఆ, బెహిష్టి=మఱియు, స్వర్గ మునుండి

దేవత హా గుల్బుహన్ దన్ద=దేవతలు పుష్పవృష్టితురిసిరి.

ఓ నఖూర్ హా=ఖేరిని నాదములు

నవాఖోరిక్=దేసిరి.

దర్ కేసరా=కేసరలమగ్న

సనాసుఫ్తన్ద=స్తోత్రముదేసిరి.

ఓ, అలీరా ఫె ఆలం=ప్రజలమట్టు

ఓ, దరియాయె అమాకో=ప్రవహించునది

ఓ, దరిఖూనె బంగల్=అర్ఘ్యకళలవృత్తుములు

2. ఓ, హోమ్ దినుయూర్=బంటు విహంగసంతోషములు

ఖుమ్ హోగ్ కప్తకో=సంతోషాతిశయమున సంపదించినవి (సంచరించినవి)

౧, బాబ్ = అటుతరువారే

ఇందర్ = ఇంద్రుడు

౨, కిష్కానుధర్ = కృష్ణునితో (ఇట్లని చెప్పెను)

= ఏమనియునన

అబ్, ఆమర్, మా = మేమునిచ్చుటచేత

మహా = మీరు

బావమి ముదేన్ = పాత్రాజ్యచంకులు కాగలరు.

౩, ఇత్రమాన దీర్కదారేం = మేము చెందెమిమ్మ

పను ఉండుచున్నాము; అనగా చేయుచున్నాము.

కే జూన్ = సర్వము

కనన్ రా = కంఠుని

కేసిరా = కేసిని

నిరావతే దియర్ రా = పాత్రాజ్యమునుండి

ప్రొమేన్ = తీసివేయును.

బావమి హె రూయెజమిన్ = విశ్వపపంధ చక్ర

వర్తలు (అనువారు)

వేకువేన్ = పరాజ్యములై పోవుదురు.

౪, పిసర్ అమాఖుర్ రా = మీ పేనమాను మహా

గుండెన

కే అర్జకావాన్ = ఏ అర్జునుడైతే కలఁదో

జోరా = అతనిని

వజాన్ మకదా వాదేన్ = నా తమవుగా భావించును.

చును.

బరూ, మిహార్మాకషచేన్ = అతనిపై దయగల

వాండ్రును.

కే, జో = ఎందుచేతనంటే, యాతఁడు

బఖువ్వతేమహా = మీ (తోట్పట్టు) బలమువలన

ఖిన్ మత్ హాయె ఖూన్ = మంచి పరిచర్యలను

బజాయె ఖాహన్ ఆవుర్ దం = చేయుటకు

చాలినవాండ్రును.

బఖువ్వతేమహా = మీ (సహాయము) బలమువలన

జంగె భారతారా = భారతయుద్ధము

ఖూన్ ఖాహన్ కర్తా = బాగుగ చేయఁగలఁడు.

౫, మహా = మఱియుమీరు

౬, ఇత్తిఫాకే, ఆ, అర్జకా = అరుముని మైత్రిమన

రాజహాయెలు జర్గా = పెద్దపెద్దరాజులను

ఖాహన్. కుమ్ర = సంహరింపగలరు.

౭, మక. కేమ. కేమాం దేవతా = కేను సమస్త

దేవతా సమక్ష మన

దర్, కేసరా = కేసరులమధ్య (నిలిచి)

సుఫాయాదంక = కేనుచెప్పవది యేమనిన

అర్జకాపిసరెవకా అస్త = అర్జునుఁడు వాపుఁగఁడు

౮, అబ్, పి కృమంతి = అతిఁడు (వాంఠన) కంటికి

మఱియున్ మహా అస్త = పుట్టివాఁడు

రాజహారా ఖాహన్ కుమ్ర = అనేక రారాజులను సంహరింపఁగలఁడు.

౯, జంగహాయె అజింఖాహన్ కర్త = పెద్ద పెద్ద యుద్ధములను చేయును.

అగర్ మహా = ఒక వేళమీరు

జోరా = అతనికి

ఖువ్వతేఖున్ ఖాహాన్ = మీ కత్తిలఁదిసహాయము చేయుటదలఁ (అనగా మీరు సహాయము చేసినచో పెద్ద పెద్ద రాజులను సంహరించును. అనిపైదానితో అవ్వయును)

సఖువెమకా = నామాటలు

దర్ దేవతహా = దేవతలమధ్య

రాన్ తేఖాహన్ ఖూన్ = నిజముకాగలవు.

౧౦, అగర్. న = ఒక వేళ (నిపు అర్జునునకు తోడ్పడక) పోయినయెడల

అబ్ దస్త. జ = అతనిచేత

హీన్ కార్, నఖా దామన్ = ఏమనియుకాకేరదు

అర్జకా = అర్జునుఁడు

గర్ కమాకాదారి = బాగావిద్యయందు

నజీర్, వదారన్ = అనుపమానుఁడు.

మగర్ మహా = కాని మీరు (ఒక్కరి)

నజీర్, జి. బామన్ = అతనిని పోలగలరు.

౧౧, దర్ జంగలిరాదర్ = ఆ, సోదరులయుద్ధ మున్న (అనగా భారతయుద్ధమునందు)

ఓ, మురయో, ఊ=వానిల్వీ(అగ్గముని) రత్నములు,
మున్నగు (అన్నిటికి)

మూసే=మీరై యున్నారు.

నిగాపాచానీయో. ఊ=అత్తని (అగ్గముని) కాపా
చుట

అట్ బరాయోఖాతిచెప్పక=వా గొరవారమై (అ
నగా నాసంతుష్టికై)

ఖాపాచాకర్ద=చేయగోరివాడు

ఓ, ఊ. కా. =మజీయు సరవిని

బబాయోమక=నాప్రాసమన (వన్నుగా)

లె ససంద=సన్నానించుము.

ఓ, మరా=మజీయు సన్ను

బబాయో బా డెఖుద్=నీప్రామువలె

తపత్వర్ దెకుసేద్=భావించవలెను.

ఓ అగర్ షమా=ఒకచేళ మీరు

నిగాపాచానీయోఅర్థన్ దెకుసేద్=అగ్గముని కాపా
జేయడం

మర్దహం=మరణమున్ను

పక్ నీకడి=అత్తని సమీపమునకు

సఖాహద్ ఆమర్=రా సేరదు.

ఓ, కాదతి=లేరువార

అ, అర్థక= ఆ యగ్గముడు

కె, ఫర్ బందెమక=వా పుత్రుడు.

ఓ, పిసరె అమ్మ షమా=నీ మేనమామకొడుకు

పా. షమా=మీకంట

ఖాపాద్ మాకాద=జీండ్చివ్వుయించును.

ఓహర్ గా=ప్రతివేళను(క్షణములూ)

షమా=మీరు

కనసరా=కంసుని

ఖాపాద్ కుప్త=చంపివేయగలగు.

లిమాం, రాజకాయోయాయో=మీరొక పను పని

(చపంచము.

దుమ్మక షమాఖాపాకి షుద్=మీరు కీక్రవులై
పోవుదురు.

ఓ, అ, అర్థక=మజీయు వాయగ్గముడు

బ, ఖువ్వ తెషమా=మీకీ కిరలక-(అనగా నీసహ
యమువలన)

ఆ-పామారా=వారిపందటిని.

ఖాపాద్ కుప్త=సంహరించివేయును.

అగర్ షమా=ఒకచేళ మీరు (అనగా ఎల్లప్పుడు
మీరు)

మరా, ఓ, దేవతాచారా=నన్ను దేవతలను

అట్ ఖుర్ మీదాసేద్=మీవారిగ నెంచుడు

బర్ అర్థక=అగ్గమునిపై (నీవు)

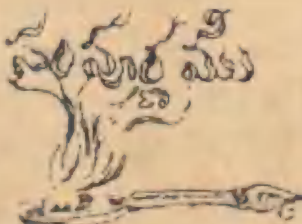
మెహర్ బాకా బాషేర్=కృపగలిగి యుండవల
యును.

జా, ఈసఖునారా=ఈప్రకారము-ఈమాటలను

ఇందర్ గు ఫు=ఇంద్రుడు తెప్పగా

ఓ, కిమ్ షునీద్=కృష్ణుడు విసెను.

అని ముగించబడియెను. కొన్ని సందర్భములర్థము
కాలేదు. పైని ఒకటిరెండుచరణములు తగువారితో శ్రీకృ
ష్ణనిరాల్యమున బరిగిన కంపవధ. ఇదియెట్లు సమర్థనీయ
ములూ, ఊహించవలసి యున్నది.

న్యాయమూర్తి వేసా రామేశం గారు

క్రీస్తుకడపటి ఆంధ్ర రాజులలో నొకరిద్దటికి పల్లవులతో సంబంధ ముండిననుండవచ్చును. ఆంధ్ర రాజ్య మంతరించిన వెంటనే అధికారమునకువచ్చినవారు పల్లవులు. ఆంధ్ర దేశమునఁ బరిపాలించిన పల్లవరాజుల వంశావతార క్రమమునుసంతృప్తికరముగ నిర్ణయించుట చాలకష్టము. మనకు దొరకినపల్లవ శాసనముల కొకదానికొకటి సంబంధము కనఁబడదు. అవి యిక్కడ నొకటి, అక్కడ నొకటి, వెదజిమ్మిసట్టగ దొరకినవి. వాటినిను సరించి సరియైన చారిత్రకవంశావతారమును నిర్మించుటకు వీలులేకుండ అతుకు కలియకుండ నున్నది. (పల్లవులవంశోత్పత్తిక్రమమునుగుఱించి స్పష్టముగ మనకెమియుఁ దెలియరాదు. పల్లవనామమునుగుఱించియు, వారి వంశోత్పత్తి క్రమమునుగుఱించియు పెక్కు సిద్ధాంతములు కలవు. అందువలన నిష్పడుచేయఁదగినది వారిశాసనములపట్టిక నిచ్చుటయే.

౧. పల్లవయువమహారాజు శివస్కందవర్మయొక్క మైదవోలుశాసనము. (ఇదియిప్పుడు మద్రాసు మ్యూజియములోఁ గలదు.) ఇది మాతనికి పూర్వము పాలించుచుండిన మహారాజయొక్క పదవపరిపాలన సంవత్సరమున కాంచీపురమునుండి యొసంగఁబడినది.

ఎ. ఇం. ౬. పు. ౮౪; కీల్. ప. నెం. ౬౧౭; అ. లూ. నెం. ౧౨౦౫; భాష- ప్రాకృతము.

౨. పల్లవధర్మ మహారాజాధిరాజ శివస్కందవర్మయొక్క ఎనిమిదవపరిపాలన సంవత్సరమున నొసంగఁబడిన హిరహడ్డలి శాసనము. ఇది కాంచీపురమునుండి యొసంగఁబడినది. ఎ. ఇం. సం. ౧. పు. ౨. ౯. ౪౭౯; ఎ. ఇం. సం. ౨. పు ౪౮౩, ౪౮౫; ఎ. ఇం. సం. ౬, పు ౮౮; కీల్. ప. నెం ౬౧౮; అ. లూ. నెం ౧౨౦౦. భాష- ప్రాకృతము.

౩. బుద్ధ్యంకురుని తల్లియు, పల్లవయువమహారాజు విజయబుద్ధవర్మ రాణియునగు తారుదేవియొక్క గుణపదేవయ్య (గుంటూరు జిల్లా) శాసనము. (ఇది యిప్పుడు బ్రిటీషు మ్యూజియములోనున్నది.) ఇది మహారాజు విజయస్కందవర్మ పరిపాలనములోనిది. ఇం. అం. సం. ౯. పు ౧౦౦; సం ౫. పు ౧౭౪; ఎ. ఇం. సం ౧. పు ౨; ఎ. ఇం. సం ౬. పు ౮౮; ఎ. ఇం. సం ౭, పు ౬౭, ౬౯; ఎ. ఇం. సం. ౮. పు ౧౪౩; కీల్. ప. నెం ౬౧౬; అ. లూ. నెం ౧౩౨౭; భాష- ప్రాకృతము, సంస్కృతము.

౪. బృహత్పలాయన గోత్రీయఁడైన మహారాజు జయవర్మ కొండముది శాసనము.

(ఇప్పుడు బ్రిటీషు మ్యూజియములోనున్నది.) ఇది కూడూరనగరమున విజయస్కంధా వారమునుండి యొనంగబడినది. ఇది పదవ సంవత్సరమున వ్రాయబడినది. ఎ. ఇం. సం. ౬ పు. ౩౧౬; కీల్. ప. నెం. ౧౦౧౪; ఆ. లూ. నెం. ౧౩౨౪; భాష- ప్రాకృతము, సంస్కృతము (ఈ వైశానసము లన్నియు బ్రాహ్మలిపిలో గలవు.)

(ఈ క్రింది శాసనములు సంస్కృతభాషను న్నవి; ఇవి బ్రాహ్మలిపిలో గాక మాఝులుగ దక్షిణహిందూదేశ లిపిలో వ్రాయబడినవి.)

౧. కుమారవిష్ణుపు చందలూరుశాసనము. ఈకుమారవిష్ణుపు స్కందవర్మప్రపౌత్రుడు; కుమారవిష్ణుపు పౌత్రుడు; బుద్ధవిష్ణుపు పుత్రుడు. ఈ శాసనము శాంచీపురమునుండి యొనంగబడినది. ఎ. ఇం. సం. ౮. పు. ౨౩౩.

౨. స్కందవర్మ ఒంగోడుశాసనము. ఇది సంతరావూరువద్దదొరకినది. ఇది తామ్రపదగ్గట విజయస్కంధా వారమునుండి యొనంగబడినది. ఎ. పి. రిపో. ౧౯౧౬., రెండవభాగము, పేరా ౩.

౩. పల్లవధర్మ యువమహారాజ విష్ణుగోపవర్మ ఊరువుపల్లి శాసనము. ఈవిష్ణుగోపవర్మ మహారాజ స్కందవర్మ ప్రపౌత్రుడు; మహారాజవీరవర్మపౌత్రుడు, మహారాజస్కందవర్మపుత్రుడు. ఇది మహారాజ సింహవర్మ యొక్క పదునొకండవ విజయరాజ్యసంవత్సరమునాటిది. పాలక్కడనుండి యొనంగబడినది. ఇం. ఆం. సం. ౫. పు. ౫౧; కీల్. ప. నెం. ౬౧౯.

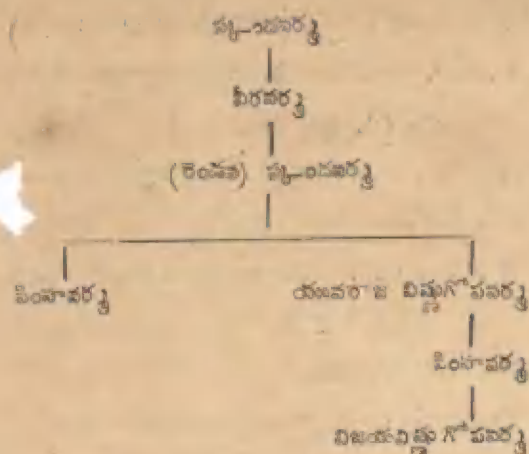
౪. పల్లవధర్మ మహారాజ సింహవర్మ ఒంగోడుశాసనము. ఈసింహవర్మ యువమహారాజ విష్ణుగోపునిపుత్రుడు; మహారాజస్కందవర్మపౌత్రుడు. మహారాజవీరవర్మ ప్రపౌత్రుడు. ఎ. పి. రిపో. ౧౯౧౬., రెండవభాగము, పేరా ౪.

౫. పల్లవమహారాజ సింహవర్మ పికిర శాసనము. ఈసింహవర్మయువమహారాజవిష్ణుగోపవర్మపుత్రుడు; మహారాజ (రెండవ) స్కందవర్మపౌత్రుడు; మహారాజవీరవర్మప్రపౌత్రుడు. మోమట్టూరునుండి అయిదవరాజ్య సంవత్సరముననొనంగబడినది. ఎ. ఇం. సం. ౮. పు. ౧౫౯.

౬. పల్లవధర్మ మహారాజ సింహవర్మ యొక్క ఎనిమిదవసంవత్సరపు మంగలూరు శాసనము. ఈసింహవర్మయువమహారాజవిష్ణుగోపవర్మపుత్రుడు; మహారాజ స్కందవర్మపౌత్రుడు; మహారాజవీరవర్మప్రపౌత్రుడు. ఇది దననపురమునుండి యొనంగబడినది. ఇం. ఆం. సం. ౫. పు. ౧౫౫; కీల్. ప. నెం. ౬౨౦.

౭. విజయ విష్ణుగోపవర్మ చూరశాసనము. ఈవిష్ణుగోపవర్మ సింహవర్మకుమారుడు; మహారాజ విష్ణుగోపవర్మపౌత్రుడు. ఎ. పి. రిపో. ౧౯౧౪, రెండవభాగము, పేరా ౧.

పైనిచ్చిన ౩, ౫, ౬, ౭ నెంబరుశాసనములవలన ఈ క్రింది వంశావతారక్రమమును నిర్ణయింపవచ్చును:

౮. పల్లవమహారాజ వీరకుర్వవర్మ ప్ర పాత్రుని దర్శితానము (ఒక్కరేకుమాత్రమే. ఇది యిష్టమై బ్రిటీషుమ్యూజియములో నున్నది.) దననపురమునుండి యొసంగబడి నది. ఎ. ఇం. సం. ౧. పుట ౩౯౭; కీల్. ప. ౭౦. ౬౨౨.

౯. పెనుకొండశాసనము. ఇందు సింహ వర్మయు, స్కందవర్మయు పేర్కొనబడి యున్నారు. ఎ. పి. రిపో. ౧౯౧౪, రెండవ భాగము, పేరా ౪.

౧౦. సింహవర్మయొక్క అమరావతి స్తంభశాసనము—సా. ఇం. ఇ. సం. ౧. పు. ౨౫; కీల్. ప. నెం. ౬౪౧; ఎ. ఇం. సం. ౧౦. పు. ౪౩, ౪౪.

౧౧. గుంటూరు జిల్లాలో దొరకిన శాసనము. ఇది పూర్వము సర్ వాల్టర్ ఇలియట్ దగ్గట నుండెడిది. (ఇప్పుడది బ్రిటీషు మ్యూజియములోగలదు.) ఇది రాజా అత్తివర్మశాసనము. ఈతడు ఆనందఋషి.వంశసంభవుడగు కందారరాజ వంశమున జనియించినవాడు. ఇం. అం. నెం. ౯. పు. ౧౦౨; కీల్. ప. నెం. ౧౦౧౫.

౧౨. మహారాజాధిరాజ సముద్రగుప్తుని అలహాబాదు జయ స్తంభశాసనము. ఈ సముద్రగుప్తుడు క్రీస్తుకము ౩౩౪-వ సంవత్సరప్రారంభమున పిష్టపురమహేంద్రుని, గిరికొత్తూర స్వామిదత్తుని, యేరందపల్లిదామన్నను కాంచీ విష్ణుగోపుని, అనముక్తపు నీల రాజును, వేంగి హస్తివర్మను, పాలక్కరుద్ర సేనుని, ఇంకను దక్షిణాంధ్రములోని యితరరాజుల నందఱిని కారాబద్ధులంగావించి విదప విడిచిపెట్టెను. గుప్తశాసనములు, పు. ౬. కీల్. ప. (ఉత్తరదేశశాసనములు) (ఎ. ఇం. సం ౫. నెం. ౫౦౯.)

౧౩. ఒకానొక రవికర్తి జనేంద్రులయమును గట్టించినట్లు తెలుపు అయ్యావళిశాసనము. ఇది కోనలులతోను, కాళింగులతోను పోరాడి, పిష్టపురమును స్వాధీనముచుకొని కన్నాల (కొల్లేరునరస్సు) వద్ద యుద్ధముచేసి కాంచీపురపల్లవుల నోడించిన పశ్చిమచాళుక్య రెండవ పులకేశి సత్వాశ్రయుని పరిపాలన కాలములోనిది. శ. ౫౫౬, ఎ. ఇం. సం ౬. పు. ౪.

౧౪. పల్లవ (నరసిం) హ విష్ణువు అనగా మొదటి నరసింహవర్మ కాలమునాటి బాదామి (బాంబాయిరాజధానిలోని బెల్గాం మండలమునందలి ఇప్పటి వాతాపిపురము) శిలాశాసనము. ఇం. అం. నెం. ౯. పు. ౧౦౦, కీల్. ప. నెం ౬౨౭.

తరువాతి పల్లవులకు ఆంధ్ర దేశముతో సంబంధమున్నట్లు కన్పట్టును.

పల్లవనామమును గుఱించినట్టియు పల్లవ
వంశోత్పత్తి క్రమమునుగుఱించినట్టియు ఊహ
లకు కీ. శే. వి. వెంకయ్య గారు ఆర్కియ
లాజికల్ సర్వేయింగ్-౧౯౦౨ వ సంవత్స
రపు నివేదికకుప్రాసినవ్యాసముచూడదగును.

సంకేతాక్షరములకు వివరణము

ఎ.ఇం.—ఎపిగ్రాఫియా ఇండికా.

కీల్.ప. నెం.—కీల్ హారన్ దక్షిణహిందూదేశ

తాననముల పట్టికలోని నెంబరు(ఎ.ఇం.నం.౨)
అ.బా. నెం.—అప్పెండిక్సు లూడర్సు నెం
బరు (ఎ. ఇం. నం. ౧౦)

ఇం. ఆం.—ఇండియన్ అంటిక్వరీ

ఎపి. రిపో.—ఎపిగ్రాఫి రిపోర్టు

సా. ఇం. ఇన్.—సాల్ ఇండియన్ ఇన్
స్క్రిప్షన్సు.

నం.—సంపుటము.

పు.—పుట.

నే నె!

కంచర్ల బసవ కొటిలింగము గారు

జైన మరగా లయంబులు, జాతి, నీతి

తల్లిదండ్రులు, బంధు, మిత్రములులేని
మహిత గురు, శిష్యు, కాల కర్మములులేని
సచ్చిదానంద మూర్తియో సాక్షి నేనె!

గీ. సరసి, ధర్మార్థ, కామ, మోక్షములు లేని
యమల సుఖ, దుఃఖ, పాప, పూర్వములు లేని
నామ, రూప, క్రియా, గుణములేని
చిన్మయానంద మూర్తియో శివుడ నేనె!

గీ. క్రూరులు, క్రూర్వంశములుఁ గూడఁ జాడరాని
యజ్ఞమంత్రి తీర్థాధిపే నరయరాని
జపరహిణి క్రియాశీల సాధ్యపడని
సచ్చిదానంద మూర్తియో సాక్షి నేనె!

గీ. యోగముద్రల శమదను త్యాగములకు
స్నానసంస్కార ద్యమస్తానశోచములకు
కుమ్మనేదాంబ, తార్కిక మూర్తములకు
కుకరముం గాని యాపరంజ్యోతి నేనె!

గీ. పంచవింశతి తత్త్వ భావములు లేని
సప్తపాతాళుల్, పంచకోశములు, లేని
వహువిమహాదర్శ, జడ, జంగమంబుగాని
చిత్కిణ్వా యుక్తదళ పరశివుడ నేనె!

గీ. శత్రు మధ్యర్థ రీజసంచయము లేని
బంధమోక్ష వికల్పముల్ వదయరాని
బాధ్య, బాధక, బాధానభవము, లేని
చిన్మయానంద మూర్తియో శివుడ నేనె!

గీ. అక్షరంబుల కందనియత్తురుండ
శిక్షలవరాని లోకైక శిక్షకుండ
స్వ, పరపక్ష సజాతి విజాతి, కూన్య
సచ్చిదానంద మూర్తియో సాక్షి నేనె!

గీ. పలుకఁ, బుచ్చుకఁ, జూడఁకఁ, బలంపఁ, బడక
యాదిమధ్యాంతకూన్యమై యలరు వట్టి
నాద, బిందు, కళాతీత భేద రహిత
సచ్చిదానంద మూర్తియో సాక్షి నేనె!

గీ. ఉండెనో? లేదో? యుండినవో? యిందో?
జ్ఞానమో? విజ్ఞానమో? జనమో? సత్యో?
యంకమో? యణువో? యంక శంకవీచని
యచల పతిపూర్ణ కుర్చ బుద్ధాత్మ నేనె?

గీ. మెఱుగ, కఱుగక, రెఱుగక, కఱుగరాక
విసక, చూడక, చేయక, వికృతిలేక
కదల మెదలక, శక్తిచేకట్టు వదక
చెలచు పన్నిత్యుభామ్యుడో? శివుడో నేనె?

గీ. దేశకాలవస్తువులచే దుగనివాడ
దేహములు మాట్టిపై వాసం దెనివవాడ
లలి నవస్థాత్రయ పాక్షిపై యలరువాడ
చివ్వుయానందమా ర్తిపై చెలచువాడ.

గీ. మనన సత్త్వప్రభావమా మాయలగూడి
పరవి తేవోర్వాశ్యుల సగుణమగుదు
సకలసరాచరములకు జనక మైన
నిరతికయ పౌఖ్యమా ర్తిని నేనె కుమ్ము?

గీ. లేదు వాకేమి యని నేను లేక పోను
నేనుగాని దీజగమున లేవ లేదు
జగములే నేను వాయించె జగములుండు
నతివిచ్చిరెంబు! వాస్తవ మరయందర మె?

గీ. సకల సచరాచరప్రపంచంబు విలయ
భావమంది నిద్రించెడు పట్టు నందు
నిండి విడిచీకృతంబయి నిభిలమందు
నిలందు నిశ్చల తత్త్వంబు నేనె కుమ్ము!

గీ. సర్వమును వాచకంబయి జగురుమందు
నేను దేనికి వసుడనుగాను నిజము

అఖిలధూత భాలమున కే వాక్రయంబు
నేనోరుల యాక్రయంబున లేను కుమ్ము!

గీ. మున్ను నమఁగాంచ వార్యులెన్నెన్ని గతుల
నెఱలబడి; రిప్పటికిఁగూడఁ పవనమల్పది
వెదకఁగల రింక, సంతయు పితయొ కాని
యెఱుంగవచ్చునె వారత్త్వమెన్న డెవ?

గీ. ఏమతంబును, వారత్త్వమెఱుంగ లేదు
ఏమహర్నియు వాస్తవ మెఱుంగ లేదు
యెఱుంగలవార మనిచెప్పు తెఱుకలేమి
తెఱుక పంపుటె, కాని నన్నెఱిగి కాదు.

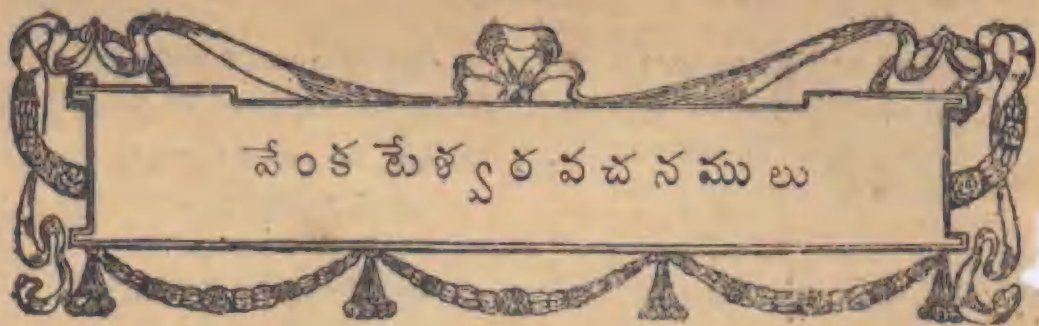
గీ. సహితలు నన్ను గమఁగనబాల మను
“నేతికేతి” వాక్యంబులరించి చలివె
“భాతి భాతి” వాక్యంబులబ్రహ్మ మైన
నన్ను రూపింప వా కుర్చియున్న జగతి?

గీ. అణువుకంటెను చిన్న, మహత్తుకంటె
నధికమై యుండు, భౌతికాధ్యాత్మికలిత
సకలజుబోధ్యవాండ సంచయము, వారు
పదరవో లేకమున, కోటిభాగ మగునె?

గీ. లూత గర్భాన, రెండువు భాతి; జగము
లగణితములుగ వాయించె యవరించి
స్పందిచే న్నిబ్బబడిన రంబయి పగిలి
విశ్వమంతయు వాయించె విక్రమిండు.

గీ. మాన్యమతములు భక్తినిర్మలపదంబు
క్రైస్తవవాది విశిష్ట విరాట్పదంబు
ప్రఖితి కూన్యత్వ బుద్ధనిర్వాణ పదము
హైందవాద్యయ మాల స్మృతాత్మనేనె!

వేంకటేశ్వర వచనములు

[ఇవి తాళ్లపాకవారు రచించినవై యుండవలెను. వీనిలో విష్ణుభక్తి యూటలూరు చున్నది. ప్రాచీనములలో, ఇంతరసవంతము, భక్తిభరితము నగు వచన రచన యసాధారణముగా నున్నది. కృష్ణమాచార్య సంకీర్తనములు, శంకరవచనములు, మొదలగునవి, ప్రేళ్ల లెక్కఁగ జాలినవి, యిట్టివి కొన్ని యున్నవి. వీనినెల్లఁ గ్రమముగా వెల్లడింపఁ గోరికడనుచున్నాఁడను. సహృదయు లివి చదిగొందురుగాక.—జే. ప్ర.]

శ్రీ వేంకటగిరి దేవా! నాదేహంబు మీరుండెడి నిత్యనివాసంబు; నాజ్ఞానవిజ్ఞానంబులు మీయభయపార్శ్వంబుల దీపంబులు; నాముకుఁడెరవలయాత్ములు మీ యిరుదైన లంబులైడి యాలవట్టంబులు; నామనోరాగంబు మీకుఁ జెంద్రకావలనువ; మీకు మ్రొక్కనత్తినచేతులు రెండున్ను మకరతోరణంబులు; నాభక్తియె మీకు సింహాసనంబు; నా మేనంబొడమినపులకలు మీకు గుదులుగ్రుచ్చి యర్పించిన పూదండలు; నేమిమ్ము నుతియించిన నుతులయక్షరరవంబులు మీకు భేరి భాంకారఘంటానినాదంబులు; నాపుణ్య పరిపాకంబులు మీకు నైవేద్య తాంబూలాదులు; మదియ నిత్యసేవాసమయనిరీక్షణంబులు మీకు సర్వాంగంబుల వలందిన తట్టు పునుంగు; నాసాత్త్వికగుణంబు మీకు ధూప పరిమళంబు; నీవు చేప్రండపు; నేనర్చకుండను.

ఈరీతి నిత్యోత్సవంబు నాయందు సవధరించవే శ్రీ వేంకటేశ్వరా!

నందకాయుధధరా! నీయాయుధంబులకు జయజయ; నీవాహనంబులకు శుభమస్తు; నీ పరివారంబులకు జేమంబుగోరెద; నీకళ్యాణగుణంబులకు నిరంతరాభివృద్ధియగు; నీసత్త్వంబులకు శోభనమంపరావాప్తియెనంగవలయు; నీదేవులకు మంగళమహాశ్రీయగు; నీమహిమకు నసంతవివిధార్చనము; నీభజాలమునకు పరిమతస్తోత్రము; నీచక్కఁదనంబునకుఁ బూజించి; నీయదారతకు శరణంబు; నీశ్రీవత్సకౌస్తుభాదిహస్తంబులకు సంతత ప్రార్థన. నీపాదంబులకు సాష్టాంగ నమస్కారంబుచేసెద. ఏమినిమిత్తంబు చేసెదవంటివా? నాలుగుయుగంబులధర్మంబులు, సకలజంతువుల పరిణామంబులు, కమలాసనాదిదేవతల బ్రదుకులు, నీమూలంబుగావున నీవు శుభంబుననుండుటేమేలు నమోనమ శ్రీ వేంకటేశ్వరా! ౨

అలమేలుమంగావతి! నిన్ను వెదకి వెదకి ఏమొదమన మేమెంతవారము? మీసుద్దులు పెద్దల నడిగి వైకుంఠవాసుండ వనఁగా నీ యూరెఱింగితిమి. విష్ణు వాసుదేవ నారాయణ నామంబులువిని మీ పేరెఱింగితిమి. నీలమేఘ శ్యామలక్షణంబులు గలుగఁగా మీవర్ణం బెఱింగితిమి. శ్రీవత్సకౌస్తుభాది చిహ్నంబులు చూచి మీగుఱు రెఱింగితిమి. శేషచల నివాసంబుకడన మీగోత్రం బెఱింగితిమి. పురుషోత్తమభ్యాతిచేత మీపాదుపం బెఱింగితిమి. వేణునాదవిసోదివని చెప్పఁగా మీవంశం బెఱింగితిమి. మత్స్య కూర్మ వరాహ నారసింహ నారదాద్యవతారంబులువిని మీపుట్టు వెఱింగితిమి. నీకు మ్రొక్కెదము. అన్నింట నభిండవని నిన్నుంగొలిచితిమి. ఇంక నీమహిమ లంగొని యాడెదము. నమోనమ శ్రీ వేంకటేశ్వరా!

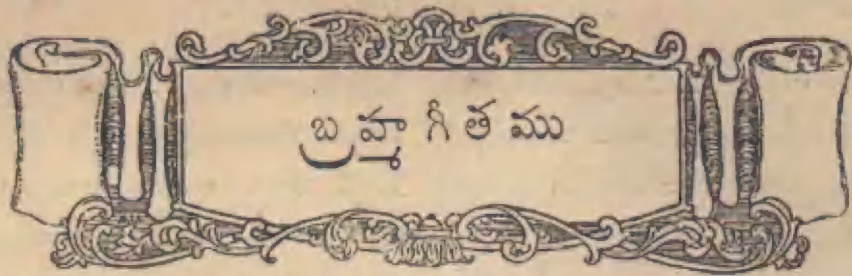
3

క్షీరాబ్ధిశయనా! కమలంబులు సూర్యుని కెదురుచూచినయట్లు నాహృదయపద్మంబు రవిమండల మధ్యవర్తియైన నీ కెదురుచూచుచున్నది. మయూరంబులు మేఘగమనంబునకుం బెలంగినట్లు నా మనోమయూరంబు నీలమేఘవర్ణంబైన నీ తిరుమేను దలంచి యానందించుచున్నది. ముత్యపుఁజప్పలు స్వాతిచినుకలకు నోరుకెట్టచినట్లు నావడనశుక్తి మీపాదతిర్థంబునకు వికసించుచున్నది. నర్పంబులు గావంబులుగోరి చొక్కె పడగలెత్తి రోహిణిట్లు నావీనులు నీ కథల నాలకించు

చున్నవి. నీవు పరాత్పరమూర్తివి. నేను ప్రకృతినబంధంబులైన యంగంబులు ధరియించినవాడ అదియెల్లుగూడు ననవలదు. అప్రకృతికి నీవు చైతన్యమవు. ఈచుట్టతీకము తొల్లికలుగఁగానే దీనికి ననురాగముంగలిగియున్నది. కన్నెఱుంగున్నఁ గడుపెఱుంగు నంద్రలోకులు. ఇంతియకాని మిమ్మునెఱుంగనే మెంతటివారము. నా యాన విన్నవించితి నింతియకాని నిన్ను నే గక్కసించినవాడఁ గానుజమీ నమోనమ శ్రీ వేంకటేశ్వరా!

దామోదరా! పకలతిర్థంబులు మీకోనేటనే యాడితి. పకల తిరువతుల విగ్రహంబులు మీమూర్తియందే నేవించితి. పకల దానంబులు మీకు నొకకాసు కానుకపెట్టినయందే ఫలియించె. విహితయజ్ఞాదికర్మంబులు మీకైంకర్యంబుననే తీర్చితి. జపంబులన్ని మీతిరుమంత్రమందే జపించితి. వేదపాఠంబులు మీసంకీర్తనమందే యభ్యసించితి. తపములు వైష్ణవాచారములలభించె. నింక నేమిటం గడమ లేదు. నాహృదయకమలంబున నీవున్నాడవు. నామనంబు శోధింపంబనిలేదు. నాశెంబైన టంకంబునకు నట్టంబు గొనరాదు. భండారంబు సంబడిన లెక్కకుఁ బరులు చాడిచెప్పంబని లేదు. అరీతి నే నీముద్రలు ధరించినవాడ. నే నీసామ్యుయినవాడ. నగుటంచేసి, యేదోపంబులు మమ్ము బైకొనకుండుటంచేసి, రక్షింపనే నమోనమ శ్రీ వేంకటేశ్వరా!

౫

చేపూరు సింహాచలము గారు
(సంపుటము ౧, పంక్తి ౯ తరువాయి)

“భూతలంబందు నేనేల పుట్టినానో?
ఏవఁడు పుట్టించె నిట్లు నన్న వనియందు?
జననమరణంబు లేకంట సాధ్యమగునె?”
అనుచు గురుజేరి ప్రశ్నింప నాదరమున
“అడుగఁదగని రహస్యార్థ మడిగి తీవు
దీనిమర్మంబు మనుజుండు దెలియలేక
దుఃఖ మొదవఁగా బ్రహ్మను దూలుచుండు
సౌఖ్య మొదవఁగాఁ దనయత్న సఫలమనుచు
గాని తనరాకపోకకుఁ గారణంబు
కొంచెమేనియుఁ దావిచారింపకుండు
స్వస్వరూపయు నెఱిగెడి సాధనంబు
తపము గాకున్న వేఱొందుదారి యగునె?
కాన నభ్యాసవశమున మానసమును
విషయసుఖముల వెనువెంట వెడలసిక
లక్ష్మ్యమందున సతము నిర్బింగవలయు
మనసు నిల్పిన విజ్ఞాన మతిశయిల్లు
నంత సద్విచారణసేయ నలవియగును.
కర్తయును గాఁకు భోక్తయున్ గాఁడు బ్రహ్మ
సాక్షిమాత్రుడయని శ్రుతి చాటుచుండ
బ్రహ్మ పుట్టించె మమ్మించఁ బలుకఁదగునె?
బ్రహ్మ పుట్టించె ననియెడివలు కదెంత
నత్యమగునో విచారిణ నలుపవలయు.

జోగులనువాఁడు జూదరి త్రాగుజోతు
దొంగలకు తేఁడు పాఠులఁ ద్రోవఁగాచి
గొంతుజంతులు లేకుండఁ గొట్టువాఁడు
కలఁడు, వానికిఁ బుత్రులు నలువురుండి
రందు నిద్రలు దుర్మాట్లులైరి వాఁడు
సుతులనందఱి నొకరిఁ జూచుఁగాని
పౌచ్చుత్సంగఁ జూచునా యెన్నఁదైన,
సమముగాఁ జూచుటకు నేమి నబలుగలదు?
బట్టపాతంబు సూపిన వానినెటుల
నాదరింతువో చెప్పమా” యనుచు యోగి
శిష్యునిన్ జూచి ప్రశ్నింప శిష్యుఁడంత
“సామరునికైన సుతులపైఁ బట్టపాత
ముండునే? తండ్రికిం బ్రేమయుండకున్నె?
తండ్రి సుతులను బట్టపాతమునఁ జూడ
వానిఁ దండ్రియని పిలువఁ బాపమొదపు,
వాఁడు నిజముగా నల్లరు బాలురకును
దండ్రిగాఁడేమొ, వారలతండ్రి జోగుఁడైనన
లనుచు బ్రేమను దలచినామొ మనమె”
మందహాసంబుతోఁ జిదానందయోగి
మనల బ్రహ్మయే పుట్టించె”ననిన మనము
బ్రహ్మపుత్రుల మనుటయే వాస్తవంబు,
బిడ్డలందఱి నొకరిఁ బ్రేమజూపి
పెంచుచున్నాఁడె దేవుఁడు పృథ్విలోన?

“అన్నమోరామ” యని వీధి నడుచు నొకఁడు,
 స్వప్నమృష్టాన్నసంతృప్తి నెవఁగు నొకఁడు,
 యివ నీడయేలేక గానిలు నొకఁడు,
 రూపవంతుఁ డొకఁడు కురూపి యొకఁడు,
 జ్ఞానహీనుఁ డొకఁడు సుజ్ఞాని యొకఁడు,
 ఇట్టి భేదంబు చూడమే యిహమునందు
 బ్రహ్మయును బక్షపాతి గావలయు లేక
 బ్రహ్మ జనకుండు గాఁడని పలుకవలయు”
 ననిన శిష్యుండు గురువుతో నవియె నిట్లు
 “బ్రహ్మ జనకుండు గాఁడని పలుకఁదగును
 నిత్యశుద్ధబుద్ధాత్ముడై నిర్గుణుడగు
 బ్రహ్మపక్షపాతియ యని పలుకఁదగునె?”
 “అట్లుంబునచో మన మిట్లు పుట్టుటకును
 గారణం బేమియో యెఱుంగవలె శిష్య!
 పల వచ్చితి వియ్యోడ కిపుడు నీవు?
 ఎవరు పంపిరి? పిలిచినా రెవరు నిన్ను?
 తెలియఁ బల్కు మాలోచించి తెల్లముగను.”
 మంచిమార్గంబు బోధింతు రనుచు వింటి
 దాని నాలింప మనసునఁ దలఁపు గలిగి
 వచ్చినాఁడను న న్నేరుఁ బంపలేదు
 పిలువ లేదెవ్వరును నన్ను బ్రీతితోడ”
 అనిన శిష్యుని న్నాంచి తా నడిగెయోగి
 “తెచ్చినది యేది యిటకు ని న్దెల్పు” మనుచు
 శిష్యుఁ డంత విచారణసేసి “మీరు
 బోధ నాలింపఁగాఁ గోర్కె-పుట్టి నన్నుఁ
 తెచ్చినది కోరికే యని తెలియు” ననఁగ
 కోరి కేటికి నిన్ను నకాడఁగ దెచ్చె
 నింటికడ నుండఁ జెల్ల దే యిట్టి ముద్ద
 డొంకలను దాటి రానేల జంక” కనిన
 శిష్యుఁ డాచార్యుని న్నాంచి చెప్పె నిట్లు

“దేవ! ఇంటనుండినఁ గోర్కె తీరుటెట్లు
 ఎచట కోరిక నెఱవేటు నచటి కేగ
 వలయు నితరస్థలంబున ఫలము గలదె!”
 అంత నాయోగి “పుత్రకా! చింతసేయ
 మనల నడుపుచున్నది కోరికనుచుఁ దెలిసె.
 కోరికే జన్మములకెల్లఁ గారణంబు
 వేదశాస్త్రములే నీనినే వెల్లడించు”
 ననిన శిష్యుండు దా సంశయాత్ముడగుచు
 “గొప్ప జన్మంబు లెత్తగాఁ గోరుఁ గాని
 నీవజన్మంబు లెత్తుచు నింద్యకర్మ
 లాచరింపఁ గోరునె యెవ్వఁడైన” ననిన
 “శిష్యుడా! నద్విచారణ సేయలేక
 మొండివాదనలే నాదించు మూర్ఖుడెపుడుఁ
 దానఁ దెలియునా యెపుడైనఁ దత్త్వమిలను
 నిర్మలాంతఃకరణమున నియతఁగలిగి
 చేయు మాత్మవిచారణ చిత్తమందు
 కోరికలు పుట్టుటకు నేది కారణంబు
 సెప్పమా యుదాహరణతోఁ జింతసేసి”
 అనుచు నాయోగి పుంగవుం డాజ్ఞసీయఁ
 బర్ల శాలకుఁ బోయి తపంబు నల్పి
 సంశయం బెల్లఁ బోనాడి సంతనమున
 వచ్చి గురుపాదములకుఁ దాఁ బ్రణామి సేసి
 “కోరికలు పుట్ట భ్రమయెకా కారణంబు,
 పాద్యపానంబు సుఖమను మమతవలన
 త్రాగుకోరిక పుట్టును దనకు మొదట
 బ్రాహ్మణుం డింటఁ దనకోర్కె ఫలితమగునె?
 త్రాగుబోతులయిండ్లకుఁ దానెపోయి
 హేయవస్తుబంధములు సహించుకొనుచు
 సంతతంబును ద్రాగుచు సంచరించు”
 ననిన శిష్యునిన్ గాంచి యిట్లనె గురుండు

“పూర్వజన్మకర్మంబునఁ బట్టుచుండు
మనుజులందును తెప్పరె పూసినవరులు.

కర్మ యననేమి? ఎట్టులు కర్మవలనఁ
బట్టుచుండురు మనుజులు పువమిపై ని
దీని తత్త్వంబు లెన్నఁగాఁ దెలియవలెను.

కర్మయెల్ల ను మూఁడు మార్గంబు లొనుః
సంచితంబుండు ముందటి జన్మలందు
భ్రమను జేయు కార్యమున నభ్యాసమెల్ల
వాసనా మాత్రమై నిల్చి ఫలముగోరు
దాని; ప్రారబ్ధమున సంచితంబునుండి
ప్రస్తుతానుభవమునకు వచ్చునదియె;
ఫలముఁ గోరుచుఁ తేసిడి పనులయందు
గల్గు నభ్యాసమెల్ల నా గామియందు.

వీనిమూలంబుఁ దెలియుమా వివరముగను
తపముచే దీని తత్త్వంబుఁ దరుచకుండ
వినుటమాత్రాన నేర్చిన వెంగలీడు
తప్పదారిని బోవుట తథ్య”మనెడి
సచ్చిదానందయోగి ప్రసంగమెల్ల
భక్తి నాలించి గురునకుఁ బ్రణతి నేసి

యాశ్రమోపాంతవనభూమి కరిగి శిష్యుఁ
డాచరించెను దపముఁ దా నధికనిష్ఠ.

మరలి యనుభవం బిట్టులు మనవిసేసె
“విషయభోగంబు సుఖమను పెట్టిఁదగిలి
భోగవస్తువువైఁ గోర్కె వుట్టుమొదట
కోరునట్టి పదార్థంబుఁ గూర్చుటకును
పాటుఁబడుచుండు మనుజుండు పలువిధముల
ఆశతోపాటు పనులయభ్యాసమెల్ల
వాసనారూపమాత్రమై వజలుచుండు.

దీనివృద్ధియె బంధంబు దీనిక్షయమె
మోక్షమని చెప్పచుండురు మునులు శిష్య!
ప్రణవ మిష్టమున్ ప్రాణభావంబు లాయె
నిదియె మాయాస్వరూపమంచెఱుంగు మయ్య
దీనివృద్ధియె సృష్ట్యై తేజరిల్లె
దీనిని బ్రవృత్తి యందురు హానివరులు
గాన కోర్కెయె జన్మకుఁ గారణంబు;
గలుగఁబోదు జన్మంబు నిష్కామునకును
దీని భావంబు దపమునఁ దెలియువాఁడు
బ్రహ్మగీతంబు హాయిగాఁ బాడుకొనుచు
సచ్చిదానందరూపుడై సంచరించు.”

(న శేషము)

వ న వా సి

దుర్గుమహాంతి సీతారామ శర్మ గారు

సుమగుచ్ఛములఁ జేరి ప్రమదగానము నల్పు, యెలదేటిపిండుతోఁ దెలిమిసేసి
కలనిన్వనమున నెంచలనమొందెడు నిర్ఘ్న, రోహ్యులతోఁగూడి యుబుసులాడి
లలిత సౌరభసమాకలితులై పరువెత్తు, పవనార్భకులతోడఁ బంథిమూని
దరిఁ జేరి మూర్ఖుని హరిణీచయంబుతో, నిజ కష్టసుఖము లన్నియును పెప్పి
గహనసీమయె సర్వముగాఁ దలంచి, యతిశయానంద మధురాసవానుభవము
గాంచి యోకాకియై సర్వకామములను, రోసి ధన్యాత్ముఁ డగు వనవాసియొకఁడె.

లే జో లే ఖ న ము

(సంపుటము ౧, ౧౭ వ పందిక తరువాయి)

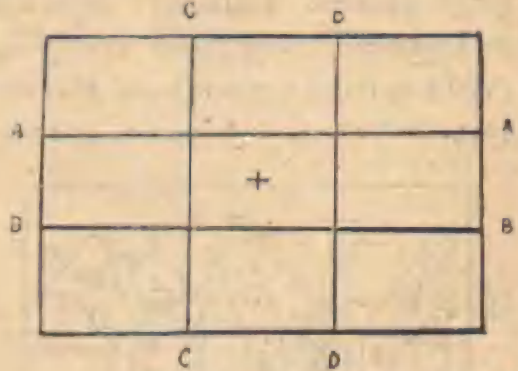
వింజమూరి కృష్ణమాచార్యులు గారు
విదవ ప్రకరణము

చిత్రము

ఒక లేజోలేఖకుడు, కమిరా కడుముగానుండు పెద్దరూపములు సరాసరి వకలుగా తాను తీసిన ఛాయా పటములను కనబడినచో తృప్తిపొందును. వేరొకడు పరిశీలుటబట్టి పిలుసనంతవరకు తాను దీయు ఛాయాపటములు ఆకర్షణీయులుగ నుండునటులు ప్రయత్నించుచుండును. మరియొకడు కేవలము వకలు చిత్రములతో తృప్తిపొందక రహసురాగ ప్రభావమును విశేషముజేయు జాయివట్టియు త్రిమందిత్రములను దీయుటకు కృషిచలుపును. సుందరపార్శ్వములు, జూబీయములు, రాచబొటలు, జంటపులు, పువ్వుములు, ఫలములు మొదలగుదృశ్యముల యొక్క రూపములనుజూపు చిత్రనిర్మాతగానున కీకాలమున, లేజోలేఖనము ముఖ్య పాఠనముగా నెంచబడుచున్నది.

లేజోలేఖన యంత్రసహాయమున సమస్తపెద్దరూపములను జూపునట్టి ఛాయాపటములను, కులవుగాదీయుటకు ఆవకాశ మేర్పడినను, అది సుందరముగను, ఆకర్షణీయుగను ఉండవలెననిచో వాటియందు "మేకనము" గోచరించుచుండవలయును. వదియు కిత్రమనం దొక భాగమునకు ప్రాధాన్యముపలి చూపకుటవృత్తి వాకర్షింపునటుల దానికి స్థలనిర్దేశము గావింపవలయును. మిగిలినవన్న భాగమునందు వాని నమనశించియుండు లాగున చూచుకొనవలయును. ప్రణాళిమీద లేజోలేఖకునిచే దీయబడినట్టి ఛాయాపటములనుగాని, చిత్రకారుని చిత్రపట

ములనుగాని పరిశీలించితిమేని వాటియందలి ప్రభావము రూపములు అవి ఆక్రమించినట్టి స్థలమునుబట్టియే ప్రాముఖ్యమునుబయలుటను కనుగొనవచ్చును. సామాన్యముగాచిత్రపటములయందుగాని, ఛాయాపటములయందుగాని, నడిమి భాగముకంటె ప్రక్కలకు హెచ్చుప్రాముఖ్య మియ్యబడుచుండును. ఏదేని యొకచిత్రము నీక్రింద జూపబడినటుల విభజించితిమేని AA, BB, CC, DD, గీతలపై నుండిన పెద్దరూపములు సహజముగా స్థలప్రాముఖ్యమును బట్టి దృష్టి వాకర్షింపునవనిగా నుండును. నిలవు గీతలు అద్వితీయ కలియుస్థానమునకు హెచ్చుప్రాముఖ్య మియ్యబడుచుండును.

+ గుండు గల ముఖ్యభాగము, చిత్రమునకిది యందును నిస్సాగమైనదిగా నెంచబడును. కమిరా యొక్క వెనుక భాగమునం దున్నవృజియుండు గ్రవుండు గ్లాసుపై, పైన జూపబడినటుల గీతలు గీచియుండుకొనుట మరిచిరి. చిత్రములయందు, దిక్కుండల మెప్పు

దును మయముగా నుండక, మైనుండి క్రిందికిగాని, క్రింది నుండి పైకిగాని మూసవలయును. నుండవలయును. ప్రధానవస్తురూపములు, చిత్రము నిలువుగ నున్నచో CC, DD, శీతలపయినను, అడ్డుమగ నున్నచో AA, BB, శీతలపయినను ఉండవలయును. మరియు, చిత్రముయొక్క యిరుప్రక్కలును, ఒకటికొకటి అను రూపముగా నుండరాదు. అనగా, ఒకేవిధమున ఎక్కు రూపము లిరుప్రక్కల నుండరాదు. అడ్డుముగా నున్న చిత్రమునందు DD, శీతలపై వోక ప్రధానవస్తురూప ముండినచో, CC, శీతలపై అట్టిదే మరియొకటి యుండ రాదు. ఈక్రిందిపటమునం దీవద్ధతి చాపబడియున్నది.

వ్యత్యాసమును సూచించుటకుగాను, చిత్రము లందు కట్టడము లెప్పుడును మయముగానుండక యొక ప్రక్క కుండవలెను. వీధులయొక్క చిత్రములందు వీధి కిరున్న పులునందు ఇండ్ల పగునలు కలియుండునము (Vanishing Point) మయముగా నుండక కొంచెమొక ప్రక్క కుండవలయును. ఈక్రిందిపటమును చూడుడు:

వలెను లెప్పుడును బయట పనిచేయు లేజోలేఖ ఖని క్షుబ్ధములో నుండనేరదుగాని సేర్పతో స్థలనిర్దే

శము గానించుకొనినచో ప్రతి లేజోలేఖకుడును తన పనికి చరిత్రమనట్టి వెలుతురును బయటపెట్టును. సూర్యుడు వరిగా కమిరాకు వెనుకనున్నచో చిత్రమునందు వెలు తురు నీడలయొక్క మార్పు గోచరింపక ఎక్కురూపము వెలుచలబోవుదు నిస్సారముగ నుండును. సూర్యుడు కమి రాకెదురుగానున్నప్పుడు చిత్రమునందు నీడ లిప్పు మరే విధము నుండక విరుల అసంఖ్య ప్తికరముగా నుండును.

రృత్తి ప్తికరమున ఫలితము లెప్పుడును సూర్యుడు కమిరాకు వెనుకగాని, ముందుగాని, వుడిప్రక్కవైనను, ఎడమప్రక్కవైనను, ఉండినపుడు చేతురగలవు. చిత్ర ములందు నీడ యొనర్చువని చాలగలదు. కమిరా కెదు రుగా వుడిప్రక్కమగాని, ఎడమప్రక్కమగాని సూర్యు డున్నప్పుడు, వెలుతురు నీడలయొక్క సమ్మేళనముగలిగి నట్టి మందరమన చిత్రములు లభ్యము కాగలవు. కాని సూర్యుని కెదురుగా కమిరానుంచునపుడు సూర్యకిరణ ములు లెన్నపై పడకుండులూనన చూచుకొనవలయును. సూర్యుడు కమిరాకు వెనుక భాగమునందున్నచో కమి రాను సూర్యునకు వుడివైపునగాని, ఎడమవైపున గాని నీడగలప్రదేశమునం దుండవలయును. వస్తురూపములపై బడు వెలుతు లెప్పుడును నీడతో గూడినదై యుండుట ముంది. ఛాయాపటములందు హెచ్చుకలుతురు పడినట్టి భాగములు తెల్లగను, నీడగల భాగములు నల్లగను ఉం డును. హెచ్చుకలుతురుగలభాగము (High lights)నికే వముగ నుండినచో అంతట నీడనిచ్చినట్టి వస్తువునందు టమందిది. ఉదాహరణము:

మార్పు లేనట్టి హెచ్చుకలుతురుగల సముద్రతీర ములు మొదలగు ప్రదేశములందు నల్లనిబట్టలు తొడుగు కొనినట్టి దిడ్డలను నిలబెట్టుట, హెచ్చునీడ నిచ్చు చెట్ల తోపులు మొదలగుచోట్ల తెల్లనివస్త్రములు ధరించినట్టి స్త్రీనిగాని, పురుషునిగాని నిలబెట్టుట.

వస్తువులయొక్క ఛాయాపటములను దీయు నపుడు, వెలుతురునందు హెచ్చుమార్పు లుండరాదు. ఎత్తుగానుండు కట్టడపునీడకాని, గోడనీడకాని, చెల్లనీడ కాని వస్తువులపటములను దీయుటకు లేనివరిగానుండదు. కాని నీడనిచ్చునట్టి కట్టడముగాని, గోడగాని ఫాటోగ్రా ఫును దీయించుకొనువానికి వెనుకనుండక వుడిప్రక్కనో

నిజమప్రక్కనో ఉండవలయును. ఒకనికంటె పాము మంది గలపటములను దీయునపుడు తలలన్నియు నోకేయి పోకోమండక ముందువెనుకల మండలయనును. మనుష్యులూప పటములను (Portraits)దీయుటకు ప్రత్యేకపు నియమములు గలవు. అవియున్నయు వేరొకప్రకరణము వందు చిత్రింపవలెను. ఈప్రకరణములో చెల్లవలసినట్టి నియమములను ప్రతిలేజోలేఖనాభ్యాసించి విధిగా పాటించవలయునని మా తలంపుకాదు. విజయం చిత్రకారులెవ్వరైనను, నియమములకు అధికారి కాగోరుదుందును గాని, బానిసగా నుండుట కిష్టపడవేరదు. మారినముగా లేజోలేఖనము వర్ధిలించువారుమాత్రము తమ కండ్లకింపుగా బోచినట్టి చిత్రములను తమను పరీక్షించుచు చిత్రనిర్మాపవర్ధిలని గ్రాహ్యముచేసుకొనుట మిగల మంది.

అజవప్రకరణము

ఫోటోగ్రాఫులదీయుట

లేజోలేఖనము వర్ధిలించు ప్రతివారును తమకమిరాయంతరి వేరువేరుభాగములయొక్క యువయోగమును బాగుగా బోధపరుచుకొని, ఫోటోగ్రాఫులు, చిత్రపటములు మొదలగువాటిని పరీక్షించుటవలన కొంతవరకు చిత్రనిర్మాపవర్ధిలను గ్రాహ్యముచేసికొనవచ్చుటగాని స్వయముగా ఫోటోగ్రాఫులను దీయుటకు ఇట్లుదాటి దైటికి పోరాదు. నూతనముగా యీవిద్య వర్ధిలించువారలకు స్టాండుకమిరా తగియుండునని లోగడ చెప్పియుంటిమి. ఈప్రకరణమందు స్టాండుకమిరాతోఫోటోగ్రాఫులను దీయువిధము చెల్లవలెను. నూతనాభ్యాసము ప్రభవమున చెట్లు మొదలగు దృశ్యములయొక్క ఫోటోగ్రాఫులను (Land scapes)దీసి కొంతయువర్ధనమును పొందినవీమృతగాని మనుష్యుల ఫోటోలను దీయుటకు పూనుకొవరాదు. (మనుష్యుల ఫోటోగ్రాఫులను దీయువిధము వేరొకప్రకరణమందు చెల్లవలెను.)

చెట్లు మొదలగు దృశ్యములయొక్క ఫోటోగ్రాఫులను దీయుటకు ఇట్లుదాటి కొంతమార్గము పోవలసివచ్చును. అప్పుడు అభ్యాసకుడు తనవంటి కమిరా, స్టాండు, షేట్లుచేయించుకొనినట్టి దాన్నిపైడు, ఫోకసింగునడ్డ వేటి నన్నిటిని తీసుకొనిపోవలయును. ప్రయా

గమగుటకు ముందుకావలసిన సామానులన్నియు నున్నచా లేజా యని చూచుకొనుట మంచిది. ఫోటోగ్రాఫు దీయవలసినదృశ్యము నెన్నుకొనినవీమృత దాని కెదురుగా కమిరాను స్టాండుపై బిగించి నిలబెట్టవలెను. ఈబిగించువపుడు లెన్ను స్టాండుయొక్క మూడుకోళ్లలో నొకదానిపై నుండులూసన బాడవలెను. ఇట్లు చేయుటవలన కమిరాయొక్క నెనుకభాగము మిగిలిన స్టాండుకోళ్లకు మయముగానుండి ఫోకస్ చేయవచ్చును స్టాండుయొక్క కోళ్లు మవకాళ్ల కడ్డమురాకుండ నుండగలవు. కమిరాను పైవిధముగా స్టాండుపై బిగించినవీమృత, గ్రవుండుగ్లాసు గల నెనుకభాగమును ఫోకసింగునడ్డతో కప్పవలయును. వీమృత యీగుడ్డకిందికి తలమార్చి లెన్నునూతను తెరచి గ్రవుండుగ్లాసుపై పరీక్షించిరిమేని కమిరా కెదురుగా నుండు దృశ్యముయొక్క రూపము దానిపై తలక్రిందులుగా గనబడుచుండును. గ్రవుండుగ్లాసుపై కనబడెడిరూపముయొక్క పరిమాణము, కమిరాకును దృశ్యమునకును గల దూరమునుబట్టి మారుచుండును. ఈక్రిందిపటము జూడుము:

కమిరాను దృశ్యమునకు దగ్గరగా చెప్పుచుండిన కొలది గ్రవుండుగ్లాసుపై కనబడురూపము పెద్దదిగను, వెనుకకు గొనిపోయినకొలది చిన్నదిగను మారుచుండును. కాని ఆరూపముమాత్రము స్పష్టముగానుండక మకమకలానుచుండును. లెన్ను గల కమిరాయొక్క ముందుభాగమును నెన్నుదిగా ముందువకు జరుపుచు గ్రవుండుగ్లాసుపై ఫోకసింగునడ్డలోనుండి చూచుచుంటిమేని, మకమకలాడెదురూపముక్రమముగా స్పష్టముగా నగుపడగలదు.

మరికొంచెము ముందునకు వడివినగాని, వెనుకకు వడివిన గాని, తిరిగి మకముకలాడుటకు ప్రారంభించును. ఎప్పుడు గ్రవుండుగ్లాసుపై రూపము స్పష్టముగా వగవడినో ఆ వెంటనే కమిరా యొక్క ముందుభాగమును ముందునకు జరుపుట మూసివేయవలయును. ఈవనికే ఫోకసింగు అని పేరు.

కమిరాయందు గ్రవుండుగ్లాసుగల వెనుకభాగ మెప్పుడును తూకమువకునెరిగా నిలబడియుండవలయును. కొన్ని సమయములందు గ్రవుండుగ్లాసువంటి రూపము క్రిందిభాగమున స్పష్టముగను, కైకి రాసురాను మకముక లాడుచును ఉండును. అప్పుడు కమిరా యొక్క వెనుక భాగమున కిరుప్రక్కల వాయుముగా దిగింపబడియుండు యి త్రడిమరలను వదులుచేసి ముందునకును వెనుకకునువంది చూచుకొనుచు ఎప్పుడు రూప మంతయు స్పష్టముగా వగవడినో ఆప్పు డామరలను దిగించి వేయవలయును. గ్రవుండుగ్లాసుపై దృశ్యముయొక్క రూపమును మన మెంత స్పష్టముగా ఫోకస్ చేయగలుగుదుమో అంతస్పష్ట ముగా మన ఫోటోగ్రాఫు లుండగలవు. వైవిధ్యముగా వలయు పరిమాణములో మనము కోరుదృశ్యమును ఫోకస్ చేసుకొనినపిమ్మట లెన్సుయొక్క అపెర్చరు తగ్గించ వచ్చును. లెన్సుయొక్క అపెర్చరు తగ్గించుమందిన కొలది దృశ్యమువంటి చూరముగనున్నట్టి ప్రదేశములను దగ్గరగానున్నట్టి ప్రదేశములను సమావముగా ఫోకస్ కాగలవు. మంచిప్రకాశమావమున వెలుతురువందు అపెర్చరు F 22 లేక F 32 వరకునూడ తగ్గించవచ్చును. కాని, అపెర్చరు తగ్గించుమందినకొలది లెన్సును తెరచి మూయు కాలము (ఎక్స్ పోజర్ - Exposure) పెంచుచుండును.

శ్రుప్తికరముగా ఫోకస్ చేసిన పిమ్మట మట్టరును మూసి (మట్టరులేని కమిరాలైనచో లెన్సుమూత మూసి వేయవలయును.) గ్రవుండుగ్లాసులేలపు వెలువలకు తెరచి దానిస్థానమున స్టేట్ల వేసియుండుకొనునట్టి డార్క్ షెడు ను రెండవనెంబరు లేలుపు ముదకెదురుగా నుంచుకొన వోవలయును. (అనగా 1 వ నెంబరులేలుపు కమిరా లోపలిభాగమున కెదురుగా నుండవలెను)

పిమ్మట 1 వ నెంబరు లేలుపును పైకంటె లాగి, ఫోకసింగునట్లతో షెడును కప్పవలెను. తెరువారే మట్ట

రునుగాని, మట్టరులేనట్టి కమిరాలైనచో లెన్సుమూతను గాని కొంతకాలము తెరచి యుంచుకొనుట తిరిగి మూసివే యవలయును. దీనికే "ఎక్స్ పోజరు" అందురు. మట్టరులే నట్టి కమిరా యొక్క లెన్సుమూతను తెరచిమూయునపుడు మూతగాని మనచేయిగాని లెన్సున కడ్డము రారాదు. ఈ విధముగా డార్క్ షెడువంటి రెండు స్టేట్లులను ఎక్స్ పోజు చేయబడినపిమ్మట వాటిని చీకటిగదియందు ఎర్రదీ పపువెలుతురులో డెవలపు (develop) చేయవలసియుం డును.

కాలపరిమితి - ఎక్స్ పోజర్ (Exposure)

లెన్సును తెరచి మూయుకాలపరిమితిని నిర్ధారణ చేయుట మిగలకష్టము. ఈకాలపరిమితి స్టేట్లయొక్క వేగమునుబట్టియు, లెన్సుయొక్క వేగమునుబట్టియు, అపెర్చరునుబట్టియు, వెలుతురునుబట్టియు, కాలమును బట్టియు మారుచుండును. ఈ క్రిందిపట్టికలందు (Tables) మనదేశపువెలుతురునకు సరిపడునట్టి ఎక్స్ పోజరు కాలపరిమితులు చెల్లవలసియున్నవి. వీటినిపోయి మన సంవత్సరముపొడుగునను అన్నివిధములకు ఫోటో గ్రాఫరును దీయుటకు, వెలుతురుయొక్క మార్పు ననుస రించి శ్రేయించుమండు పరియగు ఎక్స్ పోజరులను గులభ ముగా చెలుసుకొనవచ్చును. కాలపరిమితిని చెలియజేయు యంత్రములుకూడ గలవు. ఆయంత్రముల నుపయోగించు విధము వాటితో బంపబడును.

లెన్సును తెరచిమూయుకాలపరిమితిని తెలియజేయు ఎక్స్ పోజరుపట్టికలు (Exposure Tables)

ఈక్రింద, కాలము, (సెలలు, గంటలు) వెలుతురు, ఫోటోగ్రాఫరులదీయుటకు తగిన స్థలములు; (Subjects) లెన్సుయొక్క అపెర్చరులు; స్టేట్లయొక్క వేగములు; వీటికితెందిన 5 వేరువేరుపట్టిక వీలుబడియున్నవి. ఈపట్టి కలలో నుండి ఫోటోగ్రాఫరుదీయుస్థలమునకు, కాలము వకు, లెన్సుయొక్క అపెర్చరునకు, స్టేట్లయొక్క వేగ మునకు, వెలుతురునకు, సరిపడునట్టి సంఖ్యలను కనుగొని

వాటి కనుగుణా చివరగడియందును లబ్ధిమాలమును (Factors) జ్ఞాపకముచేసి వ్రాయుము. పిమ్మట వాటిని మొత్తము చేసి 6వ పట్టికయందు యీ మొత్తమునకు క్రింద నుండు సంఖ్యను చెలుసుకొనవలెను. ఆసంఖ్యయే సరియగు కాలపరిమితి కాగలదు.

ఉదాహరణము

కాలము:- జూలై నెల ఉదయము 9 గంట లబ్ధిమాలము 0
 చెలుతురు:- కొద్దిపాటి మబ్బుతో గూడిన
 మార్గరశ్మి " 1
 ఫోటోగ్రాఫీయూ } కమిరాకునవూ
 టను తగిన స్థలము:- } పడుగా నుండు
 కట్టడములు " 4
 ప్లేటు యొక్క వెగము:- H. & D. 100 " 2
 లెన్సు యొక్క అపెర్చరు:- F. 22 " 5
 మొత్తము 12

ఆరవపట్టికయందు దీ మొత్తము (12) క్రిందనుండు సంఖ్య 1 తోను గాన, 1 తోనుకాలము లెన్నువలెనని యుంది పిమ్మట మూసినేయవలయును.

కాలము:- మార్చి నెల సాయం. 4 గం. లబ్ధిమాలము 2
 చెలుతురు:- ప్రకాశమావమును మార్గరశ్మి " 0
 ఫోటోగ్రాఫీయూ } వెట్టు మొదలగు దృశ్య
 కు తగిన స్థలము:- } మలు " 6
 ప్లేటు యొక్క వెగము:- H. & D. 200 " 1
 లెన్సు యొక్క అపెర్చరు F. 16 " 4
 మొత్తము 13

ఆరవపట్టికయందు దీ మొత్తము క్రిందనుండు సంఖ్య 2 తోనులు, కాన, సరియగు ఏక పహజను 2 తోనులుగా తెలిసికొనవలెను.

కాలము (Time) పట్టిక. 1.

కాలము	జూలై	మే-జూలై	ఏప్రిల్-అగష్టు	మార్చి-సెప్టెంబరు	క్రిందవరి-అక్టోబరు	జనవరి-నవంబరు	దేశంబరు	లబ్ధి మూలము
ఉదయము	9 గం. మొ 12 గం.	9 గం. మొ 12 గం.	9 గం. మొ 10 గం.	9 గం. మొ 12 గం.	9 గం. మొ 12 గం.			0
సాయం కాలము	12 గం. మొ 3 గం.	12 గం. మొ 3 గం.	12 గం. మొ 2 గం.	12 గం. మొ 3 గం.	12 గం. మొ 3 గం.			0
ఉదయము	6 గం. మొ 9 గం.	6 గం. మొ 9 గం.	6 గం. మొ 8 గం.	6 గం. మొ 9 గం.	6 గం. మొ 9 గం.			1
సాయం కాలము	3 గం. మొ 6 గం.	3 గం. మొ 6 గం.	3 గం. మొ 5 గం.	3 గం. మొ 6 గం.	3 గం. మొ 6 గం.			1
ఉదయము	9 గం. మొ 12 గం.	9 గం. మొ 12 గం.	9 గం. మొ 10 గం.	9 గం. మొ 12 గం.	9 గం. మొ 12 గం.			2
సాయం కాలము	12 గం. మొ 3 గం.	12 గం. మొ 3 గం.	12 గం. మొ 2 గం.	12 గం. మొ 3 గం.	12 గం. మొ 3 గం.			2
ఉదయము	6 గం. మొ 9 గం.	6 గం. మొ 9 గం.	6 గం. మొ 8 గం.	6 గం. మొ 9 గం.	6 గం. మొ 9 గం.			3
సాయం కాలము	3 గం. మొ 6 గం.	3 గం. మొ 6 గం.	3 గం. మొ 5 గం.	3 గం. మొ 6 గం.	3 గం. మొ 6 గం.			3
ఉదయము	9 గం. మొ 12 గం.	9 గం. మొ 12 గం.	9 గం. మొ 10 గం.	9 గం. మొ 12 గం.	9 గం. మొ 12 గం.			4
సాయం కాలము	12 గం. మొ 3 గం.	12 గం. మొ 3 గం.	12 గం. మొ 2 గం.	12 గం. మొ 3 గం.	12 గం. మొ 3 గం.			4

వెలుతురు (Light) పట్టిక 2.

ప్రకాశమానమును మార్చుదశ్య లభ్యతా లయ (Factor)	0
మట్టుతో గూడిన సూర్యరశ్మి	2
దట్టముగా మట్టుకొనిన వెలుతురు	8

ఫోటోగ్రాఫీయిటుకు దగిన ప్రదేశములు

వస్తువుల (Subjects) పట్టిక 3.

పేషుములు	0
నీడలు లేనట్టి సముద్రదృశ్యములు	2
కమీలాను, సమీపముగా నుండు కట్టడములు	4

నీడయందుండు వస్తువులు	6
చెల్లకొనిన, ప్రకాశమానమును వెలుతురు విచ్చగదుల	7
యందుండు వస్తువులు	12, మొ. 15
వెలుతురు లేని యిండ్లలోపల	1
ఆకాశముతో గూడిన సముద్ర దృశ్యములు	8
మందుభాగమున నీడనిచ్చు వస్తువులుగాని, స్థలములు	9
గానిగల సముద్రదృశ్యములు	6
ఆడవిప్రదేశములు, చెట్లు మొదలగు యింబరదృశ్యములు	0
నగించునట్టి వస్తువులు	8, మొ. 12.
మంచి వెలుతురుగల యిండ్లయందలి లోపలి భాగములు	15, మొ. 20.
దేవాలయము లోపలి భాగములు	

అపెర్చరుల (Stops) పట్టిక 4.

F. 4, 5—F. 6.3—F. 8—F. 11—F. 16—F. 22—F. 32—F. 45—F. 64.

లభ్యతాలయము. 0— 1— 2— 3— 4— 5— 6— 7— 8

షేట్లయొక్క వేగము (Speed of Plates in H & D) లో పట్టిక. 5.

H. & D. 70—H. & D. 100—H. & D. 200 మొదలు 300—H. & D. 300 మొదలు 800.
3.— 2.— 1.— 0.— లభ్యతాలయము.

ఎక్స్ పోజరు లేక, సరియగు కాలపరిమితి (Exposure) పట్టిక 6.

లభ్యతాలయము మొత్తము	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
ఎక్స్ పోజరు	1/2000	1/1000	1/500	1/250	1/100	1/50	1/25	1/10	1/5	1/3	1/2	1	2	4	8	16	30	1	2	4	8	16	30	60

నోటు: మొదటి 17 గడులయందలి ఎక్స్ పోజరుకాలములు లేకవలయునని మిగిలినవి నిమిషములంగనన చేరికొనవలయును.

(సశేషము)

నా నా తి వా క్యం బు

అధికార్థ సూర్యనారాయణరావు గారు, బి. ఏ., బి. యల్.

నా నా తి వా క్యం బు గా నా వ్యక్తింబు
 నా లేమి రాగంబు నా ప్రభవంబు
 నా బాల వదనంబు నా కిలోకంబు
 నా నీతి వ్యవహారంబు నా వివాహంబు

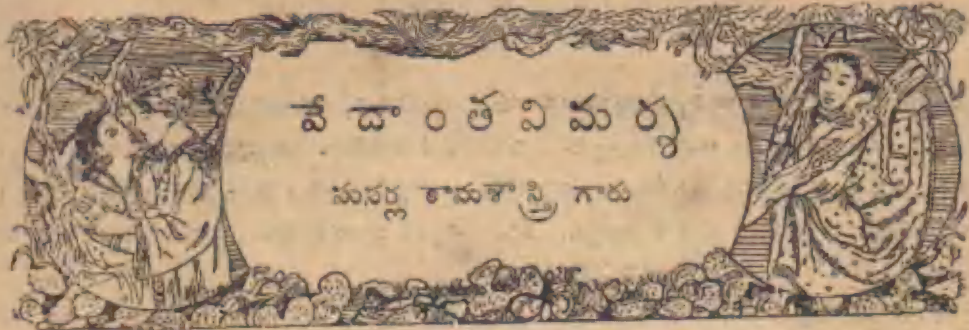
నా పతి యందుండు వసు వాసంబు
 నా చెలి చందలంబు నా ప్రసూనంబు
 నా నా తి ముగించు నా భూమిగంబు
 నా నీతి ప్రణయంబు నాదు ప్రాణంబు.

నల్లమూర్తి ఆయుర్వేద మహాసభ

ఈ చక్రార్చనము ఏప్రిల్ ౩౦ 5-4-25 తేదీన గొప్ప వైభవముతో జరిగెను. — డ్రెస్ ఫాటో నో. ౧.

(సంపుటము ౨, పంపిక '౪' తరువాయి)

శీవేశ్వర భేదాభేద విచారము

ఇట్లుండ బ్రహ్మసూత్రాద్వైతభాష్యకర్తలు శీవేశ్వరమును భేదము లేదనుటయే వ్యాసాభిప్రాయమని సిద్ధాంతము చేసినారు. ఇది వ్యాసాభిప్రాయమేనా, కాదా? యని విచారించు.

శీవేశ్వరాభేదమే వ్యాసాభిప్రాయ మయినచో పరమాత్మ శేతోమయము, సత్త్వసంకల్పము, అని యర్థముగల 'భాను-పప్తిత్యసంకల్పః' అను శ్రుతిని విషయవాక్యమునగా చీలకొని :-

[బ్ర. సూ. "అనుపపత్తేస్తు సకాశీరః" (1-2-1)]

అను సూత్రమును వ్యాసులు వ్రాసినారు. ఇందు సత్త్వసంకల్పత్వాది ధర్మములు పరమాత్మయందే కాని శీవునియందు లేవుగాన శీవుడు బ్రహ్మము కాదు అని స్పష్టముగ కానవచ్చుచున్నది.

వ్యాసులవా రిట్లనేక సూత్రములను వ్రాసినారు. కావున శీవుడే బ్రహ్మమనియనటం వ్యాసాభిప్రాయము కాదు. మహామథావుడయిన వ్యాసులు, వశించిన బ్రహ్మజ్ఞానము నురల నీమానవుల హృదయములందు స్ఫురింప గాక, వీరందరు బ్రహ్మము నుపాసించి ముక్తిని పొందుదురుగాక యను మద్దేశముతో బ్రహ్మసూత్రము లను వ్రాసినారు; గాని శీవే బ్రహ్మము, నీకే బ్రహ్మవు అని చెప్పి, బ్రహ్మములేదని బోధపడినది, ప్రపంచమును నిరీశ్వరము చేయుటకుకాదు. శీవే బ్రహ్మము అను మాటను బ్రహ్మ లేదను సర్థమున్నది శీవవ్యాసులను తెలియదా?

ఇదివరకు ఆద్వైత మతాగ్రహణశోచకులమని అభిమానము గలిగి, మేము బ్రహ్మలమేను, అను పభిమానముగల మహామథావులకు ఈ మాట వినినయంతనే,

వ్యాసాభిప్రాయము చిలియమి తోకమట్టుబడిన పాము నకువలె కంఠాపూర్తిగ కోపమువచ్చి; 'పాగాచెట్టుకుంటే పంకెలనుమన్నాను; మవ్యా, పాదెగట్టా,' అన్నట్లు, ఏమో విశేషము వివరిచ్చుననుమన్నాము. మీపాండిత్య మిక్కడికి బోధపడినది. కంకర సిద్ధాంత మబద్ధమనుచున్నారా? మీరుచెప్పినదేనా నిబద్ధి; నని పెట్టిన దేనా ప్రసాదము. శీవబ్రహ్మైక్యము వ్యాసాభిప్రాయ ముకాదునున్న మీరు,

'తత్త్వమసి' (భాం. ఖం. 6 ప్ర 8 బు)

దీని కొక్కదాని కర్తవ్యమెప్పుడరు, అని యదొక వచ్చును. 'తత్త్వమసి' ఇత్యాద్యనేక వాక్యములకు, నిజ మయిన యర్థములను తెలియక అపార్థములను కల్పించి వాటి పవిత్రార్థమును పాడుకొనుచున్నా యని యోచించి యొకదా వ్యాసులవారు, శ్రుతిప్రసంగమునో అట్టిశ్రుత్వ ర్థమును స్పష్టపరిచియున్నారు.

పైనివ్రాసిన 'తత్త్వమసి' అను శ్రుతికి బృహద్గారదీయమునందు :-

"శ్లో. తత్త్వమస్మాది వాక్యోత్థం

యాజ్ఞేవ పరమాత్మతో,

సాదృశ్యవిషయం త్వానం

తతేవ న్యోక్తపాధనమ్."

ఓ శ్వేతకేతూ, ఇప్పుడు నీశీవార్థ బధ్ధాబద్ధ యందున్నది. ఈబంధము విడచిన పైని నీయాత్మ బ్రహ్మ సమానముగను. అని సాదృశ్యవిషయ చే నర్థము చెప్పుట యున్నది వ్రాసిరి. కాని బ్రహ్మమే అనివనివ్రాయలేదు.

ఇక అనుభవమును బట్టి విచారించుము :- ఒకటి వస్తువు తెండు, మాడుగాని అనేకముగాని అయినప్పుడు ఏవస్తువు అనేకమయినదో దానిధర్మములే ఆ యానేక

వస్తువులయం నుంచుటచేతను అవస్థి యను మరల మొదటి వస్తువులో కలిసిపోవుటకు అనుకూలమున్నది. ఒక బంగారుముక్కను అనేకముక్కలుగ నేసి, వాటివన్నిటిని మరల నొకముక్కగ నేయుట కవకాశ మున్నది. కాని భిన్న భర్తయులుగని రెండువస్తువులనయివను ఏకము చేయవలయుననిన సాధ్యతరముకాదు.

ఒక పెండియుక్కను ఒక కర్రయుక్కను ఏకము చేయుటకు నెంతకాలము ప్రయత్నించినను భర్తైక్యము లేదు, కేకయుకాదు. మరియొక విశేషమున్నది:—

వా ప్రథమగ భిన్నములయి, కొన్ని భర్తయులందు మాత్రము సమానములయిన వస్తువులను, సర్వభర్తసమానత లేదు, వికృతములుగదాగి, సామ్యముండవచ్చును. ఒక పండితుడు పూర్వ చంద్రుని, తపస్వియాముఖును, బావి, క్షో,కిం పద్మకర్మ రుచిం పటాంత నయవా నందం విభ్రతైవ కిం ?

వృద్ధిం వా రుషవ కేతనస్య మనురే
నాలోకమాత్రేణ కిమ్?

వక్రైవా యది సక్త్యయం యదవర
స్థితాంకు రుజ్జ్వంభతే
దర్శస్యాదవపు లేవ చేదిహ తద
ష్యస్త్యేవ మిందాధరే.

- ఇచట 1 పద్మతో భావరణము
2 వయవానందజనకత్వము
3 మనోద్వీపకత్వము
4 అమృతాకరత్వము.

మొదలగు కొన్ని భర్తయులు ముఖమునందును చంద్రునియందును సమానముగ నుంచుట పరస్పర సామ్యమును చెప్పగలిగినాడు.

- ప్రస్తుతము 1 బ్రహ్మమే శీవులయినాడనిగాని
2 బ్రహ్మము రెండుభాగములయి అంకోక భాగము శీవులయినది అనిగాని

శీ బ్రహ్మములో నేనో కొంత శీవులయినా రనిగాని చెప్పినయెడల శీవులకును బ్రహ్మమునకును సర్వ భర్త సమత్వముందుటచే సర్వదా శీవబ్రహ్మ భేదము లేకయే పోవలయును. నిజమే, భేదము లేనేలేదు. అని

యంటిమేని, శీవులునాడ సర్వదా సచ్చిదానంద స్వరూ పులే కావలెను. అట్లాప్రకృతివయెడల, అన్ని శీవులు బ్రహ్మమే యగుట నేశీవుడును ముక్తినిగరించి ప్రయత్నింప నవసరమేలేదు. కావుననే కొందరు జ్ఞానులు, క్షో, భద్రాయది వడిశ్యేర

శీవాత్మ పరమాత్మనో!
తదా ముక్త విమోక్షయ
శోయత్నం కర్తు మర్హతి.
అని వ్రాసియున్నారు.

ఈ ప్రపంచములో ప్రతిశీవుడును ముఖముమదిలె దుఃఖమునుగూడ ననుభవించుట చూచుచున్నాడు. ఎవ్వడు చూచుచున్నాడో వాడును నీరెంటిని ననుభవించుచునే యున్నాడు. కావున నిత్యానంద, సత్యానందస్వరూపు డయిన బ్రహ్మమే, జనన మరణప్రవాహములోబడి దుఃఖము ననుభవించుచున్నదని చెప్పటకన్న బుద్ధితక్కువమాట మరి యెలాగంటికో తెలియదు.

- ఒకనిపుత్రుడు మృతివొందినప్పుడు,
1 హా! పుత్రుడా నన్ను విడిచిపోతివా ?
2 నిన్ను విడిచి నే నెట్లు బ్రతుకుదునురా ? తండ్రీ!
3 నీయుళుము మరి కావరాదురా ! నాయనా !
4 హా! దైవమా!

అని యేడుచుచున్న వాడు. ఈ అర్తైక్యంబ్ర బ్రహ్మమే యనుటకు సంబోధనా ?

ఈ అర్తైక్యంబ్ర రిటివానకువచ్చు సమాధానమును చెప్పటకు తోచె—

- 1 మాయ యొకటి కలవనియు
2 ఇది జడమనియు
3 దీనియందు ఆవరణకై విశేషకేతి అని రెండు కేళు బున్నవనియు
4 బ్రహ్మము దీనికి లొంగిపోయినదనియు
5 శీవుడు బ్రహ్మమేఅయినను, మాయ లేవయిం దున్న ఆధ్యాత్మిక లేచే శీవుని తపస్వరూపమును తెలిసి కొనలేకుండగ నేసినవనియు

రి నూయయే తనయందున్న విశ్వేశక్తిచే తీవునికి తిరుగు రూపభేదమున్నట్లు గ్రహు పెట్టుచున్నదినియును చెప్పిరి.

కమగ నిశ్చయంతయు గ్రహయగుటచే తీవ్ర్యరూప వికల్పము నిశ్చయమే అని చెప్పుదురుగాని ఇది యంతయు విచారిత రమణీయమున స్వకబోలబల కల్పితమున వేదబాహ్యయుక్తి. ఎట్లనః—

వీరు, నూయయే అచేతనము, అవాది అని చెప్పి చూపారు.

1 అచేతనమయిననూయ

2 చేతనము పరిపూర్ణము

రి సర్వశక్తికము అయిన బ్రహ్మమును స్వాధీనముచేసికొనినదియని చెప్పుట యంత అసంభవముగ నున్నదో యీ నూయ అవాదియనుచున్న అద్వైతరుల నూయ, బ్రహ్మహ, బ్రహ్మభిన్నహ అను ప్రశ్నిమునకు సమాధానము చెప్పబలయు వంతోష్టము.

అచేతననూయకు, చేతనమైన బ్రహ్మకు తానాని రించి అతనికి తానెవరో తాను తెలిపికొనలేకుండగ జేసి తీవునిగా మార్చెదను. తనయందలి విశ్వేశక్తిచే బ్రహ్మమునకు రూపభేదమున్నట్లు తోపించెదను, అను నాలోచనమెట్లుదయించెను? అని యడిగిన నేమి సమాధానము? అచేతనము లయిన రాకృతు, కల్రముక్కులకు, చిల్లకెంతులకును ఆలోచనశక్తి యున్నదని యీ అద్వైతులు తప్ప మరి యెవరయిన ననగలరా? ఈ అద్వైతులే 'నూయ' పదమునకు 'యో మా సామాన' ఏదిలేదో అది మూయ యని విగ్రహము చెప్పి, లేనిదే నూయ యని అర్థము జెప్పుచున్నారు. నూయయే తేనెపుడు అవరణవిశ్వేషము లను చెందుకొత్త లెల్లందును? ఎవ్వరయినః—

శ్లో. మృగత్వస్థాంభోసిస్మారః

భువుమృకృత శీఘరః;

సంధ్యాపుత్రోఽగనిర్యాతి

శత్రుంగగపరధరః.

అర్థము:—గొడ్డుదానికొడుకు, యెండమావులలో సన్ననమాడి గగనారవిందము కొప్పులలో ముడ్చుచుకొని

చెవులపట్టి కొమ్ముతోకేసిన భనస్సు చేతబట్టుకొని నెట్లు చూపారు.

ఇట్లు చెప్పిన పదము నమ్ముదుమా?

మహాభారతములో మోక్షగర్భవర్ణనమున—

శ్లో. 'అన్యకోఽస్తధాన్యోఽసా మితిజ్ఞానం విపశ్చితాప్యః' ముందకములోః—

శ్రు. 'జాప్తం యదాపశ్య త్యన్య మితి మస్య మహిమాన మితి పితశోకః.'

(ఇట్లుపరివర్తులు, పురాణము, బ్రహ్మసూత్రము, మహాభారతము మొదలగు గ్రంథములు, 'తత్త్వము' అను వాక్యమునకు సాదృశ్యవివక్షచే నర్థము చెప్పవలయు ననుచున్నది.)

పూర్వమిహాంసయందు—

1 'ఆదిత్యోయావః'

2 'యజమానః ప్రస్తవః' ఇత్యాద్యభేదవాక్యములకు, యజమానియేరాయి, మార్కుడే యూవము, అనువర్థముమాని సామ్యము సంసీరించిరి. అట్లే ప్రకృత మందును సాదృశ్య వివక్షసంగీరించిరి.

జీవస్వరూపము

ఇట్లు జీవుడు నిర్భయకృతవర్థలయందు కూడ బ్రహ్మభిన్నుడని శ్రీవ్యాసులవారు పుష్టపరచినార.

అయితే, యీజీవస్వరూప మెట్టితోయను ప్రశ్నమునకు పదము కేనూనుభవముచే సమాధానమును తెలిసికొనజాలము. శబ్దామమాన ప్రమాణముల చేతనే తెలిసికొనవలయును గాని గత్యంతరము లేదు. ఎవ్వరైన స్వానుభవముచే జీవస్వరూపమును బోధపరచెదనన్న వారున్నారా? వారికి వందనముచేసి విసంగించుచున్నాను.

శ్రీవేదర్యాసులవారే బ్రహ్మసూత్రములలో జీవస్వరూప మెట్టితో శబ్దప్రమాణానుసారముగ వ్రాసినారు. ఆక్రమము నీక్రింద వ్రాయుచున్నాను.

అ. 'వాత్మాశ్రుతే, ర్నిత్యత్వాచ్చతాత్వః'

(2-2-18)

శ్రు. జ్ఞాత్వా ద్యావజ్ఞా.....

శ్రు. 'సత్యో విత్యావాం.....'

అనగా:—శీవునకు జననము లేదు, మరణము లేదు, నిత్యము.

(బ. 'జ్ఞోపవీత' (2-3-19)

శ్రు. 1 'అభయోజేతనం జీవమాజీతి సత్యా'

" 2 'మనసైవైతాన్మానుష్యకృతమతే.'

" 3 'ఏషహి, ద్రష్టా, క్రోతా, ప్రాతా,
రసయితా, మంతా, లోధా, కర్తా,
విజ్ఞానాత్మపురుషః' ఇత్యాదిశ్రుతులు.

శీవుడు, జ్ఞానముగలవాడు, చేతనుడు.

(బ. 'ఉత్క్రాంతి, గత్యా, గతీవాంః'

శ్రు. 1 'తేన ప్రకృతేనైవ ఆత్మానిష్క్రామతి,
చక్షురీవా, మార్గీవా, లక్ష్మణీవా
కీర జేకేభ్యః.'

ఈ శ్రుతియన శీవునకు నీరసమును విడిచిపెట్టుట
యొప్పు దని తెలియును.

శ్రు. 2 'ఏనై కే చాస్మాల్లోకా త్ప్రయప్తి
చంద్రమనమేవ తే పర్యే గచ్ఛంతి'

ఈ శ్రుతిశీవు డీదేహమును విడిచినపైని చంద్రుని
లోకమునకు వెళ్లునని చెప్పుచున్నది.

శ్రు. 3 'ఆస్మాల్లోకాత్పవరేభ్యః పై లోకాయ
కర్మణే.' ఈ శ్రుతి శీవుడు చంద్రులోకమునుంచి కర్మ
జన్మభరితా వశుభించు నిమిత్తము మరల మహమ్మలోక
మునకు పంచాగ్ని ద్వారమున వచ్చునని తెలియజేయు
చున్నది.

(బ. 'స్వకేర్థోన్యావాభ్యాంక' (2-3-28)

శ్రు. 'ఏషః లురాత్మా చేతనా జేతిత్యః'

ఈ శ్రుతియందున్న అణుశబ్దము చేతను

శ్రు. 'వాహగ్రతః భాగస్య, కలథా కస్మిలోస్యతి,
భాగోవి'

ఈ శ్రుతి, ఒక అణుపదార్థమును చూపి, ఇలా
గంటి పరిమాణముగలవాడు శీవుడు అని బోధపరుచు
చున్నది.

(బ. 'గుణాన్యాలోకవత్' (2-3-26)

శ్రు. 'ఆలోకుభ్య అనభాగేభ్యః'

గగనముననున్న మూర్ఖుడు చంద్రుడు మొదలగు
తేజఃపదార్థములయొక్క కాంతి, అనేకస్థలములయందు
వ్యాపించియుండుట లోకములో చూచుచున్నాము.
అతీరుననే ఒక భాగమునందున్న శీవుడు, తన జ్ఞానగుణ
ముచేతను సమస్తదేహమును వ్యాపించియుండును, అని
చెప్పుచున్నది.

(బ. 'పరాత్తుతన్యైతే' (2-3-21)

శ్రు. 'అన్తి ప్రవిష్ట్యాస్తాజనానాం'

ఈ శ్రుతి, శీవుడు పరమాత్మధీనముగ తన
కర్మను, అనుసరించి తనకు కలుగజేయుచునే, కర్మత్వము
గలవాడని బోధింపుచున్నది.

కావున:—

- 1 శీవునకు జననములేదు
- 2 " మరణములేదు
- 3 శీవుడు నిత్యమయినవాడు
- 4 " జ్ఞానముగలవాడు
- 5 " చేతనుడు
- 6 " దేహమునుంచి ఉత్క్రాంతిగల
వాడు
- 7 " దేహమునువిడిచినపైని చంద్రుని
లోకగతిగలవాడు
- 8 " చంద్రులోకమునుంచి కర్మజన్మ
ఫలము ననుభవించునిమిత్తము
పంచాగ్ని ద్వారమున మరల
మర్త్యలోకమునకువచ్చువాడు
- 9 " అణుస్వరూపుడు
- 10 " తన జ్ఞానగుణముచే సమస్త
దేహమును వ్యాపించియున్న
వాడు.

జీవస్వరూప మెట్టిది ?

(బ. 'జన్మాన్యన్యాయతా' (1.1-2)

శ్రు. 'యతోవా ఇమాని భూతాని జాయంతే, యేనవాతానితవన్తి, యత్రప్రయం త్యభిసంవిశంతి తద్వి జిజ్ఞాసన్య తేద్రుహ్య'.

ఈ శ్రుతి బ్రహ్మము మహింబరమ ననుభవము లోనున్న నీజగత్తుయొక్క పృథ్వి, పాలన లయములకు కర్తయని చెప్పబడుచున్నది.

బ్ర. 'శాస్త్రయోనిత్వాత్' (1-1-8)

శ్రు. 'అస్యమహతో భూతస్య, నిశ్చసితిమేజై త ద్యోగ్యో, యజాశ్చేద, స్సామజేదోఽ, ధర్వాంగిరసః'

ఈ శ్రుతి బ్రహ్మము సమస్తజేదములకు మహా దాన కారణమని తెలియజేయుచున్నది. మరియు నీ బ్రహ్మము శాస్త్రముచేతనే తెలియబడినదనిగూడ చెప్పబడుచున్నది.

బ్ర. 'ఆనందమయోఽభ్యాసాత్'

శ్రు. 'అన్యోంతరిత్యాఽనందమయః' (1-1-12)

ఈ శ్రుతి, బ్రహ్మము, అన్నమయ, ప్రాణమయ, మనోమయ, విజ్ఞానమయ, ఆనందమయములను వామములు గల పంచకోశములలో జేరిన 'ఆనందమయ' అను శబ్దముచే జెప్పబడిన తీవ్రమకాదు.

నేడయు ఎక్కడజూచినను 'ఆనందమయ' శబ్దము బ్రహ్మవర్ణియముగనే ప్రయోగింపబడుచున్నదనుచున్నది.

బ్ర. 'అనుకృతేస్తస్యచ' (1-8-23)

శ్రు. 'వక్త్రే మూర్ధ్యోభౌతి నచంద్రితారకం, కేమ విద్యుతో భాన్తి, కుతో యనున్తి.'

ఈ శ్రుతి, బ్రహ్మము, మూర్త్య, చంద్ర, అగ్ని మొదలగు పదునై జేరి పదార్థములకును కాంతినిచ్చి ప్రకాశింపజేయుచున్నది.

శ్రు. 'ఏవత్రాత్మాఽవహత పాప్యా విబరోఽన్యథ్యక్తికోఽనితీకుతోఽనిపాప స్సిత్యకామ స్సిత్యపంకల్పః'

బ్రహ్మము 'చేయగల' కూర్వయ. సర్వకామ త్యాది కర్మాలుగుణాకరము.

నేడవ్యాసులు, బ్రహ్మము,

- 1 జగదుత్పత్తి సీతిలయకారణము
- 2 నిత్య, శుద్ధ, బుద్ధ, ముక్త స్వభావము
- 3 సర్వజ్ఞము
- 4 సర్వశక్తి సమన్వితము
- 5 నేడదాత
- 6 నేడనేడ్యము
- 7 ఆనందమయము
- 8 సూర్యాదిసకలజేరి పదార్థము కాశము
- 9 స్వయంప్ర కాశమానము
- 10 అజ్ఞానగంధరహితము
- 11 నిర్వికారము
- 12 జేడదుఃఖహంత
- 13 ముక్తిదాత

అని వ్రాసివారు.

నేడవివరీతార్థకల్పనము

కావునశబ్దప్రమాణమున నుపనిషత్తులకు వ్యాసాభి ప్రాయానుసారముగ నర్థముచెప్పక వైవస్వతూపాదులను నేవ్యానుసారముగ సాధింపబడినందున ప్రజల కనేక విపరీతాభిప్రాయములు కలిగినవి. ఇతిరవిషయములలో మనబుద్ధిని వినియోగపరిచివల్ల మనవిషయమున గూడ మనము బుద్ధిని వినియోగించి బ్రహ్మజ్ఞానోత్పత్తి శక్తియు వ్యాసులనే వ్రాయబడిన బ్రహ్మసూత్రములయొక్క విషయవాక్యములగు మనవిషయార్థములకు వారితేలేనే వ్యాఖ్యానముగ వ్రాయబడిన పురాణ శ్లోకానుసారముగ వర్తమ గ్రహించినచో నొక్క యభిప్రాయముతోనే వ్రాయబడిన బ్రహ్మసూత్రమునకు విన్ని విపరీతార్థములు పుట్టకపోవును. అట్లుగాక మర కర్తలు వారినతముల స్థిరపరుచుటకు ఉపనిషద్వాక్యములలో లేని :—

- 1 మాయ; 2 ఉపాధి; 3 వ్యావహారిక; 4 అభావ;
- 5 అనిర్వచనీయ; 6 నిర్వికేమ; 7 పరికేమ; 8 శేదోద్రమ; 9 నిర్గుణ; 10 ఆహోప.

ఇత్యాది పదములను శ్రుతులతో దూర్చి ఆశ్రుతులను అన్యథా సమన్వయించివందున ఈ పరిష్కారము పూర్తిగ నశించినది.

ఎట్లన—

శ్రు. ద్యామపర్ణా సయంబా సఖాయా సమానం వృక్షం పరిప.స్వకాతే, తయారస్యః పిష్టలం స్యాద్య త్యస్తర్నన్నన్యో అభివాకశీతి.

ఈ శ్రుతికి వ్యాసులు కర్వపంహితయందు—

శ్లో. ద్యావేతాహితీరస్థా

శివశ్చ పరమబ్రహ్మ ;

పారతంత్యాది శివ

సత్రాస్తీతి శ్రుతశ్రుతః.

స్వవశే నాదవాద్యహ్య

నాతీత్యత్రాపి సంశ్లితః,

సమీపహి కుభస్యాత్రై

శివోత్తాప్యన మేనాత్.

శ్లోకార్థము:—ఈ దేహమునందు శివార్థ్య, పరమాత్మయను రంగాత్మలున్నవి. ఆరంటిలో నొకడగు శివుడు కర్వ జన్మఫలమును అనుభవించుచున్నాడు. కావున శివుడు బ్రహ్మయకాదను భావము స్పష్టపడుచున్నది.

అర్హతులు ఈ యర్థమును విడిచి, యీ శ్రుతి యందు ద్యావహితీః అను పదమునదూర్చి ఈ శ్రుతి వ్యావహారిక భేదమును చెప్పవచ్చునని అని వ్రాయుట సూత్రకారా సమ్యక్తార్థముకాదు ?

బ్ర. దద్దయతి చాభోఽదిస్వర్గతే (3.2.47)

ఈ సూత్రమునకు అర్హతులం భాష్యము వ్రాయుచు

శ్రు. ఆధాత ఆవేశోనేతినేతి అను బృహదారణ్యక శ్రుతినిన్ని.

శ్లో. ఆనాదిమత్సరబ్రహ్మ

సతీత్వన్నాపదున్యతే (గీ 13.123) అను వాక్యము నున్న వ్రాసి, బ్రహ్మరెకవ్యముకప్ప మరియే పదార్థమున్ను లేనేలేదని యర్థము చెప్పినారు.

ఈ యర్థము నేవద్యావహితీ విరుద్ధము. వ్యాసులు శ్లో. మాత్రం సతితి సంప్రాకృ

మయా ర్త మనరున్యతే,

మార్తామూ రేతిరద్రుహ్య

సర త్స్వన్నాపదున్యతే.

అని వ్రాసివారుగాన (3.2.47) సూత్రభాష్యమున నుదహరించిన 'నేతినేతి' వాక్యము, బ్రహ్మము జగద్విలక్షణమని తెలియజేయునుగాని బ్రహ్మమురప్ప మరియే పదార్థమున్ను లేనేలేదని చెప్పట వ్యాపాభిప్రాయ విరుద్ధమని స్పష్టముగ గానవచ్చుచున్నది.

బ్ర. పథావశోపి పరస్యోభయలింగంపర్యత్రహి

ఈ సూత్రభాష్యములో నర్హతులు :

శ్రు. ఆకేబ్ధ మిప్పర్వ మయాప మన్యయం

|| ఆత్మల మన గన్విర్హ మప్రాప్యం

ఇత్యాది శ్రుతుల నుదహరించి బ్రహ్మము నిరాకారమని యర్థము చెప్పినారు. కాని యది సూత్రకర యొక్క అభిప్రాయముకాదు. బ్రహ్మందేవురగాముల శ్లో. ప్రసిద్ధ మాల సూక్ష్మాది

వైరత్తద్యో జగత్పతిః,

అన్మాలాదిరితి ప్రాక్

వై పథాబ్యాద్య భావితః.

ఇట్లు బ్రహ్మము ప్రాకృతస్థాల్యాది రహితము అని వ్యాసులు వ్రాసియున్నారు. ఇట్లనేకోదావారం ములను వ్రాయవచ్చును గాని ప్రాజ్ఞులకు ఇది చాలానని విరమించుచు ప్రకృతము ననుసరించుచున్నాను.

మనము వ్యాపాభిప్రాయమును నుపరిప. ద్దగమును పురాణరూపవ్యాఖ్యానసారముగ ననుభవములోనికి తెచ్చికొనినయడల కలలోనయినను శివుడు బ్రహ్మయనునని భ్రమపడినను, లేక చ.ద్దగవ మహామహములలో విడితిమా పరమార్థ మెన్నటికిని దిరియుదు. అందుచే వ్యాపాభిప్రాయానుసారముగ బ్రహ్మమునకును శివునకును వా సమీపకాంతి మున్నది.

1 బ్రహ్మము సర్వజ్ఞము—శివుడు తన వెనుకనున్న వాకేమి చేయుచున్నారో తెలిసికొనజాలనంత అజ్ఞుని.

2- బ్రహ్మము సర్వశక్తికము:—జీవుడు తనకు కావలసిన వస్తువులనుకూడ సంపాదించుకొనలేనంత యశక్తుడు.

3. మనకు యథార్థజ్ఞానములు కలుగజేసి సత్త్వవర్తికులనుజేసి రక్షించదగినవాడు పరమాత్మతప్ప గత్యంతరములేదు.

4. పరమాత్మ నిర్వికారుడు—జీవుడు పద్యావనికారములు గలవాడు.

5. ఆయన నిరంజనుడు—జీవుడు సాంజనుడు.

6. ఆయన హేయగుణకూన్యము—జీవుడు హేయగుణి.

మోక్షప్రాప్త్యుపాయము

ఇట్లు వ్యాసులు శిష్యబ్రహ్మచేదమున్నదని చెప్పి పరమకారుణికుడగు నాత్మడు, జననమరణ గూఢ సంపాద సముద్రమునడి అతిదుఃఖము ననుభవించుచున్న జీవులు మోక్షము పొందుటకు,

‘అథాత్మోబ్రహ్మ శిష్టాపా’ (1-1-1)

అనుమాత్రముచే నుపాయము నుపదేశించుచున్నారు:—

ప—అథ, అథే, బ్రహ్మశిష్టాపా.

అ—అథ=‘వాస్తవ్యకృతే కృతేన’ ఈశ్రుతిగర్వచేత మోక్షము సంధించెదను, అని చెప్పుచున్న యువకర్మజన్య ఫలభోగానుభవములయందు వైరాగ్యమువలించినవైది.

అథే=ముముక్షువు అయినవాడు గాన,

బ్రహ్మశిష్టాపా=బ్రహ్మచేదనము (ఉపాసనము)

కర్తవ్యం=చేయదగినది.

ముముక్షువు మోక్షముకోరకు బ్రహ్మచేదనమును నుపలయించు అనిభావము.

చేదనము, ఉపాసనము, యోగించును పర్యాయపదములు ఎట్లనిన:—

(1) శ్రుతి‘మనోబ్రహ్మేష్మపాసీత్.’ ఈశ్రుతిలో ‘ఉపాస’ ధాతువుతో ప్రారంభింపబడిన యర్థము.

2 శ్రు. ‘భౌతిక, తపితక, కీర్త్యాబ్రహ్మవర్చసేన యపీనంచేద’—అనుశ్రుతిలో ‘విది’ ధాతువుతో ముగింపబడినది.

(1) ‘యస్తద్వేద, యత్సేద, సమయోతద్భక్తః’ అని విదిధాతువుతో ప్రారంభింపబడిన చైతన్యవేదనము.

(2) ‘అమమ ఏతాం భగవో దేవతాం, కాధియాం దేవతా మపాశ్యే.’ అని ‘ఉపాస’ ధాతువుతో మపశం వ్యాకృత మయినది.

ఇట్లు విద్యుపాస ధాతువులు పర్యాయములుగా శ్రుతులలో వాడబడినందున చేదనమన నుపాసన మని వ్యాపార్థిప్రాయము.

గావున ముముక్షువు మోక్షార్థము బ్రహ్మోపాసనము చేయువలయును.

ఆబ్రహ్మోపాసనము చేయువిధమునుగూడవ్యాసు లీక్రింది మాత్రముతో మపదేశించుచున్నారు:

బ్ర. మా. ‘అసీనస్సంధివాత్’; (4-1-7)

ప—అసీనః, సంధివాత్.

అ—సంధివాత్=నూర్చున్నవానికి చిత్త చాంపత్యము లేకుండుట సంధించుచుగాన,

అసీనః=మృదువైన యాసనముపైని గూర్చుని బ్రహ్మోపాసనమును చేయవలయును.

బ్ర. మా. ‘ఆప్రయాణాత్తత్రాపిహి దృష్టం.’ (4-1-12)

ప—అ + ప్రయాణాత్, తత్ర, అపి, హి, దృష్టం.

అ—హి=నిశ్చయముగ,

తత్ర + అపి=ఆయుపాసనయందును,

‘శ్రుతి‘సఖ్యేణం చ త్రయన్యవదాయకం, బ్రహ్మలోక మభిసంపద్యతే.’ అనుప్రమాణమువలన

ఆప్రయాణాత్=ఉపాసనము చేయుటకుప్రారంభించినది, మొదలు వరదాకాలము నిర్భుజకతును మగ్ధకాలమున ప్రతిదిగము పాయంప్రాతాకాలముల యందు కొంతనేపు ఉపాసనము చేయవలయునని

దృష్ట్యంతానవమృతమృతం.

భా—యవదృష్ట్యం ప్రతిదివం సాయం ప్రాతః కాలములయందు కొంతసేపు తిష్ఠక ఉపాసనము చేయవలయును.

శ్రు. 'సర్వవ్యాపీ సర్వధూతాస్తరాత్మా'

శ్లోకృతి బ్రహ్మము సర్వవ్యాపకము, సర్వాస్తరాద్యది యనియును,

శ్రు; 'అత్యానం ధ్యాయన్'

శ్లోకృతి బ్రహ్మమును ధ్యానించుమని చెప్పమన్నది. కాన బ్రహ్మము సెచ్చలు ధ్యానించవలయునో అట్టిపానమును శ్లోకించి మూత్రముచే ముపదేశించుచున్నాము—

బ్ర. నూ; 'సహర ఉత్తరేభ్యః' (1-8-14)

ప—సహర, ఉత్తరేభ్యః'

అ—ఉత్తరేభ్యః=శ్రు; 'ఏవ అత్యాన పహత పాపాః, విజో, విమృశ్య, స్వికోశో, విజిహత్స్వఽపిపాన, స్వత్యేకామ, స్వత్యేకం చోల్పి.

శ్రు; 'అగ్ని యదివ మస్మిన్ బ్రహ్మపురే సహరం పుండరీకం వేద్య, సహకోస్మిన్నంతరాంతరాకాశే, తస్మిన్ద్రవ్యే ప్రద్రవ్యేష్టవ్యమ్'

శ్లోకృతి, ఉపాసక తీర్థమును 'బ్రహ్మపుర' శబ్దముచేత ఉపాస్యబ్రహ్మయొక్క పట్టణముమగ, నిర్ధారణముచేసి, 'సహరం పుండరీకం వేద్య' అనువాక్యముచేతను ఆ బ్రహ్మపురమంద్వర్తి యయినట్టియు, ఆ బ్రహ్మపురావయవమయినట్టియు పుండరీకాకారము నంటి యాకారము గల్గినట్టియు, అల్పపరిమాణము గలదియు నగు స్వాదయము, పరమాత్మయొక్క గృహముమగ ముపదేశించుట లెనగు,

సహరః=సహారాకారము బ్రహ్మము కావున, బ్రహ్మమును స్వాదయమునందు ధ్యానించుమని వ్యాసులవదేశించుచున్నారు. స్వాదయము బ్రహ్మధ్యానస్థానము.

బ్రహ్మయొక్క ధ్యానార్థ రూపమెట్టిదో? యని ధ్యానింపకు సంకయముగలుగవని శ్రీ వ్యాసులవారు:—

బ్ర. నూ; 'అనన్తర్థకోపదేశాత్'; (1-1-20)

అను మూత్రముతో బ్రహ్మమున ధ్యానార్థ రూపము ముపదేశించుచున్నారు.

ప—అనన్త, ర్థకోపదేశాత్.

అ—అనన్తకోపదేశాత్ = శ్రు; 'యవదృష్ట్యం దిశ్యేహిరగ్మయః పునఃసృష్ట్యే.....'

శ్లోకృతిచేతను చెప్పబడుచున్న తేజోమయత్వాది భర్తృములు అదిత్యా వర్తవర్తియందు చెప్పబడుటచే,

అన్తః=అంతరాదిత్యునియందున్న పునఃసృష్ట్యవయ్యుడు తేజోమయ సర్వారణములను కలవారు, ఆ

శ్రీ వ్యాసులవా రుపదేశించుచున్నాడు.

శ్రు; (క-15); 'అశబ్దమస్పర్శమ' రూప మ్మయం;

'అశబ్దాల మన్యోదీర్ష మహాప్రణంభత్యాది శ్రుక్లా కర్థమును శ్రీ వ్యాసులు బ్రహ్మాంశపురాణమున:—

శ్లో. ప్రసిద్ధగ్ధులనూమ్మది వైలక్ష్యత్యాన్యహేత్యైర్

అశ్మలాది రితిప్రాప్తోన్విన స్థావ్యాద్యభావతః.

శ్లో. భౌతికాదిహి రూపాదీధూతేభ్యో సాయతఃప్రేతు

అరూపవానితిప్రాప్తోన్విన రూపాద్యభావతః. పర

ఇట్లు ధ్యేయబ్రహ్మమునకు తాను స్వయం.

కల్పించుకొని నయప్రాకృత జ్ఞాన తేజోమయచేతానమని వ్యాసులు యవదేశించుచున్నారు. కావున జననశోభ ప్రకాశములొనరిన జీవుడు స్వాదయమున వాస్తవమునుపొందింపవలయును.

ఈ యుపాసనకు, 1. ధ్యాన, 2. ఆనాసన, 3. ఆసన, 4. పాద్య, 5. అర్చ్య, 6. ఆచమన, 7. స్నాన, 8. వస్త్ర, 9. భూషణ, 10. గంధ, 11. పుష్ప, 12. ధూప, 13. దీప, 14. నివేదన, 15. ప్రార్థనాసమస్కారములు అనునవి అంగములు.

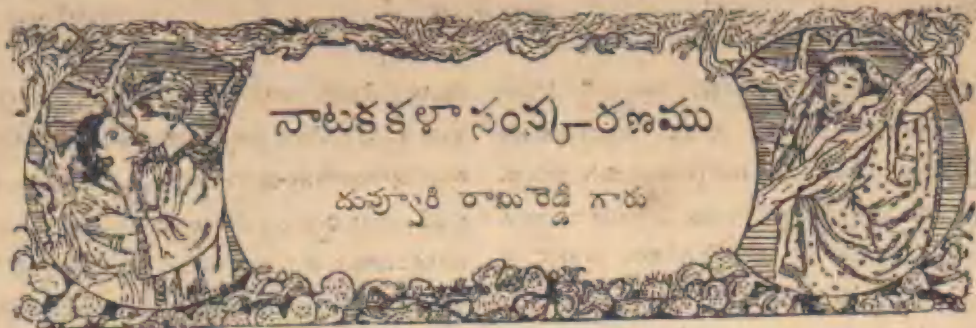
దీని యర్థము గురుముఖైకవేద్యముగాన భావనా పూర్వకముగ చేయుచి వైషమ్యములుంటునంటివిగాని బ్రహ్మోపాసనాంగములు కావు. లోకోవిదంబన మాత్రము, అని భావనోపనిషత్తున స్పష్టముగ ముపదేశింపబడినది. కావున పథలలో ముపన్యాసము చేయబడవని శ్రీ వ్యాసకొసనము.

నమోస్తవము

బ్రహ్మోపాసనము చేయుటకు ఆభిప్రాయముగలవారు.

శ్రు; 'తద్విష్ణువార్ధం సమరుమేవాగ్నిగచ్ఛత్....'

అనుశ్రుత్యేనుసారముగ నీ యుపన్యాసమును వ్రాచానివత్తవత్త రహస్యముగ నడిపినచో చిదశోపచారముగాని పంచోపచారార్థముగాని స్పష్టపడును. భావనోపనిషత్తు చూచినను చాలను.

నాటకకళా సంస్కరణము

దువ్వూరి రామిరెడ్డి గారు

ఉపోద్ఘాతము

సంఘమువద్దకి తనయంతటివ్యక్తిని పైతికబంధములఁ దీర్చింపుకొని యెట్లు అధికారము చేయునో, ఒక్కొక్కప్పుడు వ్యక్తియొక దన సంకల్ప బలముచేత సంఘమువద్దకి దన యభిప్రాయమువలనకు ద్విప్రకృతులగుచుండును. ఇందుకు మన పాంక్షితీవిరయనందు లెక్కలేని నిదర్శనములను జూచుచున్నాము. సంఘమునకును, అందరియందే మైన వ్యక్తిని బరస్పరసంబంధము గలదు. కావున నొకజాతి నాగరకమైనదని చెప్పటలో 102-కి 90 మంది మనుష్యులైనను నాగరకులుగ నుండునని మన నాపొందును.

జాతీయశీలితమార్గము కొండవారినలే నియోగ్యమగు నుండును. వాతావరణములోని మాధుర్యము భారమితి(Barometer)మాదియవంటివి శిల్పము జాతీయ శీలితమునందుని నీహోచ్చదశలను తెల్పి, యెంతో యుండును. కవులు వ్యక్తిలక్షణముగ విశుకల్పనము చేయుచున్నను, సమకాలీన భావములను, ఆచార వ్యవహారములను వారీరచనలయందుఁ బ్రవేశించియుండును. కాళిదాసుని నాటకములను నవనము వదిలివయెడల ఆకాలపు నాగరకతను మనము కొంచె మించుమించుగ మాహింపఁగలము. వాల్మీకిమహాకవి లోకోత్తరవీరుడైన శ్రీరామునిబిలితమును సృజించినప్పటికిని, కవికి సమకాలీనమైన మ్రోందవ సంఘముయొక్క నాగరకతయు ఆచారవ్యవహారములను అందు వంకితమైయుండక తప్పవు.

ప్రస్తుతిపడు యమునకు నల్లము. మన తెలుగుజాతి చాలమందికవులను, శిల్పిలను, నటకులను ఆకరమై యున్నది. వారీరచనలు, స్పృహలు, ఆభిప్రాయములు భావసంతరికి, మనకభిరుచిని, కల్పనానైపుణ్యమును,

దౌచిత్యగౌరవమును, మీయమిక్కిలి మన శిక్షణమును, రచియఁబలుచును. కావున ఇప్పటికపులును, తక్కువల శిల్పిలును సమకాలీన ప్రజాభావశక్యముయొక్క యశీలమైన యభిరుచి యనుగలకు మడుగులాత్తి మన యాసలభ్యమైన కీర్తికొఱకు పొటుపడుటయే వారిభాగ్యతయని తలంచుకొనక, భావసంతరిలకుఁగూడ మన శిల్పసిద్ధిపైని గౌరవముండెనుటలు, తమయభిరుచిని మఱి కొంత సభ్యముగను, దౌచిత్యవృద్ధిని మఱికొంత వికసముగను అలరచుకొనుట యావశ్యకము.

ముమా లోకసంవత్సరముక్రిందట ఒంగోలునందుండిన నామిత్రులు రావుసాహెబ్ జాక్షరు శేషురెడ్డిగారికి అతిథిత్వ నే నచ్చట రెండుమాఁడుదినములు గడపితిని. ఆయాసమునకు పాపంపఁబడియున్న యొక నాటక సమాజమువారిచేఁ బ్రయోగింపఁబడిన “గుమతి”* అను నాటకమును చూచుట మాకిరువురకుఁ దటస్థించెడి. రెండుమాఁడుగంటల విశోదముకొఱకును, ఆవిశోదమున అలక్ష్మిరెనుగ మిశ్రమైన రీతిని సమహరుమందు భావ శిక్షణముకొఱకును మనము పాధారణముగ నాటకకాలలకు బోవుచుందుము. చేతిదబ్బు వదలించుకొని, నిద్రలేమి మంస్సగుశ్రవణకుఁ భాల్పడియు మనము నాటకము చూచుట కదిలేతమ నటకులచేతను “మీరు సభ్యతాశూన్యులు! మీరు వ్యక్తప్రాయాలు” అని చెప్పక చెప్పింపుకొనుటకుఁ గారు! సహృదయులభావములు దూషింపఁబడుటకు గారు! కాని దురదృష్టవశమున మాకానాదట్టి యసభ్యవిశోదము ప్రాప్తించినది. ఆ నాటకమునందలి యనాచిత్యములను మహిరించి సభ్యలోకమునకు విసుగు పుట్టింది నా యభిరుచినిగూడ దూష్యముగ నొనరించు

* ఆనాటకము పేరునుఁజెంది నాకు సంశయము గలదు. సుమతియని జ్ఞాపి. కవిచేరును మఱచిపోతిని.

కొనుటకు నా కష్టములేనప్పటికిని “శిష్యులు” కొంత అట్లుచేయు తప్పినదికాదు. మేము నాటకకాలయందున్నంతవఱకు జరిగినకథ యాక్రిందివిధముగ నున్నది. భాగ్యవంతుడైన బ్రాహ్మణయొక్కను జోకడు ఒక బోగముసారి నుంచుకొని తన యా సేవంతయుఁ గొల్లగొట్టుకొనును. కొంతకాలమునకుఁ దవభార్యనుగూడ అసానికీ బరిచారిగముగ నియమించును. అట్లుపైని కొల్లగొట్టుటకు విడిచియొద్ద సోకనక్కయైనను లేదని తోచినచెట్టనే అసాని యారెవి విధనాడి, మఱియొకనిని బుట్టానును. రెండవవిటుఁడును ఆభోగమునందు మేళక మ్యగములయలయుండునప్పుడు పరిశ్రమఁ దైన మొదటివిటుఁడు వచ్చిచూచి “చెడ్చిబలికినవాని చైరాగ్యానేతముతో” అసానిని దిట్టుటకుఁ బ్రారంభించును. భోగమువారిని దిట్టుటయే సంఘసంస్కారముయొక్క ప్రధానమూత్రమని తలంచువారును కొంతలు గలరని, అట్టికోటిలో మన నాటకరచయితగూడ చేర్చుకొని నాటకమునందలి యాసంవిధానమును పఠించినను, పఠింప నలవిగానిది మఱికొన్ని బయలుదేరినవి. ఆ నాటకకాలయందు స్త్రీలు చాలమందియుండిరి. ఆత్మిలు భోగమువారికి సంబంధించినచేతకాక సామాన్యముగ స్త్రీవాతికంతటికి సిగ్గును తోతనబట్టించునట్లు తోచినవి. * “సానులు సందివాకిటిలో నోకినివి, ముందువాకిటిలో మఱియొకనిని పెట్టుకొని చిరకాలలో మృత్యులవలె.....వారి..... సారకాయలవలె నుండును; అవి.....కావు, తోగముల లొదలు.” మొదటిమాటతో నిప్పు అంటింపఁబడి, రెండవ మాటతో కిరపనాయిలు పోయఁబడి, మూడవమాటతో భగ్గని మండిన నాహ్మదయము సంయమన సాధ్యముకాక పోయినది. ఏకో రెండుమాటలని నాటకకాల వీడివచ్చితిని. రెడ్డిగారును నానెమఁచెట్ట వచ్చిరి. బహుటికివచ్చి మనము నిమిత్తముకొనునప్పటికి నా యొడలంతయుఁ గంటించుచుండెను. నాటకము ముగిసినవెనుక మారుద్దయమునుగుఱించి ఆసమాజముయొక్క కార్యదర్శి యుపన్యసించెనని వింటిమి.

మఱునాటియువయమున ఆసమాజములోని యొక పుష్కలము, తాము రాత్రిప్రదర్శించిన నాటకమును

చింతామణియను నాటకమును దీరికొనవచ్చి, ఆనాటకము చింతామణివలె నున్నదనియు, అందులో లేని బూతులు ఇందులోఁగూడ లేవనియు, మేము నాటకకాల నుండి చదవఁబచ్చినయంతంతము నాల నిత్తిప్రదమైన కథ బరిగినదనియుఁ తెప్పెను. మొదటి విషయశిక్షతోడనే మ శిక్ష తక్షి నాశనమైనది. ఆపైని విరివిగాఁబందిపెట్టఁబడి నీతిభాద్యములు మేముకఠో గ్రకొన్నను నిరుపయుక్తములై యుండుము.

తరువాత ఆరెండునాటకములలోని సంవిధానములను నేను జూచితిని. నుమతి నాటకము చింతామణికిఁ బ్రతిబింబముగ న్రాయఁబడి యున్నదనుటకు సందియములేదు. నే నిప్పుడు చింతామణిని సమర్థించుటకుఁ బూనుకొనలేదు. కాని ఆరెండునాటకములను పరిపూర్ణింపవచ్చుమూత్రము, సభ్యతయందుఁ జింతామణియే మెఱుంగ నున్నది. చింతామణికారుఁడు రచనాపై పుష్కలముతో నెల్లడించిన బుధులను మఱి నాటకరచయిత జట్కాబండివారి సభ్యతలోనికి దింకి, కృంగారసమయ విరాజుడిలో దొరచేసినారు. ప్రకరణమున కిట్టివస్తువు ఆవశ్యకము అలంకారకాస్త్రముయొక్క మెఱుంగసాచ్చినను, అభిగ్రచి విషయకమైన చర్చ వచ్చినప్పుడు, దానిని గవియొక్క చిత్తపంసాగ్రపరిపాకములకు సంబంధించినదిగ మన మెఱుంగుదుము. వృచ్చకటికము ప్రకరణమయ్య సహృదయులకు ఏవముపుట్టిండు చూతుంజాలెల మట్టునకు దిగలేదు. అట్లునుటలన సంస్కృతిమునందు, అనమములైన ప్రహసనముల లేవని నేను నడుపుటలేదు. కాని, అవి సహజముగ నిరాదరింపఁబడుచున్నవి. నింద్యవిషయ మేభావయందున్నను నింద్యమే. భావములన భావకు గౌరవము కలగుచున్నది గాని, భావలన నింద్యభావ మునకుఁగూడఁ బ్రతీతి గలుగదు.

నే నీనుమతి నాటకప్రదర్శనమును చూచినప్పటి నుండియు, నాటకరచయితలయందును, నటకులయెడను, ప్రేక్షకులయందును నా కొకవిధమైన క్రోధ పుట్టినది. అప్పటినుండియుఁ గొందఱియాధునికపుటనాటకములను జనరంజకములని ప్రజలచేదలంపఁబడు మఱికొన్ని నాట

* నాటకము నాడెద్ద లేదు. జ్ఞప్తియున్నటులు న్రాయుచున్నాను.

కములను కుప్రప్రస్థులని కలంపించుటకు నటకులచే బ్రవర్తించుటకు ముంపించుటకు మామమంటిని. జడరంజకర్తయు నకుఁ గారములను, అందుకే కవులను నటకులను యొందున్న వ్యాపారరహస్యములను, మోసములనుగూడ గ్రహించి వాఁ యిప్రాయములను ఈవ్యాసములకును బ్రకటింపఁ దలంచితిని. ఇట్లు చేయుటవలన నే నెందఁ జెందఁజే యనుమానములకు, విమర్శనములకుఁ బాత్రుఁ డను కానున్నానో నే నెఱుంగుదును. ఈవ్యాసమునందు నే నెచ్చటనైనను విదర్శనపూర్వకముగ వాఁ యిప్రాయములను విశిష్టవ్రతసేవద్రవ్యపక్షము, ఏవరినైన నాటక రచయితలను నటకులను సమాజములను విమర్శించి దృష్టాంతములుగఁ గైకొనుట నాకు వారిపైఁగల ద్వేషముచే గాదు. కాని, శిష్యులుపైఁగల గౌరవముచేత నేను కొన్ని నాటకములలో అనాచిత్యములకు మహాభారతములను గైకొంటినిగావున, ఆనాటకములెల్ల అనాచిత్యభూయిష్ఠములనియు, ఆనాటకరచయితలు కల్పనానిపుణులు కారనియుఁ బాశకమహాకాయలు కలంపరారు. ఆగ్రంథములైనను ఆకవులైనను నా కత్కంఠగౌరవము కలదు. నటకులవిషయమైనను నే నెట్లీ ననువిచేసికొనుచున్నాను. కావున నేను నిర్మలహృదయునుతోడను శిష్యులపైఁగోడను రచించిన యీవ్యాసమును నాటకభాషిమానులెల్లరును అన్యథా కలంపక నానదుడైకమును గ్రహించురని వాప్రార్థనము.

నాటక కవి.

ఇప్పుడు నెలవడుచున్న నాటకములలో 100కి 90 నాటకములు “నాటక”మని పేర్కొనుటకుఁబడినవి కావు. ఒకభాగముని కొన్ని పేరులు ఒకటిగా నోడించి నంటె అది యొకనాటక మననని కొంచఱు నాటకరచయితల యుద్దేశ మైయుండును. నాటకమునకు అది మధ్యాంతములు కలవియు, సంధిభంధమును, సంయోగితియు, సవరినయెడల నాటకశీరము విచ్చిన్నావయవ సమాహమచల మందువనియు పి రఱుంగరు. ఒకచో నెఱింగియు ఆభరణమున కసమగ్గులై యున్నారు. ఇప్పటి కొన్ని నాటకములలో, ‘మోకపోతు మెడదమ్ములు, ఆజులచేలు’ మున్నగు రచనావిశేషము లగవడుచున్నవి. ప్రజలన్నులలోఁ దలకగా దుమ్ముకొట్టుట కలవాటుపడి

రంగసాంప్రదాయములను (Stage Politics) చక్కగాఁ జరిపినకవులు అట్టిరచనావిశేషముల నాశ్రయించురు. వానిలోఁడ నాటకసంస్కృతి వనపరమైనపంబంధ మేమి యుండదు. నిరుపయోగములను, విపరీతములను నైన అట్టియవయవములను గత్తిరించినను లోప మేర్పడదు. ఇది రచనానాన్యవత్తయైనను, లేక ప్రేక్షకులను కులభముగ నులలోపేసికొనుటకుఁ గని ప్రయత్నపూర్వకముగ నొన రించిన పంచమైనను గాఁబరియును. ఒకయుదాహరణము: రామదాసునాటకములో ‘అనామయ్యసీను’ లవనశిలో ‘చాకలనానియింటిపీను.’ వానిని పేరుపూచి, అట్టిపేరులు ప్రత్యేకముగఁ బ్రవర్తించుటవినవుడు హాస్యరహిత్యధికములయి విశేషము కలిగింపవచ్చును. కాని ఆనాటకములందు ఆయాకథాభాగమున వాని కంతప్రాముఖ్యము లేదు. మొగమునకు ముక్కు అందవని యొకశిల్పి మా రెనుముక్కుమనేసి యొకమానవవిగ్రహమున కంటించి నట్లున్నది. నాటకశీరమందు అంగానుగుణ్యము చాల ముఖ్యము. కేవలము లోభముచేత అనుచితమైన కల్పనలకుఁ బానుకొనుట నింద్యము.

ధర్మవరము రామకృష్ణరామ్యలసారి నాటకరచనలోఁడ గ్రాత్రగ్రాత్ర నాటకములకుఁ గల్గినవి. సంక్షేపముగ భావమును బ్రకటించుటయన్న ఆవి యెఱుంగని పురుషరహస్యము. రెండుమాఁడు మాటలలోఁ జెప్పఁబడిన భావమును అన్యులో పరచేడికఁ బట్టువగాఁ జెప్పఁడు. దుఃఖముయొక్క పరిమాణము వాక్యముల దీర్ఘత్వము ననుసరించియు, సంఖ్య ననుసరించియు నుండు నని కలందికాఁజేలు భావానుసరికఁ గొండవీటిరేంఁద్రాడు వంటి స్వగతియును గల్గించి ప్రేక్షకులపై అయనకుఁగల కనియంతయుఁబీర్చుకొన్నాడు. వానిపెట్టిన పద్యములు గ్రంథస్థములు కాకపోయినయెడల వైష్ణవము లనునను కలంపుతో భావానుండు చంద్రునిదూషించు కథాభాగమున నిక్షేపించినాడు. పినువన్నిటిని కలదన్ను చాపల్యము మఱియొకటి గలదు. ప్రహేళననాటకమున పీటపిటి పాడునట్టి “రా రా-భిలోలా-రావాలా” అనుపాటయందును, “నవనూరా నుకాళి” అనుపాటయందును “రామకృష్ణకవిరత్నముఁ బ్రోవ” అనియు “కవిరామ కృష్ణ” అనియు, కవిగారు రచింపెదము ఇమియు

కొన్నాడు. అప్పుడు యొకచుక్కగుత్తును బెట్టి పూటలో
 “లీలావతి యిగ్ధాపాదమపువ్వవగు అంజలిను పేరును తీసి
 వేయవలయును” అనియైన హెచ్చరింప లేదు. నటకులను
 ఆయంకితముయొక్క యనాచిర్యమును గ్రహింపలేదు.
 లీలావతిపాత్రము ధరించినయొక నటకుడు “రామకృష్ణకవి
 గర్వము” అని పాదుమండగా విని నేను ఆశ్చర్యపడితిని.
 లీలావతిని ఇంద్రునివలె చెలరేపట్టుకొని, రామకృష్ణకవి
 కాలమునను లాగవలయునో, లేక కవివే లీలావతికాలము
 నకు పెట్టవలయునో తోచుతున్నది. అట్లుచేసిన లీలా
 వతి రామకృష్ణకవిపేరు నేల స్మరింపవలయునో, నాకనూ
 ప్యామగ నున్నది. నాటకములో కవి దాగియుండవల
 యునేకాని ముక్కు వెళ్లకపెట్టవలసినయనశ్యోకలే లేదు.
 ఇట్టి నాటకముల నాచరించు నభిరుచిగల మనము కాళిదా
 సాదులనాటకముల పెట్టు మెచ్చుకొనగలము?

“నాటకము చాలబాగుగజున్నది” అని యనిపిం
 చుకొనుటకు మఱియొక యుపాయము గలదు. స్థానిక మై
 నకు ఆస్థానిక మై వేకేళి కేకామరాగము మున్నగుభా
 నములను పెండ్రుకపట్టుమాత్రమైనను సందర్భింపుకొని
 భావజలసాదుగు ఉపన్యాసములోఁబోడిసి ప్రవేశపెట్టు
 ట; హిందువులు సుమామృదీయులు కలసియున్న నాట
 కకథయైనయెడల (ఆకళ భగవంతులమందు అట్టిభావ
 ములుప్రజలలో లేకున్నను) హిందూమహామృదీయ మై
 త్రినిగుఱించిన యుపన్యాసము నొక పాత్రమునోటఁబె
 ట్పించి నాట్యకాలకు రాజకీయోపన్యాస ముడిరమ్మగ
 మార్చుట. పుట్టినదాది అడవులలోఁ గాలముపుచ్చుచు,
 గ్రంథములలో యింపఁబడిన లక్షణములచేత గుఱుమును
 గుర్తించిన కులకవులు మాన్యవేదాభిమానమును గుఱించి
 శేఠికాలపు భావముల చెడబ్రగ్గు. ఉపన్యాసముల
 బూత్కారముగ ప్రేక్షకులపైఁ గురించుటమాడ, ఆం
 ద్రప్రత్తిక, వాల్మీకాశ్రమమునకుఁగూడఁ బంపఁబడు
 నున్నదా యను భ్రాంతి పొడముచున్నది. వేకేకాల
 పాత్ర విరుద్ధమైనను పురాతననపువ్వనకు ఆధునికవాసన
 వినించుట చాలమంది నాటకరచయితల కభ్యాసమై
 యున్నది. ఇది యొక వ్యాపారపాత్యము.

చాలమంది నాటకకవుల రచనాలోపములను,
 పాటలను బద్ధములును గప్పిపుచ్చుచున్నవి. నాటకము

లోని కల్పనను బృక్కగొనించినయెడల ఆలోపములు
 బయలుపడును. ఎట్టి నాటక మైనను జక్కఁగాఁ బాడఁ
 గలిగిన యొకరిద్దఱునటకుల నాశ్రయించి ప్రసిద్ధికి రావ
 చ్చును. అట్లగు నాటకసమాజమువారు రామదాసునాట
 కమును బ్రవర్తించుచుండుచు. పర్యవేక్షణి రామచంద్రా
 రెడ్డిగారు (ఆసమాజమునఁ బ్రధాన నాయకపాత్రము
 ధరించునటకుడు) కలీదపాత్రమును ధరింతురు. ఆప్రవ
 ర్తనకులను జాలమంది కొనియాడుచుండుదురు. రెడ్డిగారు
 నాట్యప్రపంచమున అర్జించిన పేరుప్రతిష్ఠలకు ఆనాట
 కము పట్టుకొమ్మ. ప్రజలప్రశంసకు నాస్పదమైన విష
 యము నెఱుంగవలయునని చాలమంది యభిప్రాయము
 లను గనుగొంటిని. కొంచె మించుమించుగ అందఱును ఈ
 క్రిందివిధమున జబాబిచ్చుచుండును. “రామచంద్రారెడ్డి
 హిందూ స్థాని పాటలను జక్కఁగాఁ బాడఁగలఁడు.
 నాటకము ప్రాచీనభువనంకి కుదినభువన బాడుచున్నను,
 కొంచెముగూడ ఆయన గొంతు రాఁపుపుట్టుదు. ఆయన
 పాడుచున్న పును మఱి కొంతనేపు పాడుమండిన బాగుగ
 నుండునని తోచును. నామట్టును నేను రెండునూఱులా
 ‘Once more’ అన్నాను” రామచంద్రారెడ్డిగారిని
 గుఱించి చెప్పఁబడునంతయు యథార్థమే. కాని, నాట
 కము తొదలమగనా మెచ్చుకొనఁబడవలయును! పేకస్పీ
 యును మహాకవియొక్క ప్రతిభ, గ్యారీక్ల ననుసరించి
 యుట్టివలసవలయునా! లేక యాతని రచనలకు వ్యతిరేక
 మైన యంకిస్సారముగలదా! చదువరు లాపాంపఁగలరు.
 బాటకపుటాధారముల నాశ్రయించి ప్రసిద్ధిఁకెక్కిన నాట
 కములు ఆశ్రయమగ్ని గలిగినవెంటనే విస్మృతము లగు
 ను. ప్రేక్షకుల యభిరుచి ననుసరించి వ్రాయఁబడనాట
 కములు వారియభిరుచి మాఱుచుతఁ గొరవలంపఁబడును.
 తర్వాత నభివ్రతనము.

పాత్రోచితమైన భావముపయోగించుటావశ్యకము.
 మహామహాపాధ్యాయ నేదము వేకేకలయ కాన్దుల
 వారు జొచ్చిరి నాటకమున యిస్సీ దొరపాత్రమునకు
 వ్యాకృతభావనే యుపయోగించిరి. కోలాచలము
 శ్రీనివాసరావుగారు రామరాజ నాటకమున పటానునకు
 ఉత్తమభావనే యుపయోగించిరి. వారిని ఉత్తమపా
 త్రలనుగఁ జేర్చిచి అట్టిభావముపయోగించియుండురు

కములను కుప్రసిద్ధులని తలంపఁబడు నటకులచేఁ బ్రదర్శింపఁబడుచుండునపుడు మామమంటిని, జనరంజకత్వము నకుఁ గారణములను, అందుకై కవులను నటకులను గ్రహించునట్లు వ్యాపారరహస్యములను, మోసములనుగూడ గ్రహించి నాయథీప్రాయములను ఈవ్యాసములకునుఁ బ్రకటింపఁ దలంచితిని. ఇట్లు చేయుటలకు నే నెందఁ జేయఁజాలి యనుమానములకు, విమర్శనములకుఁ బాత్రుఁడను కామన్నానో నే నెఱుంగుదును. ఈవ్యాసమునందు నే నెచ్చటనైనను నిర్దేశనప్రశస్తియుగ నాయథీప్రాయములను జరిపుచువలసినదృష్టవస్త్రము, ఎవరినైన నాటకరచయితలను నటకులను సమాజములను విమర్శించి దృష్టాంతములగుఁ గైకొనుట నాకు నారిపైగల ద్వేషముచేఁ గాదు. కాని, శిష్యులపైగల గౌరవముచేత నేమి కొన్ని నాటకములలో అనాచిత్యములకు మహాహరిగమలను గైకొంటినిగావున, ఆనాటకములన్ని అనాచిత్యభూయిష్టములనియు, ఆ నాటకరచయితల కల్పనానిపుణులు కారనియుఁ బాఠకవహాళియులు తలంపరాదు. ఆగ్రంథములపైను ఆకపులపైను నా కత్కంఠగౌరవము కలదు. నటకులనివయమైనా నే నిట్లే మనవిచేకొనుచున్నాను. కావున నేను నిర్మలహృదయులతోడను శిష్యులపైతోడను రచించిన యీవ్యాసమును నాటకకళానిమానలెల్లనును అన్యథా తలంపక నానందుడైతియును గ్రహించునది నాప్రార్థనము.

నాటక కవి.

ఇప్పుడు వెలువడుచున్న నాటకములలో 100కి 90 నాటకములు “నాటక”మని పేర్కొనుటచుఁబడినవి కావు. ఒకకథలోని కొన్ని సీమలను ఒకటిగా జూడించి నంతనె అది యొకనాటక మననని కొందఱు నాచుకరచయితల యుద్దేశ మైయుండును. నాటకమునకు ఆది మధ్యాంతములు కలసియు, సంధిసంభమును, సంయోగితయు, సడలినయెడల నాటకశరీరము విచ్ఛిన్నమయిన సమాహమవలె నుండుననియు మీ కఱుంగదు. ఒకవేళ వెఱింగియు ఆచరణమున నసమర్థులై యున్నారు. ఇప్పటి కొన్ని నాటకములలో, ‘మేకపోతు మేడవన్నులు, అంజనేయ’ మున్నగు రచనావిశేషము లగపడుచున్నవి. ప్రజలకన్నులలోఁ దెరిగినా దుమ్ముకొట్టుట కలవాటుపడి

రంగసాంప్రదాయములను (Stage Politics) చక్కగాఁ దెలిసినకవులు అట్టిరచనావిశేషముల వాక్రయింతురు. వానితోడ నాటకసమిష్టికి నవసరమైనసంబంధ మేమి యుండదు. నిరుపయోగములను, విపరీతములను పైన అట్టియవయవములను గత్తిరించినను లోప మేర్పడదు. ఇది రచనాన్యూనతయైనను, లేక ప్రేక్షకులను ముగ్ధముగ మఱోవేసికొనుటకుఁ గది ప్రయత్ని పూర్వకముగ నొనరించిన వంచన మైనను గావలయును. ఒకయుదాహరణము: రామదాసునాటకములో ‘అహమత్సునీను’ లవమతలో ‘చాళలనానియింటిసేను.’ వానిని నేలువపచ్చి, అట్టిపీనులు ప్రశ్నేకముగఁ బ్రదర్శింపఁబడినపుడు హాస్యరసోత్పాదకములయి విహోదము కలిగింపవచ్చును. కాని ఆనాటకములందు ఆహుకథాభాగమున వాని కంతప్రాముఖ్యము లేదు. మెగమువను ముక్కు అందవని యొకశిష్యు మా రడుచున్ననుకేసి యొకమానవనిగ్రహమున కంటించి వట్లున్నది. నాటకశరీరమందు అంగానుగత్యము చాలముఖ్యము, కేవలము లోభముచేత అమచితమైన కల్పనలకుఁ బానుకొనుట నింద్యము.

ధర్మవరము రామగృహ్యచార్యులవారి నాటకరచనతోడఁ గ్రాత్రక్రాత్ర నాటకలక్షణము తేర్పడినది. సంక్షేపముగ భావమునుఁ బ్రకటించుటయన్న ఆదియెఱుంగని పరమరహస్యము. రెండుమూడు మాటలలోఁ తెప్పవనిన భావమును అప్పులో వరపేజికఁ దక్కువగాఁ తెప్పవను. దుఃఖముయొక్క పరిమాణము వాక్యముల దీర్ఘత్వము వనుసరించియు, సంఖ్య వనుసరించియు నుండునని తలంచికాఁజోలు బాహుమనికఁ గొండపిటిచేఁత్రాడు వంటి స్వగతమును గొప్పించి ప్రేక్షకులపై ఆయనకుఁగల కనియంతయుఁదీర్చుకొన్నాడు. న్రాసిపెట్టిన పద్మములు గ్రంథసములు కాకపోయినయెడల విద్యుత్తమ లగునను తలంపుతో రాహుమండు వంద్రునిదూషించు కథాభాగమున నిక్షేపించినాడు. వీనినన్నిటిని తలచన్న చాచల్యము మఱియొకటి గలదు. ప్రహ్లాదనాటకమున నీలావతి పాడునట్టి “రాజా-ధీలోలా-నాథాలా” అనుపాటయందును, “మమమరా - నుగళాలి” అనుపాటయందును “రామగృహ్యకవిరత్నముఁ బ్రోవ” అనియు “కవిరామ కృష్ణ” అనియు, కవిగాను తనపేరును ఇడుచు

కొన్నాడు. అప్పుట యొక మక్కనున్నది తెట్టి జ్ఞాపికలో
 “రీలావతి యాపాలవధువునప్పుడు అంతరము పేరును తీసి
 వేయవలయును” అనియైన హెచ్చరింప లేదు. నటనలకును
 ఆయంతిరముయొక్క యపాలిర్థిమను గ్రహింపలేదు.
 రీలావతిపాత్రము గిరించినయొక నటకుడు “రామకృష్ణకవి
 రత్నిము” అని పాడుచుండగా విని నేను ఆశ్చర్యపడితిని.
 రీలావతిని ఇంద్రునివలె వెలసపట్టుకొని రామకృష్ణకవి
 కాలమునకు లాగవలయునో, లేక కవిచే రీలావతికాలము
 నకు నెట్లవలయునో తోచకున్నది. అట్లుచేసినను రీలా
 వతి రామకృష్ణకవిపేరు నేల స్మరింపవలయునో నాకనూ
 ప్యాముగ నున్నది. నాటకములో కవి దానియొండవల
 యు నేకాని ముఖ్య వెళ్లెదెట్లవలసిననూచక్కెత్త లేదు.
 ఇట్టి నాటకముల నాచరించు నభిరుద్ధిగల మనము కాలిదా
 పాదులనాటకముల నెట్లు మెచ్చుకొనవలయు?

“నాటకము చాలాబాగుగనున్నది” అని యనిపిం
 మకొనుటకు మఱియొక యుపాయము గలదు. స్థానికమై
 నను ఆస్థానికమై దేశభక్తి దేశానురాగము మున్నగుభా
 వములను వెలద్రుంకపట్టుమాత్రమైనను సందుకల్పించుకొని
 బాతఁడుపాడును ఉపన్యాసములో బోదిపి ప్రవేశపెట్టు
 ట; హిందువులు మహమ్మదీయులు కలసియున్న నాట
 కకథయైనయెవల (ఆంధ్ర జనగుకాలమందు అట్టిభావ
 ములు ప్రజలలో లేకున్నను) హిందూమహమ్మదీయు మై
 త్రినిసఱిగించిన యుపన్యాసము నొక పాత్రమునోటఁజె
 ప్పించి నాట్యకాలకు రాజకీయోపన్యాస ముదిరముగ
 మార్చుట. పుట్టినదాది అడవులలోఁ గాలముపున్నదు,
 గ్రంథములలో వర్ణింపఁబడిన లక్షణములచేత గుఱ్ఱమును
 గుఱ్ఱించిన కుశిలవులు మానవ్యకౌశాభిమానమును గుఱించి
 నేటికాలపు భావముల చెడఁగ్రక్క. ఉపన్యాసముల
 బలాత్కారముగ ప్రేక్షకులపై సురేపించుటమాడ, ఆం
 ద్రభట్రిక, చార్మికాశ్రమమునకుఁగూడఁ బంపఁబడు
 చున్నదా యను భ్రాంతి పొడముచున్నది. దేశకాల
 పాత్ర విరుద్ధమైనను పురాతనవస్తువునకు ఆధునికవాసన
 దగిలించుట నాలమంది నాటకరచయితల కభ్యాసమై
 యున్నది. ఇది యొక వ్యాపారరహస్యము.

చాలమంది నాటకకవుల రచనాలోపములను,
 పాటలను, బద్ధములను గప్పిపుచ్చుచున్నది. నాటకము

లోని కల్పనను బృథగ్కరించినయెవల ఆలోపములు
 బయలుపడును. ఎట్టి నాటకమైనను జక్కఁగాఁ బాడఁ
 గలిగిన యొక రిద్దఱునటకుల నాక్రయించి ప్రసిద్ధికి రావ
 చ్చును. అట్లాయ నాట సమాజమువారు రామదాసునాట
 కమును బ్రవర్ణించుచుందురు. పర్వతరెడ్డి రామచంద్రా
 రెడ్డిగారు (ఆసమాజమునఁ బ్రధాన నాయకపాత్రము
 గిరించునటకుఁడు) కలీదుపాత్రమును గిరింతురు. ఆద్రవ
 ర్థమటలను జాలమంది కొనియాడుచుండుదురు. రెడ్డిగారు
 నాట్యప్రపంచమున అర్జించిన కేయఃప్రతిష్ఠలకు ఆనాట
 కము పట్టుకొమ్మ. ప్రజలప్రశంసకు నాచ్చనమైన విష
 యము నెఱుంగవలయునని చాలమంది యభిప్రాయము
 లకు గనుగొంటిని. కొంచె మించుమించుగ అందఱును ఈ
 క్రిందివిధమున జబాబిచ్చుచుందురు. “రామచంద్రారెడ్డి
 హిందూ స్థానీ పాటలను జక్కఁగాఁ బాడఁగలఁడు.
 నాటకము ప్రారంభమునకునే తేదివఱకుఁ బాడుచున్నను,
 కొంచెముగూడఁ ఆయన గొంతు రాఁపుపుట్టుదు. ఆయన
 పాడుచున్నపుడు మఱికొంతనేపు పాడుమండిన బాగుగ
 నుండునని తోచును. నామట్టుకు నేను రెండుమాఱులు
 ‘Once more’ అన్నాను” రామచంద్రారెడ్డిగారిని
 గుఱించి చెప్పఁబడునదంతయు యథార్థమే. కాని, నాట
 కము ఈరీతిమగనా మెచ్చుకొనఁబడవలయునో షేక్స్పి
 యరు మహాకవియొక్క ప్రతిభ, గ్యారిక్కు ననుసరించి
 యుద్దీరింపవలయువా? లేక యాతని రచనలకు స్వతంత్ర
 మైన యంతస్సారముగలదా? చదువకు లూపింపఁగలదు.
 బూటకపుటాధారముల నాక్రయించి ప్రసిద్ధికెక్కిన నాట
 కములు ఆక్రయద్యుతి గలిగినవెంటనే విస్మృతము లగు
 ను. ప్రేక్షకుల యభిరుచి ననుసరించి వ్రాయఁబడునాట
 కములు వారియభిరుచి మాఱుమఱిక గౌరవింపఁబడును.
 తిర్రూర్ నక్షపరీతము.

పాత్రోదిరవైన భాషనుపయోగించుటాచక్కెము.
 మహామహాపాధ్యాయ వేదము వేంకటఁ య కామ్యుల
 వారు బొబ్బిలి నాటకమున బుద్ధి వోరపాత్రమునకు
 న్యాకృతభాషనే యుపయోగించిరి. కొలాసలము
 శ్రీనివాసరావుగారు రామరాజ నాటకమున పటానునకు
 ఉత్తమభాషనే యుపయోగించిరి. వారిని ఉత్తమపా
 త్రలనుగఁ జిత్రించి అట్టిభాష నుపయోగించియుండుట

కాని ప్రదర్శనమునందు వారివేషములకును వారిభావలకును బాల చైతన్యము గోచరించుచుండును. దాని నొప్పుకొన్నను, ఆపాత్రముల హైందవపురాణపరిచితి గూడఁ జిత్రముగ నున్నది. బుస్సీదొర “స్థంభమునుండి బిటురికి” అనుపద్యమును చదువును. పటాను సంస్కృతి పదభూయిష్టమైన పాదవసు పమాసములతో సప్తమా రులేమలను జల్లర దేవుళ్లను లేవ్ను జంపుటకుగా ఆహ్వానించును. హైందవేరజాతులకు సంబంధించిన యుద్ధము పాత్రములచే నుద్ధముభావము మాట్లాడించుట యొకవిషయము. కాని, వారికి మనకాస్త్రపురాణాదులయందుఁ బరిచయము గలిగినట్లు వ్రాయుట కేటోకవిషయము. వహన్యుదీయల యుద్ధమపాత్రత్వమువకు హైందవపురాణపరిచయము ఆవశ్యకము గాదు. దుఃఖము కలిగినప్పుడు లేమలేమమనస్సులలో గలకొనియున్న చైవముతో దేవతలతో స్మరించుట స్వాభావికముగ నుండునుగాని, అట్టిసమయమున మహన్యుదీయుడు పౌరాణిక దేవతలను బలండుట విరుద్ధముగఁ గనుపట్టును. బుస్సీదొర వైలిల పీఠి యుపమానమును గ్రహించినయెడల సుచిత్రముగ నుండెడిది. పటాను భౌరానునందో లేక మఱియేవిధమైన వహన్యుదీయ పురాణమునందో పరిచితమైన దేవతలను, ప్రసక్తలను ఆహ్వానించుచుండిన మెఱుంగుగ నుండెడిది.

చిలకమర్రి లక్ష్మీనరసింహముగారు రచియించిన గయోపాఖ్యానమున కృష్ణార్జునుల దప్పిచాడుపులు, ఆత్మ గౌరవము పై దృష్టిగల యే పెద్దవాడుమృదును మాట్లాడి యుండడు. ఇక కృష్ణార్జునులమాట యెలఁగి సంవాదములలో అంతఃప్రేమ గాటులేనిచే ప్రజలను రుచింపడు. పాపము! కవి యెమిచేయును! కథావధానులు ఒకపాటి చిదంబరకాన్తులగాను, గయోపాఖ్యానమునకాది దానిని మించవలయుననుకోరికతో శ్రీరామాంజనేయమను నాటకమును వ్రాసి శ్రీరామునిని అంజనేయమనున ఛైరముఁ గల్పించి యిరువురిపంపాదమును ముదిలినకొండ మిథవకాయపాకములోనికి దింపివారు. రామకృష్ణచార్యులవారు ప్రమీలాగ్రహీయనాటకమును రచియించి నాగరకవిద్యాంకులచే వ్రాయఁబడు నాటకములలో భూతు నింతలకు నొప్పుకొనఁదగ్గది యనువిషయమును

దృష్టాంతపూర్వకముగ దృఢపఱచినారు. వ్రాయుకొలఁది యిట్టియూహపాఠములకు లెక్క యుండదు. రెండు మూడు ఊరక ముచ్చుమాపితిని.

నటకులు

కొంచె మించుమించు ఇరువది యిరువదియైదునవలె త్సరములకుఁ బూర్వము తెలుగుదేశమున, నాటకవృత్తి నవలంబించినవారే నాటకము లాడుచుండిరి. ఆకాలమున నాటకములన్నను, నటకులన్నను ఒకవిధమైన యనుమానము, హైన్యమును దోచుచుండెడిది. ఇందుకుఁ గారణము లేకపోలేదు. ఆనటకులలోఁ జాలవఱకు దేశద్రిష్టురులు. తల్లిదండ్రులకు, చారపుత్రాదులకు వదలినవారుగనో లేక యితరుల సంసారమునకు తెడఁగొట్టినవారుగనో యుండిరి. వారు ప్రదర్శించుచుండిన నాటకము తెల్లను నారి స్వంతస్వప్టులు. ఈకాలమున బాపట్ల కాంతయ్యగారు రచియించిన నాటకగీతావళ్యకోశమువంటిది వారికిఁ గూడనొకటి యుండినది. ఇదియును రచియింపఁబడినది, యిప్పుడు రచియింపఁబడునని, యిళమీఁద రచియింపఁబడఁజేవు సర్వనాటకములకును అందుఁ బాటలు గలవు. లేవటిరాత్రి నాటకము వేయవలయునని యనుకొన్న యెడల ఈనాటిప్రాధుర నాటక పాత్రములును, నీనులను వారే తీర్చానిందుకొని పందర్బాను సారముగఁ బాటలుచొప్పించి స్వంతకవిత్వముతో నాటకమును దుడముట్ల ఆడివేయుదురు. ఇట్టి దురవస్థనుండి నాటకములను రక్షించినందులకు శేటికాలపు కీషీర నాటకపూజముల వారు ప్రశంసాపాత్రులు.

పూర్వపునటకులకన్న శేటికాలపు నటకులకు బాధ్యత యెక్కువ. వీలయన, యిప్పటి నటకులు విద్యావంతులు; నాగరకులు, ప్రేక్షకులు మాడ నట్టివారే. కావున నటకులును నిర్బాధ్యముగఁ బ్రవర్తించుటకు వీలులేదు. వారు గమనింపవలసిన విషయములు చాలఁగలవు. కాని వ్యాపవీ సరస్వతీచే నిచ్చుట కొన్నిటిని మాత్రము వ్రాయుదున్నాను:

తాను ధరింపఁజేవు పాత్రమును, కవి పోషించిన విధమును, ఆపాత్రయొక్క నుగళములను, మన ప్రశ్నమును, నాటక బంధమునందు ఆ పాత్రమునకుఁ గలస్థానమును ప్రయోజనమును, తన వార్యప్రవృత్తికి పాత్రునైన

భావమును నటకుడు మొట్టమొదట గుర్తెఱుగ నలయును. వారు పాటాడు ప్రతిపాటకును అర్థముచక్కగఁ దెలిసియుండవలయును. అర్థము తెలియని భావోదయము గాదు. భావోదయముకానిచే తాను గిరించుపాత్రము యొక్క యవధియందు పఠనసభాతి యాంధుడు. నటకుఁ డెప్పుడును పాఠకుండిచ్చువానిపై (Prompter) ఆధారపడియుండవలసివచ్చును.

పాటకమునకు అభినయము (చేష్ట) ప్రధానము. కార్యప్రచలనము లేనియెడల పాటక మనిమిండుకొనక యొక యువవ్యాసమునకు. *కార్యప్రచలనమును, అభినయమును అర్థగించుపాటలను పద్యములను నటకు లంగీకరింపరాదు. కాని పాటపద్యములపైని చాపల్యమువేరి గవి యుద్దేశించునొట్టలలోఁగూడఁ గ్రాస్త్రక్రాస్త్రపద్యములను పాటలనుతేర్చి కార్యగతికి భంగము గల్గించుకొందురు. ఏల! అభినయలోపమును పంగీతముచేఁ బూరించుకొనుటకు ఒకదానియందలి లోపమును భిన్నమునుతీయొకదానితోఁ బూరింపఁబ్రయత్నించుట ‡ చింతికాయ బహుమానమునలె నున్నది.

నాకు పంగీతముపై ద్వేషబుద్ధిగలది నామానవర్ధమును పంకోయింపఁజేయుదు. తగవుకానికొటమందిదియైనను తెడ్దదిగఁ దోచును. ఒకచోరఁ బారాణిక పాటకములలోని నాయక నాయకులు పాటలు పాడినప్పుడు అనిష్టముగపైన మన్నింపవచ్చును. పారాణిక నాయకులు అమానుషశక్తిసంపన్ను లొట్టలన చారిశీలితము నునటిచి తమునకన్న భిన్నముగను, సావ్యాముగను, గొన్నియెడల పరాణికముగను గనుపట్టుచుండును. మానవసహజములగు గుఱుఁగులులను వారసుభివించునప్పుడే మనమువారిలో శోకిభివించుము. కాని, చారిత్రిక సాంఘిక పాటకముల

లోని నాయకు లల్లుగాదు. వారు మనుష్యులు. అమానుషశక్తి వారియొద్ద నిండుకేనియులేదు. కావున వారి గుఱుఁగులులకు మన గుఱుఁగులులకు సమీప బాంధవ్యము గలదు. అందులో ముఖ్యముగ సాంఘికపాటకముల నాయకుల ప్రవర్తనము ప్రస్తుతిపు సాంఘిక జీవీముయొక్క ఆదర్శప్రతిబింబముగ నుండును. అంగడి బీభిలో గుడ్డలవ్యాపారము చేయుమండ మనము ప్రతిదినమును జూచుచుండిన గుచ్చిపెట్టియు, జిల్లాకోస్తాలో విశము దూచుచున్న ప్లిడను వెంకోతీరావుగారును మనము ప్రతిదినమును ఇంటిలో సంభాషించుచున్న తల్లిదండ్రులు, ఆలంబిడ్డలు నేనిహితులు మున్నగువారు స్టేషియాడికు వచ్చి “కులువా వలంవా”యనియు “ఫీఫీ, హాహా” యనియు ఛాచ్చీమెట్టును అనువుగ విజిగడి అర్థములేని పాటలతో సంవాచములు నలుపుకొనుచుండఁ జూచినప్పుడు వారిని విచ్చివారి ఆనుపత్రికఁ పంపింప బుద్ధిపుట్టునగాని అందలి యానందము ననుభవించఁజాలము. గోంతులేనినటకులకు, పాటనుపైతియు మ్రొంగివేయగల హోక్కినియును ప్రతి వేలించేని పూర్వము గట్టుకొనునట్లు, అభినయ చాతుర్యము కొలఁదనవీన నటకులకుఁ పాటలు అభయ ప్రదానము చేయుచున్నది. ఇట్లునుచలన నటకుఁడు తొండుగుఁగుతువడి పంగీతజ్ఞానశూన్యుడై యుండవలయు నని నా సిద్ధాంతముకాదు. పాటకమున పంగీతము అభినయ మనకుఁ గేవలము దైవపాఠికముగ నుండవలయును; కార్యగతికి నేలాటి యభ్యంతరముఁ గల్పింపరాదు.

నేడు కొందఱునటకులు పద్యములు చదువుటలో నోక యపూర్వపద్ధతిని గనిపెట్టివారు. ఒక పద్యమును రెండుమాటులు చదువుట. నేనపద్యమైనయెడలఁ బ్రతిచరణమును రెండురెండు మాటులు చదువుట. మొనటితూరి

* ఇది పాటకరచయి సంబంధించిన విషయము. ఇందుకు నటకులు బాధ్యులకారు. పాటక లక్షణమునకు పరిపూర్ణనదియు తమప్రతిభను చక్కగఁ బ్రకటింపకొనుటకు అనుచైన పాత్రపోషణము కలదియనున నటకులు ప్రచయనమున కేర్పాదుకొనవలయును. కాని యిప్పటిపటకులపద్ధతి నేఱుగ నున్నది. ఏ పాటకములోఁ బాటలు పద్యములు మొదలగునందునో అదియే యుత్తమపాటకమని వారి యభిప్రాయము. అట్టి పాటకములన నటకులనువచ్చికిరి పాట్యపరమైనది కాదు. గానపరమైనది.

‡ ఒకరాజునకు ఒకరైతు నిమ్యుడందును రెచ్చి బహుమతిచేకెను. దానిని జూచుచుండిన మఱయొకఁడు సాదవాటి చింతికాయనుకల్పి రాజునకు సమర్పించెను. రాజు చిలునవ్యుతో “ఇది యేమిబహుమాన” మని ప్రశ్నించెను. అందున కారిఁ డెట్లు జవాబుచెప్పెను. “లావువాని పాడుగులో నున్నది. పులుమనకు దానమ్యామొగుడు”

రాగముకొనుట జరుపుట! ఇంద్రుమారి అర్జునుకొనుటఁ జరుపుట! తానొకభరణియట్లు పటియించుచున్నాఁడు నియు, తానుజేయు అభినయము, తాను పలకుమాటలు పథాప్రాయలు గ్రహించికో లేవో యనువిచారము, తిర్క్కుట, నటకుని కెప్పటికి నుండఁగూడదు. అట్లుండెనేమోదల రాను నటకుఁడు కాక, విద్యావంతుఁడు ఉక్తలేఖనముచేపుట పరిపంతులవంటివాఁ డగును. రామకృష్ణతూచాద్వైత సాట్యములలోఁ బాత్రములు భరించు నటులయి యనరుక్తిగఁగ మొకగుణముగ జరిగినది. ఇందుకు మార్గదర్శకుఁడుగియే. పద్యములోని భావమునే గద్యములోను పాటలోను గూడఁజెప్పెను. పాపము ప్రేక్షకుల గ్రహణశక్తి ననుమానించి కావ్యముల రెండుగూఁడువిధముల నమలుభయములతోడ, కవిగాని తన భావములను వారివనస్సులోనికి విచికారిజేయును.

“భామవేషగాడికి మఱింతి నెయ్యిచాయ్యుండి. తిత్తిర్రాజువాడికి బహుమానా కావాలన్నా” అను ప్రాతిభాగవతుల పాత్రగౌరవములు ఇప్పటి సాట్యసమాజములోఁగూడఁ జూడఁజూచుచున్నది. ఏసాట్యమునందైనను, ఆహుఁధ్యముల ఆహుఁపాత్రము ప్రముఖమనియు, ఎంతటిపాత్రమైనను తనవియోగమును జక్కఁగనిర్వర్తించినయెడలఁ బ్రశంసార్హమనియు, నటకునికి వచ్చుపేరు ప్రతిష్ఠలు తాను భరించుపాత్రయొక్క యువాత్మగుఁడుల ననుసరించికాక, పాత్రోచితాభినయ చాతుర్యము వలన ననియు, నటకు లెఱుంగదు. ఒకవేళ యెఱింగియుఁ జూపల్యమును జక్కఁబట్టలేకున్నాడు. ప్రతివటకునకును వాడు వాయవపాత్రమును భరించినచోకాని కులప్రసిద్ధుఁడు గానేరఁడను అపాహు గలదు. ఇట్టి దుర్భిప్రాయముచేతనే చిల్లరపాత్రములను భరించిన కొందఱు తమపాపములను జరుగఁ ఉదాసీనులయి సాట్యముయొక్క సమష్టిరంజకత్వమునకు లోపముకాట్టిల్లఁ జేయుదురు; ఒక్కొక్కప్పుడు వెడఁగొట్టుదురు.

తాను భరింపజోవుపాత్రయొక్క నుగిసాపదమునకు, స్వభావమునకు, తననువర్తవ్యము సరిపోవునా లేదా యనువిచారము నటకుని కుండఁవలయును. మొట్టమొదట తాను తనమనస్సును స్వభావమును పుష్కలముగొనుట యావశ్యకము. తనస్వభావమువలన గాంధీర్వ

మును(Tragic element) లేనినటకుఁడు(Tragic hero) పాత్రమును స్వభావవిధముగ అభినయింపలేడు.

పాత్రధారణమునుసజీంది యిందుకే వ్రాయవలసియున్నది; పాత్రోచితగౌరవమును బోషించునది చేయును. చేయునునట్టి సాధారణముగ వన మొకపనుష్యుని స్వభావకీలాదులను, అభిరుచిని, శిక్షణము మున్నగువానిని గణితకొంత మెచ్చుకొన్నవగఁ తెలిసికొనఁగలము. కాని చాలమందినటకులు పాత్రోచితవేషములు భరించుటలేదు. సావిత్రి, సీత, దశయంతి మున్నగుపాత్రాణి వాయిలు మోచేతులక్రిందకి జూఱుచుండు జాకెట్టులు, ఎఱ్ఱనిప్పట్టుతోఁ జేయఁబడిన “హా” అనుర్వచియొన్న ట్రోహ, ఉల్లిచాఁగలవంటి సిల్కులు భరించుకొందురు. వారివేషములను జూచినప్పుడు గౌరవమునకు మాఱు లాభమును మనమనస్సులలో నుత్పత్తియగును. వారికులును తెనుకులు యాత్రిప్రవృత్తులు మున్నగు పోకలక్షణములు బహిరజంతలకుఁగూడ సిద్ధిపుట్టించును. చేటికలు వాయికల రెలదన్ను చ్చులు అలంకరించుకొందురు. వారిలో నాయక యెవరో చేటిక యెవరో గుర్తించుటకుఁ గొంత సంభాషణము జరిగినఁగాని సాధ్యముగాదు. హిరన్యకశిపుఁడు మున్నగురాక్షసవాయులు పదియాఅవశేతాబ్దమున లోపమునీడులు భరించు ఉడుపులను వేసికొందురు. ఆయుడుపులలోని చీలికలకు, కత్తిరింపులకు, ఏలాటి యర్థముండదు. ఇరవరాజపాత్రధారులు పదునెనిమిదవ శతాబ్దమునాటి శ్రీంవివిధులను భరించుకొని పర్యకాల సర్వాశుభలయఁడను దలలు విరియఁజోసికొని తిరుగుచుందురు.

కవికల్పనమును నమయిష్టమువచ్చినరీతిని కత్తిరించు అలవాటు నటకులకు మిక్కిలముగ నున్నది. కవి నటకులకన్నఁ దక్కునప్రతిభ గలవాఁడయినప్పుడును, కథకొంచెము దీర్ఘమైనప్పుడును సాట్యమిట్టి కీర్త్యుచిత్త్యుఁడౌచుచున్నది. కాని యిట్టికత్తిరింపు జరిగినచేమక సాట్య మెట్లు స్వరూపలోపమును బొందకయుండునో, సంయోగిత చేసిన అసాట్యమును సహృదయరంజకముగ నటకు లెట్లుప్రదర్శింపఁగలరో తోఁచకున్నది. వీనివన్నిటిని ద్యూప్రాయ మొనరించుసాహసము మఱియొకటి కలదు. తెలుగుసాట్యములలో భిన్నము మఱియొక భా

మనుకొప్పించుట! ఇది కవి యొకరికిచిన సావయకాదు నటనలు stage effect కొరకు (అంటేమే stage effect ఉన్నదో గోచరించుటలేదు. effect కు మాటు defect కనబడుచున్నది.) స్వచ్ఛమైన యుద్ధాభావను ఎవరిచేత వైస వ్రాయించుకొని నుడిపాముచేసి సభాస్థాయిలపై గనపెట్టుకొందురు. సుప్రసిద్ధనటకులని పేరుపొందిన రాఘవాచార్యులవాడుకూడ సామాన్యప్రజలకన్నులలో దుమ్ముకొట్టుటకు వీలైన యాయధమూర్ధయు నవలించి దురుండీరన్న, ఇక ఈ రంగసాంప్రదాయముల (Stage politics) పైని ఘమతిపోవని నటకు బంతులు యురుదు. పరామర్శకు ధరించిన రాఘవాచార్యులవారిపద్ధతి నవలించియే కావాలి పర్యవేక్షి రామచంద్రారెడ్డిగారు కరీయపాత్రమును ధరించి రామదాసులో ఉద్ధాభావలో మాటలాడుదురు. పాపము! రామదాసుకు ఉద్ధాభావ ప్రతిపాండిత్యమే కావున చెప్పినమాటల నెటులో అర్థము చేసికొనునేకాని, ఉద్ధాభావలో తిరిగి జవాబు చెప్పు భాషాజ్ఞానము లేక తెలుగులో మాటలాడును. తెలుగు వారు ఉద్ధాభావ చక్కగా నేర్చుకొనునంతవఱకు నటకు విజ్ఞాపకల్యమువంతకూచోకుండునని నాప్రార్థనము.

మహామృదీయపాత్రో దితమైన భావ మపయోగింప నిష్టమైవయిండు మహామహోపాధ్యాయ వేదమనేం కటరాణ్యకామ్యులవారు ప్రతాపరుద్రీయమున పరిభాసు ప్రభృతులకును బొప్పిలియొద్దనాటగమున మైదరుజంగు మున్నగువారికి మపయోగించిన మిత్రభావ రమ్యముగ నుండును. కాని పరామ మొట్టమొదటిప్రకేతమున స్వచ్ఛమైన యుద్ధాభావయును కడపటిసీమలలో అందుకు విరుద్ధముగ సంస్కృతీపద భూయిష్టమైన సమాసములకు మాటలాడుట విపరీతముగఁ దోచును.

ఒకొక్కప్పుడు నటకులు సామాన్యప్రేక్షకులను నవ్వించి చప్పటలు కొట్టించుకొనుటకు, అనవసరమైన యభినయము చూపి కవి యుద్ధేగించినరసమునకు విరుద్ధమైన రసము మప్పటిల్లఁజేయుదురు. ఒక్కయుదాహరణము; హిరణ్యకశిపునియొద్దకుఁ జండామాంగులు విద్యాపారంగతుఁడైన ప్రహ్లాదుని దీసికొనివచ్చి పరీక్షచేయుఁడని చెప్పుదురు. రాజు పరీక్షచేయును. ప్రహ్లాదుఁడు విష్ణువునే స్మరించును. హిరణ్యకశిపుఁడు కోపగించుకొని

గురుపుత్రులత్వము చూపును. అంటట వారికి వడఁకుకోగ ముప్పుట్టి కాలుసేతులతిత్రిమముగ వడఁకింతురు. ఈయనా సామాన్యమైన యభినయకాళిలము చూచివలెనై కొందఱు ప్రేక్షకులు పొట్టులపిసుకుకొని నవ్వునరు. ఈమెచ్చ కోలుచేత్రోత్సహింపఁబడి చండామాంగులు మఱి కొంత ప్రేక్షకుగ వడఁకుదురు. పాపము, వారినిస్వహేతులకుఁ బ్రేక్షకులవనఁగల్గి, కవి, కవిచారణ ముప్పటిల్లఁజేయ వలయునని తెలంచెనుగాని నటకుఁ డందుకుభిన్నమైన హాస్యరసమును బుట్టించెను. ఇతరులను నవ్వించుటకు నాట్యకళాకాళిలము అవసరములేదు. నీలమంజులమున కడ్డకట్టుకొని యుండునయొకఁడు వైద్యకైదిద్ది మోకాళ్ల చాచు నుడ్డ కగడినుకొన్నయెడల ఆవైదిత్యమునకుఁ జాలమంది నవ్వుదురు.

నటకులు కవులవలెనై వారివారి శిల్పకళాపుష్కము చేత లోకము మంతరింపఁబడినవారు. వారిరాధ్యతయొఁ గొంచెము తారు. కావున బ్రహ్మసామాన్యముయొక్క యభిరుచికి, వారు లేమశిష్టమును దింపుటకంటె బ్రజల యభిరుచిని గ్రహక్రమముగ సంస్కరిండుటకుఁ బ్రయత్నము సల్పవలయును.

నాటక శాల

నాట్యరంగ మెప్పటికిని యాధార్థ్యక్రమము గల్ప వలయును. కాని మన ముపయోగించు పద్ధతులు, మనము ప్రదర్శించు నాటకములకును దేశకాలపరిస్థితి వైరుధ్యము కనపట్టుచున్నది. సారంగధరునో లేక కృష్ణార్జునులనో మద్రాసుమాంటురోడ్డులో తిరుగుచున్న టుల ప్రదర్శింతుము. కన్యాశుల్కములోని గిరీశమును రాజాంతోపురములో సంవరించుచున్న టుల చూపింతుము. బుద్ధకు భూతమునకు ఒక కేమండు వేయటవలన ఇట్టివైరుధ్యము సంభవించుచున్నది. పౌరాణిక నాటకములాడి నను లేక చారిత్రికసాంఘికనాటకము లాడినను, మొదటిపర్వ, పిఠి, అంతోపురము, దర్బారు, అడవి, అనునీ అయిదుపర్వాలనే యుపయోగింతురు. ఒక నాటకములోని నాయకుఁడును ప్రతివాయకుఁడును ఒకేయంతోపురములో నో, లేక యొకేదర్బారులోనో మార్చిమార్చి కనబడుచుండును. నేడు నాటకశాలలో అగపపదున్న పర్వాల

ఇరువదియవశతాబ్దపు సంగ్రహముయొక్క

ఇట్టివి గుర్తించు సంబంధములను గొప్ప ప్రయత్నములు చేయవచ్చును. వాటకములను వారాణసి లునియందు జాతి త్రేకములయందు, గాంధీకములయందు విధించి ఒక్కొక్క వాటక సమాజమువారు, ఒక్కొక్క వ్యక్తులకు సంబంధించిన వాటకములనుబట్టి యువకరణముల వేర్వేరుకొని వాటకకరణం దు ప్రకటింపి పొందవచ్చును. అట్లుగాక, సమాజము భాగ్యవంతులైనయెడల ఆయాదేవునియందు వాటకములకు ఆయాదేవకాలవర్తితలకు సంబంధించిన పర్యాయ ఇతరోపకరణములను వేకరించి తరువాత నట్టివాటకముల ప్రవర్తింపజేయును. కాని, యిట్టిప్రయత్నములు, జయించారుల పోషణమున వర్ధిల్లవలయునందు మైలవరసమాజము, వీలూరు సమాజము మున్నగువానికి యొకవేళ సాధ్యము.

వారాణసి వాటకములపర్యాయములను సీనులకును రామాయణ మహాభారతములందు గానవచ్చు రాజప్రాసాదాది శిల్పకళలముల వాద్యములగు గౌరవవచ్చును. చారిత్రక వాటకములకు తాదాముగలయు శిల్పములను గ్రహింపవచ్చును. వేదమునశీలిగతులయొక్క పాంథిక వాటకములకు వేదకాలపు సంగ్రహము ముపయోగపడును. వీని యొట్టున్నను, ప్రస్తుతపు వాటకరంగము ఆపాదము ప్రకము మార్పు నొందవలయును.

వీవాటక సమాజమువారైనను ప్రతిపక్షమైన వాటకములకు అనుకూల వాటకముల నొకటికొకటిగా వాటకములైనను సరియైన యువకరణములతో యోగ్యముగ బ్రవర్తించియుండల అదియే యోగ్యము. సంఖ్యకన్నను శక్తివచ్చును, నుగమే ప్రధానము. ఇంగ్లండులో మూడు వాయిలు సంగ్రహములు విద్యనభ్యసించి మరల హిందూదేశమువేరిన వామిత్రుని అచ్చటి వాటక విషయములను నుజించి ప్రశ్నింపగా ఆయన యిట్లుచెప్పెను. "నేనొక వాటకము ఆయురాలకుఁబూర్వమునందయు ప్రవర్తింపఁ జూచుచున్నది విని యొక వాఁడొకరాత్రి చూడఁబోయితిని. అచ్చటికిని ప్రేక్షకులు క్రిక్కిరియించిరి. వాఁడును సూర్యుండెయున్న యొక పెద్దమనిషినిచూచిపొయితిని ఆయన ఇట్లు చెప్పెను. ఇంక ఆయురాలమును వాడినఁ గానినూ

వదలిఁదూకినా రందలము మూడేరు. ప్రతి దినమును క్రొత్తప్రజలే వచ్చుచుండుదురు. కంపెనీవారు ఈవాటకమును సంతకరణముపాటు ఆదించి పర్యాయమున్నగు వానికై వారు నచ్చించిన పెట్టుబడిద్రవ్యముపోషణము విసరిదు." వాటకరంగమున యాభాగ్యప్రభు కల్పించుటకంతేద్రవ్యమైనను యారోపయను వాటక సమాజముల వారు భిన్న పెట్టుదురట. అంతేద్రవ్యమును వనమువెచ్చింపలేకపోయినను వెచ్చించు ద్రవ్యమైనను ఉచితముగ వినియోగించుటావశ్యకము.

ప్రేక్షకమండలి

ప్రేక్షకమండలిలో అన్నివిధములైన శిక్షణముగల మనుష్యులుండుదురు. బహిర్భాగములను చూచి "నీరు నిక్కువమైన కళాభిరుచిగలవా"నని యాహించుట యసాధ్యము. నే నట్లుహించి చాలమాటులు సాగపడితిని. ప్రేక్షకుల కొకదురు భాగ్యము గలదు. అదిదురుభాగ్యవంతు కాదు, దురభిరుదియు. ఒకనటులకు క్రొత్తముగఁ బద్యముతో పాటతో పాడినపంటచే (Once more, Once more) అని వేకలువేసి వచ్చుటలు తేట్టుదురు. పాల్వ శివుగానున్నదని అతేర్ల వ్యాధి పుట్టుచుండు. దినపరియోగవివేచకులకు కాఁబోయి. ముక్కు ఒకవేళ అందుముగా నున్నదని మఱియెందుముక్కులు చేయించుకొని చెంపల కలికించుకొనుటకు నీ రిష్టపడదురా? పునరుక్తి యితరశిల్పములం దెంతవోషయోగితకన్న వాటకకళయందును మహాభూతకము. ప్రతిచాపల్యముచేత నొక పద్యమునకుఁబెప్పఁబడిన (Once more)ను మన్నించెదమనుకొన్నను నీకుకంటెయు (Once more)చెప్ప ప్రేక్షకులు యభిరుచి మన్నించుటకు నిలకాదిది. అట్లూరు వాటక సమాజమువారు రామాయణ వాటకమును వాగరకులకు ఆకర్షకమైన యొక పురవరమునఁ బ్రవర్తించినపుడు అచ్చటి ప్రేక్షకులు ఆహుమక్కు నీకు పునరభిసీలము గావలయునని ప్రార్థించిరట!!

నటులకు సద్యః ప్రేరితమైన యభినయముతోని యోదిత్యమును, సౌమ్యార్థ్యమును, మాత్సర్యము గ్రహించుటకంటె తాటలోని మాధుర్యమును జవిమూచి యానందించుట తేలిక. కావునఁ జాలిమంది మెచ్చుకొలు పాటకపద్యములకు సంబంధించియుండును. నేను జూచి సంతోషము మెచ్చుకొ దగినఅభినయమునకు(Once more)

చేప్పిన ప్రేక్షకులు చాల యగుదు. చేయగలిగినచేరవి వటకునుగూడ రాగయుక్తముగ పాడెనేని ప్రేక్షకు ముందరి యాతని వస్తుతమైత వటకువిగ కేంకించి బంగారు పతకముల పానము చేయుదుండును.

ఇకమీఁదఁ నెన్నఁటికైనను కవివటక ప్రేక్షకుల సహకారసహాయముల నేతనే నాటక శిల్పము సంస్కరిం పఁబడవలయును. అభ్యుత్పత్తి నొందవలయును. ఈ మువ్వు

దును వారివారి తాద్యుతను జక్కఁగ గుర్తించి తులేని నాటకకళకు మందిరినములు రానున్నను లేలంపు.

ఈ వ్యాసమునందలి నాయభిప్రాయములు నాట్య శిల్పమును నిబద్ధీకరించు విరుసునీధాంతములు గావు. స్వీపాపూర్వక మైన సలహాలు; కావుననే దిద్దికొనుట కను హలములు.

నాటకము

సు క వి

శ్రీ కేహద్రిరమణ కవులు

కాల వాహినిలోఁగలఁ గలసిపోవు
రమ్యతరమైన యుత్తమ రత్నములను
పద్యసూత్రములందునఁ బదిలపఱుచు
నీదునేరుపు వెంపు వర్ణింతు సుకవి!
సమధికవిశాలమగు ప్రపంచంబునందు
నిరపధిగనున్న కాల వేణికలయందు
నెన్నఁడో వెలుఁగొందిన దృశ్యములను
తెలుపు లేఖని నుతింపఁగలవె సుకవి!
జనులహృదయాంతరస్థమా మౌత్తరక్ష
మనసర మెఱింగి మాతృ సేవాంజలులకు

ధారవోయించు కవితాకుమారి కొనఁగు
యువకులనమస్సు లీ వందామోయి సుకవి!
బాహ్యలోకంబు గాఢాంధపటలమువకు
నై వసంబైన సంవర్తకాలమందు
జనులభావాంతరములఁ బ్రచ్ఛన్నమైన
నీదునందేశములను వర్ణింతు సుకవి!
జాతిగర్భాంతరస్థమై చాటుపడిన
యువకుల స్వమాతృభక్తి భావోదయంబు
కలములో గుండెజీల్చి లోకమున విలుపు
గడ నరివి నీవు మనుజమాత్రుడవె సుకవి!

సప్తమాంధ్ర ఆయుర్వేద మహాసభ

[27-3-1925—చెన్నపురి]

వైద్యరాజు దంటు సుబ్బావధాని గారి అధ్యక్షోపన్యాసము

శ్లో. సమామి ధన్వంతరి మూడిదేవ, సురాసురై ర్వందిత పాదపద్మమ్;
లోకే జరా రుగ్మయ మృత్యునాశం, డాతార మీశం వివిధౌషధీనామ్.

ప్రబావ, త్యక్తి, బలభి, స్థవ్యంతరి, చరక, సుశ్రుత, వాగ్భటాద్యాయుర్వేదాచార్యులకు వందనంలు. పోణి, కార్త్యాయన, పరింటి ప్రముఖుల కిదే యంజలి సుజీంచిత. యోగంబున చిత్తంబును, వ్యాకరణంబున వాక్కును, వైద్యంబున కాయంబును, పవిత్రంబు చేసిన మునిప్రవరుడు సహస్రవతుండు నన్ను సుగ్రహం మేగాక. శ్రీమద్గోవింద భగవత్పాదసాగర్జనాది రసరేంద్రసిద్ధుల పృథగంబు, నన్ను కుద్ధంజేసి, వారి ప్రసాదంబున నిమృశాపథ సమాజేశమైన యాధునిక విద్య దైవ్యద్యుంధము నన్ను కరణంబుగాంచుగాక.

అకారా స్మీహంబున నిమృశా పథాభవనంబున నన్నుంచెదదేసి మన్నించిన మీ యమగ్రహంబు కెంతటి గౌనియాదుడును. రేల్లలారా, విదుషీమల్లలారా! అయ్యలారా! ఆయుర్వేదాచార్యులారా! మీ యాశీర్వచనంబులచే బలంబుగా, మీయంగీకారమే యధికారముగా, మీసంతోషమే సమర్థతగా, నీ వేదికపై మీవాడై నిలువంబడిన వాచేత నమృతహస్తలగు మీరెల్లరు మీమీ కార్యంబులు పథంబు లొనర్చుకొందురుగాక.

ఆహా యేమి వాపుగాము! నిమగ్నం గొనియాడి ప్రార్థనాచార్యుల భావనాబలంబున పృథియించును నీవీకంబున నిలువంబడియున్న వా కిప్పు డేమి లోచుచున్నది! అల్లరి మీమాటలును, అది పాంచాలదేశము. అవె సింధు నదీతీరాక్రమారామంబులు. ఇది గంగాధరాని. వారె జగ

త్పిరియు, రసవిద్యాఫలప్రదులు, పార్వతీవళమీశ్వరులు. ఇది వింధ్యాచలము. ఎదురు శిర్మవయో యతివేగంబున నర్మవ పత్తిమంబుననున్న సమద్రవాళుం గలియబోవుచున్నది. ఇది శాసికామహాక్షేత్రము. ఈప్రకాశించునదే యాంధ్రభూమికి ముత్యాలతంబుల గౌరవీగంగ. ఇది కలివలవిద్యంబుండైన మావేంకటేశుని నిలయము, శ్రీశేషుచలము. వారె యత్రాది మహామునులు. నిత్యము కులం పండ్లతోపాసనంబు గావించుకొని ఆకాశిగంగ ను రేయంగంబులవార్చి శ్రీనివాసుని సుప్రభాతీవేదకరులచున్నారు. అది కర్పూరహరితి. నలుగురున్నది. సుప్రాంధ్రజైవ్యహృదయంబుల నలంకరించి, సుప్రాంధ్రవైద్యగ్రంథంబుల కృతినందిన దివ్యమూర్తి, యోగిమానస పత్తి, జగద్గురుమూర్తి. భుజంగధూషణుడై లక్ష్మీనిరాజ మానవికాలవేంకండై, యభయమద్రాంచిరి దక్షిణ హస్తంబై కన్నులయం బోషనూపుచున్న వాడు. శేషుంబులు బుంబట్టి పోతుంటే ననేక కోటిజన్మపరంపరలమాన్వలాల్లి యెదుటగాన్పించునదేమి. ఓహో యిది శ్రీశైలిశిఖరము. ఆపంచున నీ రేజంబీరవేంకటేశ్వరహాలంబేమి! విమానోత్తమంబులు రేండోపరదంబులుగాఁ గొండపై వచ్చి వ్రాలుచున్నవి. అగ్నితకలకేహస్తుండగు ధన్వంతరి. యోగదండంబు మహాభ్రావ్యంబు నన్మృతీప్రాయ గొనినమ్మ వాతండ్లు చరకాచార్యుండు. శస్త్రసామ్రాజై యవలెరిందు నీరండై సుశ్రుతుండు. పిదపై ద్యుహస్రపంసేవ్య మౌనుండై దక్షిణునుండి రయంబున వచ్చు నరేంద్రగన్ధ్యం

దం, రసలింగాదివిమానుండై యర్థనిమిలిత లోచనంబున
 యుక్తేందుమాళిం గొవియ్యదుమవచ్చు నీమహాభాగుం డె
 వ్యండునో, ఈతెందు వాగాన్మునందు. వీర వ్యాలాచా
 ర్యుండు, చంద్రసీమండు, ముబ్బది వరవాహుండు, రత్న
 ఖగోమండు, సురానందుడు, యశోధనుడు, ఇంద్ర
 ధూమండు, మాంధవ్యుండు, చరటి, నూర శేనుడు,
 కాపాలినుడు, కామారి, తాండ్రుండు, శింభుండు,
 లంకుండు, లంపటుండు, కారదుండు, బాజామరుండు,
 మునిశ్రేష్ఠుండగు గోవిందుడు, కసిలుండు, బరిమొదలగు
 రససిద్ధులు, మహాసత్వసంపన్నులు. వీర గోపవాపరాయ
 ణులు, వీర వృక్ష సేవాసిద్ధులు, ఆవయ్యకార సేతి కౌతి,
 వస్త్రాదియోగసాధకులు, ఈసుంపులేమి! విద్యాభ్యు.
 ఆచార్యులకృష్ణాశిష్యులుకొండలు, తాళపత్రగ్రంథం
 బులు గొప్పలు, రసగంధకాదిపీఠికలగొండను, దమదు
 కాదియలైతములు గొండరును, మామలం గొండరును
 మోచుకొని యంత్రసావశేబున పశ్రేమంబున నిఘంటు
 క్లోకంబుల సంతతేష్టవ్రాసుదు పచ్చుదున్నారు.

నైతిమోక్షలతో, పాలకావ్యితో, దుంపలు,
 నేర్లు, ఆకులు, పట్టులుమొదలగువానితో, భయభక్తులతో
 బడిచడివచ్చు నీసుంపులలోనివారెవరు? వీర చెందులు,
 యోనాదులు, కోయలు, బోయలు, నెలుగలు, వమానధ
 ముల నామరూపస్థానంబు లెఱింగినవారు. ఈవహాసమా
 నేశమునకేమిఫలమా; నేడేమి యాశ్చర్యము రిచ్చుట కా
 డంగననవోకదా! “రసమునకు 18 సంస్కారములు కల
 వుటల నానాగ్రంథములనుండి ప్రమాణములను సేకరించి
 వ్రాసి ప్రకటింపితినిగాని యదియన్నియు నేటికారి కను
 భవములోనికివచ్చి రసవిద్యుభరించునట్లు తోచలేదను మా
 టలు గంభీరస్వరముతో వివసకుమన్నది.” గోపాలా
 చార్య! నీక్రొంతవదలేనట్లు లేదు. కాలస్వరూపము మారి
 వది. విద్యులయందు పరమార్థదృష్టితిగినది, ఆప్తవాక్య
 మందు ప్రామాణ్యబుద్ధి వలించినది. ఈవిషయము నేను
 గ్రహించియే నారసప్రదీపికుండు 18 టికి 8 మధ్యలుమా
 త్రిమునినరిచి “కడమపద్మలు మేలు క్రికంబు డెలుగు”నని
 వ్రాసియుంటిని. ఈతడు రసప్రదీపికాగ్రంథక రయగుక్రి
 ముడుండు వేంగటాచార్యుండు. వీరలు తొందరతోందరగా
 నేమేమామాటలాడుకొనుదు బోవుదున్నారు. పృథ్వీత్రయ

మునందలి మూత్రస్థానంబులు, చదివినవారలకని నేను చిం
 తామణియును, నీవు నీకేరన బసవరాశియంబును వ్రాసి
 యుండగా నామర్య మెఱుంగలేక “అనుక్రమస్వతోగ్రా
 ప్యా”నుమవట్లు క్రాస్త్రమునందు చెప్పవలసి విషయంబులు
 దాసంబంధముగ యితరగ్రంథములనుండి గ్రహించవ
 యువను నియమంబును నులు తెఱుంగక నేటియలనులు
 మనకృతులకు గళంకమాపాదించుచున్నాడు. “సాధుసాధు
 వల్లభాచార్యా! నేనును నానిదానమందు నానాతలైత
 విహీవానాం భిషకా వల్లవేధసాం” అని వ్రాసియుం
 టినని మాధవాచార్యుండనుచున్నాడు. ఎంతెరవణియును
 గానున్న దీమాతవము! పముమగు విశాంతరమున నీ
 చిక్కనినాచిగున్నలనీడలో బ్రహ్మ లేజంబున విరాజిల్లు
 నీమునిప్రవక్తలు స్నానానులిత్రులై కృతాచములై కొం
 దరువర్ధానవంబులు గొండరు కృష్ణాశిష్యులు గొండరా
 ర్యకీటంబులతో పమానముల రత్నకంబళిముతో కేయబ
 డిన చిత్రాసవంబుల గొండరు ముపవిష్టులైరి. మహానుభా
 వులారా! రసవిద్యామర్యంబులం బ్రసాదింపులేని శిష్యులు
 వేడుకొనుచున్నారు. భవ్యంతరీయమమతంబున వాగా
 నుండ్లు పల్కుచున్నాడు. “భాత్రవదులారా! నానా
 త్యయనకేకత్వము నిదూహించి బ్రహ్మజ్ఞానముం బ్రపాది
 యుటకు నజరామరత్వసిద్ధింగరించి యాకాయంబును
 రవియోగ్యమొవరించుటకు వేర్వడిన దీరసవిద్య. నురుగు
 స్రూహపరాయణుండు, ముంద్రేడిమైక్రమకొవిదుండు, భక్తి
 బలసంపన్నుండు, నురుభంతోష సంపాదనైక కీలుండునగు
 వాడే యాత్మసిద్ధికొఱును రసవిద్యను సంపాదించ వచ్చుండు.
 నురుమలైతంబు నురుమర్యంబు మార్చునమ్యాంబులవోలె సర్వ
 దాగోభ్యంబు. పాద్రుమ ప్రయోగంబున నురుమూర్తివలన
 వరంబువడిసి సాధించు పుష్కళిలున కీరసవిద్య సిద్ధించును.
 భవాశేచే వండుటై రసవిద్యాశ్చవసంబునం దవులునీదులు
 సిద్ధింగాంచలేరు సరికదా యర్థంబు బుద్ధియుం గోల్పోయి
 పాపంబాత్తింతురు. “రసభస్యగౌనాస్త్యైవ సాధకా భా
 వాదుపదకాభావాత్” ప్రకృతిబీజభక్తిటియకటచే విత్త
 వంబులకుగా నెండేని సాధకులు, బోగవులన్నను ధూల
 దృష్టిచే కలియుగమున లేరనియే చెప్పవచ్చును.

“భజేద్విర్యవలీగుస్తా విస్వరూపప్రకాశకాత్ ”

“అన్యథా యోవిమోఢాత్మ్యమంతరిక్షాక్రమాద్విసా;
వాపాన్విధి మాభిర్నితి యత్న కోటికైరేతసి.”

ఈవచనాక్రమ లాలించుటకై గంపునండి
కోపికొని వచ్చువారు వీరవరు. ప్రతీహరు లెఱింగించు
చున్నారు. వీరు ప్రాప్తిములు, వీరు విమిశ్రణాస్త్ర కోవి
దులు, వీరు శకునాగవచిదులు, వీరుస్వరశాస్త్రనిపుణులు,
వీరు గణితశాస్త్రప్రవీణులు, యథార్థంబులగు నానంద
బులు వీరల్లె రలంగినించి ముఖోపవిష్టులైరి. అప్పుడు
వాగార్థముందు వారల దిక్కు మొగంలై యిట్లు పంపు
చున్నాడు. “శాస్త్రవిదగ్రణులారా! మీ కెల్లరకు ప్లాగ
తము, ఈతాపపశుంగన పరిషత్తునందు మీ రెల్లగను
పూజాస్థాన. మహానభావులారా! ఈ ఋషికుమారు
లందఱు నాత్మసిద్ధికొను పరమార్థవృత్తితో నాయు
రామ్నాయం బర్ధించుచున్నారు. కావున వారలయొడ కరు
ణించి మీరూ శాస్త్రసారంబుల వారల కుపదేశింపుడు.
రసము ఖియ్యమనందు కేయవపుడును, ఓషధుల వనము
నుండి త్రవ్వవపుడును, పురుషు, పాశము ప్రారంభించు
వపుడును, కోటి చికిత్స యుపక్రమించువపుడును, దూర
వచనాకారాదులబట్టి, కోటియొక్క కేమాదులు నిర్ల
యించువపుడును, సాధ్యాసాధ్యంబుల చర్చించువపుడును,
శ్రేయోలిక్షణంబులు మరణవిహ్నంబులు నిరూపించువపు
డును, మీరూ వాక్యదీపంబులు, జిజ్ఞాసువులకు మార్గ
దర్శకంబులగు నట్లొనర్పదీంపుడు. అప్పుడు ముక్రుతా
చార్యుని యమోచయన కళ్యాణకారక గ్రంథకర్త
ఉగ్రాదిత్యాచార్యుండు యేదియో శ్లోకము పఠింపు
చున్నాడు. ఏమని:

“శ్లో. ప్రశ్నైర్నిమిత్త విధి నా శకునాగమేన
కోటిర్విశేషతర లగ్న శళాంకయోగాత్;
స్వప్నైశ్చ తివ్య కథితైరపి చాకురాణాం
ఆయుర్ప్రమాణ మధికవ్యక్తిమ గ్యతేత.
శ్లో. రిషైర్వివాసమరణం భవతిపాజంతో;
స్థానవ్యధిక్రమం తోఽలిషుమాత్మతోవా;
కృష్ణావ్యాపిప్రణిత భూత భవవ్యవిష్యత్
యాపాటి యత్నవిధి వాత్ర భిషక్రవశ్యేత్.”

మహాప్రపాదము, మహాప్రపాదమని శిష్యులెల్ల
జయజయధ్వనంబులు చేయుచున్నారు. భవంతిరి సమాధి

చాలించి, యశ్శమకుశములైన సేత్రంబుజముల విక
సింపఁజేసి, సభామంబుపమునం దెల్లయెడల దన చల్లని
యావులు జపచల్లుచున్నాడు.

గగగ గాయమాన పరలేకోవిరాజమానుండగు
నాభవ్యంతిరమాత్రి కిరుగడల నిలవంబడి సురదీలు విస
రుచున్న, జపవరాజ, మల్లభాచార్య లుచ్చైవ్వరంబున
“వినుండు వినుండు. ప్రభువు లాజ్ఞాపించుచున్నారు,
“పావ్పురిక” యనుచున్నారు. “తాపసశ్రేష్ఠులారా! అధ
త్యభిక్షణంబున కేమిధలము?” అని భవ్యంతిరి ప్రశ్నిం
చెను. వైద్యశ్రేణిమండి “కోగము కోగము”ని సమాధాన
మువిసంబుచున్నది. “కోగముకాదు; పాపము, పాపము”
అని భర్తృశాస్త్రజ్ఞుల శ్రేణిమండి మను పరాశర కంభ
లిఖితాదు లైకకల్యణంబుగా సమాధాన మొసంగిరి.
“అకులు లేక వట్టి పోకలు నమనన పాండుకోగము
కలుగుచున్నది”. దీనికి భర్తృశాస్త్రజ్ఞు లేమందురు?
“అకులు లేక వట్టిపోకలు నమనన, నంతమందు పారి
స్వరగము లేమియు, రారవాదరకంబును ప్రాప్తించు”
వని భర్తృవాదులు సమాధానము చెప్పిరి. “కాంతింపుడు,
కాంతింపుడు, ఇరువురును సత్యమే పరికిరి. కోగమే పాప
ము, పాపమే కోగము.

“శ్లో. పూర్వజన్మ కృతంపాపం వ్యాధిరూపేనబాధితే,
తచ్ఛాంతి రోషదైర్దానైః జపహోమార్చనాదిభిః.”

పూర్వజన్మమునం దోసరించిన పాపమే యాజన్మ
మున, కోగముగా పరిణమించి బాధింపుచున్నది. బ్రహ్మగ
ములు, జపములు, హోమంబులు, నర్చనంబులు, మొద
లగునవి యందు కాంతిసంధాయకంబులగును. ఒక్కొక్కరికి
సత్యోక్తిబంబులై న, పుణ్యపాపంబులకు, రి వీడ్చనో రి
మాసంబులనో, రి పక్షంబులనో, రి దినంబులనో, సంత
కంటె శీఘ్రముగనో ఫలంబుప్రాప్తించుటగూడవించుము.
అభిప్రాయ ముభయపక్షములవారి దొక్కటే యగుట
మిమివాదంబులు సమరసభావంబున సమన్వయించుకొను
నది. “ఇట్లనే రజస్వలనియమంబులును, రజస్వలాగమ
నాది నిషేధంబులును, పాశకుద్ధికోతకు గావింపఁబడు
వైశ్య దేవాది కర్మంబులను ద్రవ్యరక్షణ శోధనార్థమున
దేశింపఁబడిన అన్నరక్షాది ప్రకరణంబులు ముభయవాదు
లు సమరసంబున సమన్వయించుకొనునది” అని గంభీర

భాగములు ధన్యవతిని బోధించి విరమించెను. పరాకు
 పరాకు, కపిలగోతమవూర్లు లేతెంచి జననయాచాముప
 కావల నిలువంబడియున్నారను ప్రతీహరి వాక్యంబులు
 వినివచ్చుచున్నవి. అయ్యో వారుభయలు చరక స్మృతు
 ఘటతో నేకాసనంబున వారరించబడిరి. ధన్వంతరీయిట్లు
 పలుకుచున్నాడు. “మహాభాగులారా! ఈకపిలగోతమవూర్లు
 యోగమనంబున నీమహాసభ పరిపూర్ణమైనది. ఆది
 శేషులారంబును త్రికరణశోభనకరంబుననుండు యోగవ్యాకరణవైద్యులైతింబులకుం గర్తయు నగు నీ
 చుకాచారుణ్యండును, మునుగ్రహులట్ల సకలాయుర్వేద
 జ్ఞానులంబునందు, నవవ్య సాధారణంబును పదార్థ
 విజ్ఞానముగలవాడు, శస్త్రవైద్యవిష్ణుకుండు నగు నీ
 సుక్రకుండును సాంఖ్యకర్తయును కపిలండును, న్యాయ
 ప్రవక్తయును గౌతమీయును నొక్కడ విరాజిల్లుచు యు
 నానందకరము” అని వారలనుగ్గడించి సమస్యలగమంగిలి
 “శిష్టపమ్మలారా! రసగుణ వీర్యవిపాక ప్రభావంబులు
 కాశ్రయ మేమి?” వైద్యులేటిమండి, “ద్రవ్యముద్రవ్యము;
 అయ్యది పంచభూతాత్మక” మని వివచింపెను. తిక్కశాస్త్ర
 జ్ఞుల గోష్ఠినుండి యొక్కరిట్లుచున్నారు. “మాశాస్త్రము
 లోనిపదము మీరెట్లు వాడుకొనుచున్నాను. ద్రవ్యగుణ
 కర్మసామాన్య, విశేషసమవాచూభావంబులు సప్రపదా
 ర్థంబులనియు, వంశ పురివ్యాధి పంచమహాభూతంబులు
 కాలదిగాత్మమనస్సులును నీ తొమ్మిదియు ద్రవ్యంబులని
 మా శాస్త్రమున పంకీతించబడినది.” అంతలో సాంఖ్య
 గోష్ఠినుండి యొక్కండు, ప్రకృతివపాదపాంకారంబులన
 నేమా, పంచతన్మాత్రులనేమా, వాని విశేషములైన
 పంచమహాభూతము లేమా సాంఖ్యులము మేము నెవ్వ
 మనియుండగా ఆ పంచమహాభూతంబుల మీరెట్లు విని
 యోగించెద” రనుచున్నాడు. చుకాచారుణ్యుడు కపిలు
 నితో, మాచితివా యెంతలేసి పండితులుకాని, సమరస
 భావమలవడుం కష్టమునుమీ! వారందరు వీరిపట్టుదలలు
 చూచి, మంచహాసము చేయుచున్నారు. అప్పుడు ధన్వం
 తరి, యిట్లు పలుకుచున్నాడు. “విద్యాంబులారా, మీ
 మీ పట్టుదలలు మానుడు. శాస్త్రములయం దదివేరు నీది
 వేరనియు నది మాది యిది మీదియనియు భేదవృత్తికొడవది
 కాదు. సకలశాస్త్రములు మానవుని కొర కేర్పడినవి,
 లోకమంతయు పంచభూతవికారము; మానవ శరీరమును

పంచభూతముయ మ్మీ కలిప భాగములు పార్థివములు;
 ద్రవంబు లుండక మయంబులు; ఉచ్ఛ్వాసవిశ్వాసరూపమం
 జీయు వాయువ్యంబు; ఉష్ణమంతయు నాగ్ని యంబు;
 లోపలి భాగముల, నుదరగోళంబునను, కర్మవివరంబు
 లను, వేదవగవ్యారంబుననుండునది యాకాశము. ఈభూ
 తంబుల తత్త్వంబులు న్యాయమున వివరించినను సాంఖ్యం
 బునం బ్రవచించినను, యోగంబున నెఱింగినను వైద్యం
 బున, యుక్తమైనను, వీని నన్నిటి వినియోగవిశేషరము
 వశే కావున, సమరస భావంబున పకల శాస్త్రంబులను
 స్థూలశరీర విజ్ఞానమునకో మూర్ఖు శరీర విజ్ఞానమునకో,
 వినియోగించికొని, వాటిని తల్లెమ్మ వికారజన్యంబులను
 జ్వరాతిసారశోగంబులు వారించుకొనుటకును, పర్వర
 జన్మమౌచికారజ్యంబు లగు రాగాదుల వారించుకొనుట
 కును, ప్రయత్నిండుట సాధువశ్యతము.” అని మేఘగుం
 ధీర విశ్వనంబున బోధించి “అనంతకంధ” తంత్ర కర్త
 యగు బ్రహ్మచార్యుని పంకమాచెను. ఆతంధును వినీ
 తుండైలేచి, సభాసదులకు నమస్కరించి, “ప్రభువు లా
 జ్ఞాపించివారుగావున కర్మతంత్ర స్మరిత్రులగు నీ తాపన
 పుంగవులం నరణింగియున్న విషయమునే యీటుపితుమా
 రులై ప్రకటించెదను. మహాభాగులారా! ప్రభువు
 బాజ్ఞా పించినదండంబున పంచభూతంబులతెం గట్టి
 దియే. రసాయనంబునను పంచభూతాత్మ్యంబులు, పృథ
 గ్భూతంబులు వాఖ్యపదిహాచి, రిమ్యురీలహంశంబులే.
 వానియందితర భూతంబులు గూడ కొంచెము కొంచెము
 చేరియుండును. ప్రాధివి ద్రవ్యంబులలో, పృథివీ భాగ
 మెక్కువ యుండునె కాని తిలతరభూతంబులుగూడ కొం
 తికొంత చేరియుండును. దీని కుదాహరణంబు పార్థివ శరీ
 రములే. అట్లులే, ఉదక ప్రధాన శరీరంబులు నరులలో
 కంబున, వాయువ్య ప్రధాన శరీరంబులు, వాయువ్యలో
 కంబునను, చేతోప్రధాన శరీరంబులునా, ఆదిత్యలోకం
 బునను నర్జ్యయెడల గానంబునుండును.

రసాయనంబులను పంచ భూతాత్మ్యంబులు,
 నుదాహరణుండైతికలగుదురు. పార్థివ రసాయనంబులు,
 స్నానంబులు, మషణానంబులు నాప్యరసాయనంబులు.
 ప్రాణాయామంబునగా, పవనాభ్యాసము వాయువ్యరసా
 యనంబు. వహామంత్ర పానంబునం జీయంకేపంబ లేదో

మయందైన రసాయనము నిరాలంబులగు సుహాసభయ
నాభిషేకసాయనో ర్మయము ఇవియన్నియునాయోపసక
లంది పరమేశ్వరసుగ్రహంబున నస్మత్తంత్రంబున; వివ
రించుచుంటిని. అనన్యగుర్లభంబులగు నియ్యర్థంబులు
కేధానువులై యాకర్షింపుడు. ఈ విధిలం బ్రహ్మాదించు
టకుం దీనిన యాచార్యుండు జ్ఞానవంతుండు, సేవంతుండు,
గుణవంతుండు, భర్తృజ్ఞాండు, సత్విసంధుండు వేదవేదాంగ
తత్వజ్ఞాండు, నిర్మలండు, మంత్రసేధుండు, మహావీరుండు,
దేవతాయాగ తత్వసంకు, భేదభేదాచరీ విదుండును
గావలయు జాలి." మొదలును గురుభజనమొనర్చి, సహ
చారసంపన్నులై, బోధమాయా వివర్తితులై సన్నపం
లై, నిరహంకారులై సత్వముంబులును, నాలస్యమువిడ
నాడును, స్వగుర్వంతులనుష్ఠింపును, గురుమార్గనిరతులై
సిద్ధింగాంతురు. ఇమాన్యర్థంబు ముగియించుచున్నది. విద్య
కృతితంత్రంబులలోనిమాటల మాత్రము వాడుకొనును,
దానికినిన యమస్తావముగాని, వానిలో తెప్పంబున
విశేష శోధనాది విధానంబులుగాని యనుసరింపక పర
వ్రన్యాపహులై ప్రవర్తిల్లు మక్షింభులైన దాంభీకులకు,
దాదేశ్యము వార్తయుం తెంపగునేగాని ఫలంబుచేమా
రదు. మాకు లివ్వాలిం దిదిని మోపింపుడురు. విద్య
నామంబునం బ్రసిద్ధిగాంచు నీవిషిద్ధులకు ప్రవృత్తి ఘటం
బునకాని పరమార్థంబు సిద్ధింపదు. వారి యావధంబు
లకును బ్రబలాబలంబునం బ్రాదుర్వంబు సిద్ధిండునే
గాని వీర్యంబు గుణంబుసిద్ధింపదు గావున గురుపుత్రులకు
మోగయ్యల్పమార్గంబులం బోవును.

నామ ధారులు

విద్యతంత్రంబులందు నధికారులైన బుద్ధిమంతుల
శిక్షయనుపాయంబు తెప్పెద. అయ్యది నిరపాయంబు.
ఆ సమయంబున ప్రతీహరియొకడు పద్మి నమస్కరించి
నిలవంబడియెను. ధైరవాచార్యుండు పుష్పాసము చా
రించి వానికై యాచుచున్నాడు. మహాప్రభూ! భావ
మిత్రాచార్యులు వచ్చియున్నారు. భాగ్యము, సత్వరము
తోడ్కొని రండుచున్నాడు. అపవరాజును పల్లభా
చార్యులను తమవేలి గురటిం గోపాలాచార్యునకును దెంక
టాచార్యునకు నొసంగి సత్వరము పోయి భావమిత్రుని
తోడ్కొనివచ్చి ధైరవాచార్యునకు వాని మరంబుగా

సంభోషింపబడినది. తామును నాలివివక్ష మాన్పుండిరి.
ధైరవాచార్యుండు దుష్పన్యసిండుచున్నాడు. "విద్యవిద్యాధి
కారములేని బుద్ధిమంతుల కీ మత్సరమాద్రులు, చింత
మణితంత్రకర్తలును పల్లభాచార్యులు, స్వనామప్రతిష్ఠిత
గ్రంథరచయిత యాపవరాజు, పట్టులే స్వనామప్రకాశిత
పుస్తకప్రచారకుండగు నీ భావమిత్రాచార్యుండను మార్గ
వర్తులు. నానాతంత్రవిహీనులయ్యును న్యాయంబుగ
నాద్రులకుపకరించు సద్బుద్ధిగల బైదులకు వీరలు నిర్మి
తుగా గతికల్పించిన మహాసభావులు. అందరి విధానం
బులు సక్రమంబుగ నాచరించిరి, శోగములు నిరాటం
కముగా సాధింపగలుగుదురు. అందుకు పాలునజలిన
బైదులు శిష్టధమ్ములు కాదు. రసాయన విధానంబుల
శోధింపఁబడిన రసాదులును, కల్పా కవిధానంబుల నుద్ధ
రింపఁబడి నేనింపఁబడిన గుహాన్యాయులును, శోగములకు
గూడ సంపారంప సమర్థంబులయ్యుండుంగారి శోగమును
కేమింపజేయు విధానంబుల మాత్రము శోధనాదులు
గాంపంబునైన రసంబులు, నోషధులు, రసాయన మహాశల
ము నొసంగజాలవు. రసాయనంబులనగా సామాన్యంబులు
గావు. ఆజరామరత్వంబు, బహిమాన్యమైశ్వర్యంబులు,
బ్రహ్మజ్ఞానంబు, శివసాయజ్యంబు సంపాదించ నోపి
యిండును. ప్రామాణ్యబుద్ధిగల భక్తులకు సకలంబుగలదు.
ప్రామాణ్యబుద్ధి లేని పండితమాత్రులకు చాగాడంబరంబు,
పటాటోపంబు, భేదజంబు, వార్తా ప్రాబల్యముకంటె
సారితరమైన దేదియులేదు. భార్యసమలాచారి జగత్పీఠ
రులగు పార్వతీపరమేశ్వరుల సంవాదరూపములైన రస
తంత్రంబులన్నియు సత్వంబులు ప్రమాణంబులు. ప్రకృతి
పురుషులన్నను, నాదలేందువు లన్నను, రసగంధకంబు
లన్నను నాలోకపండులరూపంబులే. ఆరసతంత్ర సిద్ధి
సత్వత్వంబునకు మా యనుభవమే ప్రబలసాత్వ్యము. గం
భీరనివాదంబున కాస్త్రప్రామాణ్య ముష్టిమించు నాధైర
వాచార్యుని వాక్యంబులకు సభాసదు లెల్లరు నిశ్చిన్తులై
యాలకించుచున్నాడు. చూలేవంబున చల్లని గాడ్పు
మెల్లగ విసరును తివ్యతనుమనర్థం బమ్ముచో భాసునిపై
యామహాసభపై వరియించుచున్నది. ఏమి యీ యాత్మ
ర్యము! ధైరవాచార్యుండు లోచనంబులు ముకుళించు
కొని ధ్యాననిష్ఠుండు డగుచున్నాడు. ఆహ! చిత్రముగా
నాలిని జటాకాటంబున వర్ధచంద్రుండు నిలుంగు

చున్నాడు. సభాసభులెల్లరు 'హరహర మహాదేవ' యని కరతాశ్చక్రములు వేయుచు జయచెట్టుచున్నారు. ఫలంబున దేదీప్యమానంబగు లోచనంబు చెలంగు చున్నది. ముఖంబున నొకచైత్ర మిశంబు నొకచైత్ర ముక్కునయు మెరయుచున్నది. ఒక్కచైత్రున విఘ్నలవృద్ధితర మక్షోర్ధంబున భస్మరేఖలు. నొక్కచైత్రున వీశోన్నత ప్రసోపరి విరాజమాన కొకాయాంకుకంబును శోభిల్లుచున్నది. ఒక్కకరంబున వాగా భరణంబును, కపాలంబును, వన్యకరంబున మణిగరచిరంబును కంఠంబును, లీలా పంకజంబును, మెఱయుచున్నది. 'ధన్యావయం ధన్యావయం.' మహాన్నులెల్ల రాసంధాక్రందించుపూరముఖార విందులై యానందించుచున్నారు. భస్మంతరి లేచినట్టి సాంబోతునకుం బ్రణామిల్లి, ఆక్రిత రక్షాదక్షా! ఖీర దక్షా! దిరుపాక్షా! దాక్షా! యదీ నీక్షి ప్రశ్నోగార లీలా కటాక్షా! భక్తుండన ధైరవాచార్యుని పత్యవచనం గావించ సర్వమంగళాసమేతంబైన భవద్దీప్య మంగళ విగ్రహంబుతో పాక్షాత్కరించి రసరసాయన విద్యాసిద్ధి నీభక్తగోష్ఠి కెల్ల కటాక్షించితివి. నిన్ను గీరింప మేమెంతటివారమని పాష్టాంకదండప్రణామం బాచరించె. భృంగియు వావిర్భవించి వ్యాఘ్రాసనంబుమర్చి. పరమేశ్వ గుండు మఖోపవిష్టుం డయ్యె. కెల్లరు నిరులేంకుల యభోచిత రు కహామిష్యంబుల ముఖావీనులయిరి. అయ్య ర్ధనాశీశ్వరుండం కోలువు నలుగడల గమంగివి 'వాకును వాధత్తున కంతరంబున్నదే. నేన యెల్లకాలంబుల నురు స్వయాపుండ్రు నన్ను పొసిందు శిష్యులకు పకలారసిద్ధి నొసంగుదుండుదు. ముచ్చక్కిరహితులై మదాణుత్తులై మత్తెల్లంబుల విత్తోపార్జనకై మాత్రము వినియోగించు మూఢులంబాచి విశోదించుచుండును. మీరెల్లరు ముచ్చక్తవరాయణులు. స్వధర్మానుష్ఠానంబునకై యాయుర్వేదంబుల రసవాదంబుల నుపాసించు పూజ్యపురుషులు. ఈ దివ్యసభలో సమావేశమై మన్నా మస్మరణంబును వచ్చింత నయినను మరొప్పిధిత గ్రంథవాఙ్మూలంబును గావించు విాకు మదనుగ్రహంబున సర్వకాలంబు భద్రంబున. క్రితూ పిద్ధియుం బ్రసిద్ధియుం గలను 'క్షో. వాత్యాగ్రం నాపి కామార్గం అధర్మతరహం ప్రతి, యోవరతే డికిత్సా యాం స సర్వమతిరిద్యతే." అని బోధించి విరమించెను.

"ధన్యోక్తి". ఏమివాఙ్మూలు! ఏమి యాదిత్యదర్శనము! రిభువరిభువన విమానంబు లాకాపంబున కెగయుచున్నవి. అన్నియు నిట్లుచై పునకే పారి మచ్చుచున్నవి. విమానంబులు దిగి మహాభాగులెల్లరు పాంబునహితులై అదిగో యాసభా భవనమంతయునీండిరి. అవ్యక్తులైరి. ఏమి యాదిత్రయ! మిగిలది మీరు నేను.

సంపర్కదోషము

అయ్యలారా! తోగంబులు సంపర్కంబున సంక్ర మించుచున్నవి. సంపర్కము మహాదోషంబు. పాంక్రా మివ్యాధులను నూతనముగా కనిపెట్టివారట. సంపర్కము దోషమని పాశ్చాత్యులు క్రొత్తగా తమపరిశోధనలచే తెలిపికొని మనకుం బోధింతురట. పానుమంతునిమందు మప్పిగంతులన్నట్లు, తారకు దర్బులు నేర్చినట్లు, కమ్మరి పిధికి కూదులవృత్తోయినట్లు, పకరి మెటింగిన యా పం దితిగోష్ఠిలో, కించిట్టాదనైన నేను బోధింప నెంచినట్లీమాటలు పరిచోపపాత్రంబులు గావా!

- "సంపర్కాద్దోషం"
- "తస్యతదితర సంయోగాద్దోషో భవతి"
- "అపిచ శేచు సంపర్కాద్దోషాత్తున"
- "తస్య రిడియన్సుచ సంయోగాదావంజోహయ రే"

(గురుబోధామృతమ్)

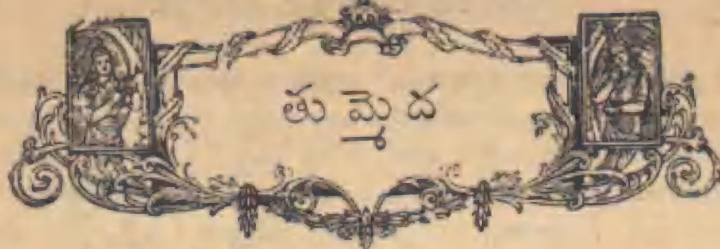
ఈ సంపర్కదోషము భరతఖండమున జేరముతో పాటు బోధింపబడియే యున్నది. ఆయుర్వేదమున కిది నూతనవిషయమా? కాదు కాదు. దోషమనగా సంపర్కమే, మరేమియుం గాదు. ఆత్మకు జీవత్వ ముపాధి. "సోపాధికో దోషః" ఆత్మకు జీవత్వ సంపర్కము దోషమని తేలినది. సారాంశము సచ్చిదానంద స్వరూపుండన వాత్మకు జీవత్వమను మపాధితో కలిగిన సంపర్కదోషమే పకలంపారరూప దుఃఖమునకు నివా నము "సంపర్కాద్దోషః" ఆత్మకు రుక్మేద్యమన నీజీవ త్వసంపర్కదోష ముండుటచేతనే వాగ్మూలా చార్యుండు "రాగాదిరోగాక సతతానమక్రాక" అని వచించి యు న్నాడు. రాగాదిరోగంబులు సతతము నెండునంటియుండం పనుచున్నాడు. ఆత్మకు జీవత్వము, జీవమునకు కాయము విడిపించుకొన దుష్పాస్యములను లంకెలు. కావునకే

సంపర్కమున నూత్నకీరమునకు రాగద్యేహదులు, పూలకీరమునకు జ్వరాదిహోరాదిరోగములు సతతాను వృక్షములై జన్మజన్మాభ్యుధిమరణరూపములైన నిర్మల దుఃఖములకు కారకములగుచున్నవి. కావున కీరముల కేరల గృహప్రాయముగ నెంచి యందాత్మ్య క్షేత్ర భాంధు; కర్త గృహస్థుని తోలె యందలకుండ సమాధి బలమున పరమేశ్వరతాదాత్మ్యముం జొందును కీరసంపర్కదోషము లేక సంధినిష్ఠితి యు త్రిమా త్రిమము. పను పరాహ్యంతర రోగరహితంబున వాతేరుక్తావస్థ యాత్మ్యరం దొక్కడే ప్రహారీంపగలదు గావున వాగ్భటుండు పరమేశ్వరు సభ్యుడై ఐద్యుండని నిర్దించెను.

“తస్య తిదితరసంయోగాద్దోషభవతి” పురుషుండు పచ్చిదానంద స్వరూపుండు, తీవ్రస్మృతుండగు యోగియు సచ్చిదానంద స్వరూపుండు. సర్వవృత్త్యరహితంబు “సది”యే నేననుయోగిసమాధి బలమున సత్వాతితి ముందు సర్వసంపర్కరహితమై దోషనిర్మృతుడై సదాగుణుం బడుచుంపును. అట్టి రాజయోగికి తిదితరు లగు సామాన్యజనులతో సంపర్కమున దోషములు వాటిల్లుచుండు. “స్వీతరకభావచ్చిన్న పురుషే సంగం త్యక్త్యా మభి శ్చేత జ్ఞానీ యోగిచ” తనతో వైకల్యంబొందని విమూఢుల సంపర్కం బవ్వారికి దోషముగావున నట్టివారి సంపర్కము వర్జించి జ్ఞానియు యోగియు ముఖముండు రని నూత్రార్థంబు. “వామకోశఖ్యము పూర్వశ్లోకులతోగాని తీత్యమానుల సంపా, రికవిమూహలతోడఁ గాకుండ నొనర్చుచున్న కంజదోష” “అనిన కేరల సంపర్కాద్దోషోష్టువ” సంభర్తృమూర్తియు దోషముగాను, తనకంటె నితర వైసదానితో సంపర్కము దోషంబగును. “తస్య తిదియస్యచ సంయోగా దానందో జాయతే” తనకుతనవగు దానితో సంయోగంబున నానందం బుండును. “ము క్తులు ము క్తుల గలియుట యు క్తము.” నురుశిష్యులు మాతాపితృకులు పార్వతీ పరమేశ్వరులు, పితల సమాగమము సంపర్కము దోషములు గలిగింపక యానంద సంధాయకం బగును. సమావర్త్యము లేనివాని సంయోగము దోషము. మానవులు సోఖ్యసంధాయకము. సంపర్కరహితంబు. నిష్కలభోధము సంపర్క సహితంబయ్యును దోషయు క్తముగాను “తస్య తిదియసంబంధం” వానందసంధాయకంబును. ప్రహృత్యర్థము సోఖ్యరం బగును. సంపర్కరహితంబు. అమర క్రయం, విగిరిజ్జయం పరిజెనవరయనగు నిల్లాలో పొత్తు సంపర్కసహితంబయ్యు దోషరహితంబు. “వృద్ధి స్సమాజై వృద్ధ్యేషం” సమావృతవని చేరిక వృద్ధిహీతువని వాగ్భటాచార్యుండు బోధించె. సంపర్కదోషము

కానిగ ను ర్తించినవారగుటచేత మన పెద్దలు పదాచారములన్నింటియం దద్రాని సూచించియున్నారు. ముడికట్టు కొనిన యిద్ద రొండొరుల దానినొ సంగమమోషము వాటిండువని మనవారి యభిప్రాయము. మైలగానున్న యిద్దరు రజస్వలైన స్త్రీలొండొరులదానిన దోషమని ధర్మశాస్త్ర ముద్దేశించుచున్నది. అసాత్మ్యుడై యుగ సంపర్కము దోషము. తన ప్రకృతికి భిన్నంబు చేతకా లాటోరాదులతోడి సంపర్కమున దోషములు సలక్రమిం చును. తనకీరముతో సంపర్కమున తనకేదోషము గలుగునని గ్రహించిన యాద్యులు, తనతో సామాన్యములేని యితరుల సంపర్కమున దోషములు సలక్రమించుననుట యెఱుంగరన్నమాట పాటివేయరాదు.

“హిమమగ్ధ్యాతిమాత్రకం” బగు కాలార్థకర్మముల సంపర్కమే సర్వరోగముల సలక్రమింపఁ జేయునని యాయుర్వేదాచార్యు లుద్దేశించుచున్నారు. ఇట్లు లయ్యు మంచుంధులకొరకు కొన్ని రోగములు సాంక్రా మిగంబులని ప్రావేశికాని యెందును సంపర్కమే దోష కారణంబు. ఈ బోధన కాంక్షయిష్టిధాంతు లెఱిగిరేచి తారె యీ సంపర్కదోష జ్ఞానబోధకు లను సభిమానము విడుదురు. దేహికి నవరూపమున వాహరీవివరంబుల తోడి సంపర్కంబై పశ్యుంబు. పశ్యంబున సర్వరోగజ యంబును సర్వసంపర్కదోషనిరాపంబును సిద్ధించు. ఇదియ యాయుర్వేదాచార్యుల పరమబోధంబు. రోగిని రోగి మండి తేరుచేయుట. ప్రతిహాలనున దేశమునుండి యను మాలనున దేశములకు రోగలను పంపుట మొదలగునవి యన్నియు సంపర్కదోషము లెఱుంగుటబట్టియే కలుగుచున్నవి. “తస్య తిదియ” సంపర్కంబున పశ్యంబు. తస్య తిదితరసంపర్కంబున నపశ్యంబును గాంచుదురు. క్రిములను సంహరించిన లాభం లేమి? దోష, వైషమ్యము చక్కం చేసిన క్రిములు తమంతలతామే నశించును. ఆయుర్వేద చికిత్సలయందును, క్రిమిహరములగు వాషణముల వినియోగమే ప్రధానముగా కనుచున్నది. అయ్యది ఫలప్రపంబు నగుచున్నది. మానవకీరతత్వంబును జగత్తున ద్రవ్యతత్వంబు వాయుర్వేదాచార్యుల విపులముగ వర్ణించిరి. ఆత్మానాత్మ విశేషంబు గలిగి జ్ఞాను లాత్మీయంబున వానితో కలసి, యనాత్మీయములగువాని సంపర్కము విశేషాదు బుద్ధంబున మానవులు పథ్యాపథ్యవిశేషంబుగలిగి ప్రమాణంబు లెఱిగి ద్రవ్యగుణంబు లెఱిగి ఆత్మానుమాలంబున ద్రవ్యంబులతోడి సంపర్కంబున వానందంబును ప్రతి హాలంబులగు ద్రవ్యంబులతోడి సంపర్కంబున దుఃఖంబును గాంతురు.

మి త్తింటి అన్న వ్పసోమయాజులు గారు

[కవితానికీరవము]

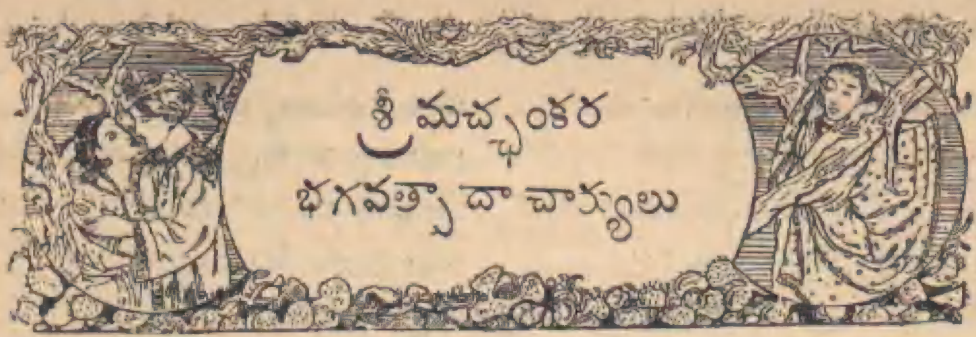
కొడమతుమ్మెదరాక గోపాలురాక
 గోనలునల్లనిమేను గోవిందుమేను
 కాణాచికంతంబు వేణుగానంబు
 గోపికాయువతులు కుసుమకోమలులు,
 హిమబిందుశృంగార మింపారువేళ
 బంగారుకిరణాలు ప్రవరించువేళ
 జల్లనివాయువుల్ చనుదెంచువేళ
 విరివిగఁ బూవులు వికసించువేళ
 బావనభావముల్ ప్రభవించువేళ
 బట్టులు కలకల పలికెడువేళ
 వర్షప్రదానంబు లర్పించువేళ
 నల్లుముగ్గులసాంపు లమరెడువేళ
 బాల్దావి తువ్వాయి పరువెత్తువేళ
 నుగ్గుపెట్టిన పిల్ల లాఁగెడువేళ
 విశ్వకల్యాణుని వినుతి పూరించి
 మెల్లఁగఁ జల్లఁగ మేల్కొంచి లేచి
 చక్కని తెక్కల నవరించుకొనుచుఁ
 జెట్టుచెట్టున కేగి క్షేమంబు లడిగి
 యత్తిలువొచ్చిన యల్లునిమాడ్చి
 శాఖశాఖకుమధ్య సంచరింపుచును
 బత్తపత్తంబును బావ! బావ! యని
 కూర్చి జెంతకుఁ జేరి కుశలమ్ము లడిగి
 తనరాక కెదురయి తపియించుచున్న
 వేనవేలకు మీఱు విరికాంతలెల్ల
 రావయ్య!! రావయ్య!! ప్రాణేశ!! వేగ

రావయ్య!! రావయ్య!! జీవితస్వామి!!
 దయచేయవయ్య!! యుదారగుణాబ్ధి!!
 కడకంటఁజూడక కరుణింపవయ్య!!
 కనులుతెఱచికొని కనిపెట్టుకుంటి;
 మువ్విళులూరుచు నుంటిమి నాథ!!
 తనివి తిఱంగను దరిచేరవయ్య!!
 మనసార నోరార మాటాడవయ్య!!
 ముచ్చటతీరఁగ ముద్దాడవయ్య!!
 కఱపు తీరంగను గోగి లీవయ్య!!
 పరుమోము చూడని పడఁతులమయ్య!!
 నాథుఁడ వివంచు నమ్మితిమయ్య!!
 రక్షింపకుండిన బ్రతుకు లేదయ్య!!
 పాలింపకున్నను బ్రాణ మేలయ్య!!
 తడవుచేసిన నింకఁ దాళలేమయ్య!!
 రావయ్య!! రావయ్య!! ప్రాణేశ!! వేగ
 నంచును విరహార్తి యగ్గలంబెల్ల
 నేత్రావధానంపు నేర్పునుజూపి
 హావభావప్రకటాకార మెనసి
 యటునిటుఁ గదలుచుఁ గటకటపడగ
 హిమబిందుపాద్యాల యేపును జూచి
 తళతళదళముల తళకులఁ గాంచి
 మిసిమి కింజల్కాల మిలమిలఁజూచి
 పుప్పొడిగందాల యొప్పులఁగాంచి
 మకరందబిందుల మాధుర్య మెంచి
 ముఖబింబబింబిత మోహమ్ము చూచి

వీక్షణముద్రిత విరహముఁ గాంచి
 యాటోపనంసూచితానక్తిఁ జూచి
 మురిసిమురిసిపోవు ముచ్చటఁ దలంచి
 కనఁగానె కలిగిన కలకల మెంచి
 పొడచూపఁ బొందినపొంగును గాంచి
 చూకంగఁ బూనిన సొంపును జూచి
 నగుపడఁ గల్గిన యానంద మెంచి
 పీక్షింపఁ కెందిన పెట్టిని గాంచి
 దరిచేరఁ బుట్టిన తందరతలఁచి
 పట్టఁ గారాని బల్బంతోఁసుటింప
 గుఱిచూచి మీఱిన గోరుండరీతి
 నారావవిస్ఫుర్తి గారకాయవలె
 మానసనంచార యానంబుతోడ
 పరితాపసంతోష వదనంబుతోడ
 నాకంపితాఖిలాంగావళితోడ
 స్వీయనతీత్రాణ కీలంబుతోడఁ
 దగులమ్ము హృదయానఁ దాండవించంగఁ
 ప్రేమమనోవిధి విడియాడుచుండ
 వలపు కడుపులోనఁ గలఁత పెట్టంగ
 మోహమ్ము తలకెక్కి ముందడుగేయ
 విరికాంతలకు మధ్య వేవేగ నిల్చి
 ఒకదానిఁ కెయి పట్టి; ఒకదానిఁ దట్టి;
 ఒకదాని చెఱఁగూని; ఒకదాని ముట్టి;
 ఒకదాని దరిఁజేరి; ఒకదాని జేరి;
 చన్నిటి పన్నిట జలకంబులాడి;
 పుప్పొడిగిందాలు పూఁతలుపూసి

మకరందపానమ్ము మత్తుకల్పింపఁ
 దమకమ్ము తలకెక్కి తత్తరమిడఁగ
 మోహపూరంబులో మునిఁ గాడుకొనుచు
 బువ్వపువ్వన కేగి ముద్దాడుకొనుచు
 ముద్దాడిముద్దాడి మోహమ్ముచనక
 పలుకుచుఁ గులుకుచు వలపు లూరించి
 ఆడుచుఁ బాడుచు నాదరమిచ్చి
 ముట్టుచుఁ దట్టుచు ముచ్చట లాడి
 గిలిగింతలను బెట్టి కేరింతలాడి
 గునగునలను శెప్పి కులుకుపుట్టింది
 ఆనందపారవశ్యంబునఁ దేల్చి
 జాఱుజాఱునఁ దేనె జాఱులు కొనుచు
 విడలేక విడలేక విలపించువిరుల
 మోమున మోమాని ముద్దులు పెట్టి
 ఈనట్ల బూసట్ల నింపు ఘటించి
 అచ్చట్ల ముచ్చట్ల నాన గల్గించి
 దీపాన ధూపాన దిటము నిర్మించి
 నకనకమాటల నవ్వు పుట్టించి
 కులికించి కులుకుచుఁ గొంత వారింది
 చనలేక చనలేక సాగిపోవుచును
 శృంగారమూర్తియై చెలువొందునట్టి
 పుష్పకాంతలలోని ముద్దుకృష్ణమ్మ!
 చిగురుకొమ్మలలోని చిన్నికృష్ణమ్మ!
 నల్ల కాంతులు చిమ్ము గొల్లకృష్ణమ్మ!
 గానమయముచేయు వేణుకృష్ణమ్మ!
 భ్రమరకంఠీరవుఁ బ్రస్తుతించెదరు.

శ్రీమచ్ఛంకర భగవత్పదాచార్యులు

శ్రీ. డి. కోటిశ్వర శర్మ శాస్త్రి గారు

శ్లో. శాస్త్రం శారీరమీమాంసా దేవక్షు పరమేశ్వరః,
ఆచార్య భృంకరాచార్యః సంతమే జన్మజన్మని.

వైశాఖ శుద్ధపంచమి తిథియందు శ్రీమచ్ఛంకర భగవత్పదాచార్యులవతరింపటలు శృంగేరిపీఠము మున్నగు జగద్గురుపీఠములనా రంగీకరించి జయంత్యుత్సవముల జరిపించుచున్నారు. శ్రీమదాచార్యులవారి చరిత్రమునుగూర్చి యీ భావతియందు (౧ వ సంపుటము) న సంవిక, రత్నాక్షి శ్రేష్ఠమహానుజు) కొంత వ్రాసి యున్నారును. ఇప్పుడు ఆచార్యులవారి ముఖ్యసిద్ధాంతమునుగూర్చియు కాలమును గూర్చియు సంగ్రహముగ వ్రాసి తెలిపినంతమును ఆచార్యులవారిచేర ప్రసిద్ధిపండిత గ్రంథవాచముల నెఱు కేర్చుచున్నాడను.

శ్రుతిస్మృతులయందు బ్రహ్మత్వ త్రియపై శ్రేష్ఠా వ్రాదిపర్ణ ములనారికి విధించియున్న కర్మలన్నియు నిష్కామబుద్ధితో ఆచార్యుల ములవారు ఆచరింపవలయుననియు, అట్లు లాచరించుటచేత చి త్తగతములగు మననవాసనలన్నియు క్రమముగనశించి చి త్తస్వైర్యుత్థముకొంది సత్సహవాస మన ఇహపరలోక సుఖములయందు అభిలాష నశించునని యు, పిదప శేమదమాది పద్ధుంపంప త్రిగరిగి ముముక్షువునగు నవియు, పిదప సదాచార్యు నాశ్రయించి క్రమముగ దృఢ జ్ఞ రాగ్యుద్ధితి నలయు పాధనసంప త్రిని గ్రహించునని యు సోపానపంచకమునందు క్రమముగ నిరూపించి యున్నారు.

ఆచార్యులవారి పాండిత్యప్రకర్ష నుగూర్చిపూర్వ చార్యులుచెప్పిన యొకశ్లోకము నుదహరించుచున్నాడను.

శ్లో. దేవేబ్రహ్మసమ ప్రజగనివయే గగ్గోపమ సత్కా
భా, తత్పర్యర్థ వివేదనే గురునమస్తత్కర్మ సంకీ

ర్తనే, అపీ జైమినిచేన నూత్రనివయ స్యాత్కావసంవ
ర్తనే, వ్యాసేనైవ సమ స్మశంకరగురు వ్రతీయతాం
మావనే.

[తా.—దేవయలందు చతుర్ముఖ బ్రహ్మతో గు
ల్యుడు, వేదాంగములయందు గర్గునితో సమానుడు, వేదా
ర్థబోధచేయుటయందు బృహస్పతితో సమానుడు, వైదిక
కర్మల మర్మముల దెలుపుటయందు జైమినితో సరియగు
వాడు, బ్రహ్మసూత్రముల తాత్పర్యము వివరించుట
యందు వ్యాసునితో పోల్చుదగినవాడు నగు శ్రీశంకర
గురువర్యుడు నాచి త్రిమునందుప్రకాశించుచుండుఁగాక.]

శ్రీమచ్ఛంకరాచార్య జన్మకాల విచారణ

నీరీహలను, జవలనుండి గౌరవమును కీర్తిని
అభిలషించకయే శరీరసాతపర్వంతుము విశ్రాంతి యనునది
యెట్టిదయో యెఱుంగని మనపూర్వలంఛణ తమలను
కీర్తికొలది దేశమునకు మరలనునకు భాషకు తాముచేయ
వలసిన నేనను చేసియే కృతకృత్యుల మయితిమని భావించు
సట్టి స్వార్థకూక్యులగుటచేత ముల్లోకములందు ప్రసిద్ధి
నందిన మహానీయులగుచ్చి విచారించినను ఏప్పుడు పుట్టె
మ? ఎవరికి పుత్రుఁడయ జన్మించెను? ఎచ్చట జన్మించెను?
మొదట వీకార్యమును ప్రారంభించెను?" అను విషయ
మునుగూర్చి మనము విచారించ మొదలిడితిమేని నిస్సంశయ
మగు సమాధానమునుమూర్తిము మనము పడఁపఁబాలము.
౧. జగద్విలక్షణముయిన వ్యాకరణశాస్త్రమును రచించి
వన్నెకల్పిన పాణినిమునియొక్కయు, ౨. లోకోత్తర
మయిన భాష్యమును ఆపాణినిసూత్రములను రచించి

మహాభాష్యకర్తయను గూఢీనామమును వహించిన పఠం జరియొక్కయు, ౩. పాణినీయశాస్త్రములమీద వార్తకము లనురంధించిన కాత్యాయనమునియొక్కయు, ౪. న్యాయ జ్ఞ కేషికయోగశాస్త్ర కర్తలయొక్కయు, ౫. విరుక్త కారుడగు యాస్కాచార్యునియొక్కయు కాలమును గూర్చిన నిర్ణయ మిదమిట్లుగా నేటివఱకు కన్పించుచున్నది. అట్లే జగద్గురు శంకరభగవద్గోపాచార్యులవారి కాలమునుగూర్చియు స్పష్టమయిన నిర్ణయము నొనర్చుట శక్యముకాదు. కనుక ప్రాచ్య, పాశ్చాత్య పండితులు విమర్శించి విమర్శించి లేర్పిన సారాంశములను కొన్నింటి నిట ప్రదర్శించుచున్నాడను. మనపూర్వులు తమచేత శక్యమయినంతవఱకు లోకోపకార మొనర్చుటకే ప్రయత్నించుచున్నారని స్వభావమిగుర్చి చెప్పకొనుట కిష్టపడకపోయితి. ఆచార్యులవారి కాలనిర్ణయమునుగూర్చి చర్చించువారు మొత్తముమీద మామరగతలను చేరుచున్నారు.

౧. కొందఱు శ్రీ. శ. ప్రారంభమునకు పూర్వము ఒకశతాబ్దముమొదలుకొని ౪,౫, శతాబ్దములవఱకు ఆచార్యులవారిజన్మను తమకు తోచిన యువపక్షులతో నిర్ణయించుచున్నారు. ౨. మఱి కొందఱు శ్రీ. ౬వ శతాబ్ది మొదలుకొని ౮వశతాబ్దము వఱకు ఆచార్యులవారి జన్మ కాలమును నిర్ణయించుచున్నారు. ౩. మఱి కొందఱు శ్రీ.శ. పూర్వముకేరారాచార్యులను, శ్రీ.శ. తరువాత ౬వ ౮వ శతాబ్దములకు మధ్య కాలమున ఇంకొక శంకరాచార్యుడను జన్మించెననియు, ప్రస్తావితమభాష్యములను రచించినది ఒకఆచార్యుడనియు, క్రీ.శ.శ్వేతశ్వతర, నృసింహాచార్యుడభాష్యములను, త్రిశతసంప్రసాదాభాష్యుడికమును రచించినది మఱొక శంకరాచార్యుడనియు, ఉభయులు భిన్న కాలీయులనియు కొందఱు తలచుచున్నారు.

౧. ప్రథమకర్తృకు చేరినవారి

౧. ద్వారకాపీఠాధిప ప్రేరితవృత్తాంతము

యుధిష్ఠిరశకము: ౨౬౩౧ వైశాఖ శుద్ధ పంచమి యందు శంకరునిజననము. ౨౬౩౬ చైత్రశుద్ధపంచమి యందు ఉపనయనము. ౨౬౩౯ కార్తీకశుద్ధపంచమియందు సన్యాసాశ్రమస్వీకారము. ౨౬౪౦ ఫాల్గుణశుద్ధ ద్వితీయ

యందు గోవిందపాదులవారికడ తత్త్వోపదేశము. అది మొదలుకొని ౨౬౪౬ శ్వేత్తబహుళ అమావాస్యవర్యంతము వరకుకాశ్రమమునందు ౧౬ భాష్యముల నొనర్చుట. ౨౬౪౭ మార్గశిర కృష్ణద్వితీయయందు మండవమిత్రుని తోడ వాచారంభము. ౨౬౪౮ చైత్రశుద్ధచతుర్థియందు మండవమిత్రపరాజయము ౨౬౪౯ చైత్రశుద్ధ షష్ఠియందు మండవమిత్రపత్నియగు సరస్వతీతోడ వాచారంభము. ౨౬౪౯ చైత్ర బహుళ అష్టమియందు (అమరుకరాజ దేవీమనందు) పరకాయప్రవేశము. ౨౬౪౯ కార్తీకశుద్ధ త్రియోదశియందు మూల స్వదేవీమనందు ప్రవేశము. ౨౬౪౯ కార్తీకబహుళపాడ్యమియందు సరస్వతీపరాజయము. ౨౬౪౯ కార్తీకబహుళపంచమియందు ద్వారక యందు సరస్వతీస్థాపనము. ౨౬౪౯ మాఘ శుద్ధసప్తమి సురేశ్వరాచార్యులవారిని ద్వారకాపీఠమునందు అభిషేక మొనర్చుట. ౨౬౪౯ ఫాల్గుణశుద్ధపంచమియందు శృంగేరి యందు సోమ్యతీస్థాపనము.

౨౬౫౦ చైత్రశుద్ధ తృతీయయందీ ౨౬౬౨పుష్య బహుళ అమావాస్యమున దిగ్విజయము. ౨౬౫౪ పుష్య శుద్ధ పూర్ణిమయందు దిగ్విజయ సంగ్రహమున శృంగేరి యందు హస్తీమలకాచార్యులవారి నభిషేక మొనర్చిరి. ౨౬౬౨ మాఘశుద్ధ పాడ్యమిమొదలుకొని ౨౬౬౩ కార్తీకశుద్ధ పూర్ణిమవరకు కాశ్మీరదేశమునందలి కారవాపీఠము నందు నివసించిరి. ౨౬౬౩ కార్తీకశుద్ధ పూర్ణిమయందు బ్రహ్మదేవతా ప్రార్థితులై స్వదేవీమనతోడ కైలాసము చేరిరి.

౨. మంభేకొం కావశోటి పీఠ వృత్తాంతము ననుసరించి,

శ్లో. ఈశోఽప్య భూత్స్యనువ విద్య దధేద్యద్య
సర్వాహితండికవిద్య సహస్రవేత్త్య,
విద్యాధిపత్యే పరసామ్ని కులే కివాఖ్యా
దార్యాపతే దమి సహస్రద్రువిః కుమారః.

“తిష్ఠేప్రయాత్యనిల(౩) శేషని(౯) దాగ(౯) శేత్ర(౨)
యోనందనే దీనమతా పుదగస్యభా(౩) [౨౫౩
రాధేఽదితే రుదమి నిర్గత మస్త్రులగ్న
స్వాహారితవా ధ్యమగున్నద శయశేతి.
[జగద్గురు రత్నమాలికా ప్రోత్సాహ్యావహం.]

కలియుగమునందు ౨౫౩ సం. పరియుగు సంవత్సరం ఉ. తైరాయం వైశాఖశుద్ధ పంచమి పునర్వసూ నక్షత్రము భిమర్గమునందు (అవగా. క్రీ. పూ. ౫౦౯ సంవత్సరము, శ్రీమద్భువరాచార్యులవారు జన్మించిరి.

౩. శృంగేరి శంకరభీకరు నమసరించిన వృత్తాంతమునందు చక్రమశేకము. ౧౪ వ సం. పరియుగు ఈశ్వర నామ సంవత్సరవైశాఖ శుద్ధపంచమియందు శంకర భగవత్పదాచార్యులవారు అవతరించినట్లులు నిర్ణయింపబడినది.

౪. మహారాష్ట్రభావయందుగల 'అర్వాచీనశోక' ము' అను గ్రంథమునందు తద్విధిక ర తనవిజయవసుదైన గ్రంథమునుండి ప్రమాణశ్లోకముల ముద్రపాలించి శ్రీశంకరుని జననవిధికాలముల నిర్ణయించియున్నాడు.
 శ్లో. ఋషి(౪) ర్వాం ప్రభాభూమి (*) ర్మర్వాత్మ(౧)
 [వాసుమేకవాత్ - (౨౧౫౭)]

ఏక శ్వేన భవే దంక ప్తామ్రాత్ సద్ధి వత్సరః.

* * * *

[ప్రసూతా సర్వభోకస్య తారణాయ జగద్గురువే
మామే కృష్ణే కుభేదినే;

చతుర్దశ్యాం నిర్దేశమ పుష్పవంతౌ తథా ఘటే.
]

నందో వసు గూర్మమిషే లే మేలసే కాక ఉత్తమః;
 జ్ఞాతవ్యః పాంచుపుత్రస్య జాతో వామేనవై తదా.
 దున్యుభే మార్గశీర్షే చ కుక్కుపతే త్రయోదశి,
 సోమప్రదోఽహే సాయామ్నై కైలాసం శంకరోగతః.

[తత్సర్వము:—యుద్ధిష్ఠిరశక ౨౧౫౮— రక్షా ధీశం. మాఘబహుళచతుర్దశి సోమవారమురాత్రి శంకరాచార్యుల జననము. యుద్ధిష్ఠిరశకం ౨౧౬౦ సం. దుర్యుధిశం, మార్గశీరషుద్ధత్రయోదశి సోమప్రదోవమున శంకరుడు కైలాసమునకు చేరినను.]

౫. సదానందస్వామివృత్త శంకరవిజయమునందు, ఇట్లున్నది:—

శ్లో. భక్త్య ర్వాదింశతిశే సప్తశే ద్విసహస్రప్రశే,
 అద్దే సర్వజితే జాత స్ఫుహేనై పంచమీ దినే.

సుముహూర్తే కుభే లగ్న హ్యుచ్చస్థే గ్రహపంచకే,
 సా సతీ సుభువే బాలం శంకరాఖ్యాం జగద్గురుమ్.

౨. ద్వితీయకక్ష్యకు చెందినవారి సిద్ధాంతములు శ్లో. దుష్టాచారవిచారాః ప్రాచుర్యభూతో మహితకే,
 స ఏవ శంకరాచార్యః సామై త్రైమల్యనాయకః;
 నిధివాగేభవహ్నుర్విదే(౩౮౮)విభవే శంకరోదయః,
 అష్టవర్షే చతుర్వేదాకా ద్వాదశే సర్వకామ్యకృత్;
 హేడకేశ్వరతాన్మావ్యం ద్వాత్రిం శేమనిరభ్య గాత్,
 కల్బద్ధే చంద్రసేత్రాంక వహ్నా విదే (౩౯౨౧) గుహా ప్రవేశః;
 వైశాఖే పూర్ణిమాయాంతు శంకర శ్చివతా మగాత్.

అధిప్రాయము:— కలివర్షములు ౩౮౮ విభవ సంవత్సరమున (క్రీ. శ. ౩౮౮) శంకరుని జననము. కలి వర్షములు ౩౯౨౧ నందు (క్రీ.శ. ౮౨౦) కైలాసగమనము. ఇదేకాలమును మరికొన్ని గ్రంథములందు గల శ్లో. ప్రామాతృతివ్యకేరదా మతియాతవత్తా
 మేకాదకాధికశేతన చతుస్సహస్రాక్షావః;
 సంవత్సరే విభవసామ్ని కుభే మహూర్తే
 రాధే౭నితే నిమిశో ర్గృహీతే దశమ్యామ్.

అనుశ్లోకమునాడ బలపఱుచుచున్నది. కాని వైశాఖశుద్ధ చతిమితిధియందు జననమనిమాత్ర మిశ్లోకమున నధికముగ తెలుపబడినది. కాని కాశీవాగ్ధతెలుగు మున్నగు వివిధమతీకాలమును అంగీకరింపక గ్రంథాంతర్గతప్రమాణములచేత ఇంకను పూర్వమునందే శ్రీశంకరు డవతరించియుండువలయునని నిర్ణయించుచున్నాడు.

౧. ఆచార్యులవారు మూత్రభావ్యమున ౨౧౧౧వ మూత్రముయొక్క-భావ్యమునందు పాటలీపుత్రవగరమును గూర్చియుపూర్వ వర్ష యను ప్రభువునుగూర్చియు ప్రశంసించియుండుటచేతను, పాటలీపుత్రవగరము క్రీ.శ. ౫౭౬ సం. ప్రవాహవేగమునబడి నశించియుండుటచేతను, పూర్ణవర్ష క్రీ.శ. ౬౦౪తాబ్దమున రాజ్యమును చేసియుండుటచేతను శ్రీమద్భువరాచార్యులవారు మాట (క్రీ. శ. ౬౦౪ తాబ్దమునందే జన్మించి యుండవలయునుగాని చెనుక తెప్పవైప్రకారము క్రీ. శ. ౩౮౮ సం. జన్మించినట్లు ప్రమాదముకాదు అని తెలుండుగారి యధిప్రాయము.

౨. తత్త్వరక్షణసాంఖ్యకారితము శ్రీగోపాచారాచార్యులవారు భాష్యమునొసర్చిరి. ఆభాష్యమును చీనాభాషయందు శ్రీ. శ. ౫౭౦ సంవత్సరమునందు చీనాదేశమునందు భాషాంతరికరించిరి. గోపాచారాచార్యులవారు శ్రీమద్భగవద్గీతాసారములవారికి సుగుప్తులగు గోవిందభగవద్వాదులవారికి సుగుప్తులు గోపాచారాచార్యులవారు రచించిన గ్రంథము లోకమునందు వ్యాపించి తత్త్వసిద్ధిదేశాంతరములకు తెలిసి దాని భాషాంతరికరణము పలువులకు కొంతకాలము కావలయునుగదా! ఎంతవ్రయత్నించినను శ్రీ.శ. ౫౭౦ కంటె ఇంతకు ఆచార్యులవారి జన్మకాలము నిర్ణయించుటకు శక్యము కాజాలదు.

ఆచార్యులవారు ప్రస్తావనలయందు భాష్యమునందు ప్రమాణముగా నుదహరించిన గ్రంథములు:

శ్రుతి గ్రంథములు

౧. ఋగ్వేదసంహిత, ఋగ్వేదబ్రాహ్మణములు: ఐతరేయ బ్రాహ్మణము, కాషీరణి బ్రాహ్మణము: ఋగ్వేద ఆద్యాయము, ఐతరేయబరణ్యకము.

౨. శుక్లయజుర్వేదసంహిత. తద్బ్రాహ్మణము, తదారణ్యకము.

౩. కుష్ణయజుర్వేద సంహిత, తద్బ్రాహ్మణము: శతపథ బ్రాహ్మణము, కాగ్య, మాధ్యందిన కాఖిలం రెండును.

౪. సామవేదసంహిత, తద్బ్రాహ్మణములు: మైత్రీబ్రాహ్మణము, ఆశ్వలైబ్రాహ్మణము, సంకలీబ్రాహ్మణము, తాండ్యబ్రాహ్మణము.

౫. అధర్వణవేదసంహిత, తద్బ్రాహ్మణము: గోపథ బ్రాహ్మణము.

౬. మైత్రాణిదీపసంహిత.

౭. కాతకసంహిత.

ఈశ, కేస, కళ, ప్రశ్న, మండ, మాండూక్య, తైత్తిరీయ, విరోచయ, ఛాందోగ్య, బృహదారణ్యకములను దశోపనిషత్తులనుండియు శ్వేతాశ్వతర, కైవల్య బ్రహ్మసింధు, కాతాళి, అగ్నిరహస్య, వారాయణోపనిషత్తులనుండియు, ప్రమాణవచనముల నుదహరించిరి.

సూత్ర గ్రంథములు

అశ్వలాయన, కాత్యాయన, ఆపస్తంబ, కైమిని సూత్ర, పాణినిసూత్ర, యోగసూత్ర, సాంఖ్యసూత్ర, వైశేషికసూత్ర, వ్యాకృతసూత్రములనుండియు,

స్మృతి గ్రంథములు

మనుస్మృతి, మహాభారతము, శ్రీమద్రామాయణము, మార్కండేయ పురాణము, విష్ణుపురాణము, గోపాద కారికలు మున్నగు బాదాపు ౫౪ గ్రంథముల నుండియు ప్రమాణవచనముల నుదహరించిరి.

విష్ణుసహస్రనామభాష్య, శ్వేతాశ్వతరభాష్య, త్రిశతిభాష్యదిగ్రంథములయందు అనేక పురాణముల యొక్కయు, ధర్మకర్మాస్త్రములయొక్కయు వచనము లనేకము లుదహరించిరి. కాని అవకాశము లేకపోవుటచేత ఇటు వాని వివరము సంతయు తెలుపలేదు.

శ్రీశంకరాచార్యకృత గ్రంథములు

భాష్య గ్రంథములు

౧. బ్రహ్మసూత్రభాష్యము. (దీక్షిణి శారీరక మీమాంసా భాష్యమని ప్రసిద్ధినామము)

౨. దశోపనిషత్ భాష్యము, (ఈశ, కేస, కళ, ప్రశ్న, మండ, మాండూక్య, తైత్తిరీయ, విరోచయ, ఛాందోగ్య, బృహదారణ్యకములను ౧౦ ఉపనిషత్తులను 'దశోపనిషత్తులు,' అని ప్రసిద్ధినామము.)

౩. భగవద్గీతాభాష్యము, (ఈ మాండగ్రంథములను ప్రస్తావనలయందుని వైదికసంప్రదాయవేత్తలు పలుకుదురు.)

౪. శ్వేతాశ్వతరదశోపనిషత్భాష్యము.

౫. వృసింహతాపనీయపనిషత్భాష్యము.

౬. త్రిశతిభాష్యము.

౭. పవత్సూత్రీయ భాష్యము.

౮. విష్ణుసహస్రనామభాష్యము.

మూల గ్రంథములు ౨౫

సర్వవేదాంత సిద్ధాంతసారసంగ్రహము, ఉపదేశ సాహస్రి, వివేకచూడామణి, మహావాక్య పుత్రిసర్వ

ము, వాక్యవృత్తి, వాక్యముధ, అపకృష్టము ధూతి, పంచీకరణము, ఆత్మబోధ, సాత్త్వికనిరూపణము, వేదాంత సారము, వేదాంత ముక్తావళి, హరిమీదేవుతి, శతశ్లోకి, తత్త్వమసంధానము, ప్రశ్నోత్తర రత్నమాల, అద్వైత కాస్తభము, అద్వైతానుధూతి, ప్రబోధ సుధారము, మహానాశ్య వివరణము, యోగతారావళి, రాజయోగము, శివానందలహరి, సౌందర్యలహరి, దక్షిణామూర్తి స్తోత్రము.

వేదాంతబోధక లఘుస్తుతులు ౨౮

పరామానసికపూజ, ఆత్మ మట్టుము, విజ్ఞాన నౌక, మనీషాపంచకము, సాధనపంచకము, కాశీపంచకము, కాలిపంచకము, వైరాగ్యపంచకము, రత్నపంచకము ఆత్మపంచకము, నిర్వాణపటము, నిర్వాణపత్రము, సప్త శ్లోకీకీత, చర్మపటంబరి, వాక్యసుధ, ద్వాదశీమంబరి, హరినామమాల, ఆత్మబోధపస్త్యుతి, మట్టుది, కనకధారా స్తుతి, ఆశ్విచింతనము, లఘువాక్యవృత్తి, వివేకాదర్శము బాలబోధిని, పవరత్నమాలిక, ఆనందలహరి, నీలకంఠైవ సంవాదము, కల్యాణవృష్టి సుము.

స్తోత్రములు మున్నగునవి ౩౦

మన్దమాలాస్తుతి, శివమానసపూజ, విష్ణుమానస పూజ, భీమానీమానసపూజ, భీమవన్యానసపూజ, శీవబ్రహ్మైక్యస్తోత్రము, బ్రహ్మసామావళిస్తోత్రము, కాళికా స్తోత్రము, శివభుజంగప్రయాతస్తోత్రములు ౩ విధములు విష్ణుభుజంగ ప్రయాతస్తోత్రము, శివపంచాక్షర స్తోత్రము దేవభుజంగప్రయాతస్తోత్రము, శివాపరాభక్తమాపని స్తోత్రము, గౌరీదళకము, చంద్రవారీశ్వరస్తోత్రము, లక్ష్మీ పృసింహస్తోత్రము, రామభుజంగ ప్రయాతస్తోత్రము, నారాయణస్తోత్రము, మంద్రమాతృకా పుష్పమాలా సవము, త్రిపురసుందరీస్తోత్రము, సుబ్రహ్మ్యార్థ భుజంగస్తోత్రము, అన్నపూర్ణాస్తోత్రము, భీమానీభుజంగస్తోత్రము, విష్ణు

పాదాదికేళాంతవర్ణనస్తోత్రము, దత్తాత్రేయ సహస్రనామస్తోత్రము, శివసహస్రనామ స్తోత్రము, దక్షిణామూర్తి వస్త్రమాలాస్తోత్రము, దశావతారస్తోత్రము, నాన్దాయా స్తోత్రము, లోతా సవరాజము, త్రివేదీ సవము, కారదాస్తుతి, విశ్వలస్తోత్రము, రామలక్ష్మ్యస్తోత్రము, వేదసారశివస్తోత్రము, అపరాధ భంజనస్తోత్రము, కృష్ణతాండవస్తోత్రము, దేవ్యపరాభక్తమాపనిస్తోత్రము, శివసాదాశివేళాంతవర్ణన స్తోత్రము ౩ విధాలు, కాశీవిశ్వనాథస్తోత్రము, ఆర్ధనారీ వలీశ్వర స్తోత్రము.

అష్టకములు వగైరా ౩౧

అంబాష్టకము, పాండురంగాష్టకము, శివసామాన ల్పష్టకము, కాలధైరవాష్టకము, అమృతాష్టకము ౩ విధములు, కృష్ణాష్టకము, జగన్నాథాష్టకము, యమునాష్టకము ౩ విధములు, భగవాన్పాష్టకము, శివరామాష్టకము, గంగాష్టకము, మణిగర్జికాష్టకము, గోవిందాష్టకము, దైరవాష్టకము, కామాక్ష్యష్టకము, ఉమామహేశ్వరస్తోత్రము, సాంబాష్టకము, శివాష్టకము, మినాక్షీపంచరత్నము, మినాక్షీ స్తోత్రము, గ్రహరాంబాష్టకము, లలితాపంచము, కార వాళుజంగ ప్రయాతాష్టకము, లక్ష్మీపృసింహ పంచరత్నము, విద్యూమానస పూజాస్తోత్రము, త్రిపురసుందరీస్తోత్రము, విశ్వనాథసగరీ స్తోత్రము, ఇంకను మణికొన్నియు సుండవచ్చును.

ఆచార్యులవారిచేర బోకమునయ వ్యాపించి యున్న స్తోత్రములు, అష్టకములు మున్నగు లఘుప్రబంధములన్నియు ప్రస్తావితముభావ్యకర్తయగు ఆద్యశంకరాచార్యవర్యులే రచించిరని దృఢముగఁ తెప్పటకు నలమపడకపోయినను ఈస్తోత్రము ఆద్యశంకరాచార్యకృతమనియు, ఇదికాదనియు చెప్పటయును ఆకళ్యణియని మన మంగీరించి తీరవలయును.

శ్రీమద్భక్త భగవత్పాదాచార్యులు

శంకరస్తవకళానిధిః

నాగపూడి కుప్పస్వామయ్యగారిచే విరచితము

- శంకరభగవత్పాదా, చార్యణాం లోకవిమలచార్యణాం
అద్వైతమతస్థాపక, సురువర్యణాం నమామి పద యుగళం. 1
- వర్ణ సహస్రాక్షర్యం, కేరళ దేశస్థకాలత్రిగామే
ప్రేమార్వతీశ్వరాంశే, ప్రాప్తజనిం వివరేసురుజనం నేవే. 2
- ఆర్యాంబాయా శ్చివగురు, మఖితో ద్రవిడావనీవివిజనంశే
సంజాతం వందే హం, వైశాఖే మాసి కుక్షవంచమ్యాం. 3
- ప్రాగేషమహాకాదాత్, గోవిందసమాఖ్యపద్మనాభోః కృపయా
ప్రాప్తాఖిలకాస్త్రార్థం, కలయే నిష్పీమహోధమహిమానం. 4
- గీతానాం చ దశానా, మునిపనిషదాం బ్రహ్మసూత్రవికరాణాం
భాష్యకృతం నేవే హృది, సురేశ్వరప్రముఖశిష్యబృందయంతం. 5
- సాగతిమతమత్తద్విష, పంచాస్యం హృదయనిహితపంచాస్యం
తాకాయతికమతాంబుద, ఝంఝావాతం భజామి సురువర్యం. 6
- ప్రాథాకరభాట్టాదిక, మతఖండనకుశలధీయంతం వందే
సాంఖ్యాదికతంత్రప్రా, రేయపటలదండదీధిం నామి. 7
- దుర్వాదిగర్వనిర్వా, పరిధూర్వహనిస్సపత్నధివరాధ్యం
నీజసిద్ధాంతస్థాపన, పటువాచోయ క్షిప్తభవం వందే. 8
- మండనమిశ్రసమాప్నాయ, పరకర్మబ్రహ్మవాదివం వాదే
శిత్వా తం సన్న్యస్తం, కృతవంతం తులితగీష్వరిం నామి. 9
- స్వీకృతపారివ్రాజ్య, కుర్వక పర్యటన మఖిలదేశేషు
మమతాశ్చమామయ ద్య, స్తం వందే లోకహితకృతం నిత్యం. 10
- స్వమతం భవి విస్తార్య, ద్వాత్రింశద్వత్సరే బుర్యాం తు
అవతారపరిసమాప్తే, రమ్యతత్వ మవాప్తవంత మహా మీదే. 11
- నమత సుగుచరణపశినే, భజత సదా దేశికేంద్రపరయంగళం
పిట తాదైవతాఖ్యమధాం, భవతే పరావందసింధునిర్మగ్నాః. 12
- శో నాశిలపతి భూమా, మమతత్వాపాదకామృతం పాతం
అద్వైత మేవ తదమృత, మితి కురుతే మతిం శుభామభివరక్తాః. 13
- యతిమూర్ధన్యాయ నమో, మతినిర్జితవిమలేదుర్మతాయ నమః
శంకరవిలుధాయ నమః, శంకరసురువర్ణపదయుగాయ నమః. 14
- యే కీర్తయంతి శంకర, భగవత్పాదా నవ్మయా భక్త్యా
అత్యునిదస్తే క్రమణో, ద్రువం భవం త్యుత్తరంతి భవజలధిం. 15
- యే ప్రప మిమం పకంతి హి, శంకరసురుచరణభక్తితో నిత్యం
తే పి లభేరకా కృపయా, తస్య సుఖో ను త్రేమాం పదవీం. 16
- శంకర ప్రవకణానిధి రేష, శృంధ్రతేఖరకృపామహనీయః
రామకృష్ణరతితో విలుధానా, మారణోతు నితరాం పరితోమం.

సాధిప్రాయనిశేషములు

1. శే. సర్ పిట్టి త్యాగరాయశెట్టిగారు

త్రిశేషులైన విలియము టెడ మహాశయుడొక చిన్ని పుస్తకమును వ్రాసెను. దానిపేరు “సిప్రువానిసితియందున్నటులూహించుము” (Put yourself in his place). ఇరుల శీల స్వభావములను ఖండించెడివారల కీ గ్రంథార్థము జ్ఞానోదయమును గలుగజేయ గలదు. ఇరుల స్వభావమును గనుగొనుట దుష్కరము. స్వీయ స్వభావ సంస్కారముల కనుగుణ్యముగను ఇరుల గుణావగుణాలను నిర్ణయించుట లోకమునందు పరిపాటియైనది. పరులనిసితియందు తానున్నపుడే వారికిగల సాధికబాధకములను గ్రహించుట సాధ్యమగును. త్రిశేషులైన సర్ పిట్టి త్యాగరాయ శెట్టిగారి జీవిత మీధర్మార్థమును విశదము చేయుచున్నది. స్వలాభాడంబరములు లేకను 73 ఏండ్లు జీవయాత్రను గడిపి ప్రజాగౌరవమునకు బాత్తులైన త్యాగరాయ శెట్టిగారు ధన్యులు. త్యాగరాయ శెట్టిగారి స్వాతంత్ర్యము, సేవాచరణత్వము, స్వసంఘాధిమానము, కార్యదీక్ష, శ్లాఘ్యములుగ గనుపడినను బ్రాహ్మణేతరోద్యమనాయకత్వము దురభిప్రాయములకు గారణంబగుట సంతాపకరముగనున్నది. త్యాగరాయ శెట్టిగారి స్వా

తంత్ర్యప్రియత్వమునందును, స్వసంఘాధిమానమునందును, కులవృత్తుల యభిమానమునందును వారి మహత్వమునకు మూలమైన బ్రాహ్మణేతరోద్యమ నాయకత్వ బీజములును గలవు.

త్యాగరాయ శెట్టిగారు పట్టపరీక్షయందు కృతార్థులయ్యును నుద్యోగముల నభిలషించలేదు. అంగ్ల విద్యావిశారదులయ్యును. కులవృత్తిని, వేషభాషాచారములను, నిరసించకను గౌరవించి నాయకత్వమునకు బాత్రులను గడించెరి. ప్రభుత్వోద్యోగమే ఇరమార్కమని నమ్మిన దేశమునం దేబడేండ్లకుబూర్వము పట్టపరీక్షయందు ప్రియమైన త్యాగరాయ శెట్టిగారు ప్రభుత్వోద్యోగ స్వల్పపాశేటద్ధులుగాకుండుట వారి విశాలహృదయమునకు నిదర్శనముగ నున్నది. ప్రభుత్వోద్యోగములం దిటీవల దేశభక్తులకు గలిగిన నిరసనభావము శెట్టిగారి కేబడేండ్లకు బూర్వమే కలుగుట వారి యదారప్రవృత్తిని విశదముచేయుచున్నది. ప్రభుత్వోద్యోగములను నిరసించియును నిరంతరోద్యోగచరాయణులై జీవితాంతమును సేవాదీక్షను వహించియుద్యోగవ్యామోహమునందు మునిగిన విద్యాధికులకు సేవావిధానమును విశదముచేసిన త్యాగ

రాయ శెట్టిగారు శ్లాఘ్యులు. స్వదేశ వ్యాపార
పరిశ్రమలను, ముఖ్యముగను నేతపరిశ్రమలను
ఉత్థరించుటకు విశేష వ్యయ ప్రయాసములకు
లోనై శెట్టిగారు చేసిన కృషి వారి కార్యదీక్షను
చాటుచున్నది. త్యాగరాయ శెట్టిగారి విశాల
జీవిత మె బ్రాహ్మణేతరోద్యమనాయకత్వ
మున కర్హతను గలుగ జేసినది. కులాభిమాన
మునకును, నుద్యోగాభిమానమునకును, విద్యా
భిమానమునకును నిలయమైన దక్షిణ దేశము
నందు త్యాగరాయ శెట్టిగారు బ్రాహ్మణేతరో
ద్యమనాయకమునను జీవిత పరమార్థమును
విశదము చేసిరి. విద్యాకులోద్యోగాభిమానము
లు జీవితతరంగములను సంకుచితము చేసినవి.
సంఘమునందు కులాభిమానము ప్రబలినది.
విద్యాభిమానము మితిమీరినది. ఉద్యోగా
రాధనము పరమార్థమైనది.

అంగ విద్యాసంస్కారమునకు ఫలమైన యీ
యభిమాన త్రయమును నిర్మూలము చేయుట
కాంగ్ల విద్యాసంస్కారములయిన త్యాగరాయ
శెట్టిగారు సకలవిధములను సరియండిరి. గాంధీ
మహాత్ముడు త్యాగసాధనమున సాధింప
బూనిన ప్రయోజనమును త్యాగరాయ శెట్టి
గారు సామాన్య ప్రజాదరణమునకు బ్రాత్ర
మైనలాభసాధనమునను సాధించుటకు బూను
కొనిరి. త్యాగరాయ శెట్టిగారి ప్రయత్నములు,
విండలకును, దురభిప్రాయములకును,
దురభిమానమునకును గారణంబైనను బ్రాహ్మ
ణేతరసంఘములందు పురోవృద్ధికి సాధనము
లయిన యాత్మగౌరవ విశ్వాసములను గలుగ
జేసి దేశాభ్యుదయమునకు దోడ్పడినవి.

ఉన్న తాదర్శములను స్వప్రయోజన
పరాయణత్వము ప్రబలి ద్వేహసూతూభావ
ములు తలయెత్తుట సహజము. స్వప్రయోజన
పరాయణులైన వారి యనుచరులందు
ప్రబలిత రాగ ద్వేహ ప్రేకములకు శెట్టి
గారిని బాధ్యులను కేయుట యనుచితము.
వివిధసంఘములవారును బాతిమత కూభేద
ములు లేకను త్యాగరాయ శెట్టిగారికి సమ
ర్పించుచున్న ప్రోత్సాహములు వారి మహత్వ
మును విశదము చేసినవి.

వేలమంది నడుమను త్యాగరాయ శెట్టి
గారి స్వరూపాకారములు ప్రేక్షకుల దృష్టి వాక
ర్షిం చు చుండినవి. ఒకసారి మూలన
వారు వారిని తిరిగి మరువబాలకుడిరి.
తెల్లనిబట్టలు, చందననిర్మాల్యము, సామ్య
మైనను నుత్సాహభరితమైన స్వభావము, మంద
హాసము, సాధుకీలము, కార్యపరత్వము,
విద్యాసంకడలు, స్వతంత్ర్యచ్ఛ, నైవాభి
లాష సర్. పిట్టి త్యాగరాయ శెట్టిగారికి పన్నె
పురియందును నితరప్రాంతములందును సంఖ్య
గౌరవమును నొడగూర్చుటకు గారణంబు
లైనవి. త్యాగరాయ శెట్టిగారి జీవిత పరమా
ర్థోపదేశములను సార్థకము చేయుటకు బ్రాహ్మ
ణేతరులును బ్రాహ్మణులును వారిమాటలను
చేతలను జేయుటకు పనిబూని సార్థకమైన
సంస్మరణ ప్రతిష్ఠాపనమును జేయుచు కృత
కృత్యులగుదురు గాత !

రాజ్యాంగరంగము

నీలమేఘవృత్తమైన రాజ్యాంగరంగము నందు విద్యుత్తులు మెరయుచున్నవి. విద్యుత్తులు తలను గర్జనము సహజముగ ననుగమించుచున్నది. బర్కెను హెడు ప్రభువునకును దేశబంధు దాసునకును రాయబారములు నడుచుచున్నట్లులు ప్రతీతులు వెడలుచున్నవి. కార్మికపక్షపత్రిక డెయిలీ హెరల్డు సారాంశమును ప్రకటించినది. దేశబంధు ఘోష పురమునందు జేసిన యధ్యక్షోపన్యాసము హెరల్డు ప్రకటించిన సూచనల కనుకూలముగనున్నది. నిరంకుశప్రభుత్వము పశ్చాత్తాపమును జూపినయెడలను స్వరాజ్యపక్షము సహకారనీతి నవలంబించుట కభ్యంతరముండదని దాసుగారు తెలిపిరి. సహకార మార్గావలంబనమునకు 1. నిర్బంధితులవిమోచనము; 2. బ్రిటీషు సామ్రాజ్యాంతర్గత స్వరిపాలనము; 3. మంత్రుల బాధ్యతను వృద్ధిచేయుట; 4. మంత్రులను, కార్యనిర్వాహకసభ్యులను నాయకనిర్వచితులను నియమించుట. 5. వెంటనే స్వరాజ్యనిర్మాణ సాధనములను ప్రభుత్వమును వివిధజాతులును కలిసి నిర్ణయించుట మొదలగు సాధనములను నిర్ణయించెను. దౌర్జన్యమును సంపూర్ణముగ నిరసించుచు శాంతిసాధనమున కీర్తించెను. సంధి సాధ్యముగానపుడు శాసనోల్లంఘనమే శరణ్యమని దాసుగారు తెలియబల్కిరి.

ఆంగ్లో ఇండియాను పత్రికలు దాసుగారి సంభాషణమును ప్రస్తుతించుచు దేశక్షేమమునకు సహకారనీతి నవలంబించుటకు దేశబంధు

దాసుగారిని హెచ్చరించుచున్నవి. నిరంకుశ విధానమును నిర్మూలముచేయుటకు కంకణమును గట్టిన దాసుగారు సహకారవిధానమును దెలుపుచున్నారు. దాసుగారి యుపన్యాసము సత్వరస్వరాజ్యమును వెనుకకు నెట్టినట్లు లూహింపదగియున్నది. బ్రిజెంటుమ్మగారి పత్రిక న్యూఇండియా దాసుగారు స్వరాజ్యమును వెనుకకు నెట్టరనియును సహకారనీతి నవలంబించుట ధర్మమనియును హితోపదేశము చేయుచున్నది. స్వరాజ్యపక్షమవలంబింపదలచిన ప్రతిష్ఠంభనవిధాన మనుష్ఠానయోగ్యముగాదనియును స్వరాజ్యపక్ష నాయకులు మంత్రిపదవులను స్వీకరించుట సంభవమనియును పరిస్థితులు విశేషముచేయుచున్నవి.

లిట్టను ప్రభువవలంబించిన దానభేదదండోపాయములు కొంతవరకు విజయమును బడసినను ప్రభుత్వము నడువవలసినమార్గ మంధకారబంధురముగ నున్నది. న్యాయబద్ధ ప్రభుత్వమున కలవాటుపడిన బర్కెను హెడు ప్రభువునకు నిరంకుశవిధానము భయసంక్రమములను గలుగజేసియుండును. బర్కెను హెడు సంప్రతింపుల కిదియే కారణమైయుండును. దాసు బర్కెను హెడుగారలసంప్రతింపులు గోప్యముగ నున్నను వారలకు సంప్రతింపులు జరుగుచున్న విధమును పత్రికలు తెలుపుచున్నవి. సంప్రతింపులఫలము ముందంజవేయుటయే వెనుకంజవేయుటయే దుహాప్యాముగ నున్నది. మెట్టను ప్రభువు చచ్చిన ద్వంద్వప్రభుత్వమునె కొనియాడుచున్నాడు. ఓడ్యయరువర్గము కావ్యవిధాన

మును నుపదేశించుచున్నవి. పౌరశో ద్యోగములకు యువకుల నాకర్షించుటకు విశ్వ ప్రయత్నములు జరుగుచున్నవి. మడ్డిమను కమిటి రిపోర్టుగతి యేమైనదియును తెలియ కున్నది. నిరంకుశధ్వజారోహకులు శ్వేత భవనమునందు సమావిష్టులై భారత రాజ్యాంగగతిని యభేచ్ఛను నిర్ణయించు చున్నను సన్నిహితసంబంధముగల భారతీయులకుమాత్రము జోక్యమును గలుగజేసి కొనుట కవకాశములు గనుపడవు.

రాజ్యాంగసమయజ్ఞుల దృష్టి దేశబంధు దాసుగారిమీదను లగ్నమగుచున్నది. స్వీయ మిత్రానుచరులు నిర్బంధితులై స్వపక్షావలంబగులుభిన్నాభిప్రాయులైనారోగ్యమునుగలిగి విషమస్థితియందున్న దేశబంధుదాసుగా రేమి చేయ నున్నదియును కాలము తెలుపగలదు. నామమాత్రావశిష్టమైన అసహాయాద్య మమునకు ఫరీదుపుర సంప్రతింపులును, దాసు బర్కెనుపేడు సంప్రతింపులును, రీడింగు బర్కెనుపేడు మంత్రాంగములును, నిరంకుశ మందలింపులును, ప్రజల నిరుత్సాహమును మంగళహారతి నిచ్చుటయందు విచిత్రము గనుపడదు.

* * * *

గాంధీదాసుల యోడంబడికలు

గతసంవత్సరమునందు ఉభయులకును జరిగినయోడంబడిక కనురూపముగను గాంధీ మహాత్ముడు ప్రవర్తించుచు నుభయపక్షముల కును ధర్మారాధన విధానమును ప్రత్యక్షము చేయుచున్నాడు. మిర్జాపూరము పార్కునందు

గాంధీమహాత్ముడు రాజ్యాంగశాఖను దేశ బంధు స్వాధీనము చేసినటులును వారిప్రయత్నములకు సంపూర్ణమైన సహాయమును జయదలచినటులును తెలియజేసెను. అవసరమైనపుడు వారిప్రయత్నములకు దోడ్పడుటకును సంగీకారమును సూచించెను. గాంధీ మహాత్ముని సంచారము స్వరాజ్యపక్ష ప్రచారమున కనుకూలముగాని ప్రతికూలముగాదని విశదముచేసెను. రాజ్యతంత్రనిపుణులయిన యధికారులతో సంధి ప్రయత్నములను జేయుటకు దనకు సామర్థ్యములేదని మహాత్ముడు తెలియజేసెను. ఆ సామర్థ్యము భరతవర్షమునకు గలుగుటకు నిర్మాణ విధానావసరమును విశదముచేసెను. రూసారోడు మందిరవిషయమునను దేశబంధుదాసుగాని విషయమునను మహాత్ముడు దెలిపిన విషయము సామాన్యప్రచారకులపట్ల సనేక రెట్లుగను నన్వయించుచున్నది. త్యాగనిర్ణయమును దశాస్థితులభేదము ననుసరించకను నిర్ణయించదగియున్నది. ప్రచారకులెందరొపడుచున్నపాట్లను, పనిలేక పరితపించుటయును వర్తమాన విషాదస్థితికి గారణమని యనుభవజ్ఞులకు దెలిసియున్నది. దాసుగారి సంస్మరణమునందె మహాత్ముని లక్ష్యమునందీ త్యాగపురుషులందరును గలరని మహాత్ముని భావములు విశదముచేయుచున్నవి. ప్రజలును ప్రచారకులును నిరుత్సాహభరితులయి కర్తవ్యము దోచకను పరితపించుచున్నవిషయమును నిత్యవ్యవహారానుభవము విశదము చేయుచున్నది.

ఫరీదుపురము సంప్రతింపులకును వంగ దేశ పర్యటనమునకును ఫల మేమైనను దేశబంధు దాసుగారి వ్యవహారాచరణమునకు మహాత్ము డభయహస్త మొసంగునని వారి ప్రసంగాచరణములు విశదముచేయుచున్నవి. వివాదములకు మూలమైన యఖిలభారత జాతీయోపసంఘమును సమావేశము చేయక పోవుటయే మహాత్ముని సహనశీలమును కార్యదీక్షను విశదముచేయుచున్నది. మహాత్ముడు తన విశ్వాసము నిర్మాణవిధానము నందు లగ్నమైనను దేశబంధు దాసుగారి కధికారవర్గముతో రాయభారమును నడుపుటకు సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యము నొసంగుట యను సహజము. సకలవిధములను రాజ్యాంగ ద్రోగమునందు నూతనరంగ మాసన్నముగ నున్న విధమును దేశపరిస్థితులు విశదముచేయుచున్నవి. మహాత్ముని పర్యటనము ఫరీదుపురము సంప్రతింపులు దాసు బర్కెను హెడు రాయ బారములు రాజ్యాంగరంగమునందు నూతనాభినయమును గలుగజేయుట సంభవము.

* * * *

నిర్మాణవిధానము

గాంధీమహాత్ము డేప్రాంతమునకు బోయి ఖద్దరుసం దేశమునే పూరించుచున్నాడు. రాజ్యసిద్ధికి అస్పృశ్యతానివారణము, వివిధములకు సంయోగము, ఖద్దరున కండలుగ నున్నవి. త్రివిధములైన సాధనములును ననుభవ సిద్ధము గానంతవరకును స్వరాజ్యము దుర్లభమని నిత్యవ్యవహారములు విశదము

చేయుచున్నవి. మహాత్ముడు దాసుగారితో జేసిన నియమానుసారముగను రాజ్యాంగాం దోళనభాగమును స్వరాజ్యపక్షాధీనముచేసి వారివ్యవహారక్రమమున కేవిధమైన యాటంకములును గలుగకుండునటులు ప్రవర్తించుచున్నాడు. మహాత్మునకు దాసు నెవ్రాగారల పట్లగల భక్తివిశ్వాసములు స్వరాజ్యపక్షము పట్లగల భక్తివిశ్వాసములను విశదముచేయుచున్నది. దేశమోక్షమునకును స్వరాజ్యప్రాప్తి కిని నిర్మాణవిధానమే శరణ్యమని దేశబంధు దాసుగారును వారియనుచరులును సంగీకరించినను వారిలక్ష్యము శాసనసభలమీదను స్థానికసంస్థలమీదను లగ్నమై నిర్మాణవిధానము దుస్తరమగుచున్నది. కాలమంతయును స్థానికసంస్థలందును ఖండనమండనములందును వినియోగపడునపుడు నిర్మాణవిధానమునందు మహాత్ముడు కోరునటులు తాహముతో నిమగ్నమగుట య సంభవము. కాంగ్రెసుప్రచారకులు క్రమముగను వెనుకబడుచు స్వరాజ్యపక్షావరణమునందు జేరుచున్న విధమును దేశపరిస్థితులు విశదము చేయుచున్నది.

గాంధీమహాత్ముడు త్యాగధైర్యములును

నాత్మవిశ్వాసమును గల కార్యపరతంత్రులు చేయగలది విశేషమున్నను లేకుండుటకు విచారమును దెలుపుచున్నాడు. మానవులకు నిష్కామకర్మను జేయుట యుత్తమమైనను ప్రయోజనములేకను కర్మనుజేయుట దుర్లభముగనున్నది. నాయకులు ప్రచార

కులు స్వరాజ్యపతౌవరణమునందు జేరుటకుగల
కారణము ప్రయోజనాపేక్షయని విశదమగు
చున్నది. ఉద్రేకపూరితులైన యువజనుల
యందు సన్నాహమును గనుగొనుట దుష్ట
రము. నిర్మాణవిధానము ప్రబలుటకును సఫల
మగుటకును ప్రచారకులకు ప్రయోజనమును
సయితము గలుగజేయుట యవసరమని దేశ
పరిస్థితులు విశదముచేయుచున్నవి.

ఈయవసరమును గ్రహించి దేశబంధు
దాసు పహించిన స్వరాజ్యపతౌ నాయకత్వము
నకు గాంధీమహాత్ము డభయహస్తము నొసం
గుచున్నను నుద్యమప్రాబల్యమునకు ప్రయో
జన వ్యాపన మవసరంబగుచున్నది. ఇతిర
ప్రయోజనములందు లక్ష్యమును నిలుపజాలని
వారలలక్ష్యముధిక్కారతిరస్కారములందును,
నిందాక్షేపణలందును, రంధ్రాన్వేషణములం

దును, నిమగ్నమగుచు విషాదమయమైన దేశ
మునందు సంక్షోభమునకు గారణంబగు
చున్నది. దృష్టిని నితరులలోపములను, న్యవ
హారములను పరిశీలించుటకు వినియోగించుట
దేశాభివృద్ధికి ప్రయోజనకరముగాదు. గాంధీ
మహాత్మునియూ స్తివిషయమై ప్రశ్నించుటగాని,
యితరుల యుద్దేశములను శంకించుటగాని,
తప్పుల నెన్నుటగాని, సంక్షోభమునకు సాధ
నంబగుచున్నదిగాని బలశాంతులకు సాధనం
బగుటలేదు. ప్రజలీనందర్యములను గ్రహించి
వారిదృష్టిని స్వధర్మారాధనమునకు వినియో
గించుట శ్రేయస్కరము. దేశావృతంబైన
సంక్షోభమును బాపుటకు దేశబంధుదాసు
గాంధీమహాత్ముడుచేయుచున్న విశ్వప్రయత్న
మును ప్రజలు పాలించి స్వీయసంస్కార
మున కనురూపముగను స్వధర్మారాధనమును
జేసి కృతకృత్యులగుదురు గాక!

